Széchenyi István Egyetem

Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

DR. IDZIGNÉ DR. NOVÁK MARIANNA CSILLA

A SZAKÉRTŐ STÁTUSVÁLTOZÁSA A HAZAI BÜNTETŐELJÁRÁSBAN – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A KIZÁRÁSRA VONATKOZÓ SZABÁLYOKRA

Témavezető:

Prof. Dr. Kovács Gábor Dr. jur., Dr. med., tanszékvezető egyetemi tanár

Széchenyi István Egyetem

2018

Tartalomjegyzék

I. BEVEZETÉS....5
I. 1. A témaválasztás indokolása, az értekezés tárgya....5
I. 2. A kutatás módszertana....7
II. SZAKÉRTŐI ELŐKÉPEK....9
III. TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK....29
III. 1. Nemzetközi kitekintés....29
III. 2. A korai hazai előzmények....35
III.2.1. A Tripartitum....36
III.2.2. Praxis Criminalis....37
III.2.3. 1843. évi törvényjavaslat....38
III.2.4. 1872. évi törvényjavaslat....41
IV. A SZAKÉRTŐI STÁTUSRÓL....43
IV. 1. A különleges szakértelem....43
IV. 2. A szakértő igénybevétele....56
IV. 3. Ténybíró vagy szakértő-tanú - esetleg egyik sem?....67
IV. 4. A szakértő kirendelése....73
IV. 4. 1. A szabályozás alakulása....73
IV. 4. 2. A szakértő kirendelése elleni jogorvoslat....86
IV. 5. A szakértő alapvető kötelezettségei és jogai....87
IV. 6. A szakértő kötelező alkalmazása....110
IV. 7. Több szakértő kötelező alkalmazása....118
IV. 8. A szakértő mellőzése....131
IV. 9. Az extraneus szakértő....138
IV. 10. Az ellenőrző szakértő....140
IV. 11. A „más" szakértő....147
V. A SZAKVÉLEMÉNY FELÜLVÉLEMÉNYEZÉSE....155
VI. A FELKÉRT/MAGÁNSZAKÉRTŐ....167
VII. A SZAKÉRTŐ KIZÁRÁSA....181
VII. 1. A szakértő függetlensége....181
VII. 2. A szakértő kizárására vonatkozó szabályozás fejlődése....200
VII. 3. A szakértői testületekre vonatkozó szabályozás....236
VII. 4. Az indítványozók köre....237
VII. 5. Egyes további részletszabályok....241
VII. 6. A szakértő bejelentési kötelezettsége....243
VII. 7. A bíróság gyakorlata a kizárás tárgyában....249
VII. 8. A kizárás elhatárolása a felmentéstől....251
VII. 9. A jogorvoslat dilemmái....255
VII.10. A kizárás, mint garanciális szabály....265
VII. 11. Az új Be. szakértők kizárására vonatkozó szabályozása....267
VII. 12. Kizárási okok összehasonlítása: 1998. évi Be. és a 2017. évi Be....271
VIII. ÖSSZEFOGLALT GONDOLATOK....273
IX. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK....279
IX. 1. Javaslatok a szakértő kizárása tárgyában....279
IX. 2. Egyéb javaslatok....281
FELHASZNÁLT FORRÁSOK:....285

„Nincs ember, ki minden tudományban, mesterségben jártas volna; és ezt a' birótul sem követhettyük. Az ő hivatása törvények szerint ítélni; kötelessége tehát, hogy ezeket ismerje. A' mi pedig a saját körén, a' törvénytudományokon kívül esik, azt mások jobban tudhattyák, és illik, hogy ha efféle kérdések előjönnek, műértők segítségével éllyen"[1]

(Frank Ignácz)

I. BEVEZETÉS

I. 1. A témaválasztás indokolása, az értekezés tárgya

„A szakértő ősidők óta résztvevője az igazságszolgáltatásnak. Természetessé teszi ezt az olyan ügyek gyakorisága, amelyeknek eldöntéséhez a határozathozatalra hivatott személy vagy személyek ismeretei nem elegendők".[2]

Erdei Árpád gondolataival azonosulva fogalmazható meg, hogy a bíró, az ügyész és a nyomozó ismeretei végesek, emellett büntető perrendtartásaink és büntetőeljárási törvényeink - azon elv mentén, hogy mindenki azzal foglalkozzék, amihez ért - nem is teszik lehetővé, hogy az eljárásfolytatója egy személyben a szakértést is gyakorolja.

A szakértő büntető perrendtartáson (büntetőeljáráson) belüli helyét és szerepét az 1896. évi XXXIII. törvénycikk, illetőleg az a mögött álló törvényjavaslat alapvetően tisztázta, napjainkban ugyanakkor a szakértő folyamatosan átértékelődő szerepének[3] lehetünk tanúi, ennek okán érdemes áttekinteni és megvizsgálni, hogy az elmúlt századok alatt mi és miként változott a szakértő eljárási pozíciójában.

A szakértői törvény[4] bevezetője szerint fejlődési folyamat zajlott le a tudomány és technika terén, „Ennek eredményeként nőtt a különleges szakértelmet igénylő területek száma (…) Jellemzővé vált a jogi problémáknak más szakmákhoz tartozó kérdésekkel való összefonódása és emiatt megítélésük egyre nehezebbé válása", miáltal megnőtt az igény a szakértő bevonására, szakértelmének hasznosítására - ez alappal aligha vitatható.

Értekezésemben történeti példákon keresztül igyekszem bemutatni a szakértő eljárási szerepkörének

1 FRANK Ignácz: A' közigazság törvénye Magyarhonban, Budán A' Magyar Királyi Egyetem betűivel 1846, Második Rész I. darab 190. oldal

2 ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1987, 9. oldal

3 KOVÁCS Gábor.: Igazságügyi szakértők átértékelődő szerepe a büntetőeljárásban. In: BIHARI Mihály, PATYI András (szerk.) Ünnepi kötet Szalay Gyula tiszteletére, 65. születésnapjára. Győr, Universitas-Győr, 2010. 310.o

4 Az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény (továbbiakban: Szaktv.) preambulum

változását[5], a tanú és szakértő pozíciójának kontinentális szétválását[6], illetve azt, hogy hazánkban miként formálódott a szakértő eljárásával kapcsolatos elvárás [7].

Ma – amint azt a már hivatkozott szakértői törvény[8] is deklarálja - a meghatározó hangsúly a szakértő tevékenységének minőségbiztosításán[9], a szakértői laboratóriumok[10], vizsgálati metódusok akkreditációján[11], a szakértői munka ellenőrizhetőségén[12], ezek keresztül pedig a szakértő felelősségén[13] van.

Az értekezés a szakértői kérdéskör alapelemeit a hazai szabályozáson alapuló büntetőbírói tapasztalatra támaszkodva kifejezetten a magyar büntető perrendtartási, büntetőeljárási összefüggések között vizsgálja azzal, hogy célja a hazai ítélkezési gyakorlatban felmerült problémák feltárása, az esetleges bizonytalanságok számbavétele, a lehetséges alternatívák körének felvázolása és a felmerülő kérdések adekvát megválaszolása. (Megjegyzem, ez történik az ítélkezési feladat ellátása során is, a denegatio iustiae[14] elkerülésének kötelezettsége erre predesztinálja a bírót, vádló vádját el kell bírálni.)

Az értekezés – előbbiekben hivatkozott alapokon nyugvó, a szakértés történeti előzményeire is

---

5 KOVÁCS Gábor.: A szakvélemény In: BARTKÓ R., KOVÁCS G., DÁVID L., HORVÁTH P., JANCSÁK R., JUNGI E., NAGY K., NÉMETH I. Büntetőeljárási jog I. Universitas-Győr, 2012. 255.o.

6 KOVÁCS Gábor.: Szakértő vagy tanú? Felkért szakértő-kavics a cipőben! MED ET JUR 5:(4) (2015) 11-14.o

7 KOVÁCS Gábor.: A szakvélemény In: BARTKÓ R, KOVÁCS G. (szerk.) Büntetőeljárási jog: I. kötet. Universitas-Győr, 2015. 250.

8 Szaktv.

9 KOVÁCS Gábor: Gondolatok az Európai Forenzikus Tudomány 2020 elképzelésről. In: PATYI András, LAPSÁNSZKY András (szerk.) Rendszerváltás, demokrácia és államreform az elmúlt 25 évben: Ünnepi kötet Verebélyi Imre 70. születésnapja tiszteletére. Budapest, Wolters Kluwer, 2014, 335-345.o

10 KOVÁCS Gábor, NOGEL Mónika.: The Accreditation of Forensic Laboratories as a Component of Realizing the European Forensic Science 2020 Concept. EUROPEAN POLICE SCIENCE AND RESEARCH BULLETIN, Summer:(10), 2014, 24-27.o

11 KOVÁCS Gábor., PÁDÁR Zsolt., NOGEL Mónika.: Accreditation of forensic laboratories as a part of the "European Forensic Science 2020" concept in countries of the Visegrad Group. FORENSIC SCIENCE INTERNATIONAL GENETICS SUPPLEMENT SERIES 6:(1) (2015) 412-413.o

12 KOVÁCS Gábor.: European forensic science area (EFSA 2020) – new challenges bases in forensic science. In: Secretariat of the EAFS 2015 Conference (szerk.) 7th European Academy of Forensic Science Conference, Abstract Book. Prague, European Academy of Forensic Science, 2015, 768.o.

13 KOVÁCS Gábor.: Az igazságügyi szakértő jogi felelőssége. In: TREMMEl Flórián, FENYVESI Csaba, MÉSZÁROS Bence (szerk.) Orvosok és jogászok a büntető igazságszolgáltatásban: Dezső László emlékkönyv. JPTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2005. pp. 81-83. (Studia Iuridica Auctoritate Univesitatis Pécs Publicata; 137.)

14 „A denegatio justitiae nyelvtani fordításban az <igazságszolgáltatás megtagadását> jelenti. A fordulat feltehetően azokból az uralkodói rendeletekből származik, amelyekben a sérelmet szenvedett alattvaló számára uralkodója adott felhatalmazást az önbíráskodásra, önsegélyre, amennyiben az elszenvedett sérelem államában elzárkóztak az elől, hogy számára a jogorvoslati lehetőségeket megnyissák, azaz, ha elzárták előle a bírói utat." KOVÁCS Péter: Nemzetközi közjog, Osiris Kiadó 2011, 997.„A modern magánjogban a joghézag tant a német Heck (aki eredetileg szintén matematikus volt!) dolgozta ki, aki (i) jogalkalmazási, (ii) alternatív és (iii) kritikai joghézagok között tett különbséget. Jogalkalmazási hézagról akkor beszélünk, ha vagy nincs alkalmazható jogtétel, vagy a jogtétel kiegészítés nélkül alkalmazhatatlan, például ha a jogszabály az elvontság magas fokán áll (pl. a Code civil denegatio justitiae-t tiltó 4. cikkelyének hipotézise a silence és az insuffisance vonatkozásában)." METZINGER Péter: Summum ius summa iniuria, avagy a jog joga, JURA 2006. 2. szám 42. oldal

kitekintő – alapvető célja a szakértő hazai büntetőeljárási státuskérdéseire vonatkozó jogfejlődésének elemzése. A vizsgálódás tárgyát érintő szabályozás és gyakorlat még a kontinentális rendszerben is rendkívül heterogénnek bizonyul, az angolszász bizonyításelmélet alapjai pedig olyan mértékben különböznek, hogy az összehasonlítás jelen dolgozat keretei között nem lehetséges.

Az előbbiek okán – és figyelemmel a terjedelmi korlátokra is - a nemzetközi, vagy akár néhány kiragadott állam jogával hasonlító összevetés bemutatása sem lehetett reális cél, így az értekezés a szükséges mértékben tartalmaz külhoni hivatkozásokat - elsősorban ott, ahol az valóban, igazolhatóan érhető tetten a hazai jog elméletére és/vagy magára a jogalkotásra

Az értekezés alapjául szolgáló kutatás hangsúlyosan fókuszál a szakértő kizárásának kérdéskörére is, figyelemmel arra, hogy közel sem közömbös, hogy a szakértő beléphet-e az eljárásba, avagy benn maradhat-e abban - ez pedig a legszorosabban kapcsolódik – pozitíve - a szakértő kirendeléséhez és – negatíve - a szakértés mellőzéséhez. Arról kívánok tehát szólni, ami a középpontban áll és ami azzal összetartozik, ezáltal bizonyos – önmagukban akár közel sem jelentéktelen – kérdések viszont szükségszerűen a margón túlra szorultak.

I. 2. A kutatás módszertana

A vizsgálódás – annak az előzőekben megjelölt céljával összhangban - a feltárás, válaszadás. A feltárás sorába elsőként a szakértői előképek bemutatását illesztettem, ennek keretében Székely János személyében találtam meg azt a szerzőt, aki a külföldi előzményekről kimagasló szintű áttekintést adott. Az ő munkássága alapján rögzíthető például, hogy a szakértő-tanú (a szakértő) a tényt ismeri fel, avagy az általa felismert vagy egyébként megállapított tényből von következtetést vélemény formájában. E summázat voltaképpen a szakértés röviden megfogalmazható – mondjuk így – örök lényegét rejti magában.

A magyar előzményekből kiemelem a 1843-iki büntetőjogi javaslatokat, mert azokat – amint azt később meg is fogalmazom – „bámulatba ejtően szinte tökéletesnek” találtam, a szakértőkre vonatkozó szabályok alakítása során a javaslatban megfogalmazottakat éppúgy kötelezően figyelembe veendőnek találom, mint az 1896. évi Bp. – általam nagy tisztelettel olvasott – törvényjavaslatának indokolását.

Az alkalmazott módszer további jellemzője az is, hogy igyekeztem a lehető legpontosabban kimutatni a hazai jogalkotás termékeit, annak érdekében, hogy hiteles képet nyerjek a korábbi

megoldásokból, megértsem mi és miként változott, s ebben döntő mértékben támaszkodtam arra, amit a törvényjavaslatok indokolásai megfogalmaztak, ugyanis annak alapján véltem kiolvashatónak, hogy mit és miért kívántak szabályozni - így vagy úgy. Kétségtelen, maga a törvény tételes szövege szorul/szorulhat értelmezésre, de a jogalkalmazót nagyban segítheti a megfelelő értelmezésben az alapos, a korábbi szabályozást is átfogó, és a változtatást kellő kitekintés mellett összefüggéseiben is megokoló törvényjavaslat.

Az 1896. . és az 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: 1998. évi Be.) közötti tételes rendelkezéseket az áttekinthetőség érdekében egyes meghatározott kérdéskörökhöz kapcsolódóan vetem vizsgálat alá. Munkám során figyelembe vettem mindazt, ami bizonyosan hat/hatott a jogalkalmazásra, így tanulmányoztam a kommentárokban, az egyetemi tankönyvekben és más jogirodalmi művekben, valamint az ítélkezési gyakorlat irányítására szolgáló instrumentumokban – így korábbi igazságügyminisztériumi vizsgálatban, kollégiumi véleményekben, a Kúria joggyakorlat-elemző csoportjainak összefoglaló véleményeiben, a közölt jogesetekben, avagy saját kigyűjtésű, jellemzően magasabb bírósági határozatokban – megfogalmazottakat. Saját kutatásom kapcsán vált világossá, hogy az ítélkezési gyakorlat például a poligráfos vizsgálatok felhasználhatósága tekintetében, vagy a szakértő kizárását illetően is hordoz ellentmondásokat

A módszertan kérdése továbbá, hogy mikor és milyen mérték helyes a jogirodalom kitűnőségeinek segítségül hívása tárgyában - e vonatkozásban az e körben ésszerűnek mutatkozó mérséklés mellett döntve amennyiben egy felmerült kérdés – akár több emberöltönyi idővel korábban – megválaszolást nyert, a minőségi megközelítését szem előtt tartva a hivatkozás e körre szorítkozik.

Az értekezés meghatározó mértékben támaszkodik Király Tibor és Erdei Árpád szellemiségére és gondolkodására, illetve az utóbbi szerző jogi szakértőről vallott nézetrendszerére.

A szakértő hazai büntetőeljárási szabályozását, a tételes jog mellett a vonatkozó kutatások eredményét döntően deduktív jellegű vizsgálati módszerrel igyekeztem feldolgozni annak hangsúlyozása mellett, hogy vizsgálódásom alapja a hazai szabályozás minél teljesebb körű áttekintése volt.

II. SZAKÉRTŐI ELŐKÉPEK

Van szakember, van szakértő és van igazságügyi szakértő. Szakember például az orvos, a mérnök, a jogász, a közgazdász, a technikus, a lakatos, míg szakértő az egészségügyi szakértő,[15] a településtervezési szakértő, a településrendezési szakértő,[16] az építészeti-műszaki tervezési szakértő, az építésügyi műszaki szakértő.[17] Igazságügyi szakértő pedig az, aki az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény hatálya alá tartozó tevékenységet végez, illetőleg formálisan is igazságügyi szakértő.[18]

Lehet valaki egy valamely megismerhető területen szerzett tudás és jártasság által, formalizált státus nélkül is szakember, szakértővé azonban csak egy konkrét feltételrendszernek való megfelelés, illetőleg némileg pontosítva: megfeleltetés révén válhat.

A szakértő tehát szükségképpen szakember, ugyanakkor a szakember anélkül is igazságügyi szakértői státusba kerülhet, hogy megelőzően szakértő lett volna.

A Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleményében Pótorné Nagy Zsuzsanna szerin az igazságügyi szakértő nem azonos a szakemberrel[19], a differenciát az előbbinél jelentkező többletként a jogi képzettségben, szakvélemény jogi döntést megalapozó (a lényeget kiemelő, rendszerező) szerkesztésében látja.

Ez a megfogalmazás némi korrekcióra szorul, ugyanis az igazságügyi szakértő „jogi képzettségét" egyetlen szerző sem sorolja a szakértő ismérvéhez, de nem támaszt ilyen feltételt a 2016. évi

15 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről 106. § Az egészségügyi szolgáltatások közé tartozik a gyógyító-megelőző ellátás keretében végzett, valamint a társadalombiztosítási, vagy szociális ellátások igénylésével összefüggő egészségügyi szakértői tevékenység, így különösen *a)* a munkára, illetőleg a szakmára való egészségi alkalmasságnak, *b)* a keresőképességnek, *c)* az egészségi állapot, egészségkárosodás és a megmaradt munkaképesség mértékének és minőségének, illetve a további foglalkoztatás feltételeinek egészségügyi elbírálása, illetőleg véleményezése. További részletszabályok: 233-237/A. §

16 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről 16. § (2) bekezdés 1. mondat

17 Ugyanott: 32. § (3) bekezdés 1. mondat

18 Szaktv. 4. § (1) Igazságügyi szakértői tevékenységet - a (4) bekezdésben foglalt kivétellel – az erre feljogosított a) természetes személy (a továbbiakban: igazságügyi szakértő), b) gazdasági társaság (a továbbiakban: társaság) és szolgáltató, c) igazságügyi szakértői intézmény és igazságügyi szakértői intézet, d) igazságügyi szakértői testület, e) külön jogszabályban feljogosított állami szerv, intézmény, intézet és szervezet (a továbbiakban: szervezet) és f) külön törvény szerinti Teljesítésigazolási Szakértői Szerv [az a)-f) pontban meghatározottak a továbbiakban együtt: szakértő] végezhet. (4) Kivételesen az igazságügyi szakértői tevékenység ellátására megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő is igénybe vehető, ha (…). 5. § (1) Igazságügyi szakértői tevékenység végzését a névjegyzéket vezető hatóság - - a névjegyzékbe, meghatározott szakterületre történő felvétel útján - kérelemre annak a természetes személynek engedélyezi, aki a (2) bekezdésben meghatározott feltételeknek megfelel és akivel szemben nem áll fenn a (3) bekezdésben foglalt kizáró ok.

19 PÓTORNÉ NAGY Zsuzsanna: Szakértői szemmel. Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 115. oldal

szakértői törvény sem.

Az igazságügyi szakértő valójában nem rendelkezik, nem feltétlenül rendelkezik jogi képzettséggel, ugyanakkor igazságügyi szakértővé nem az teszi, ha mégis rendelkezik jogi képzettséggel.

A „jogi képzettség" nem azonosítható azzal, hogy a névjegyzékbe felvétel egyik előfeltétele, hogy „a miniszter által szervezett igazságügyi szakértői tevékenységhez szükséges jogi ismeretek oktatásán részt vett és a jogi vizsgát – a miniszter rendeletében meghatározott mentesülés esetét kivéve – sikeresen letette."[20]

A Pótorné Nagy Zsuzsanna említette „jogi képezettség" alatt az igazságügyi szakértő tevékenységéhez szükséges körben mozgó „jogi ismeretek" előzetes elsajátítottsága értendő - ez jelentős különbség. Az ilymódon korrigált különbség - a továbbiakkal együtt – megmutatkozik a szakértő és az igazságügyi szakértő összevetésében is.

A szakértőkre és az igazságügyi szakértőkre vonatkozóan beszélhetünk egy sajátos, mintegy megkettőzött szakértői rendszerről - ehhez azonnal kínálkozik annak a leszögezése, hogy nem abban az értelemben, mint ahogyan a „szakértő(i) rendszer" fogalma alkalmazásra kerül.

Tóth J. Zoltán és Ézsiás Béla Gábor kitűnő írásának[21] – szemléltetésül szolgáló – részbeni lényege szerint az ún. tudásalapú rendszerek[22] motorja a következtetési módszereket realizáló, következtető gép[23]. A szerzők bemutatják, hogy az Egyesült Államok szövetségi bíróságai a büntetőjog területén az ún. Döntési Tanácsadót[24] alkalmazzák, amelynek feladata, hogy a Sentencing Commission által kiadott Döntési Irányelvek[25] alapján a számba veendő tények előírásával megállapított körülményeket súlyuk szerint táblázatba rendezi és ezek alapján egy büntetési tételkeretet ír elő a bíróság számára, amelytől az csak különleges esetekben térhet el, indokolás mellett. Egyébként – tűnik ki az írásból – a döntési irányelvek a büntetéskiszabási tényezőket határozzák meg.

A következtető gép általi működtetéstől eltekintve: a magyar bíróságok számára sem ismeretlen az amire az ún. tudásalapú rendszer hivatott, tekintve, hogy 1998. évi büntető törvénykönyvünk a büntetés kiszabásának az elvein belül meghatározza az ún. középmérték-szabályt[26], másfelől a Kúria – az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának vonatkozó[27] ajánlását is figyelembe véve – büntető

20 Szaktv. 5. § (2) bekezdés d) pont

21 TÓTH J. Zoltán – ÉZSIÁS Béla Gábor: A szakértő rendszerek a jogalkalmazásban, Jogelméleti Szemle 2002/3. szám. Ld. http://jesz.ajk.elte.hu/toth11.html

22 Knowledge-Based Systems

23 Inference Engine

24 Sentencing Advisor

25 Sentencing Guidelines

26 A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) 80. §

27 Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (92) 17. számú, a büntetéskiszabás egyöntetűségéről szóló Ajánlása

kollégiumi véleményben[28] határozta meg a büntetéskiszabási tényezőket.
A szakember, a szakértő és az igazságügyi szakértő, illetőleg tudásuk és jártasságuk között akként tehető megkülönböztetés, hogy nem minden szakember szakértő és nem minden szakértő igazságügyi szakértő. A szakember, szakértő és igazságügyi szakértő hármasában tehát a „többen a kevesebb" viszonyrendszer állítható fel. Számottevő értékkülönbözet mutatkozik tehát szakember, szakértő és igazságügyi szakértő között, amely értékkülönbözet elsődlegesen abból fakad, hogy ha a tudás és a jártasság az arra jogosult részéről megmérettetést követő elismeréssel is párosul, akkor akár minőségi differencia is lehet egyfelől a szakember, másfelől a szakértő és az igazságügyi szakértő között.
Ez viszont látszólagos, hiszen a minőség vagy létezik, vagy nem létezik. Ha pedig a minőség létezik, akkor annak respektje kell, hogy legyen - nyilván nem véletlen, hogy a perrendtartások, illetve az átfogóbb eljárási törvények mindig is főszabályként preferálják az igazságügyi szakértők közreműködését, az ún. eseti szakértésnek korrekciós megoldással engednek teret.

Az igazságügyi szakértő kirendelésére jogosultnak, amikor egy adott szakterületen keres, de nem talál igazságügyi szakértőt, elsőként azt kell tisztáznia, hogy az adott szakterületen van-e valamely nem igazságügyi szakértői névjegyzékben nyilvántartott szakértő és csak akkor célszerű eseti szakértő után néznie, ha ez is eredménytelennek bizonyult. Erre vonatkozó direkt szabály a büntetőeljárási törvényben ugyan nincs, amit talán érdemes lenne pótolni, talán fel kellene fedezni a szakember és az igazságügyi szakértő közötti „szakértőt", azaz az ágazati szakértőt. Olyan kirendelési sorrendre lenne tehát szükség, amely szerint elsődleges az igazságügyi szakértő kirendelése, hiányában ágazati szakértőt kellene bevonni és ha ez sem lehetséges, csakis harmadsorban kerülhessen eseti szakértő az eljárásba.
A hatályos szabályozásban ágazati szakértő nem létezik, pontosabban – amennyiben a szorgos kirendelésre jogosult rálel – legfeljebb eseti szakértő gyanánt kaphat szerepet. Ehhez persze az igazságügyi szakértő kirendelésére jogosultaknak közvetlenül, on-line is hozzá kell(ene) férniük a nem igazságügyi szakértők adatbázisaihoz, hiszen a különféle miniszteriális honlapokon elérhető nyilvános adatbázisoknak jóval nehézkesebb utánajárni. (Ehelyütt jelzem, hogy az egyszerűsítésre törekvés okán dolgozatomban ezután - bár mindvégig róla beszélek, általában - elhagyom a szakértő mellől az epitheton ornans[29] gyanánt is szereplő „igazságügyi" megjelölést, nem feledve ugyanakkor

28 56. BKv számú büntető kollégiumi vélemény
29 Állandó (díszítő) jelző.

azt sem, hogy az „igazságügyi” jelző a szakértő szélesebb értelemben vett igazságszolgáltatás területéhez kötöttségét láttatja.

Magyarország Alaptörvénye szerint[30] a bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el, míg a legfőbb ügyész és az ügyészség közvádlóként az igazságszolgáltatás közreműködőjeként kerül megjelölésre[31].

Az Alaptörvény rendelkezéseivel összhangban a 2011. évi bírósági törvény szerint[32] a bíróságok igazságszolgáltatási, továbbá törvény által meghatározott egyéb tevékenységet látnak el, míg az ügyészi törvény szerint[33] az ügyész az igazságszolgáltatásban a törvényesség biztosításában tölt be szerepet.

A Magyar Népköztársaság (később a Magyar Köztársaság) Alkotmányáról szóló törvény még úgy rendelkezett, hogy az igazságszolgáltatást a bíróságok gyakorolják[34], ugyanakkor a legfőbb ügyész és ügyészség feladatát definiálva nem szólt az igazságszolgáltatásban való közreműködésről[35].

A szabályozási különbség nem lényegtelen, bár a kétségtelen különbségek ellenére nem vitatható, hogy az igazságszolgáltatásnak voltak/vannak közreműködői, és a közvádló funkcióját betöltő ügyészen túl feltétlenül ide sorolható a szakértő is.

A szakértő(k)ről ugyan számos munka értekezett, ennek ellenére a valamennyi lehetségesen felmerülő kérdéskört átfogó módon kevesek dolgozták fel. E körből két meghatározó munka, mégpedig dr. Székely János: Szakértők az igazságszolgáltatásban[36], illetve Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben[37] című műve emelkedik ki.

Székely János korszakos művének bevezetése szerint „Az igazságügyi szakértők tevékenységével összefüggő kérdések világszerte az érdeklődés homlokterében állanak. A tudományok és a technika rohamos fejlődése ugyanis olyan lehetőségeket nyitott meg a szakértői vizsgálatok, s ezáltal a bizonyítékok feltárása előtt, amelyek néhány évvel korábban még ismeretlenek voltak. Ennek következtében a szakértői vélemények mind nagyobb jelentőséghez jutnak a bizonyító tények szolgáltatásánál az igazságszolgáltatásban.”[38]

Erdei Árpád úgy fogalmazott, hogy „A XIX. században a bizonyítás jogával foglalkozó szerzők

30 Magyarország Alaptörvénye 25. cikk (1) bekezdés 1. mondat
31 Magyarország Alaptörvénye 29. cikk (1) bekezdés
32 A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 1. §
33 A legfőbb ügyész, az ügyészek és más ügyészségi alkalmazottak jogállásáról és az ügyészi életpályáról szóló 2011. évi CLXIV. törvény 58. § (1) bekezdés
34 1949. évi XX. törvény 45. § (1) bekezdés
35 1949. évi XX. törvény 51. § (1) bekezdés
36 Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967.
37 Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1987.
38 SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 3. oldal

egyszerűen nem kerülhették el, hogy kitérjenek a szakértői vizsgálatok tárgyalására, mert a tudomány és a technika fejlődése, s az evvel együtt járó szakosodás egyre fontosabbá tette az igazságszolgáltatásban közreműködő szakértők szerepét.

A jog művelői szükségszerűen tárgyalták és elemezték a szakértői bizonyítást. A jogtudomány érdeklődése azonban egyetlen téma tekintetében sem állandó intenzitású, így a szakértői bizonyítás jogtudományi vizsgálatának is megvannak a hullámhegyei és hullámvölgyei."[39]

Ugyanezen megfogalmazásokkal rokonítható, amire a 2016. évi szakértői törvény - Székely művéhez hasonlóan – a bevezetésként hivatkozik, amely szerint „A szakértői bizonyítás jelentőségének növekedése szoros összefüggésben áll azzal a fejlődési folyamattal, amely a tudomány és technika terén, valamint ennek hatására a társadalomban az elmúlt évtizedekben végbement. Ennek eredményeként nőtt a különleges szakértelmet igénylő területek száma, a társadalmi viszonyok egyre bonyolultabbá váltak, amely az igazságszolgáltatásban úgy jelent meg, hogy a peres és hatósági eljárások tárgyi és szerkezeti összetétele jelentős változáson ment át. Jellemzővé vált a jogi problémáknak más szakmákhoz tartozó kérdésekkel való összefonódása és emiatt megítélésük egyre nehezebbé válása. Ezzel párhuzamosan a bírósági eljárásokban megnőtt az igény a modern természettudományok eredményeinek a bizonyítási eljárásban történő felhasználása iránt."[40]

Erdei Árpád megfogalmazásában „*a büntetőeljárás a büntetőjogi felelősség eldöntésére irányuló jogilag szabályozott folyamat,*[41] és az „*eljárás rendszere* (…) a jogelvek által meghatározott felépítéstől függ"[42], illetőleg „a perjogok igazodnak az igazságszolgáltatási szervezet jellegéhez: az eljárás szabályai nagymértékben függnek attól, hogy az igazságszolgáltatási szervezet a hierarchikus vagy a mellérendelt ideáltípushoz közelít-e."[43]

A büntetőeljárás történeti rendszerei a nyomozóelvű (inkvizitórius,[44] korábbi magyar megnevezéssel: faggató per), a vádelvű (akkuzatórius,[45] kontradiktórius[46] vagy ügyféli), és az előbbi

39 ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1987, 9. oldal
40 Szaktv. praeambulum
41 ERDEI Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2011, 24. oldal
42 ERDEI Árpád i.m. 14. oldal
43 BÁRD Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés, Hivatalos Magyar Közlönykiadó Budapest, 2007, 11-12. oldal A szerző utalása: A két modellre lásd. Mirjan Radovan Damaška: The Faces of Justice and State Authority: A Comparative Approach to the Legal Process, New Haven, Yale University Press, 1986.
44 Latinul: inquisitio
45 Latinul: processus accusatorius=bűnvádi eljárás
46 Latinul: contradicere=ellentmondani

két rendszer elemeit elegyítő vegyes rendszer.[47]

A polgári pertől (eljárástól) sokáig el nem különült büntető per (eljárás), a római időkben előbb a tiszta vádrendszer épült ki először a népvád[48] - jogászok között közkeletű nevén actio popularis – alapján. Ezt a császárkor nyomozó rendszere váltotta a tortúrával és a titkos eljárással, ebből kapott aztán lábra a büntetőeljárás nyomozóelvű rendszere, melynek gyökere messzire nyúlt vissza.[49]

A nyomozóelvű rendszerben az eljárást – az állam hierarchikus felépítését leképezve ugyancsak – hierarchikus rendbe szervezett intézmények (közigazgatás és/vagy bíróság, majd idővel a bíróság) professzionális (hivatásos) és képzett szakemberei (hivatalnokok és/vagy bírák, idővel bírák) folytatták le.

A nyomozásra (vizsgálat) és a bíróság előtti szakaszra tagolt eljárás abszolút célja az anyagi igazság kiderítése volt, melynek egészét - a vádlói, védői és ítélkező feladatot egyesítve – rendszerint a bíróság végezte.

Az ügyész a XV-XVI. század folyamán tűnt fel a vizsgáló-ítélő bíró mellett, a bíróság az eljárást bármely forrásból szerzett értesülése – mint feljelentés, besúgás, hallomás - alapján hivatalból (ex officio) indíthatta. Ezen eljárás keretében a maga végezte a nyomozást (vizsgálat) mint inkvirens, annak eredményét írásba (jegyzőkönyvbe) foglalta, és vádindítványt terjesztett elő. Az eljárás mindvégig titkos volt, a bizonyítás többnyire az írásba foglalt jegyzőkönyvek ismertetéséből állt (ex acta). Jogai nem lévén, a vádlottat a bíróság belátása szerint idézte, vagy nem idézte maga elé, de a védő is csak a bíróság engedélyével léphetett fel.

A nyomozóelvű eljárás mindezek dacára ugyanakkor biztosította a vitahatóságot, azaz a jogorvoslat jogát, s ily módon a hierarchia felettes szintje kontrollálhatta az elsőbírói döntést.

47 DR. MÓRA Mihály - DR. KOCSIS Mihály (dr. Móra Mihály szerk.): A magyar büntető eljárási jog, Tankönyvkiadó, Budapest 1961, 62-78. oldal Pusztai László in: Király Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó, Budapest 2003, 30-37. oldal Mezey Barna szerk.: Magyar Jogtörténet, Osiris Kiadó, Budapest 2004, 4. fejezet – IV. rész A perjogok története (Horváth Attila, Kabódi Csaba, Mezey Barna, Pomogyi László). Finkey Ferenc: A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619-1914, Sárospatak 1948, A Jogászok a Kultúráért Alapítvány kiadványa 2000, 24-28. oldal Dr. Jászai Dezső szerk.: A büntető eljárás kommentárja, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 23-26., 62-68. oldal Erdei Árpád: Az inkvizíciós és a kontradiktórius vonások a büntetőeljárási rendszerekben, Jogtudományi Közlöny 1998/4. szám 127-130. oldal

48 Latinul: actio popularis

49 DR. MÓRA Mihály - DR. KOCSIS Mihály (dr. Móra Mihály szerk.): i.m.:, 67-68. oldal A Meroving-korban notórius bűnözők ellen, egyes súlyos bűncselekmények (pl. rablás, fajtalanság) miatt, kivételesen, megbízható polgárok tanúságtétele (feljelentése) alapján, hivatalból indult az eljárás. Ebből fejlődött ki Normandiában az ún. Rüge-eljárás: vádló fellépése nélkül, felesketett férfiak (juratores) kikérdezése (enquet), kivizsgálása (inkvizíció) alapján, ha a felelősségre vont személy nem tisztázta magát, a király kiküldött bírái elítélték őt. Ez az eljárás intézményesült az egyházi zsinati bíróságok (Sendgerichte) előtt, a hívek feljelentése alapján. Az olasz jogászok (glosszátorok és praktikusok) a vádeljárást egészében ejtették, annak helyébe a hivatalból való nyomozást léptették.

A vádelvű rendszer lényege mindenekelőtt, hogy vádra indul, közelebbről a sértett (vagy képviselője), a köz sérelme esetén bármelyik polgár (népvád), végül ügyész (közvádló) kezdeményezésére. Az eljárás alapvetően egyetlen, bíróság előtt zajló szakaszból áll, amit a bizonyítékok begyűjtése előz csak meg, de ez nem azonos egy alapos vizsgálattal (nyomozással). Ez az egyenjogú felek jogvitája: a bizonyítás a felek dolga, a vádló és a vádlott megjelölik a bizonyítékaikat, a tanúk – ide értve a szakértőket – felek általi kihallgatása keresztkérdezésen alapul. A felek jellemzően az eljárás aktív szereplői, míg a bíró - a bizonyítás alakítását illetően - jellemzően passzív szerepet kap, feladata a per szabálytartó vezetése, és a jogvita eldöntésével az alaki (formális) igazság megállapítása. Ebben az eljárásban a vád, a védelem és az ítélkezés funkciója személyileg is elkülönül, elvei: ártatlanság vélelme, in dubio pro reo, favor defensionis, közvetlenség, szóbeliség, nyilvánosság, védekezés szabadsága, az egyéni szabadság biztosítása. Legtisztább formájában vádelvű - már az előkészítő szakaszban is - az angolszász rendszer, a tárgyalás a laikusokból összeállított esküdtszék előtt, vagy – pl. a bűnösnek vallás (plea of guilty) esetében – a nélkül folyik, ebből következően a jogorvoslat joga - főszabályként – hiányzik.

A vegyes rendszer a nyomozóelvű és a vádelvű rendszer előnyeit kívánja ötvözni - azaz középutas.[50] **(**Másként fogalmazva a nyomozóelvű rendszer a tézis, a vádelvű rendszer az antitézis, míg a vegyes rendszer a szintézis.[51]**)**A francia vegyes rendszer először az 1808. évi bűnvádi perrendtartási kódexben fogalmazódott meg[52], eszerint az eljárás két szakaszra oszlik, a vád, a védelem és az ítélkezés feladata egymástól elválasztott. Az előkészítés keretében hivatalból indul a nyomozás, mely jórészt nem nyilvános (titkos) és írásbeli, a bizonyítékokat begyűjtik és rögzítik. A nyomozást részben az igazságügyi rendőrség, részben a – később az ítélkezésben részt nem vevő – vizsgálóbíró végzi - ennyiben érvényesül a nyomozóelv. A két szakasz közé esküdtbírósági ügyben a vádtanács eljárása ékelődik, főszabályként az ügyész vádja alapján eljáró bíróság (bűntettre esküdtszék, vétségre törvényszék, kihágásra rendőrbíróság) előtti tárgyalás nyilvános, kontradiktórius, szóbeli, a védelem szabadságát, az ügyfélegyenlőséget a bizonyításban is biztosítja – ezek által érvényesül a vádelv.

---

50 Ld. Arany középút (aurea mediocritas), aranyos középszer (auera mediveritas). SZERB Antal: A világirodalom története, Révai (Kiadó), Budapest 1941, I. kötet 107. oldal: „Horatius az arany középszer rózsakoszorús, Vénusszal és Bacchusszal mértékletesen játszadozó költője."

51 Georg Wilhelm Friedrich HEGEL: A logika tudománya (Wissenschaft der Logik), Akadémiai Kiadó 1957, 3-21. oldal Summa: „minden fogalom fejlődése közben az ellentétébe csap át, hogy aztán az ellentétével együtt egy magasabb egységbe olvadjon". Ez a tézis, antitézis, szintézis (These, Antithese, Synthese) elve. A vegyes rendszerben Pusztai László is szintézist látott. Ld. később

52 A franciák előbb a vád-esküdtszék és az ítélő-esküdtszék nyomozóelvű rendszerbe való beemelésével próbálkoztak (1791) aztán jött a Code d' Instruction Criminelle (1808)

Az európai kontinentális államok büntető perrendtartásai jellemzően vegyes rendszereket működtetnek, a vegyes rendszerekben a védelőkészítés során az inkvizícitórius, a bírósági szakaszban az akkuzatórius elemek a dominánsak, de részben az ellentétes elemeknek is helye van (pl. a védelőkészítés menetében korlátozott védői részvétel, a bíróság előtti eljárásban a bíróság által irányított bizonyítás).
A vegyes rendszer megőrizte a nyomozóelvű eljárás anyagi igazság kiderítésére irányultságát.

A büntető igazságszolgáltatási rendszerek kapcsán feltétlenül szót kell ejteni Mirjan Radovan Damaška[53] munkásságáról, aki a hierarchikus (The Hierarchical Model) és a koordinatív (The Coordinate Model) modellt különbözteti meg, miután az – mutat rá – leképezi az állam struktúráját.
A hierarchikus rendszerben a szervezet centralizált és hierarchikus felépítésű, hivatalnokok folytatják az eljárást a jogszabályok mechanikus alkalmazásával, a felsőbb szint reformatórius jogkörrel korrigálja az alsóbb szint döntéseit.
Ez a rendszer jellemző Európa kontinentális államaiban az ügyészség és a rendőrség eljárására, a bíróság esetében a fellebbezés intézményében és a hivatásos bíró döntéshozatalbeli hangsúlyosabb, a laikus elemet háttérbe szorító szerepében mutatkozik meg.
A koordinatív rendszerben is van valamelyes hierarchia, de a mellérendeltség, és az autonómiát engedő decentralizáció a meghatározó, a mérlegelésen alapuló diszkrecionális döntéshozásé a főszerep. Az ítélkezési gyakorlat jellemzően nem egységes (heterogén), nem érvényesül az, hogy – következve a hierarchiából – a magasabb szintű bíróságnak hivatalból igaza van. Az eljárás rendjének célja nemcsak a jogszabályok alkalmazása, hanem az adott esetben a konkrét társadalmi problémát is megoldó legmegfelelőbb döntés meghozása: a hozzávetőlegesen ugyanolyan bűncselekmény, hozzávetőlegesen azonos körülmények közötti elkövetője azonos elbírálásban részesüljön - ez szemben áll a hierarchikus rendszer törvény előtti egyenlőségi elvével, aminek a helyébe az egyéniesítés lép.
Mirjan Radovan Damaška rendszeralkotásában már inkább a szervezéstan és a szociológia szempontjai az uralkodóak, ezért – bár megközelítése felettébb izgalmas – éppen elegendő, ha megmaradunk a nyomozóelvűség, a vádelvűség és a vegyes elvűség jól bevált differenciálása mellett.

53 Mirjan Radovan DAMAŠKA: Structures of Authority and Comparative Criminal Procedure, The Yale Law Journal Vol. 84., 1975. 480-544 . oldal http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2582&context=fss_papers

A bizonyítási rendszer „arra ad választ, hogy mit lehet és mit nem lehet bizonyítéknak tekinteni, milyen forrásokból meríthetők a bizonyítékok, kinek kötelessége azok összegyűjtése és a bíróság elé tárása, milyen bizonyítási anyag alapján ítéljen a bíróság, milyen módszerekkel vizsgálja és mérlegelje a bizonyítékokat, és mit tekintsen bizonyítottnak.[54]

A nyomozóelvű eljárás bizonyítási rendszere jellemzően (inkább) kötött (törvényes, legális), mert – bár célkitűzése az anyagi igazság megállapítása – a törvény előre meghatározta a bizonyítékok értékét, melyek élén – a kínvallatás (tortúra) útján is kivehető, sőt tagadás esetén rutinszerűen kivett, az olasz praktikusok által a bizonyítékok királynőjének tekintett[55] – beismerés állt.[56]

Ismert a pozitíve kötött[57] és a bírót már kevésbé korlátozó negatíve kötött[58] rendszerekre tagolás, de mindkettőt a valóságtól elszakadt alakiság és a tartalmiságra nem tekintő formalizmus jellemzi.

Ellenben „A szabad bizonyítási rendszer lényege, hogy a bíróságot sem a bizonyítási eszközök felhasználásánál, sem az ezekből származó bizonyítékok értékelésénél nem kötik szabályok. A bizonyítékoknak nincs előre meghatározott értéke, azok értékelésénél az esküdtszékeket – mint az 1808. évi Code d'instruczion criminelle írja – csak a belső meggyőződés köti. Ez a bizonyítási rendszer a maga tiszta formájában azonban soha nem létezett".[59]

A vegyes bizonyítási rendszer pedig azt jelenti, hogy „mind a bizonyítási eszközöket, mind a bizonyítás szabályait a törvény határozza meg. A törvény határozza meg, hogy mely eszközökkel lehet bizonyítani és azt is, hogy milyen alapvető szabályokkal. Ma is minden büntetőeljárási szabályrendszer – legyen az angolszász vagy kontinentális európai – tételesen meghatározza, hogy

54 DR. JÁSZAI Dezső szerk.: A büntető eljárás kommentárja, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 63. oldal

55 Latinul: regina probationum.

56 HAJDU Lajos: Bűntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában, Magvető Könyvkiadó, Budapest 1985, 376. oldal A jog különbséget tett teljes (a bíróság előtt tett beismerés – mert „minden ember maga tudja a legjobban elmondani: mikor, mit és miért tett" és két kifogástalan tanú egybehangzó vallomása); fél (pl. szándékos emberölésnél fővesztés nem volt kiszabható); és alacsonyabb értékű (többnyire testi fenyítés volt a szankció, de a bíró eljuthatott a felmentésig) bizonyíték között.

57 FARKAS Ákos–RÓTH Erika: A büntetőeljárás (harmadik kiadás), CompLex Kiadó Kft., Budapest 2012, 130. oldal: „Ebben a rendszerben a bíró tevékenysége „mintegy matematikai művelet végzésében merül ki. Annak megállapítására szorítkozik, hogy fennállnak-e a törvényben meghatározott feltételek, tekintet nélkül arra, hogy meg van-e győződve azok valódiságáról, hitelt érdemlőségéről. Ennek a rendszernek a híveit, művelőit, a törvényhozókat az a cél vezette, hogy kizárják a bírói önkényt, s lehetőleg megelőzzék, hogy a vádlottat kellő alap nélkül elítéljék."

58 FARKAS Ákos–RÓTH Erika: i.m.: 133. oldal „A bizonyításnak ez a formája nem köti meg a bíró kezét, nem írja elő, hogy mit kell bizonyítottnak tekinteni, hanem negatíve állítja fel a bizonyítás korlátait. A jogszabályok, illetve a bírói gyakorlat szerint ugyanis meghatározott bizonyítási eszközöket csupán a bizonyítás minimumának kell tekinteni. Vagyis a büntetőpernek valamely vitás kérdését, különösen a terhelt bűnösségét nem tekintheti bizonyítottnak, ha azt legalább bizonyos mennyiségű bizonyíték nem bizonyítja. Ha viszont van ilyen bizonyíték, a bíró dönt, hogy a bizonyítékok alapján bizonyítottnak tekintse-e a tényállást és a bűnösséget és ez alapján elítélje-e a vádlottat. A negatíve kötött bizonyítási rendszer tehát nem zárja ki a bíró szabad meggyőződését, hanem csupán korlátozza azt (…) a bíró sohasem köteles a vádlottat egyéni meggyőződése ellenére elítélni".

59 FARKAS Ákos–RÓTH Erika: i.m.: 133. oldal

milyen eszközökkel lehet bizonyítani, viszont ezek között nem állít fel érték vagy fontossági sorrendet. A bizonyítékok értékelésének szabályai is korlátokat állítanak a szabadság elé. A bizonyítás során meg kell határozni, hogy mi a bizonyítás tárgya, ki bizonyíthat, milyen eszközzel, milyen szabályok betartásával kell, mit szükségtelen, vagy tilos bizonyítani."[60]

A szakértő az európai kontinentális vegyes rendszerben alapvetően hivatásos, az eljárást folytató hatóság kirendelésével alkalmazott, és státusában: szakértő, míg a vádelvű angolszász rendszerben a felekhez kötött, a felek által állított és igénybe vett, és státusában: tanú.

Pusztai László a bizonyítási rendszereket frappáns módon mutatta be, és írta le, hogy „a kötött és a szabad bizonyítási elméletek kombinációjával létrehozott (…) szintéziséből megszületett" ún. vegyes rendszer a német dogmatikát követte. A szabad bizonyítás ellenfeleivel „folytatott vitájában jutott el aztán a német dogmatika ahhoz, hogy a szabad bizonyítás <belső meggyőződését> nem pusztán <ösztönös megérzésként>, hanem <racionális meggyőződésként> fogadja el." Az ún. vegyes rendszer – írja Pusztai László – „bizonyítási joga nem jelenti azt, hogy a bíró immáron minden kötöttségtől mentes. Igaz ugyan, hogy a bíró nincs kötve többé a bizonyítási anyag értékelésére vonatkozó előre rögzített, törvényi szabályokhoz, de kötve van a tudományos eredményekhez, a gondolkodás törvényeihez és a tapasztalati tételekhez. A bíró az ítélet indokolásában köteles számot adni arról, melyik bizonyítékot hogyan értékelte, miért fogadta vagy miért vetette el."[61]

Az ún. vegyes bizonyítási rendszert mások nevezték nem teljesen szabad bizonyítási rendszernek is, melyben „a mérlegelés keretén belül kötöttség a logikai követelmény, az okszerűség, a beszámolási, azaz az indokolási kötelesség (…) vannak törvényi útmutatások, *kötöttségek* és van *kötetlenség*, vagyis szabadság. A szabad bizonyítás rendszerével ugyanis nem ellenkezik az, hogy legalább részben a *törvény határozza meg*, milyen bizonyító eszközöket lehet használni; milyen legyen a bizonyító eljárás; milyenek legyenek a bizonyítás felvételének, módozatai. Ellenben a bizonyítási rendszer *szabadsága* jut érvényre a vegyes rendszerben azzal, hogy minden tény bizonyítására minden megengedett bizonyító eszközt lehet használni, a bizonyítékok bizonyító erejét a bíró benső meggyőződése alapján dönti el."[62]

Az igazság megállapítására a kötött bizonyítási rendszerben a büntetőjogi felelősség eldöntésére alkalmazott istenítéletekben Mirjan Radovan Damaška az ember megismerési potenciáljával

60 FARKAS Ákos–RÓTH Erika: i.m: 134. oldal

61 KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó (3. kiadás), 2003, 27-30. oldal – e rész szerzője Pusztai László, aki a történeti rész (II-III. Fejezet) írója.

62 DR. MÓRA Mihály - DR. KOCSIS Mihály (szerk.: dr. Móra Mihály): i.m. 256-260. oldal

szembeni szkepszist tükröző egzotikumot és irracionalizmust lát[63] azzal, hogy az istenítéletekhez inkább csak végső eszközként fordultak, és egyebekben az igazságszolgáltatás rendelkezett számos olyan eszközzel, amely a mai felfogás szerint is racionálisnak tekinthető.[64]

„A szabad bizonyítási rendszerrel aztán a racionalizmus uralomra jut: az értelem révén mindenki képes az igazság megismerésére – így szól a racionalizmus optimista ismeretelméleti tétele"[65] Bárd Károly ugyan szellemesen csipkelődő az „optimista" jelző beszúrásával, ám ez nem ront azon, hogy a ráció (is) kordában tartja a bizonyítás szabadságát, mindössze azt teszi később hozzá, hogy a szabad bizonyítási rendszerek *„rendszerint"* elősegítik a megismerés megbízhatóságát.[66]

A szakértői bizonyítás ebben az ún. vegyes rendszerben megkülönböztetett – óvatos állítással a tanúbizonyítás fölé emelkedő – szerepet kap, ugyanakkor bírói kontroll alá esik, amiről számot is kell adni az ítélet indokolásában, majd annak állnia kell a felülbírálatot is. A szakértő tehát megbecsült szereplője a büntetőeljárásnak, de nem „megfellebbezhetetlen" orákulum.

Nincs olyan szerző, aki az 1896. évi XXXIII. törvénycikk-t (továbbiakban: 1896. évi Bp.) másnak tekintette volna, mint az ún. vegyes rendszeren alapulónak, a következő büntető perrendtartási, illetőleg büntetőeljárási törvényeink is e rendszerbe sorolhatóak azzal, hogy azokban hol kisebb, hol nagyobb számban jelennek meg a nyomozóelv szempontjai is – ami eredendően a rendszer stabilizálódottan vegyes voltából adódik.

Az ítélkezési gyakorlatban egyértelművé vált a szakvélemény mikénti értékelése. „A bíróság a szakértők véleményét, ugyanúgy mint a többi bizonyítékokat (…) a maguk összességében értékeli és meggyőződése szerint bírálja el. Nincs kötve a szakértők véleményéhez"[67]

„A bíróság köteles a szakértői véleményt és annak alapjául szolgáló adatok helyességét részletesen megvizsgálni."[68] „Az elmeorvosszakértői vélemény feladata a bíróság tájékoztatása az észlelt kóros jelenségekről, és ezek következményeiről; a büntethetőség korlátozottságának jogi kérdésében

63 Mirjan Radovan DAMAŠKA: Presentation of Evidence and Fact-fighding Precision, Univesrity of Pennsylvania Law review, vol. 123/5. 1975. május, 1083-1106. oldal In: Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés, Hivatalos Magyar Közlönykiadó Budapest 2007, 49. oldal

64 Mirjan Radovan DAMAŠKA: Rational and Irracional Proof Revisited, Cardozo Law Journal in International and Comparative Law, 1977 tavasz 25-39. oldal In: Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés, Hivatalos Magyar Közlönykiadó Budapest 2007, 49. oldal

65 BÁRD Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés, Hivatalos Magyar Közlönykiadó Budapest, 2007, 50. oldal

66 BÁRD Károly: i.m. 52. oldal

67 BH 1955.674.

68 BJD 1799.

azonban kizárólag a bíróság dönt." [69] „A bizonyítékok – így az egymással ellentétben álló vádlotti vallomások – mérlegelése, és ennek alapján a tényállás megállapítása, nem szakértői, hanem bírói feladat."[70] A döntések további felsorakoztatásától eltekintek.

A szakértő tehát az igazság érvényre juttatásához járul hozzá. Azt, hogy a szakértő „szakvélemény útján segítse az igazság megállapítását" jogszabály csak kivételesen fogalmazta meg[71], Kenyeres Balázs pedig általánosabb összefüggésben, de nyilvánvaló módon a szakértőre is értette, hogy az „anyagi igazság elérésére (…) törekvés vezeti", hiszen a szakértő, pontosabban a szakvélemény egy a „bizonyítóeszközök" között."[72]

Elkerülhetetlen a kitérő, mit értsünk igazságon. Bárd Károly a processzuális igazság térhódítását fogalmazta meg: „Az Emberi Jogok 1948. évi Egyetemes Nyilatkozata, az ENSZ Egyezségokmánya és az Európai Emberi Jogi Egyezmény a tisztességes eljáráshoz való jogot önálló emberi jogként fogalmazza meg. Kétségtelen, hogy ezzel mind a három dokumentum az angolszász <common law> hagyományait követi. De a fair eljáráshoz való jog elismerése egyúttal egyetemes válasz volt a nemzeti szocialista tébolyra. A független bírósághoz való jog deklarálásával a nemzetek közössége kinyilvánította a náci ideológia által elvetett hatalommegosztás liberális-jogállami elve iránti elkötelezettségét. A tisztességes eljáráshoz való jog felvétele az emberi jogok sorába pedig egyértelműen visszaállította becsületében az <alaki> büntetőjogot, vagyis a processzuális formákat, amelyeket a nemzeti szocialista ideológia önértéküktől megfosztott." Bárd Károly meghatározó érve a processzuális igazság mellett, hogy „kivitelezhető", másként: „megvalósítható (Trechsel). Arra – veti papírra – nincs garancia, hogy a büntető ítélet minden esetben a valós tényállást írja le és arra sem, hogy mindig megfelel a materiális igazság követelményének."[73]

Ilyen szakmai súly mellett szinte felesleges erről e felfogásról többet mondani, másokra is hivatkozni.

Az Alkotmánybíróság – a törvényességi óvás alkotmányellenességét kimondó – határozatában felfogásom szerint pragmatikus álláspontra helyezkedett: „Az anyagi igazságosság jogállami követelménye a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradva valósulhat meg. <Az anyagi igazság érvényesülésére> éppúgy nem biztosít (nem biztosíthat) alanyi jogot az

69 BJD 1801.
70 BJD 1804.
71 4/1976. (III.4.) MT rendelet 1. § (1) bekezdés
72 DR. KENYERES Balázs: A törvényszéki orvostan tankönyve a magyar törvényekre való tekintettel, Universitas Könyvkiadó Társaság, Budapest 1925, 86. oldal
73 BÁRD Károly: i.m.: 74-78. oldal

Alkotmány, mint ahogy arra sem, hogy egyetlen bírósági ítélet se legyen törvénysértő. Ezek a jogállam céljai és feladatai, amelyek megvalósulása érdekében megfelelő - elsősorban eljárási garanciákat nyújtó - intézményeket kell létrehoznia, és az érintett alanyi jogokat garantálnia. Az Alkotmány tehát az anyagi igazság érvényre juttatásához szükséges és az esetek többségében alkalmas eljárásra ad jogot. Az 57. §-a bírósági eljáráshoz biztosít alanyi jogot, s nem azt garantálja, hogy annak eredménye minden esetben helyes lesz."[74]

Király Tibor ezt akként látja, hogy „az Alkotmánybíróság (…) engedett a köznapi nyelvi szokásnak (pongyolaságnak) és a hosszú <igazságosság (justitia)> helyett a rövidebb <igazságot> (veritas) írja. (…) abban nem lehet kételkednünk, hogy a bíróság arra hivatott, hogy igazság alapján igazságosan ítéljen; képtelenség volna ennek ellenkezőjét állítani és biztosak lehetünk, hogy az Alkotmánybíróság határozata sem ezt akarta".[75]

Király Tibor mondandója összecseng Erdei Árpád hamarosan idézésre kerülő szavaival.

Az Alkotmánybíróság egy másik határozatából sem tűnik ki az anyagi igazság száműzése: „Az Alkotmány valóban nem azt garantálja, hogy a bírói eljárás eredménye minden esetben helyes lesz, de azt garantálja, hogy ne szülessen olyan törvényi szabály, amely ezt eleve kizárja."[76] Az anyagi igazság érvényre juttatását ellehetetlenítő szabályozás éppúgy sérti az Alkotmány 2. § (1) bekezdését, a jogállamiság elvét, mint az eljárási garanciák hiánya. [Indokolás III.3.b) pont]

Nem kívántam belebocsátkozni abba a kérdésbe, hogy a bíróságnak – és az igazságszolgáltatásban közreműködőknek – az anyagi igazság kiderítése, avagy a processzuális igazság érvényre juttatása-e a feladata, ez egy esetleges újraszabályozást megcélzó elmélet dolga lehet. Amennyiben – az Alaptörvény és a Bszi. keretein túl – a magyar pozitív büntetőeljárási jogot vesszük alapul, nemigen lehet kétséges, hogy egyrészt: a bíróság feladata az *igazságszolgáltatás*[77], másrészt: a bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a *valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni*[78] – a valóság pedig mi lehetne más, mint az anyagi igazság. Harmadrészt: a szakértő elsődlegesen *igazságügyi* szakértő[79]

És előretekintve: a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (továbbiakban: Be.) ebben a részben szó szerint változatlan: a bíróság feladata az *igazságszolgáltatás*[80], a szakértő elsődlegesen

74 9/1992. (I.30.) AB határozat, Indokolás V.4. pont Utóbbi visszautalás: például 4/1998. (III.1.) AB határozat, Indokolás III.3.b) pont; 3074/2016. (IV. 18.) AB határozat, Indokolás [57].
75 KIRÁLY Tibor: A büntetőeljárási jog reformja elé, Magyar Jog 1993/5. szám, 257-261. oldal
76 4/1998. (III.1.) AB határozat
77 1998. évi Be. 12. § (1) bekezdés
78 1998. évi Be. 75. § (1) bekezdés 2. mondat 1. fordulat
79 1998. évi Be. 102. § (1) bekezdés
80 Be. 11. § 1. mondat

igazságügyi szakértő[81]; részben pedig úgy változtat, hogy az többet is mond: a büntetőeljárásban a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a döntését *valósághű tényállásra alapozza*[82] – vagyis meghaladja az eddigi erre való „törekvés" cél-igényét.

Innen nézve már az is eligazító szempont, hogy a bíróság feladatául szabott igazságszolgáltatás sem cél-igénnyel meghatározott, tehát a Be. preambulumában az „Országgyűlés (…) szem előtt tartva az igazság megállapításának igényét (…) a következő törvényt alkotja" szövegrészben az „igény" sem pusztán cél, mivel a jogban „igény" alatt mindig az államilag kikényszerítendő akarat értendő.

A Be. általános indokolása pedig végképp egyértelmű: „A Javaslat meghagyja a jelenleg 1998. évi törvény azon értékeit, amelyek működőképesek, és amelyekkel kapcsolatosan sem a joggyakorlat, sem a jogtudomány, sem újabb külföldi tapasztalatok nem vetik fel a változtatás igényét. A magyar igazságszerető és igazságkereső nép, *az anyagi igazságon alapuló büntetőjogi felelősségre vonás pedig alapértéke* a jelenleg 1998. évi eljárási törvényünknek (…) A megőrzés ugyanakkor nem jelent elzárkózást (…) az opportunitás bővítésére irányuló hazai és nemzetközi tendenciáktól, amelyek az eljárások időszerűségét és az *igazság kiderítését* egyaránt hatékonyan szolgálják (…) az *igazság kiderítése nélkül elképzelhetetlen a büntető igazságszolgáltatás* (…) [83]

Az Indokolás szerint a büntetőeljárásnak több eljárási szereplő tevékenységén keresztül biztosított célja az igazság kiderítése, a döntéseket valósághű tényállásra kell alapozni.

A részletes indokolás 40. §-hoz, a XXVIII. Fejezethez, a LXXVIII. Fejezethez, az 520. §-hoz, a rendkívüli jogorvoslatokhoz fűzött magyarázatában is megtalálható az *„anyagi igazság"*-ra utalás.

A Be. tehát – nyilvánvalón a kodifikáció kapcsán lefolytatott viták eredményeként, és a jogtudomány által eddig támasztott aggályok ismeretében – törvényi szinten elrendezte a kérdést. Úgy tűnik, hogy például az olasz bíróságok is hasonló úton járnak.[84], egyébiránt a valóságnak nincs többszörözhetősége, következésképpen az igazságnak nincs duplikátuma.

Mindezen felül: a tárgyalás tisztességessége, vagy másként fogalmazva igazságossága korlátozhatatlan emberi jog, ezek összevetéséből úgy tűnik, hogy csakis az anyagi igazság kiderítésének, és a büntetőjogi felelősség valósághű tényállásra alapozott eldöntésének

81 Be. 188. § (2) bekezdés

82 Be. 163. § (2) bekezdés

83 T/13972. számú törvényjavaslat általános indokolásának I. pontja

84 Sergio MOCCIA: Vérité substantielle et vérité du procès, In.: Déviance et Société, 200, Vol. 24., No. 1., 116. oldal In: SZENDRŐI Anna: Az igazság felfogásai a büntető eljárásjogi rendszerekben, Büntetőjogi Szemle 2014/1. szám, 37-42. oldal – „az olasz ítélkezés továbbra is ragaszkodik az igazság felderítésének klasszikus, kvizitórius modelljéhez. Valójában nem tehetünk különbséget formális és materiális igazság között, hiszen az eljárásban csupán egyetlen igazság létezik, amely egy kontradiktórius eljárás keretében születik. meg. Az olasz eljárás legfőbb feladata így továbbra is az igazság megállapítása, a korábbiakhoz képest azzal a különbséggel, hogy annak felderítése, a bizonyítás kérdésében az akkuzatórius eljárás szabályai szerint történik."

követelménye olvasható ki a törvényből.

Amennyiben pedig „az" igazság nem érhető el, mert azt eljárásjogi kényszerhelyzet – például: az in dubio pro reo elve[85], a bizonyíték tiltott módon szerzett bizonyítási eszközből származása[86], a szakértő által vizsgáltak szakvéleménybe foglalt, de vallomásnak nem minősülő nyilatkozta (közlése)[87] – akadályozza: a felmentés gátolja meg az igazságot nélkülöző elítéltetést, ami ugyancsak jeles érték.

Egyetértek Mirjan Radovan Damaskával, aki szerint az anyagi igazság megállapításának akadályai főként az eljárásjogi rendszer felépítésében rejlenek[88], de ugyanilyen megközelítésben nem vitatom Varga Csaba álláspontját sem, miszerint – bár maga nem így írja, ám értelmezésemben ezt mondja – a bírói eljárásban feltárható igazság az adott eljárási rendbe (is) zárt produktum.[89]

Az utalt két szerző tehát megerősíti, hogy eljárási rendszerhez, avagy – úgymond – eljárásjogi kényszerhelyzethez kötött az igazság megállapításához vezető folyamat. Ezt viszont nem kifogásolom, mert ha a törvény nem állít korlátokat a bizonyítás elé, akkor könnyen eljuthatunk oda, amit már minden civilizált eljárási (bizonyítási) rendszer megtagadott: az igazságként tételezett cél eléréséhez felhasználható bármiféle úton-módon megszerzett bizonyítási eszköz, vagyis „a cél szentesíti az eszközt". Azaz a szabad bizonyítási rendszer szabadsága sem lehet abszolút, illetőleg a bizonyítás az eljárásjogi Szkülla és Kharübdisz[90] között halad, majd az így megszerzett bizonyítékokat már további megkötések nélkül értékelheti az arra jogosult.

A büntetőeljárási törvény nehezen félreértelmezhető rendelkezéseiről azt is szem előtt kell tartani, hogy „az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a jogalkalmazó hatóságok feladatkörükben eljárva

85 1998. évi Be. 4. § (2) bekezdés

86 1998. évi Be. 78. § (4) bekezdés

87 1998. évi Be. 108. § (8) bekezdés

88 Mirjan Radovan DAMAŠKA: Evidence Law Adrift 74 et seq. (1997). In: Thomas Weigend: Should We Search for the Truth, and Who Should Do it?, North Carolina Journal Of International Law And Commercial Regulation, Volume 36 – Issue 2, Winter 2011, 398. oldal In: SZENDRŐI Anna: Az igazság felfogásai a büntető eljárásjogi rendszerekben, Büntetőjogi Szemle 2014/1. szám, 37-42. oldal

89 VARGA Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete, Akadémia Kiadó, Budapest második, javított és bővített kiadás 2001, 142. oldal „Az eljárás tehát mind konkrét rendezését, mind pedig mögöttes logikáját illetően olyan tételezésekre épül, amelyek szerint (1) a bírónak ésszerű és/vagy rögzített időn belül döntést kell hoznia; (2) döntésének a jog által megfogalmazott dichotomikus kategóriák bivalens válaszlehetőségei egyikét, vagyis a fogalmilag normative rögzített kategóriának vagy a megvalósultságát, vagy pedig a meg nem valósultságát kell tényként megállapítania; s (3) e megállapításnak vagy közvetlenül, vagy pedig - fellebbviteli lehetőség normatív biztosítása esetén - a fellebbvitel rögzített időn belüli meg nem történtével, illetve abban a döntési változatában, amit a fellebbvitel eredményezett - ismét csak az előbbi lehetőségek egyikének a bekövetkeztével, azaz, vagy a rögzített idő elteltével, vagy pedig a további fellebbviteli lehetőségek kimerültével a u t o r i t a t i v v á kell válnia. Azaz - és a jogerő voltaképpen ezt jelenti – a j o g i r e n d e n b e l ü l, és természetszerűleg a j o g i r e n d f e n n á l l t á i g, v é g l e g e s s é."

90 HOMÉROSZ: Odüsszeia, Tizenkettedik ének http://mek.niif.hu/00400/00408/html/

csak azt tehetik meg, amire törvényi felhatalmazással rendelkeznek”[91]

A törvényben világosan megjelölt valós tényállásra alapozás, azaz anyagi igazság, egyszerűbben szólva a valóság, mint igény leváltására márpedig sem a bíró, sem más jogalkalmazó nem jogosult.

Ezt hallom ki Erdei Árpád azon szavaiból is, amely szerint „A büntetőeljárástól valamely múltbeli eseményről szóló igazság megállapítását várjuk, függetlenül attól, hogy milyen rendszerű maga az eljárás és milyen a megcélzott igazság természete.”[92] De ugyanez tűnik ki abból is, amikor ily módon fogalmaz: „A büntető igazságszolgáltatás a bíróság feladata, amelyet fogalmaink szerint másra a jog nem bízhat. (…) Az igazságszolgáltatás elnevezés részint az *igazságra,* részint pedig az igazságosságra utal;”[93] „az igazság és az igazságosság ideálja nélkül a büntetőeljárás kiszámíthatatlan erők játékterévé válik, ahol a történéseknek nincs elfogadható mozgatórugója”.[94]

Itt látom azt az összecsengést, amit az előbbiekben Király Tibornál jeleztem.

Ismeretesek olyan álláspontok, hogy az Alkotmánybíróság a processzuális igazság javára döntötte el a kérdést, és a 9/1992. (I.30.) AB határozatra mutatnak[95], ezzel szemben megismételem, hogy az Alkotmánybíróság álláspontjában az anyagi igazság, mint cél nem került leváltásra, és nincs is abban a helyzetben, hogy ezt – az Alapörvénnyel és az Alaptörvénnyel megfelelése miatt a büntetőeljárási törvénnyel szemben – megtehesse. Az anyagi igazságra törekvés a bíró vezérelve, amiben nem elegendő a nemes, de puszta hite, azt egyenesen az Alaptörvény követeli meg tőle.

Maradéktalanul egyetértek Király Eszterrel, aki szerint: „Ahogy azt a 9/1992. (I. 30.) AB határozat kifejtette – <ha a jogerő beálltához előírt feltételek teljesültek, akkor annak hatálya a határozat tartalmi helyességétől függetlenül beáll>. Savigny szerint a jogerő nem más, mint az igazság fikciója. (…) (ti. az ítélt dolgot igaznak kell tekinteni, res iudicata pro veritate habetur).”[96]

Márpedig a mindenkire kötelező jogerő (res iudicata) a büntetőeljárás 1998. évi rendjét követve létrehozható bírói produktum. Az anyagi igazság tehát nem egy idealisztikus, tisztán ismeretelméleti

91 317/E/1990. AB határozat, Indokolás III.3. pont]

92 ERDEI Árpád: Mi az igazság? In: A büntető ítélet igazságtartalma. (szerk.: Erdei Árpád), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2010, 9-22. oldal

93 ERDEI Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2011, 281-282. oldal

94 ERDEI Árpád: Az igazságon alapuló büntető ítélet ideálja és a valóság. Igazság, Ideál és Valóság, Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudomány Kar Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen 2014, 83. oldal

95 Például ELEK Balázs: Az igazság és a jogerő összefüggései, 4. oldal http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium_Doctorum_ Publikaciok/ElekBalazs.pdf)

96 KIRÁLY Eszter: A jogerőhatások heterogén természete, Jogi tanulmányok 1. kötet, EPA 227-236. oldal http://epa.oszk.hu/02600/02687/00004/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2012_01_227-236.pdf Ezen belül a 228. oldalon Karl Friedrich SAVIGNY: System des heutigen römisches Rechts. VI. Band. Veit und Comp., Berlin, 1947, 261. oldal

megközelítésben el sem érhető, azaz puszta cél, hanem az, ami értelmet ad a bírói tevékenységnek. Az Alkotmánybíróság az anyagi igazság in concreto megvalósulásának abszolút garanciáját mégis helyesen zárja ki, egyszerűen azért, mert a bíró által produkált jogerőnek „valahol" szükségszerűen le is kell zárnia a büntetőeljárást.

A Kúria honlapján olvasható kezdőmondatra ugyancsak érdemes utalni. Ulpianus, a nagy római jogtudós írta: „Res iudicata pro veritate accipitur"[97] – az ítélt dolgot igazságként kell elfogadni, vagy például: „A' megitéltetett dolog, igazságnak vétetik".[98]

Az eredet megfogalmazása is eltérhet: „res judicata pro verdate accipitur".[99] Ulpianust – sokak között – egyetértőleg idézte pl. Brósz Róbert-Pólay Elemér,[100] vagy W.W. Buckland,[101] Ulpianus felfogásának elfogadottsága tehát időtálló.

Az előzőekben már utaltam Elek Balázsra, aki az igazság és a jogerő összefüggéseivel foglalkozott - az ő hivatkozásai is elgondolkodtatóak. Különösen amikor magára a büntetőeljárási törvényre mutatva példálózik a buktatókkal. Már csak azért is, mert ilyen, részben megegyező utalásokkal magam is éltem. Elek Balázs saját példái - a bírói tévedés lehetősége; a vallomás – nyilván fel nem tárt – fenyegetéssel vagy kényszerrel felvétele; az ügyész által nem indítványozott bizonyítást nem is mindig kötelező lefolytatni; a vádalku, pontosabban a tárgyalásról lemondás nem követeli meg a bíróság előtt a bizonyítás lefolytatását; a terhelő – és egyébként meggyőző – bizonyíték esetleges fel nem használhatósága, mert például nem megfelelő figyelmeztetés mellett vették fel a hozzátartozói vallomást, vagy azt ekként rendőri jelentésbe foglalták; a jogerőt óvó rendkívüli jogorvoslatok korlátozott korrekciós lehetőségei - és átvett példái mint a súlyosítási tilalom adta kényszerhelyzet – Herke Csongor; a hatályos anyagi jog szülte igazságtalanság, mint parancsra elkövetett emberölés – Gustav Radbruch; a megismerés általános korlátai – Tremmel Flórián; ide sorolhatóan a bírák eltérő személyisége – Korinek László) önmagukban nem vitathatóak.

Elek Balázs – aki nemcsak a jogtudomány „férfija", de gyakorló bíró is, s ezért feltehetően erre visszavezethetően – módfelett óvatos, hiszen úgy véli, hogy a nehezen megfogható anyagi igazság

97 Ulp. Dig. 50,17,207

98 GÓZONY György: Egyházi törvénykezés Magyar-országban, Papok, ügyvédkedők és perlekedők használatára, Pesten 1841, 332. oldal

99 VARGA Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete, Akadémia Kiadó, Budapest második, javított és bővített kiadás 2001, 140. oldal: „amennyiben valakit bírói döntés egyszer szabadnak [ingenuus] nyilvánított, úgy az abban az esetben is szabadnak tekintendő, ha esetleg később kiderülne, hogy voltaképpen nem más, mint felszabadított [libertinus], mert hogy - és innen ered a nyugati jogi hagyomány magja - a megítélt dolog igazként fogadandó [res judicata pro verdate accipitur]". Lábjegyzetben: D. 1.5.25.

100 BRÓSZ Róbert-PÓLAY Elemér: Római jog, Tankönyvkiadó Budapest 1989, 117. oldal

101 W.W. BUCKLAND: Elementary Principles of the Roman Private Law, Cambrigde, at the Univercity Press 1912, 98. oldal

értékeit mégsem lehet teljesen mellőzni a büntetőeljárásban. Ezt leszámítva kénytelen vagyok újfent arra hivatkozni, hogy az Alaptörvény és a büntetőeljárási törvény köti a bírót, azt nem bírálhatja felül, ahhoz csakis igazodnia lehet - ezt Elek Balázs is „adottnak" vette.[102]

A szakértő – nevezzük nevén – az anyagi igazság megállapításában működik közre, mert közreműködése nem egy szubjektív térben valósul meg, a szakértő egyértelműen a tények kutatója. Ennek alapján állítom, hogy a szakértő működésében is minden más célt meg kell előznie az anyagi igazságra törekvésnek. Amennyiben a szakértőt ebben valamely tényező gátolja (pl. nem hitelesített eszközt használ a vizsgálata során), az nem vezet felhasználható szakvéleményhez, illetőleg végső soron az igazság megállapíthatóságához. Ez azonban az eljárásra tartozó kérdés, és nem kétséges, hogy a gátló tényezőt – kellő körültekintéssel – ki lehet, és ki is kell iktatni.

A szakértő működése ugyanakkor közreműködés abban, amiben a végső szó a bírót illeti.

Nem véletlen, hogy a terheltek még egyértelműnek imponáló bizonyítottsági helyzetben is egyre jellemzőbb tagadásában és a tanúk ingatag „igazmondásában" újra és újra csalatkozó bírák a szakvéleményekben keresik a fogódzkodót, és ítéleteik indokolásában azokban rendre „objektív bizonyítékot" keresnek, illetőleg azokra ekként hivatkoznak.

A bizonyítékok persze egyenértékűek, az 1998. évi - és a közeljövőben hatályba lépő - büntetőeljárási törvény sem tesz értékbeli különbséget bizonyítási eszköz és bizonyítási eszköz, bizonyíték és bizonyíték között, a bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító ereje. Ilyen megközelítésben valamely bizonyítási eszköz és az ebből nyert bizonyíték, például akár egyetlen utóbbi, alkalmasint új tényeket közlő tanú vallomása is „felülírhatja" a szakértő adta szakvélemény bizonyító erejét, különösen például akkor, ha a szakvélemény nem kategorikus tartalmú.

A bizonyítékok egyenértékűsége elvének ikerpárja, hogy a bíróság (és a maga szerepében persze az ügyész) a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg"[103]. Vagyis, ha a bizonyítékok egyenértékűek, akkor a tekintetben sem lehet korlátozni a bíró (és a maga szerepében az ügyész) értékelő tevékenységét, hogy azokat miként értékeli.

---

102 ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban, Ph.D értekezés 2007, 28. oldal A bírói meggyőződés szerepének felnagyítása az ítéleti bizonyosság kialakításában, valamint az előforduló bírói tévedések táplálják azokat a véleményeket, amelyek tagadják a büntető ítélet igazságát, valamint bizonyosságát és legfeljebb valószínűséget engednek meg. Vannak olyan filozófiai irányzatok is, amelyek eleve vitatják, hogy az objektív valóság feltárható. A magam részéről ezt azonban adottnak veszem, mert a Be. előírásai szerint a bíróság feladata az igazságszolgáltatás. http://docplayer.hu/10092720-Ph-d-ertekezes-elek-balazs.html

103 1998. évi Be.78. § (3) bekezdés, Be. 167. § (4) bekezdés

A törvény bizonyos kérdésekben kompetencia-megosztást ad, fenntartva annak jogát, hogy egyfelől meghatározza a bizonyítás tárgyát, ennél is egyértelműbben és kimerítő jelleggel a bizonyítás eszközeit, s a bizonyítást a törvényesség elvéhez köti, ám a bizonyítékok értékelést illetően messzemenő szabadságot enged. Mindez a törvény bölcs belátása.

A bíró - és a maga szerepében az ügyész - képes ugyanis a törvényi absztrakciót az adott in concreto helyzetben érvényre juttatni. Ehhez Kenyeres Balázs szerint két feltétel szükséges: „1. hogy a szakértő oly módon tudja-e előadni megállapításait, hogy azt a bíró megértse; 2. hogy a bíróban megvan-e képesség arra, hogy azt, amit a szakértő mond, kellően megítélni tudja."[104]

A jelen dolgozat a büntetőeljárásra koncentrál, más jogterületre nem téved, ami annak belátását jelenti, hogy a büntetőeljárás kapcsán szerzett ismereteim hasznosíthatósága szükségszerűen ebben a körben maradnak. Büntetőbíróként elsődlegesen ezen jogterület áttekintésére van módom, ezért nem veszem a bátorságot, hogy például az általam kellő mélységben nem ismert polgári jogi felelősségre szabott szabályozásról bocsátkozzam feltételezésekbe.

A szakértői kérdéskörből hangsúlyosan a szakértő kizárásával foglalkozom, egyszerűen azért, mert tapasztalatom szerint ezt a témát a „jogi szakírók" jellemzően per tangentem[105] kezelték, közel sem volt az érdeklődésük homlokterében, ebben a hullámvölgy tartósnak mutatkozik.

A szakértő kizárását olyan témának látom, amit feltétlenül célszerű végiggondolni, ugyanis ez a belépő garanciája annak, hogy az igénybe veendő szakértő a számára biztosított és tőle elvárt függetlenség és pártatlanság keretében működjön közre a bizonyítás folyamatában, s adjon szakvéleményt a tényállás megfelelő megállapításához.

A következőkben - mindenekelőtt - felvázolom a szakértés előképeit, igyekszem körüljárni, hogy ki is az a szakértő, miben áll a különleges szakértelme. Elhelyezem az eljárás szereplői között, majd az eljárásban betöltött szerepét vizsgálva kerülhetek abba a helyzetbe, hogy a szakértő kizárásának témáját ne szakítsam el a szükségképpeni összefüggéseitől.

104 Dr. KENYERES Balázs: A törvényszéki orvostan tankönyve a magyar törvényekre való tekintettel, Universitas Könyvkiadó Társaság, Budapest 1925, 136. oldal

105 Érintőlegesen

III. TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK

A szakértő büntetőeljárási helyzetét áttekintő vizsgálódás részeként e helyütt a régmúlt szabályozása kerül górcső alá, először a nemzetközi háttér, döntően Kenyeres Balázs illetve Székely János szemüvegén át vizsgálva, majd a hazai előzmények áttekintése következik a Tripartitumtól 1896-ig.

III. 1. Nemzetközi kitekintés

Kenyeres Balázs, az igazságügyi orvostan első nyomait kutatva állapította meg, hogy a görög-római időkben orvosok kétségkívül működtek, de „Az orvoslás mestersége hosszú időn keresztül kalandorok, felszabadított rabszolgák kezébe volt letéve, durva kuruzslássá fajult" - bírói alkalmazásukra csak egy-egy példát tudott bemutatni. A görög példa kapcsán „Egyetlenegy eset van felemlítve, melyben az ítélőszék orvost megkérdezett és ez is polgári ügyben történt. Szépséggel nem dicsekvő férfinak felesége gyönyörű gyermeket szült s a férj ezen az alapon a gyermek nemzését megtagadta. A meghallgatott orvos azt a tanácsot adta a bíróságnak, nézzék meg, nem függ-e a nő hálószobájában szép férfinak arcképe. Midőn ez beigazolódott, a gyermek szépsége ebben kellő megfejtést talált."[106]

A római példa a következő: „Tényleg egyetlenegy intézkedést találunk a rómaiaknál, mely kötelező vizsgálatot rendelt el. (Digesták 25. könyvének 4. pontja: De inspiciendo ventre et de custodiendo partu.) Ez megszabta, hogy nőket a büntetés végrehajtása, a kínvallatás megkezdése előtt esetleg fennálló terhességre meg kellett vizsgálni. Ezt a vizsgálatot sem végezték orvosok, hanem ahhoz értő tudós asszonyok."[107]

A szakértői intézmény megjelenését Székely János körültekintően ismertetve[108] rögzítette, hogy „A római jogba egyébként a polgári peres eljárás területén hatolt be korábban a szakértői bizonyítás. Így ha házasság felbontása kapcsán vitássá vált, hogy a nő terhes-e, a bíró elrendelhette szakértői megszemlélését (inspectio ventris Dig. XXIV. 4. I. princ. és 4-5. §); ugyanígy, ha özvegy nőnek kellett bizonyítania, hogy elhalt férjétől terhes. Az előbbi esetben három szülésznő (obstetrix)

106 Dr. KENYERES Balázs: A törvényszéki orvostan tankönyve a magyar törvényekre való tekintettel, Universitas Könyvkiadó Társaság, Budapest 1925, 12-13. oldal

107 Dr. KENYERES Balázs: i.m.: 13. oldal

108 SZÉKELY János: A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1959, 5-9. oldal; SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 13-24. oldal Megjegyzés: A továbbiakban általában elegendőnek tartom az utóbbi, jelentős mértékben kibővített műre hivatkozást

végezte el a vizsgálatot, akik tanúesküt tettek. Orvosszakértő igénybevételére a katonai szolgálatra alkalmatlanság kérdésében kerülhetett sor (Cod. XII., 35, 6.) Műszaki szakértők (mechanici aut architecti) a lakásbérleti díj megállapítása (Nov. VII., c. 3, 2. §), valamint ingatlanok határainak a fölmérői meghatározása (mensores – Dig. XI. 6., 3. 4. §; Dig. X. 1, 8, 1. §) kapcsán működtek közre. Szerepeltek írásszakértők is, akik írásvizsgálatokat (collatio aut comparatio litterarum) végeztek (Cod. IV., 21, 16. és 20.; Nov. 73.). Ugyanakkor a büntető peres eljárást illetően hallgatnak a források, amiből azonban nem következik, hogy a praxis e téren ne vett volna szakértőket igénybe. A polgári peres eljárás vívmányai szükségképpen meg kellett, hogy termékenyítsék a büntető ítélkezési gyakorlatot is".

Vígh András is az igazolt kezdetekről szólt: „Írásszakértői jellegű eljárásokról először Konstantin császár <Ubi> törvényének (i. sz. 300) <De falso> fejezetéből tudunk, mely szerint <Hamisítás esetén szigorú vizsgálatot kell folytatni a bizonyítékok, tanúk írás-összehasonlítása alapján> (121:245 Justinianus Kódex). Justinianus i.sz. 534-ben közzétett Kódexének több cikkelye is érint írásszakértő jellegű kérdéseket. A 73. c. egy írásszakértői tévedéssel kapcsolatban írja, hogy <a kézírások hasonlatossága félrevezető lehet. A másik oldalról viszont, ha a formák nem hasonlítanak egymásra, még nem bizonyítják a hamisítást>. Rendelkezett a Kódex az összehasonlításra szolgáló írások, vagyis az írásminták hitelesítéséről is"[109]

Meglepő, hogy az első büntető perrendtartásunk – kétségtelenül tudományos igényű – törvényjavaslatának indokolása a görög-római kezdeteket érintően mennyire másként látta: „Róma büntető jogának forrásai között hiába keresnénk szabályt a szakértők által való bizonyításról. A régi germán jogokban azonban, - melyek a corpus delicti-re oly nagy súlyt helyeztek - már a halott-szemlére nézve csaknem egyazon rendelkezéseket találjuk, melyek Angliában még ma is szokásosak."[110]

Az indokolás a régi germán jogot nézve már nem mutat eltérést a Kenyeres Balázs által írtakkal: „A sal, frank, bajuvár, longobárd törvények (…) Emberölések, testi sértések esetében szükségessé vált a sértettnek megtekintése. Ez meg is történt, megtették az ítéletet kimondó bírák, felhasználva a megfigyeléseik által gyűjtött durva tapasztalatokat, csak nagyon kivételesen szerepeltek orvosi tudás hírében álló egyének is."[111] Bajory Pál a római jogot, közelebbről Justinianus törvénykönyveit vizsgálva csak a fölmérőket (agrimensores) említi meg, míg a szakértők perbeli hiányát azzal

109 Dr. VÍGH András: Az igazságügyi kézírásvizsgálatok aktuális kérdései, doktori értekezés 2007. Ld.: http://www.ajk.elte.hu/file/DI_Vigh_Andras_dis.pdf

110 1896. évi Bp. a bünvádi perrendtartásról törvényjavaslat indokolása XIV. fejezet I.B)1. pont

111 Dr. KENYERES Balázs: i.m.: 13. oldal

magyarázta, hogy „nem iudexet, hanem arbitert rendeltek rendeltek ki,[112] akinek a vita eldöntéséhez szükséges szakértelme megvolt és így szakértő meghallgatására nem volt szükség."[113]

Székely János összefoglalásában: „Csupán a középkori pandektajogban – az olasz praktikusok munkássága nyomán – lett a szakértő nyilatkozata a büntető eljárás bizonyítékai sorában önállóvá, mint különleges bizonyítási eszköz. A pandektajogban a szakértő lassanként, fokozatosan vált ki a tanúk köréből, mint a büntető eljárásnak olyan szereplője, akinek funkcióját a bíróéhoz látták hasonlíthatónak. Mint Bartolus mondotta: nyilatkozatuk inkább bírói döntés, mint tanúvallomás - „illud magis iudicium quam testimonium est."[114]

Az angol szabályozás, Székely János írása szerint akként alakult, hogy „Angliában korán kifejlődött az a gyakorlat, hogy a bíró megbízható szakembereket (competent and honest persons) vont be az eljárásba annak az érdekében, hogy különleges ismereteik alapján szakszerű felvilágosításokkal szolgáljanak neki, mint <amici curiae>" (…) később (…) a coroner <bíróságába> (coroner's jury) halottszemlék alkalmával orvosokat vontak be, sőt a coroner tisztét gyakran orvosok töltötték be. Ezeknek a szakembereknek a tevékenysége azonban csak a vádló tájékoztatására szolgált. A coroner által végzett vizsgálatnak – jóllehet bírói eljárási formák keretei között folytatták le – az ítélőbíróság előtti bizonyító eljárásban nem volt hatálya, és az ilyen vizsgálatban eljárt szakértő a tárgyaláson csak tanú lehetett, feltéve, hogy valamelyik fél megidézhette (expert witness)."

Székely kiválóan vázolta fel, hogy „Az angolszász bizonyítási jog nem engedi, hogy a tanúhoz annak véleménye iránt is kérdést intézzenek. A tanú csupán arról számol be, amit érzékei útján, közvetlenül észlelt; elméletileg minden egyéb ki van a vallomásából zárva. Lassú fejlődés vezetett el annak belátásához, hogy a <tudományos tanú> (scientific witness)[115] javára ezt a merev szabályt át kell törni.

A múlt század közepén Stephen[116] még úgy foglalta össze az élő angol jog álláspontját, hogy a

112 Friedrich Ludwig KELLER: Der römische Zivilprozess und die Aktionén, Leipzig 1876, 31. oldal In: BAJORY Pál: Bizonyítás a római jogban, Jogtudományi Közlöny 1987/12. szám 658-666. oldal

113 BAJORY Pál: Bizonyítás a római jogban, Jogtudományi Közlöny 1987/12. szám 658-666. oldal: „A szakértői bizonyítással kapcsolatban Justinianus törvénykönyveiben csak a földmérőkről (agrimensores) van szó. Ulpianus utal arra, hogy a határperekben földmérőt kell kiküldeni (Dig. 10, 1, 8.) és Constantinus rescriptuma is előírta, hogy agrimensor menjen ki a helyszínre (Cod. 3, 39, 3.). Ulpianus szerint a helytelen véleményt adó agrimensor ellen (si mensor falsum modum dixerit), a praetor in factum actiót adott (Dig. 11,6, 1.). Az a körülmény, hogy a manapság gyakori bizonyítási eszközről, a szakértőről a források ilyen hiányosak, azzal magyarázható, hogy amikor becsléseket, értékmeghatározásokat és számításokat kellett végezni, illetőleg amikor gazdasági, építészeti stb. ismereteket igénylő ügyek eldöntésére került sor, akkor nem iudexet, hanem arbitert rendeltek ki, akinek a vita eldöntéséhez szükséges szakértelme megvolt és így szakértő meghallgatására nem volt szükség."

114 E. FLORIAN: Delle prove penali, Varese-Miláno 1961, Ist. Ed. Cisalpino. III. edizione 519. oldal In: SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.

115 Más fordításokban: „tudós tanú"

116 STEPHEN: A Digest of the Law of Evidence, London 1899, Maximillan and Co. 5th edition 61. oldal In: Dr.

szakértő véleménye ama tények fennállása tekintetében, amelyekről véleményt kell nyilvánítania, csak annyiban szolgáltat bizonyítékot, amennyiben személyesen észlelte azokat (The opinion of an expert as to be given is irrelevant, unless he perceived them himself.)

E szabály alkalmazását az ugyancsak általa felhozott példa világítja meg: mérgezés esetében releváns a szakértő véleménye abban, hogy a felhasznált méreg milyen tüneteket vált ki általában, de irreleváns abban a részében, hogy ezek a tünetek a sértettnél ténylegesen fel is léptek."

Székely János W. G. Eliasbergre is hagyatkozik: „A fél képviselőjének meg kell engedni, hogy a tanúbizonyításnál megkérdezhesse a szakértő véleményét. A laikus tanúk vallomása kapcsán a szakértő véleményének a vitatása lehetséges kell, hogy legyen. Most hajlandó vagyok egészükben liberalizálni a common law bizonyítási szabályait, mert hajlandók vagyok elfeledni a laikus esküdt inkompetenciájától való hajdani félelmet, és új módon vélekedni az átlagemberről."[117]

Az amerikai gyakorlat és jogesetek kapcsán Székely János úgy fogalmaz, hogy az élet igényei az amerikai judikatúrában törték át először a klasszikus angolszász dogmát.

Ennek jegyében tekintsünk át néhány jogesetet: *A Ferguson v. Hubbell ügyben* rögzítettek szerint a jog általános szabálya az, hogy a tanúknak a tudomásukra jutott tényeket kell előadniuk, és véleményüket vagy következtetéseiket közölniük nem szabad. E szabály alól vannak egyes kivételek, közöttük a szakértői bizonyítás. Azok a tanúk, akik valamely tudományban, művészetben, iparban vagy foglalkozásban jártasak, nemcsak tényeket tanúsíthatnak, hanem mint szakértők némelykor engedélyt kapnak véleményüknek a közlésére. Ezt azért engedik meg, mert az ilyen tanúkról feltételezik, hogy – jártasságuk és tanultságuk alapján – a vizsgálat tárgyáról olyan különleges ismeretük van, aminővel az esküdtek általában nem rendelkeznek, és ennélfogva feltételezik róluk, hogy tényekből következtetést vonni és ezekre véleményeket alapozni inkább képesek, mint amennyire ez az esküdtekről általában vélelmezhető (…) Nem fogadhatók azonban el a szakértői vélemények ott, ahol oly tárgyban kell vizsgálni, amelynek természete nem igényel semmiféle különleges jártasságot vagy tanulmányt ahhoz, hogy valaki megérteni képes legyen."[118]

A *Dougherty v. Milliken ügy* tanúsága szerint[119] az ügyeknek, melyekben szakértői bizonyítás engedhető két csoportja van. Egyik csoportba azok az ügyek tartoznak, melyekben az esküdtszék által levonandó következtetések olyan tényeknek a létezésétől függnek, amelyek nem

Székely János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.

117 W. G. ELIASBERG: Expert Testimony, Branham-Kutash: Encyclopaedia of Criminology, New York 1949. Philosophical Library 146. és köv. oldal In: Dr. Székely János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.

118 J. PRINCE: Evidence cases and materials, Brooklyn 1963 The Foundation Press Inc. Third Ed. 553. oldal In: SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.

119 SZÉKELY János: i.m.: 556. oldal

köztudomásúak és amelyek különösen olyan emberek tudásához tartoznak, akiket jártasságuk vagy tanulmányaik alapján tesznek képessé arra, hogy ama tárgyban szakmai hozzáértéssel szóljanak. Ha ilyen ügyekben az esküdtszék, az összes tények elébetárása után, képes azokra következtetést alapítani, kizárólagos jogkörébe tartozik, hogy ezt megtegye. A másik csoportban azokat az ügyeket találjuk, melyekben a megállapított tényekből levonandó következtetések, nemkülönben maguknak a tényeknek a tudása, oly hivatásbeli vagy tudományos ismerettől vagy jártasságtól függ, amely nem tartozik az általános oktatás vagy műveltség körébe (…) A bizonyítás e két fajtája között szembeötlő a különbség. Egyik esetben a szakértőknek a tényeket kell megállapítaniuk és az esküdtszéknek kell levonnia a következtetéseket; a másikban a szakértő megállapítja a tényeket és előadja következtetését vélemény formájában, melyet az esküdtszék elfogadhat vagy elvethet. A People v. Youngs ügy[120] szerint „A szakértői bizonyítás kivétel az általános szabály alól, amely megköveteli, hogy a tanú tényeket adjon elő és ne nyilvánítson véleményeket. Ilyen esetekben a tanú véleménye kizárólag olyan tudományos vagy hivatásbeli ismereteken alapulhat, amelynek jelentőségét vagy értelmét az esküdtszék nem értheti meg (...) Ilyen esetekben a tanú véleménye az, amelyről azt tartom, hogy az esküdtszék tájékoztatása szempontjából különleges értéke van.”„Szakértői bizonyítást általában két helyzetben alkalmaznak: ahol a szakértő olyan tényeket értelmez, amelyeket maga figyelt meg, és ahol mások által szolgáltatott tényeket értelmez. E két helyzet példájául egyetlen ténybeli helyzet szolgálhat. Egy vérvizsgálati szakértő tanúskodhatik a próbáról (test), melyet végzett és leírhatja a vérben általa talált alkohol mennyiségét. Ámde ezután egy második szakértőt illet, hogy a korláthoz álljon és elmondja, hogy mi lehetett a hatása a vérkeringésben ennyi alkoholnak egy személyre. Figyelembe veszik, hogy az első szakértő saját megfigyeléséről vallott. A második szakértő olyan véleményt adott, amely az első szakértő által megállapított tényeken alapul. Mindketten kompetens tanúk, és vallomásuk kompetens.”[121]

Székely János úgy véli, hogy „Az angolszász jogvidéken ennek a disztinkciónak olyan jelentőséget tulajdonítanak, amely – a mi felfogásunk szerint szükségtelenül – növeli az ugyanazon szakkérdésben meghallgatandó szakértők számát”.[122]

A Székely János által jelölt „mi felfogásunk” nyilvánvalóan azon alapult, ami a hajdani büntető perrendtartásban/büntetőeljárási törvényben testet öltött. Ez alapvetően ma sincs másképpen, s

120 J. PRINCE: Evidence cases and materials, Brooklyn 1963 The Foundation Press Inc. Third Ed. 557. oldal In: SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.

121 D.N. SMITH: The law of confessions and sientific evidence, Chapel Hill 1963, Institute of Government, The University of North Carolina 10. oldal In: SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.

122 SZÉKELY János: i.m.: 23. oldal

büntetőeljárási törvény a szakértő feladatát ugyanis nem csupán valamely bizonyítandó tény megállapításához, de egyidejűleg megítéléséhez is rendeli. Ez nem zárja ki, hogy az egyidejűség főszabálya mellett a bizonyítandó tény elkülönült megítélését is a szakértő végezze. Az elkülönültségre példaként hozható, hogy a halál oka és körülményei vizsgálatánál, továbbá a kihantolásnál az az orvos, aki a meghalt személyt közvetlenül a halála előtt gyógykezelte, illetve aki megállapította a halál beálltát, el sem járhat szakértőként.[123]

Közbevetőlegesen jegyzem meg, hogy mindebből kitűnik, miszerint a szakértő-tanú (a szakértő) a tényt ismeri fel, avagy az általa felismert vagy egyébként megállapított tényből von következtetést vélemény formájában. Ez a szakértés röviden megfogalmazható örök lényege.

És e körben végül nézzük az ún. State v. Carrol ügyet[124], amely szerint „Egy 1963. évi határozatban a North Dakota-i fellebbezési bíróság már elvetette azt a védelmi érvelést, hogy a <szakértő tanú> a bíróság részére fenntartott területre hatolt be illetéktelenül akkor, amikor (gyújtogatási ügyben) véleményt nyilvánított a tűz oka felől. Kifejtette a fellebbezési bíróság, hogy a <tanú> - aki országos tűzvizsgálati szerv elméletileg és gyakorlatilag képezett alkalmazottja – gondos vizsgálatot végzett a kérdéses tűz helyszínén (!) és képzettségére tekintettel a véleménye (opinion) a jury számára olyan területen jelent felhasználható segítséget, amelyen a rendes esküdtszék segítségre szorul. Ez okból a <tanú> ama véleményét, hogy a tüzet <emberi kéz okozta>, helyesen fogadták el bizonyítékul." „Az egységes állami jogszabályokkal foglalkozó országos konferencia 1937-ben közzétette az egységes szakértői bizonyításról szóló szöveget (The Uniform Expert Testimony Act), amely az 1943. évi mintajogszabály (Model Act) alapja volt. Ezek szerint <ha a bíróság szakértői bizonyítást lát kívánatosnak, akkor saját kezdeményezésére vagy pedig akár az állam (értsd: ügyész), akár a vádlott indítványára a büntető eljárásban… egy vagy több szakértőt rendelhet ki, de az egyes kérdésekben (értsd: szakágazatokban) háromnál nem többet, hogy a tárgyaláson tanúskodjanak. Több tagállam már a Model Act előtti időben ennek megfelelően szabályozta a kérdést, elsőnek Wisconsin, amelynek legfelsőbb bírósága a törvény célját a következőkben látta: <úgy rendezni a szakértői bizonyítás kérdését a büntető tárgyalásokon… hogy olyan bizonyíték lehessen az ügyben, melyet nem vásároltak és fizettek meg (not bought and paid for), amely pártatlan tanúktól származik, akiket az ellenérdekű felek egyikéhez sem fűz kötelezettség vagy hűség."[125] Székely szerint „Az angol jog

123 1998. évi Be.103. § (1) bekezdés d) pont

124 Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science 1964. évi 2. szám 252. oldal In: SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.

125 Jenner v. State ügy, Wigmore: Evidence 1940. évi 3. kiadás, 563. oldal Idézi V. H. BLANC: The expert witness in criminal trials 317. oldal, The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science 1961. évi 3. szám 317-321. oldal – azzal, hogy a bírót megilleti a jog, hogy hivatalból is rendeljen ki szakértőt „különösen, mikor azért van

tartózkodó álláspontjával szemben a francia büntető eljárásjogot kezdettől fogva a szakértők iránti bizalom jellemezte. Az inkivizitórius eljárást kodifikáló 1670. augusztusi ordonnance criminelle a bizonyítás során közreműködő szakértőkről is megemlékezik (IV, V. cím). Megjelenik az eljárásban a vádlott kérelmére kirendelhető szakértő (ellenőrző szakértő), például a második orvos is."[126] A francia gyakorlat a bíró távollétében is eljárni jogosulttá tette a szakértőt, „a szakértői szerep elvállalása általában nem is kényszeríthető ki, éppen a bizalomra tekintettel, amely e tevékenység teljesítéséhez nélkülözhetetlen.[127] A francia szemlélet a szakértőt a bíróság színvonalára emelte, míg az angol a tanúk között jelölte ki a helyét."[128]

III. 2. A korai hazai előzmények

A büntetőügyekben követendő eljárást szabályozó első magyar büntető perrendtartási törvénynek is vannak bizonyos hazai előzményei, azaz organikus fejlődés eredményének tekinthető. „Hazánkban régibb törvényeiben a szakértőkről külön említés nincs téve, de alkalmazásának nyomaira az „Ars notarialis"-ban találunk (I. Lajos király idejéből), melynek névtelen szerzője a férfi tehetetlensége vagy a nő nemző képtelenségének megvizsgálására nézve mondja: quod ambae partes per modicam horam detinerentur et masculus per masculos, mulier vero per mulieres, ut pote patronos et matronas probatae vitae homines christicolas in membris suis viderentur, et sine fraude comprobarentur (Kovachich: formulae solennes 82. lap)."[129] Ez annyit tett, hogy a nősztehetetlenségi perekben például tapasztalt öregasszonyok végezték a szemlét.[130] Ezzel vág egybe, hogy Székely János is hasonlóképpen jelenti ki: „A szakértői bizonyítás első nyomai Nagy Lajos és Mátyás uralkodása idejéből valók."[131]

---

szükség elfogulatlan szakértőre, hogy tisztázza a zavart, melyet oly gyakran kelt a feleket képviselő szakértők harca". In: SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.

126 A. ESMEIN: Histoire de la procédure criminelle en France et specialement de la procédure inquisitoire depuis de XIII. siécle jusqu'a nos jours, Paris 1882. Larose et Forell 256. és köv. oldal In: SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.

127 DUVERGER: Manuel des juges d'instruction, Paris 1862, Libraire deRecueil Sirey 3e edition 497. oldal In: SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.

128 SZÉKELY János: i.m.: 500. oldal

129 1896. évi Bp. a bünvádi perrendtartásról törvényjavaslat indokolása XIV. Fejezet I.B)1. pont

130 ZLINSZKY János: Család és házasság az 1848 előtti magyar jogban, in: Magyar jogtörténet (szerk. Mezey Barna), Osiris Kiadó, Budapest 2004, 121. oldal

131 SZÉKELY János: i.m.: 21. oldal; Marschalkó János: Bírósági szakértők, Magyar Jogi Lexikon II. kötet, Pallas, Budapest 1899, 88. oldal

III.2.1. A Tripartitum

A magyar országgyűlésnek 1514-ben bemutatott, II. Ulászló király megerősítő kiváltságlevelével ellátott (szentesített, megerősített), de a Magyar Királyságban a megyéknek és a városoknak kiküldés hiányában soha törvényerőre nem emelkedett (Erdélyben 1691-től vált hatályos törvénnyé), 1517-ben először kinyomtatott Tripartitum alapján tűnhet úgy, hogy a korabeli pernek a szakértő még nem volt ismert, vagy inkább külön megnevezett szereplője.[132]

Figyelmesebb olvasással mégis rábukkanhatunk: „A gyámgyermekek korát pedig az ország nagybírái vagy azok itélőmesterei, vagy pedig a hiteles helyeken, azaz káptalanokban vagy konvektekben szokták megvizsgálni, birálni és megállapitani. 1. § És az ilyen megállapításnak (a mennyiben róla korvizsgálati levelet állítanak ki) minden törvényszék hitelesség tulajdoníttatik."[133]

Az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolása további törvényekre hivatkozik azzal, hogy ezek polgári perben használandó szakértőkről szólnak. Ezután megjelöli az „1751:XLI. tc."-t, mint amelyik már határozottan a bűnügyekben alkalmazandó szakértőkről intézkedik.[134]

Kövy Sándortól tudható, hogy: „Régi törvényeink és jogi íróink tanúsága szerint hazánkban mind polgári, mind büntető ügyekben szokásos volt szakértőket alkalmazása: <Sokszor próbául szolgál az Orvos-doctorok, Kézi-orvosok, Marha-orvosok, Bábák, Bábamesterek tanúbizonyossága p. o. verekedések, sebesítések, ember-ölések, szülések, gyermekvesztések, 's eladott vagy eladandó marhák nyavalyái felől 's a' t. (visum repertum); valamint … Ha a' mesteremberek, kiki a' maga mesterségében, az épületeket, tsinálmányokat, a' kereskedők a' portékákat, a' mezei gazdák a' földek jövedelmét, marhákat, az erdő tudományt értők az erdőket 's a' t. többnyire a' Szolgabíró vagy éppen az ítélő bíró jelenlétében hit alatt megbetsülik, az a' felől készült levél is erős próbát teszen. A' bíró soha se betsülhet semmit, hanem csak utasítja a' betsüsöket, mire vigyázzanak, ha tud hozzá>".[135]

132 WERBŐCZI István: Tripartitum, A dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve, a királyhoz intézett ajánlat, latin-magyar kétnyelvű kiadás, Téka Könyvkiadó, Budapest 1990, (továbbiakban: Tripartitum) 50-51. oldal (Utánnyomása a Csiky Kálmán fordításában Tripartitum Opus Juris Conseuetudinarii Regni Hungariae, Magyarország szokásos jogának hármaskönyve címmel Budapesten 1894-ben kiadott műnek.) Bevezetés XIII. CZÍM 4. § Minden ügyben pedig, mely birói tárgyalás alá kerül, a következő személyek fordúlnak elő: biró, fölperes és alperes. Nem nyilvánvaló dolgokban pedig tanúk is szükségképpen kivántatnak

133 Tripartitum: ELSŐ RÉSZ CXXVII. CZÍM A gyámgyermekek korának vizsgálatáról és a korvizsgálati levelekről

134 Ez nem igazolható, mert az 1751. évi XLI. törvénycikk tárgya: méltóságos Koch Ignácz és Tausainct Ferencz József báró urak, az ország honfiává fogadtatnak. Ld. Corpus Iuris – Magyarországi törvénycikkek (1037-1948). Annak ellenére sem igaolható, hogy az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolása utalást is tartalmaz: „Sed quandoque factum ita est comparatum - mondja Wuchetich (Inst. jur. crim. 360. lap) - ut ad eius indolem rite determinandam scientifica cognitione opus sit, uti est homicidium, vulneratio, expositio infantis, si mors sit secuta, cusio falsae monetae, confectio falsorum instrumentorum, chartarum publicarum etc. hoc in casu Iudes artis peritos sensu 1751:XLI. in Consilium axhibere debet."

135 KÖVY Sándor: A magyar polgári törvény, Sárospatak 1824, Nádaskay András betűivel, 293. oldal

III.2.2. Praxis Criminalis

A magyar büntetőeljárási jogban, pontosabban szokásjogi úton a magyar büntetőeljárási jogalkalmazásban először a Praxis Criminalis[136] tartalmazott – későbbi megnevezéssel – szakértőről, s annak alkalmazásáról szóló tételes jogi szabályt.

Botos Gábor szerint a Praxis Criminalis az élet, a testi épség és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények körében kötelezővé tette, hogy a bíróság szakértőt vegyen igénybe.[137] Ennek azonban ellentmondani látszik az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolása, miszerint „A Carolina szintén nem tartalmaz még általános intézkedést, hanem csak az emberi élet elleni bűntettnél rendeli a szakértők alkalmazását."[138]

Az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolása mindössze egyetlen esetben hivatkozott a Carolina-ra, de nem kétséges, hogy ezen rövid megjelöléssel éppúgy a Paxis Criminalis-t, s nem az 1532. évi Constitutio Criminalis Carolina-t értette. Ez Katona Géza munkájában is megmutatkozik, az ő szöveghű ismertetésében a Praxis Criminalis (Carolina) XXV. Artikulusa így szól: „Ha verekedés vagy emberölés történik, mindenekelőtt a sérült, vagy a holtest felesküdött sebészekkel vizsgáltatandó meg, hogy sok, vagy kevés sebet kapott? Hol? Valószínűleg milyen fegyverrel sebesítették meg (egyik, vagy másik közülük halálos volt-e?). Ezen szemle végrehajtása előtt a holttest nem temethető el, és ha a közelmúltban eltemették, ismét kiásandó, és törvényesen megszemlélendő."[139]

---

136 A Praxis Criminalis nem volt más, mint a III. Ferdinánd által Alsó-Ausztria számára 1656-ban kiadott büntető rendtartás, a *„Newe peinliche Landgerichtsordnung"* – másképpen a „Ferdinandea" – Kollonics Lipót esztergomi érsek utasítására latinra fordított változata. A munkát Kollonics 1687-ben Nagyszombatban „Forma processus juducii criminalis seu criminalis" címmel adatta ki azzal a céllal, hogy az eljárt bíróságok mielőbb használatba vegyék. A Praxis Criminalis- melynek első része büntető eljárási, második része pedig zömmel büntető anyagi jogi szabályokat tartalmazott – mégsem a Kollonics-féle kiadásnak köszönhette szokásjoggá válását, hanem annak hogy német változatát a kamarai adminisztráció alá került területeken a török kiűzésével szinte egyidejűleg alkalmazásba vették, de még inkább annak, hogy az 1867. évi országgyűlésen tett recepciós kísérlet kudarca ellenére bekerült a 1696-97-ben a *Corpus Juris Hungarici*-be.Ezt az idegenből átvett jogkönyvet a 18. század elején már rendszeresen meghivatkozták a vármegyei törvényszékek és úriszékek ügyészei, illetve maguk az eljárt bíróságok is részint az abban foglalt rendelkezésekre támaszkodva hozták meg ítéleteiket. A kódex a gyakorlatban több elnevezés alatt is szerepelt, volt ahol „Praxis Ciriminalis Kollonichiana", röviden: „Kollonichiana", másutt – minthogy I. József alatt vették át egyes megyékben (és Bodó Mátyásnál is) – *„Praxis Criminalis Josephina"*, röviden: *„Josephina",* illetve több helyen, egyebek közt Szeged városában, III. Károly neve után, arra visszavezethetően, hogy az 1723. évi büntető anyagi jogot is érintő reformtörvénycikkek külön kiadásához is mellékletként csatolták, *„Praxis Criminalis Carolina"* lett hosszabb-rövidebb ideig szokásos megjelölése, majd a 19. század elejétől gyakorta egyszerűen *„Büntetőtörvény"*-nek, másutt, mint például Hont vármegyében, „Büntető Eljárásnak" emlegették. http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/praxiscriminalis.htm

137 BOTOS Gábor: A büntetőeljárási jog története, Budapest, Szent István Társulat, 2001, 126. oldal Idézi Tóth Áron László és Vaskuti András: A két szakértő alkalmazásának problematikája a halál okának és körülményeinek a büntetőeljárásban történő vizsgálata során, Iustum Aequum Salutare VI. 2010/2. szám 71. oldal

138 1896. évi XXXIII. törvény a bünvádi perrendtartásról indokolás XIV. FEJEZET I. Általános rendelkezések B) Szakértők 1. Jogtörténeti adatok és összehasonlító jog

139 KATONA Géza: Bizonyítási eszközök a XVIII-XIX. században, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1977,

Bár ez sem konform az 1896. évi Bp. törvényjavaslat indokolásával, Botos Gábor és Katona Géza állításai azonban lényegében egybeesnek, ráadásul Katona Géza idézete pontos és ez már arra utal, hogy az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának egyébként - méltán - nagybecsben tartott indokolását, miként bármely forrást, célszerű fenntartással kezelni: ahol némileg pontatlan, ott mindenképpen toldjuk meg más, hiteles forrásból merített ismeretekkel.

III.2.3. 1843. évi törvényjavaslat

Az 1843-iki Büntetőjogi javaslatok „A) ELSŐ RÉSZ. A BŰNTETTEKBŐL ÉS BÜNTETÉSEKBŐL." címmel büntető anyagi jogi, valamint „B) MÁSODIK RÉSZ. BÜNTETŐ ELJÁRÁS." címmel büntetőeljárási tervezet is tartalmaztak.[140]

A büntetőeljárási javaslat „műértőknek" nevezte a majdani szakértőket és mivel bámulatba ejtően szinte tökéletesnek mutatkozik, ezért célszerűnek látom a bemutatását. Megfogalmazta a majdani különleges szakértelem fogalmát is, eszerint „Valahányszor a szemle alá veendő tárgy külön tudomány- vagy mesterség-ismeretet kiván, azt mindannyiszor az illető műértők hozzájárulásával kell megtenni.[141]

Általános szabálya két szakértő alkalmazását írta elő: „A szemle megtételére rendesen két műértő szükséges, egy csak akkor elegendő, mikor a másodiknak megjelenéséig veszedelem nélkül a szemlét nem halaszthatni." (105. §). A javaslat szerint közreműködhetett főszabályként a majdani igazságügyi szakértő, és kivételesen a majdani eseti szakértő: „A bűnvizsgáló bírák illy szemle megtételére rendszerint a törvényhatóság szolgálatában álló műértőket alkalmazzák, hol pedig illyesek nem lennének, vagy időhalasztás nélkül meg nem jelenhetnének, a végre másokat is alkalmazhatnak." (106. §)

A javaslat alapján a majdani szakértőknek elfogulatlanoknak kellett lenniük: „Olly személyek, kiknek tanúsága ellen a fenforgó bűntett esetében törvényes kifogást tehetni, ugyan azon bűntett iránt a szemle megtételére mint műértők nem alkalmaztathatnak." (107. §)

A javaslat értelmében a majdani szakértő írásbeli szakvéleményt terjeszt elő: „A műértők észrevételeiket és vizsgálódásaik eredményét okokkal támogatott véleményökkel együtt a bűnvizsgáló bíráknak írásban benyújtják: — azon esetekben azonban, midőn a törvényszék előtt

284. oldal

140 1843-iki Büntetőjogi javaslatok (szerk. Fayer László), kiadja A Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1898, A t h e n a e u m r. társ. könyvnyomdája 1. kötet

141 1843. évi törvényjavaslat 104. §

kihallgattatnak, véleményök azonnal a jegyzőkönyvbe iktattatik, ha csak a műértők azt irásban nem akarják benyújtani: mire nézve nékik bizonyos időhatár engedtetik." (111. §).

A javaslat további más szakvélemény beszerzését is előírta: „Ha ezen vélemény homályos, határozatlan, vagy épen tökéletlen; nem különben, ha önmagával, vagy egyéb a vizsgálat folytán kiviláglott ténykörülményekkel ellenkezik, vagy ha a vélemény a kifejtett előtételekből nem következnék: ezen nehézségek elhárítására a bűnvizsgáló bíró vagy újra kihallgassa a műértőket vagy másokat alkalmazzon." (112. §) „Olly esetekben, midőn a két műértő által felfedezett jelenségek, az általok vizsgált tényekre nézve egymástól lényegesen különböznek: a bűnvizsgáló birák. ha csak lehetséges, a megtekintés vagy vizsgálat ismétlését, ugyanazon, vagy más műértők által elrendelik. (113. §) „Midőn a műértők különböző véleményekre oszlanak, a bűnvizsgáló birák vagy egy harmadikat alkalmazni, vagy a tárgyat más műértők véleménye alá terjeszteni kötelesek." (114. §) A javaslat adott területen ismerte a felülvéleményezést: „Az orvosi vélemény mindig a törvényhatóság rendes orvosa elejébe terjesztetik, és ha ez, az adott véleményhez, vagy többek esetében egyikhez sem járulna, az ország főorvosától kéretik vélemény." (115. §)

A javaslat egyebekben olyan kérdésekkel is foglalkozott, mint a „holt-test-szemle" és a „holt-testbonczolás" (116-117. §) azzal, hogy azokhoz „rendszerint két orvos vagy seborvos" alkalmazandó (119. §) és megállapítandó volt „mi lett légyen a bekövetkezett halálnak működő oka" (121. §). A javaslat szerint „megmérgezés" (125-126. §) esetében kötelező orvos mellé két vegytudós alkalmazása, ha a mérget a vizsgálatok felemésztették. A javaslat közelebbi műértői szabályozás nélkül tartalmazta még azt, hogy „Ha a vádlott süketnek, némának, tompaelműnek, vagy őrültnek mutatkozik, akkor a bűnvizsgáló bíró tanúk és műértők által a valóságot kinyomozza, és ha tettetés világlik ki, ollyképen bánik a vádlottal, mint a 244. § értelmében azzal, ki felelni nem akar." (235. §) A javaslat a 380. §-ából kiolvashatóan a bírói szemlét, a műértők véleményét, a vádlott vallomását, a tanúbizonyságot (tanúvallomást) és az okleveleket tekintette – bár ezt a fogalmat nem használta – bizonyítási eszköznek.

A bevezetésben már idézett Frank Ignácz 1846-ban írta, hogy „Nincs ember, ki minden tudományban, mesterségben jártas volna; és ezt a' birótul sem követhettyük. Az ő hivatása törvények szerint ítélni; kötelessége tehát, hogy ezeket ismerje. A' mi pedig a saját körén, a' törvénytudományokon kívül esik, azt mások jobban tudhattyák, és illik, hogy ha efféle kérdések előjönnek, m ű é r t ő k segítségével éllyen; a' mi kétféleképen is megtörténhetik: 1) bírói szemléletkor, a' dolog tiszta felfogása és értelmes előadása végett; 2) bizonyos kérdésekben,

mellyek a' végítéletre befolyhatnak, tudományos elítélés, vagy inkább vélemény-adás végett. Az első esetben t a p a s z t a l ó, a' másodikban í t é l ő (vélekedő) műértőkrül és eljárásrul szóllhatunk (*artis periti capiendae experientiae, vel quaestionis dijudicandae causa adhibiti).*"[142]

Kassay Adolf ügyvéd[143] - és földbirtokos[144] - a keserű időben, 1862-ben fogant művének[145] 20. §-ában meghatározta, hogy „A bűntény valóságának kiviláglására szolgáló igazlatok következők, úgymint: 1-ör Szemvizsga. 2-or Boncolás. 3-or Irományok. 4-er Műértők véleménye, 5-ör Tanúk".

A szerző megfogalmazásában „Szemvizsga olly birói tény, mellynél fogva a biró vagy törvényhatóságtól kiküldött tagok által ha szükség megkívánná, szakértők segélyével a bün nyomai megvizsgáltatnak (…) A szakértők a biró által a tény lényegére szolgáló kérdésekről eleve tudósitandók. A küldöttségnek kötelességében áll a szemvizsgáról a szakértők véleményeinek melléklete mellett tudósítást tenni."

A szerző úgy folytatja, hogy „boncolásnak a gyilkosságnál van helye, hol orvosok, vagy sebészek által a test felbontatván, megvizsgáltatik: valljon az ejtett seb okozta-e a halált, vagy nem? azok a test megvizsgálása után véleményt adnak, melly l á t l e l e t n e k (visum repertum) neveztetik, ezen látlelet a perbeli irományokhoz csatoltatik, s a biró e szerint hoz itéletet. Ha a szakértők véleményei egymással ellenkeznek; vagy azok hiteléről a biró kételkedik, a helytartó tanács utján az orvosi kar véleményét kérje ki."

A szakértők véleménye alcímet viselő 21. § alapján „A bűntény körülményeit sokszor a biró önmaga fel nem derítheti mert az körén túl esik,[146] így szakértők véleményére van szüksége, sokszor a bűntény csak a szakértők általi vélemény nyomán fejtethetik ki, ezért a szakértőknek bizonyos tulajdonokkal kell bírni azok következők: 1-ör. Hogy a szakértők a tanuskodhatásra megkívántató tulajdonokkal bírjanak. — 2-or Hogy hit alatt adjanak véleményt. 3-or. Hogy adott véleményük kellő okokon alapuljék. 4-er. Hogy a szakértők részrehajlók, vagy tudatlanok ne legyenek. — A

142 Prof. FRANK Ignácz: A' közigazság törvénye Magyarhonban, Budán A' Magyar Királyi Egyetem betűivel 1846, Második Rész I. darab 190. oldal

143 FINKEY Ferenc: A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619-1914, Sárospatak 1948, A Jogászok a Kultúráért Alapítvány kiadványa 2000, 147. oldal Finkey itt utal a szerző általam hivatkozott munkájára

144 SZINNYEI József: Magyar írók és munkái, http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k10424.htm

145 KASSAY Adolf: A magyar büntető törvények s bűnvádi eljárás az országbírói értekezlet szabályai szerint, Pozsony, Sieber Henrik Könyvnyomdája 1862, Előszó: „A fájdalmas tizenkét év után, a magyar büntető törvények, és törvényes gyakorlat az 1848-i törvények által igényelt módosításokkal visszaállítattak. Az alkotmány sáncain kívül álló népet a kiváltságos osztály magához emelte; s a korszellem által követett osztály különbséget megszüntette. Az 1848 - i tőrvények az egyenlőség elvét kimondották, ennek folytán a büntető eljárásnál is meg kellett szűnni a magyar polgári, és büntető törvényekben foglalt azon különbségnek, melly a nemes és nem nemes között létezett. E mü tehát az 1848-i törvények elveit követő ideiglenes törvénykezési szabályok szerinti modositásokkal visszaállított büntető törvényeket, és bűnvádi eljárást adja elő."

146 Úgy tűnik, hatott rá Frank Ignácz pazar megfogalmazása: „a saját körén, a' törvénytudományokon kívül esik"

bűntény elitélésénél vagy a szakértők nagyobb számát követi a biró, vagy nagyobb testület, úgymint orvosi kar véleményét a helytartó tanács utján kéri ki, melly teljes igazlatul szolgál."

A szerző megfogalmazásában tehát félreérthetetlen a bizonyítási eszközök meghatározása, a bíró „körén túl eső", azaz tudását meghaladó szükség esetén a szemléhez pártatlan orvos (sebész) szakértők közreműködésének előírása, akik a sajátos szakértelmük folytán látleletet készítenek és kellően megindokolt véleményt adnak, majd a bíró a szakvélemények esetleges ellentételességét köteles volt az „orvosi kar" bevonásával feloldani, s végül az ítéletét nem önkényes döntéssel, hanem – természetesen a további bizonyítási eszközök mellett – az esetlegesen felülvéleményezés alá eső szakvélemények alapján kellett meghoznia.

III.2.4. 1872. évi törvényjavaslat

Az ideiglenes bűnvádi eljárásról szóló 1872. évi törvényjavaslat[147] nem követte mindenben az 1843. évi javaslatot. Alapvetően az 55. §-a mutat eltérést, eszerint: „Oly esetekben, melyekben a valóság megállapítására különös szaktudomány, művészeti vagy iparképzettség szükséges, a biró a tárgy minőségéhez, fontosságához, valamint a vizsgálat ágaihoz képest egy vagy több szakértőt köteles alkalmazni." Ugyanis, míg az 1843. évi javaslat általános szabály a két műértő, az 1872.évi javaslatban főszabály az egy szakértő alkalmazása.

Az alábbi áttekintő táblázat mutatja a két javaslat egymáshoz való viszonyát:

1843. évi javaslat	1872. évi javaslat
„Valahányszor a szemle alá veendő tárgy külön tudomány- vagy mesterség-ismeretet kiván, azt mindannyiszor az illető műértők hozzájárulásával kell megtenni." (104. §). „A szemle megtételére rendesen két műértő szükséges, egy csak akkor elegendő, mikor a másodiknak megjelenéséig veszedelem nélkül a szemlét nem halaszthatni." (105. §)	„Oly esetekben, melyekben a valóság megállapítására különös szaktudomány, művészeti vagy iparképzettség szükséges, a biró a tárgy minőségéhez, fontosságához, valamint a vizsgálat ágaihoz képest egy vagy több szakértőt köteles alkalmazni." (55. §)
a „holt-test-szemle" és a „holt-testbonczolás" (116-117. §) azzal, hogy azokhoz „rendszerint két orvos vagy seborvos" alkalmazandó (119. §) és megállapítandó volt „mi lett légyen a bekövetkezett halálnak működő oka" (121. §) „Ha megmérgezés (esetén) a vizsgálat alá veendő álladék olly csekély mennyiségű, hogy ezen vizsgálatok által úgy felemésztetnék, hogy további vegytani vizsgálatot tenni nem lehetne, akkor a rendes orvos mellé még két vegytudós alkalmazandó." (125. §)	„Valamely hulla bonczolásánál rendszerint két orvos, vagy ha mérgezés gyanúja forog fenn, egy orvos s egy vagy több vegyész alkalmazandó." (55. §)
„A bűnvizsgáló bírák illy szemle megtételére rendszerint a törvényhatóság szolgálatában álló műértőket alkalmazzák, hol pedig illyesek nem lennének, vagy időhalasztás nélkül meg	„A szakértőket a biró nevezi ki, s a nevezettek he1yett ismét másokat alkalmazhat." (56. §)

147 Törvényjavaslat a Pest kir. tábla területén létező törvényszékek illetőségéhez tartozó bűnvádi eljárás ideiglenes szabályozásáról, Pest 1872, kiadja az Eggenberger-féle akad. könyvkereskedés (Hoffman és Molnár).

nem jelenhetnének, a végre másokat is alkalmazhatnak.” (106. §)	
„Olly személyek, kiknek tanúsága ellen a fenforgó bűntett esetében törvényes kifogást tehetni, ugyan azon bűntett iránt a szemle megtételére mint műértők nem alkalmaztathatnak.” (107. §)	„A mennyire lehetséges, nem alkalmazandó szakértő gvanánt a vádlottnak, vagy a sértett félnek, a vizsgáló bírónak, a kir. ügyésznek vagy valamelyik tanúnak rokona.” (56. §)
„A műértők észrevételeiket és vizsgálódásaik eredményét okokkal támogatott véleményökkel együtt a bűnvizsgáló bíráknak írásban benyújtják: — azon esetekben azonban, midőn a törvényszék előtt kihallgattatnak, véleményök azonnal a jegyzőkönyvbe iktattatik, ha csak a műértők azt irásban nem akarják benyújtani: mire nézve nékik bizonyos időhatár engedtetik.” (111. §).	„A szakértő köteles véleményét vagy azonnal a szemléről felveendő jegyzőkönyvbe bemondani, vagy pedig azt különösen fontosabb esetekben külön irásba foglalva, a vizsgáló biró által kitűzendő határidő alatt ennek átadni.” (61. §)
„Ha ezen vélemény homályos, határozatlan, vagy épen tökéletlen; nem különben, ha önmagával, vagy egyéb a vizsgálat folytán kiviláglott ténykörülményekkel ellenkezik, vagy ha a vélemény a kifejtett előtételekből nem következnék: ezen nehézségek elhárítására a bűnvizsgáló bíró vagy újra kihallgassa a műértőket vagy másokat alkalmazzon.” (112. §) „Olly esetekben, midőn a két műértő által felfedezett jelenségek, az általok vizsgált tényekre nézve egymástól lényegesen különböznek: a bűnvizsgáló birák. ha csak lehetséges, a megtekintés vagy vizsgálat ismétlését, ugyanazon, vagy más műértők által elrendelik. (113. §) „Midőn a műértők különböző véleményekre oszlanak, a bűnvizsgáló birák vagy egy harmadikat alkalmazni, vagy a tárgyat más műértők véleménye alá terjeszteni kötelesek.” (114. §)	„Ha a vélemény homályos, tökéletlen vagy határozatlan, vagy ha a bírónak arra nézve egyébként kételyei volnának, a vélemény szerzője nyilatkozatra hivandó fel,, s ha a nehézség ezáltal sem hárítható el, vagy ha több szakértő meghallgattatván, azok véleménye a lényeges kérdésre nézve eltérő, a vizsgáló biró egy vagy több szakértőt ujabb véleményadásra hí fel.” (63. §)
„Az orvosi vélemény mindig a törvényhatóság rendes orvosa elejébe terjesztetik, és ha ez, az adott véleményhez, vagy többek esetében egyikhez sem járulna, az ország főorvosától kéretik vélemény.” (115. §)	„orvosi vagy vegyészi vélemény… tekintetében felülvéleményezésre a kerületi orvos, illetőleg az országos vegyész hivandó fel… Különösen fontos esetekben, főleg ha a felülvélemény lényegesen ellenkezik az előbbi véleménynyel, a kérdés végmegállapitása végett a törvényszék által a kir. egyetem orvosi kara elé terjesztendő” (63. §)
„Ha a vádlott süketnek, némának, tompaelműnek, vagy őrültnek mutatkozik, akkor a bűnvizsgáló bíró tanúk és műértők által a valóságot kinyomozza, és ha tettetés világlik ki, ollyképen bánik a vádlottal, mint a 244. § értelmében azzal, ki felelni nem akar.” (235. §)	-
a 380. §-ából kiolvashatóan a bírói szemlét, a műértők véleményét, a vádlott vallomását, a tanúbizonyságot (tanúvallomást) és az okleveleket tekintette - bár ezt a fogalmat nem használta - bizonyítási eszköznek	-

IV. A SZAKÉRTŐI STÁTUSRÓL

E fejezetben a szakértőkre vonatkozó meghatározó státuskérdések – mint a különleges szakértelem, a szakértő igénybevétele, a kirendelési szabályok, a szakértői jogok és kötelezettségek, a kötelező igénybevétel, egy-több szakértő kérdése, a szakértő mellőzése, az extraneus, az ellenőrző és a „más" szakértő - kerülnek szóba, de annak átgondolására is kísérletet teszek, hogy miért nem helytálló a szakértő sem a „ténybíró", sem a „szakértő-tanú" pozíciójába történő illesztése.

IV. 1. A különleges szakértelem

Azon kérdésre, hogy ki *lehet* szakértő, látszólag nagyon egyszerű választ adhatunk: az, aki különleges szakértelemmel bír. Szakértő pedig az *lesz*, akit az adott feladatra kirendeltek.

A hivatásszerű – vagy legalábbis részben hivatásszerű – szakértők esetében ez egy előzetesen lefektetett feltételrendszernek való megfelelést jelent,[148] mely feltételek közül döntő az, hogy az adott szakterületen a meghatározott vagy azzal egyenértékű képesítéssel és a képesítés megszerzésétől számított, általában legalább ötéves szakirányú szakmai gyakorlattal rendelkezik. A gyakorlat megkövetelése feltétlenül hasznos. Az, hogy a gyakorlat teszi a mestert, nemcsak magyar (köz)mondás, mert hozzávetőlegesen ekként vélekednek például az angolok is, amikor azt mondják, hogy „practice makes perfect" vagy „experience is the best teacher".

A tudás és a jártasság (gyakorlat) együttesének feltételül támasztása teszi a szakértőt hitelessé. Amennyiben a leendő szakértő igazolja mind a tudását, mind a gyakorlatban megszerzett jártasságát, kalkulálni lehet, hogy szakértőként is képes lesz helytállni. A tudás (képesítés)

148 Szaktv. 5. § (2) A névjegyzékbe az vehető fel, aki *a)* büntetlen előéletű, és nem áll az igazságügyi szakértői vagy a szakterületének megfelelő tevékenység folytatását kizáró foglalkozástól eltiltás hatálya alatt, *b)* a kérelmében megjelölt szakterületen az igazságügyi szakértői tevékenység folytatásához meghatározott vagy azzal egyenértékű képesítéssel és - ha jogszabály eltérően nem rendelkezik - a képesítés megszerzésétől számított, legalább ötéves szakirányú szakmai gyakorlattal rendelkezik, *c)* az 57. § (1) bekezdésben meghatározott kötelező szakértőjelölti jelölti időt vagy szakértőjelöltként kötelező szakmai közreműködőként elvégzett ügyszámot, továbbá a Kamara által külön szabályzatban előírt képzési és vizsgafeltételeket teljesítette, *d)* a miniszter által szervezett igazságügyi szakértői tevékenység végzéséhez szükséges jogi ismeretek oktatásán részt vett és a jogi vizsgát - a miniszter rendeletében meghatározott mentesülés esetét kivéve - sikeresen letette, *e)* a szakterületén működő szakmai kamara tagja, ha a tevékenység folytatásához a kötelező kamarai tagságot jogszabály előírja, *f)* kötelezettséget vállal arra, hogy a hatósági kirendelésnek - jogszabályban meghatározott eseteket kivéve - eleget tesz, és *g)* nem áll cselekvőképességet érintő gondnokság, támogatott döntéshozatal vagy közügyektől eltiltás hatálya alatt.(3) Nem vehető fel a névjegyzékbe az, *a)* akivel szemben büntetőeljárás - a magánvád és a pótmagánvád esetét kivéve - van folyamatban, *b)* akit a Kamarából kizártak, a kizárást kimondó határozat jogerőre emelkedésétől számított öt évig, *c)* aki a 13. § (2) bekezdésében foglaltak hatálya alatt áll vagy *d)* aki a 67. § (5) bekezdésében foglaltak hatálya alatt áll.

önmagában elégtelen és nem is öncélú, azt meghatározó módon a gyakorlat legitimizálja. A szakértő működési terepe eleve a gyakorlat, így a bírónak vagy más kirendelésre jogosultnak éppen arra van szüksége, hogy a gyakorlatban edződött szakértő álljon a rendelkezésére.

A kirendelésre jogosult nem véletlenül idegenkedik az inaktív szakértőtől sem, hiszen abban a szakértőben hisz, aki már állta a gyakorlat próbáját, mi több, jól állta azt.

A magam részéről aggályosnak tartom, hogy a 2016. évi szakértői törvény engedi, hogy a legalább ötéves szakirányú szakmai gyakorlattól jogszabály eltérően rendelkezzék. Ezáltal a mérce eltérő lehet, és nehezen is okolható meg, hogy egyes szakterületeken ez a feltétel más és más lehessen. Mindettől függetlenül természetesen nem zárható, hogy az adott szakterület újdonsága vagy éppen más ehhez fogható szükséghelyzet igénye eltéréshez vezessen.

A feltételrendszer persze országonként változhat, és más jogrendekből meríteni is lehetne. Így szóba kerülhet az osztrák példa, ahol a bejegyzési feltételek között szerepel a szavahihetőség és a kötelező felelősségbiztosítás megkötése. Kuhn Kata az osztrák és a magyar szabályozás összevetésében – feltehetően elsősorban – a szavahihetőség feltételére való egyidejű figyelemmel rögzítette: „az osztrák jogrend igen nagy hangsúlyt helyez arra, hogy az igazságügyi szakértők magas fokú köztiszteletet élvezzenek (…) Ez nem meglepő, mivel gyakorta egyfajta <közhiteles> tisztséget töltenek be a perben, véleményük igazságát szakértelmük bizonyítja (…) és ne arról szóljon a vita, hogy <a szakértők a per urai>, vagy <a bíróság segédjei>.”[149]

A „szavahihetőség” mibenléte másként is megragadható. Székely János például a szakértő „személyi hiteltérdemlőségét” említette meg, mint ami a fellebbezési eljárásban nem mérlegelhető felül,[150] mert önmagában a „nyilatkozattevő szakmai súlyára” nem lehet hivatkozni.[151]

A szakértő „közhitelessége” is ismeretes fogalom, ennek kapcsán megvizsgáltam, hogy a magyar büntetőjog miként definiálta a szakértő státusát.

Az 1878. évi büntető törvénykönyv még nem tett megkülönböztetést hivatalos személy és közfeladatot ellátó személy között, mivel kizárólag a közhivatalnokokról[152] rendelkezett.

A törvényjavaslat indokolása igen szemléletesen fogalmazta meg, hogy ki is a közhivatalnok: „A

149 KUHN Kata: A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban, Belügyi Szemle 2005/10. szám 40. és 51. oldal

150 SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, i.m.: 435. oldal

151 SZÉKELY János i.m. 437. oldal

152 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről 461. § Közhivatalnokoknak tekintendők azok, kik az állam közigazgatási vagy igazságszolgáltatási vagy valamely törvényhatóság, vagy község hatósági teendőjének teljesitésére hivataluknál, szolgálatuknál, vagy különös megbizatásuknál fogva kötelezvék; ugyszintén azok is, a kik az állam, törvényhatóság, vagy a község által közvetlenül kezelt közalapitványoknál, kórházaknál, tébolydáknál mint felügyelők, orvosok, hivatalnokok vagy szolgák vannak alkalmazva. A kir. közjegyzők szintén közhivatalnokoknak tekintetnek.

közhivatalnok nemcsak polgára az államnak, hanem annak *különös megbizottja is,* a ki az államhatóság egy részét gyakorolja, az állam czéljai, az állam érdeke szerint, a törvényeknek s az azok helyes végrehajtása végett kiadott utasitásoknak értelmében. Ily fontos s az egész társadalmat a legnagyobb mértékben érdeklő hivatás, különös biztositékot kiván annak részéről, a kire az bizatik. Nem csupán az állampolgári minőség, hanem egyéb kellékek is szükségeltetnek arra, hogy valaki *azon kivételes helyzetbe hozassék, melyben mások fölött hatósági cselekményeket gyakorolhat az állam nevében.* Ily különös megbizatásra nem ad jogot maga a honpolgárság; ehhez egyéb - s különösen a megbizónak a megbizandóba helyezett bizalma, szükséges."[153]

Az 1878. évi Btk.-ban és a törvényjavaslatban a szakértő esetleges közhivatalnoki besorolásáról nincs szó. A közhivatalnok fogalmát 1940-ben egy módosító törvény[154] megváltoztatta, az 1950. évi Btá.[155] ezt a kérdést, mint különös részi rendelkezést nem érintette.

A Legfelsőbb Bíróság 1952-ben, az 1. számú irányelvben mondta ki, hogy közhivatalnok alatt általában csak az irányelvben körülírt hivatalos személyt kell érteni. A körülírás gyakorlatilag az 1878. évi Btk. közhivatalnokra vonatkozó indokolásán alapult.

A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállításában (BHÖ)[156] a döntően az 1940. évi formájában meghatározott fogalomban a szakértő továbbra sem került megjelölésre.

Az 1961. évi Btk. normatíve is bevezette a hivatalos személy fogalmát,[157] amiből nem volt egyértelmű, hogy a szakértő ide sorolandó-e. A törvényjavaslat indokolása erről semmit sem mondott, az azonban kétségtelen, hogy az ítélkezési gyakorlat hivatalos személynek tekintette a szakértőt. Az egyik közzétett döntésben a megyei bíróság kimondta, hogy a büntetőeljárás során kirendelt igazságügyi szakértő e tevékenysége körében hivatalos személy, mégpedig az indokolás értelmében azon az alapon, hogy „a bírósági gyakorlat szerint a bíróság, az ügyészség vagy a rendőrség által kirendelt igazságügyi szakértő e tevékenysége körében a Btk. 114. §-a I. tételének *b)*

153 Törvényjavaslat indokolása III. fejezet (a büntetésekről).

154 A magyar állam biztonságát és nemzetközi érdekét veszélyeztető egyes cselekmények büntetéséről szóló 1940. évi XVIII. törvény 3. § (1) bekezdés

155 1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről.

156 BHÖ 116. § Jogi- és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest 1952 (utalás: 1940: XVIII. tv. 3. § (1) bekezdés, 8800/1946. (VII.28.) M.E. sz. r. 17. § (2) bekezdés és 175/1950. (VI.22.) M.T. sz. r. 9. §); BHÖ 116. § Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1958 (1952 (utalás: 1940: XVIII. tv. 3. § (1) bekezdés, 8800/1946. (VII.28.) M.E. sz. r. 17. § (2) bekezdés): gyakorlatilag azonos tartalommal.

157 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről 114. § E törvény alkalmazásában hivatalos személy: *a)* az államhatalmi szerv tagja, a bíró,,az ügyész, a társadalmi bíróság tagja; *b)* az államhatalmi vagy államigazgatási szervnél, bíróságnál, ügyészségnél szolgálatot teljesítő személy, akinek tevékenysége az alkalmazó szerv rendeltetésszerű működéséhez tartozik; *c)* a fegyveres erőknél, társadalmi szervezetnél, gazdasági vagy más szerveknél államigazgatási feladatot ellátó személy, továbbá a munkásőr és az önkéntes rendőr.

pontja értelmében hivatalos személy, mivel a kirendelő hatóságok részére a feladataik ellátásához segítséget nyújt, s így az említett hatóságok rendeltetésszerű működéséhez tartozó feladatok ellátásában közvetve maga is részt vesz." [158]

Egy másik megyei bíróság közreadott döntése szerint[159] a nyomozás során igénybe vett igazságügyi műszaki szakértő a 1961. évi V. törvény 114. §-ának *b)* pontja szerinti hivatalos személy, és indokolása – hivatkozás nélkül – megismételte az előbb jelölt döntés indokolását.

Az 1978. évi Btk. eleinte – ebben továbbra is – kizárólag a hivatalos személy fogalmával operált.[160] A törvényjavaslat indokolásában az állt, hogy „a hivatalos személy fogalmát a közhatalmi jellegű tevékenységhez fűzi (…) fogalma alá vonja ezen kívül a más szerveknél, az állam nevében igazgatási teendőket ellátó személyeket."[161]

Az 1978. Btk. normaszövege az 1961. évi Btk. meghatározásától nem tért el, miután hasonlóképpen fogalmazott: „a népképviseleti vagy államigazgatási szervnél, bíróságnál vagy ügyészségnél szolgálatot teljesítő személy, akinek a tevékenysége a szerv rendeltetésszerű működéséhez tartozik", indokolása viszont az alábbiakat rögzítette: „Az, hogy kinek a tevékenysége tartozik a szerv rendeltetésszerű működéséhez, általánosságban nem határozható meg, ezért minden esetben külön vizsgálandó. (…) hivatalos személy (…) a büntetőeljárás során kirendelt igazságügyi szakértő (…) is."[162]Az 1978. évi Btk. már szabályozta a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak[163] és a hivatalos személy (közfeladatot ellátó személy) támogatója elleni erőszak[164] törvényi tényállását, továbbá a közfeladatot ellátó személy elleni erőszak törvényi tényállásában megjelölésre került, hogy ki tekintendő közfeladatot ellátó személynek - ezek között azonban a szakértő nem szerepelt.

A szakértő hivatalos személyként nevesítése a törvényjavaslat indokolásában, és nem-nevesítettsége a közfeladatot ellátó személyek sorában, nem adott alapot az ítélkezési gyakorlat megváltoztatására. Időközben – a hivatalos személyét követően –1999. március 1. napjával a közfeladatot ellátó

158 BH 1975.101.

159 BH 1977.313.

160 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 137. § E törvény alkalmazásában 1. hivatalos személy: *a)* a népképviseleti szerv tagja, a bíró, az ügyész, a társadalmi bíróság tagja, a munkaügyi és szövetkezeti döntőbizottság tagja, *b)* a népképviseleti vagy államigazgatási szervnél, bíróságnál vagy ügyészségnél szolgálatot teljesítő személy, akinek a tevékenysége a szerv rendeltetésszerű működéséhez tartozik, *c)* az államigazgatási feladatot ellátó más személy

161 Törvényjavaslat indokolása a 137. §-hoz 1. pont: „A Javaslat a hivatalos személy fogalmát a közhatalmi jellegű tevékenységhez fűzi. A modern alkotmányjogi felfogás szerint a közhatalmi tevékenység négy szerv-típus: a népképviseleti, a bírói, az ügyészi és az államigazgatási szervek tevékenységében valósul meg. A Javaslat a hivatalos személy fogalma alá vonja ezen kívül a más szerveknél, az állam nevében igazgatási teendőket ellátó személyeket."

162 Törvényjavaslat indokolása a 137. §-hoz 1.b) pont

163 1978. évi IV. törvény 230. §

164 1978. évi IV. törvény 231. §

személy fogalma ugyan átkerült az általános részbe,[165] valamint egyes további bűncselekmények minősítő körülményévé vált a közfeladatot ellátó személy sérelmére vagy által elkövetés,[166] de ez a lényegre már nem hatott ki.

Az 1978. évi Btk. hatálya alatt egy újabb, 2005. szeptember 1-től hatályos módosítás hozta el a lényegi változást azzal, hogy a bírósági vagy más hatósági eljárásban a szakértőt – hivatalos személy helyett – közfeladatot ellátó személynek nyilvánította.[167]

A módosító törvény javaslatának indokolása nem is egy szempontból érdemel figyelmet. Elsődlegesen azért, mert levezette, hogy a korábbi ítélkezési gyakorlat szerint hivatalos személynek tekintett kirendelt szakértő a bírósággal, ügyészséggel sem munkaviszonyban, sem egyéb jogviszonyban nem állhat, nem tekinthető tehát „szolgálatot teljesítő személynek".[168] Ez közvetve nem jelent mást, mint olyan értékelést, hogy addig a szakértő sem hivatalos személy, sem közfeladatot ellátó személy nem volt.

Az 1871. évi VIII. törvénycikk „a birák és birósági hivatalnokok felelősségéről" a 2. §-ának f) pontjában bírósági hivatalnoknak értette a bíróságoknál állandóan alkalmazott szakértőket. A szakértők bírósági hivatalnoki (alkalmazotti) státusa a múlté, s azzal nem azonos az igazságügyi alkalmazotti viszony, utóbbi az igazságügyi szakértői intézményben és a rendőrség szakértői szervénél szolgálati jogviszonyban álló igazságügyi szakértőre és a szakértőjelöltre vonatkozik.

A módosító törvény[169] javaslatának indokolása szerint „A szakértőnek nincs közhatalmi funkciója, nem lát el igazgatási feladatot, tevékenysége azonban igen szorosan ágyazódik be az

165 A büntető jogszabályok módosításáról szóló 1998. évi LXXXVII. törvény 34. §

166 1998. évi LXXXVII. törvény 39. § (1) bekezdés, 62. §

167 A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más törvények módosításáról szóló 2005. évi XCI. törvény (továbbiakban: 2005. évi XCI. törvény) 3. § (1) A Btk. 137. §-a 2. pontjának *e)* alpontja helyébe a következő rendelkezés lép: *[közfeladatot ellátó személy:]* „*e)* a bírósági vagy más hatósági eljárásban a védő vagy a jogi képviselő, a szakértő, és a hivatalos személynek nem minősülő kézbesítési végrehajtó,".

168 2005. évi XCI. törvény tervezetének indokolása a 3. §-hoz 1. pont: „A korábbi ítélkezési gyakorlat szerint a nyomozás során igénybe vett igazságügyi szakértő e tevékenysége ellátása során hivatalos személy, mivel az őt kirendelő hatóságok részére a feladataik ellátásához segítséget nyújt, így a feladatok rendeltetésszerű működéséhez kapcsolódó feladatok ellátásában részt vesz (BJD 7296., 8007.). Az 1976-ból származó eseti döntés azonban a törvény szerint nem nyújt elegendő alapot a szakértő büntetőjogi státuszának rendezésére. (…) az igazságügyi alkalmazottak szolgálati jogviszonyáról szóló 1997. évi LXVIII. törvény (…) 2. §-a szerint ugyanis igazságügyi alkalmazott (…) az igazságügyi szakértő és a szakértőjelölt (…) Az a személy, aki a büntetőeljárásban bíróként, ügyészségi alkalmazottként, igazságügyi alkalmazottként vesz részt, szakértőként nem járhat el. A kirendelt szakértő tehát a bírósággal, ügyészséggel sem munkaviszonyban, sem egyéb jogviszonyban nem állhat, nem tekinthető tehát <szolgálatot teljesítő személynek>. A bírósági vagy a hatósági eljárásban közreműködő szakértő így nem hivatalos személy, és ilyen szabályozás megteremtése nem is indokolt. A hivatalos személyi körre vonatkozó szabályozás alapelve, hogy fokozott büntetőjogi védelemben azokat indokolt részesíteni, illetve fokozott (súlyosabb) büntetőjogi megítélés alá azok tartozzanak, akik közhatalmi jellegű, valamint az állam nevében végzett igazgatási tevékenységet fejtenek ki."

169 2005. évi XCI. törvény indokolása

igazságszolgáltatás rendszerébe, ezért a védőhöz, illetve a jogi képviselőhöz hasonlóan a törvényben a szakértő közfeladatot ellátó személyként kerül meghatározásra."[170] A módosító törvény tervezetének indokolása azért is figyelemre méltó, mert azt állítja, hogy a védelem által felkért, de be nem vont „szakértő a tárgyaláson tanúként hallgatható ki".[171]

Ez az állítás – a későbbiekben részletesen is kifejtettek szerint – téves. Bár a Be. e tárgyban immár – későbbiekben kifejtendő - egyértelmű szabályt tartalmaz, a 1998. évi rendelkezések kapcsán az érdemes utalni például arra az alapvető terminológiai differenciára, hogy a büntetőeljárásban a szakértőt meghallgatni[172], és nem kihallgatni[173] lehetséges. Ennél némileg fontosabb, hogy a védelem által felkért személy az esetleges bevonásáig nem tekinthető szakértőnek, addig „pusztán" felkért személy,[174] de a legfontosabb az, hogy a büntetőeljárási törvény értelmében a felkért személy bevonásának hiányában elkészített vélemény (tehát nem szakvélemény) az okiratra vonatkozó szabályok szerint használható fel.[175] Ez a rendelkezés nem értelmezhető akként is, hogy a felkért személy tanúként történő kihallgatása lehetőség.

Ezen kérdés kapcsán egyébként a Be. - nagyon helyesen - immár egyértelmű rendelkezéssel tisztázza, hogy az előterjesztett, illetve előadott magánszakértői vélemény akkor minősül szakvéleménynek, ha a terhelt, illetve a védő a meghatározott előírásoknak megfelelően járt el, egyéb esetben a magánszakértői vélemény a terhelt, illetve a védő észrevételének minősül, a szakértő pedig a szakkérdésre vonatkozóan tanúként nem hallgatható ki.[176]

Az Alkotmánybíróság 2006-ban azt mondta ki, hogy „A közfeladatot ellátó személy fogalma nem csupán büntetőjogi kategória. A büntető anyagi jogban azonban (a hivatalos személy fogalmával együtt) számos esetben a Btk. különös részében rögzített törvényi tényállások elemeként szerepel.

170 2005. évi XCI. törvény

171 2005. évi XCI. törvény tervezetének indokolása a 3. §-hoz 1. pont: „Szakértőnek az minősül, akit a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság kirendel. Szakértő az is, akit a terhelt vagy a védő kért fel szakértőnek, amennyiben a bíróság, illetve az ügyészség e minőségében elismeri. (Abban az esetben, ha az ügyész vagy a bíróság a terhelt, illetve a védő által felkért személy szakértőként történő bevonását megtagadja, az azt jelenti, hogy a szakértő a tárgyaláson kizárólag tanúként hallgatható ki, az általa készített szakvélemény pedig az okiratra vonatkozó szabályok szerint használható fel.)"

172 1998. évi Be. 110. § (1) bekezdés, 298. § (1)-(2) bekezdés, etc.

173 1998. évi Be. 117. § (1)-(3) bekezdés, 288. § (1)-(2) bekezdés, etc.(vádlott); 85. § (1)-(6) bekezdés; 292. § (1)-(2) bekezdés, etc. (tanú)

174 1998. évi Be.112. § (2) A terhelt vagy a védő által szakvélemény készítésére felkért személy (gazdasági társaság, szakértői intézmény, szervezet, szakértői testület) szakértőként való bevonásáról a bíróság, illetőleg az ügyész határoz. A felkért szakértő - e minőségének elismerése után - önállóan szakértői vizsgálatot végezhet, a bírósági eljárásban a bíróság, illetőleg az ügyész által kirendelt szakértővel azonos jogok illetik meg, és kötelezettségek terhelik. A szakértők az általuk elvégezni kívánt szakértői vizsgálatról kölcsönösen értesítik egymást, az értesített szakértő a másik szakértő által végzett vizsgálaton jelen lehet

175 1998. évi Be.112. § (3) (3) Ha a bíróság vagy az ügyész a felkért személy bevonását megtagadja, az elkészített vélemény az okiratra vonatkozó szabályok szerint használható fel

176 Be. 198. § (1) bekezdés

(…) A fokozott védelem, illetve a fokozott felelősség (…) olyan közérdekű - széles értelemben vett - tevékenységekhez kapcsolódik, amelyek az állampolgárokat közvetlenül érintik. Büntetőjogi szempontból a közfeladatot ellátó tevékenység lényegéhez tartozik az ezt ellátó személy intézkedési, önálló döntési joga, vagy olyan tevékenység ellátása, amely az állampolgárok széles rétegét érintő fokozott körültekintést, felelősséget igényel. Ebből következik az is, hogy a közfeladatot ellátó személy csak akkor jogosult a védelemre, illetve akkor felel ebbéli minőségében, ha ezt a tevékenységet gyakorolja."[177]

Nos, a szakértő tevékenysége azért tekintendő közfeladatnak, mert tevékenysége „igen szorosan ágyazódik be az igazságszolgáltatás rendszerébe", és az állampolgárok széles rétegét érinti, vagyis közérdekű. Ez a köz-jelleg dominál az Alkotmánybíróság egy másik megközelítésében is, amely szerint „A szakértő és a bíróság kapcsolata közjogi elemekkel átszőtt megbízási jellegű jogviszony."[178]

A 2012. évi Btk.[179] fenntartotta a szakértő közfeladatot ellátó személyek közé sorolását, a 459. § (1) bekezdéshez fűzött indokolás 12. pontja pedig követte a korábbi érvelést, miszerint „A közfeladatot ellátó személyek nem hivatalos személyek ugyan, azonban a közösség számára igen fontos feladatot látnak el (…) A törvény kiindulópontja, hogy a közfeladatot ellátó személyekre vonatkozó fokozott védelem csak a ténylegesen állami, közcélú feladatot ellátó személyek számára biztosítható (…)." Megjegyzem, hogy ami áll a fokozott védelem indokára, az vonatkozik a fokozott felelősségre is - azaz a szakértő a ténylegesen állami, közcélú feladatainak ellátása során veendő közfeladatot ellátó személynek. Amennyiben a szakértő szavahihető, másként fogalmazva személyi hitelt érdemlősége van, avagy mintegy kívülről szemlélve közhiteles, lényegében készen áll a feladatának ellátására.

A kirendelésére jogosult bírót, ügyészt, nyomozót általában eligazítja a feltételeknek megfelelt szakértők számára meghatározott kompetencia-kör[180], a különleges szakértelem fellelése azonban problémásabbá válhat az eseti szakértő alkalmazásakor, akit mind a szakértőkről szóló,[181] mind a

177 18/2006. (V.31.) AB határozat Indoklás III.1. pont

178 22/1995. (III. 31.) AB határozat, Indokolás II.5. pont

179 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 459. § (1) E törvény alkalmazásában 12. közfeladatot ellátó személy: *e)* a bírósági vagy más hatósági eljárásban a védő, a jogi képviselő, a szakértő, és a hivatalos személynek nem minősülő kézbesítési végrehajtó.

180 9/2006. (II.27.) IM rendelet az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb feltételekről

181 Szaktv. 4. § (4) Kivételesen az igazságügyi szakértői tevékenység ellátására megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő is igénybe vehető, ha *a)* az adott szakterületen nincs bejegyzett igazságügyi szakértő, *b)* az adott szakterületen - időszakos hiány vagy egyéb szakmai ok miatti hiány okán - a bejegyzett igazságügyi szakértők egyike sem tud eleget tenni a kirendelésnek, vagy *c)* az adott szakterület nem szerepel a miniszter rendeletében felsorolt szakterületek között

büntetőeljárási törvény[182] egymással összhangban alkalmazni enged. A nem professzionális szakértő esetében ugyanis a kirendelésre jogosult maga dönti el, hogy az alkalmazni kívánt – értelemszerűen – „kellő szakértelemmel rendelkező személy" rendelkezik-e különleges szakértelemmel, de még az is kétséges lehet, hogy az ismert (jogszabályban megvont) kompetencia-körön kívül eső adott kérdés egyáltalán szakkérdés-e, és ahhoz van-e hozzáférhető szakértelem.

A szakértő fogalmának meghatározásához annak van döntő jelentősége, amivel a szakértő hozzájárulhat a bizonyítás eredményességéhez, és ez nyilvánvalóan nem más, mint a tudása, vagyis a szakértelme, mi több különleges szakértelme. A fokozásnak látszólagosan ugyan nincs értelme, azaz a jelzős szerkezet akár feleslegesnek is tűnhet, mégsem tűnik céltalannak, mivel jól szolgálja a bíró szakértelmétől történő elkülönítést (jogon túli tudás). A szakértői szakértelem differenciált ismeretek sokaságát jelenti, és így az adott kérdés megválaszolásához adott tudásra van szükség (jogon túli divergált tudás).

A különleges szakértelem nem büntetőjogi gyökerű, de általában nem is jogi természetű, merthogy a jogi kérdésekben az eljárás folytatójától várható el a tudás és a jártasság, és az is az ő feladata, hogy a különféle – ekként a például a szakvélemény nyújtotta – bizonyítási eszközökből nyerhető bizonyítékokat értékelje, mérlegelje.

Az Alkotmánybíróság megfogalmazásában: „A szakértőnek az a feladata, hogy a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleményével segítse a tényállás megállapítását és a szakkérdés eldöntését."[183].

Ebben vita nem is lehet, mert gyakorlatilag szó szerint az áll az alkotmánybírósági határozatban, amit meghozatala idején - 2004. november 23. - jogszabály már tartalmazott: „Az igazságügyi szakértő feladata, hogy a bíróság, az ügyészség, a rendőrség, illetve a jogszabályban meghatározott más hatóság kirendelése, továbbá megbízás alapján, a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel segítse a tényállás megállapítását, a szakkérdés eldöntését."[184]

Az újdonságként a függetlenség és pártatlanság követelményének megtartására utalással, és a szakkérdés szakértő általi eldöntésének előírása mellett lényegében ezt tartalmazza az igazságügyi

182 1998. évi Be. 102. § (1) bekezdés: A bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság – amennyiben a szakértői névjegyzékben szereplő igazságügyi szakértő, illetőleg szakvélemény adására feljogosított gazdasági társaság, szakértői szervezet kirendelése nem lehetséges – kellő szakértelemmel rendelkező személyt vagy intézményt (a továbbiakban: eseti szakértő) rendelhet ki szakértőként

183 419/E/2000. AB határozat indokolás III. pont

184 53/1993. (IV. 2.) Korm. rendelet 1. § (1) bekezdés

szakértőkről szóló törvény is.[185]

Korábban a szakértői segédlet célja az volt, hogy „segítse az igazság megállapítását”,[186] azt megelőzően még célt sem jelöltek ki a szakértő számára.[187] „A jogszabályok értelmezése – a jogszabályi formában megjelenő ún. technikai normák kivételével – a bíróság, nem pedig a szakértő feladata. A szakértő jogértelmezésétől a bíróság – a más szakértő kirendelését vagy újabb szakvélemény beszerzését mellőzve – szabadon eltérhet”.[188] „A több évtizede töretlennek tekinthető ítélkezési gyakorlat szerint a szakértő nem vállalkozhat a szakvéleményében jogi kérdések megválaszolására, illetve más megközelítésben a bíróság nem bízhatja rá a fentebb érintett jogi kérdések eldöntését. Ez ugyanis végső soron az ítélkezés feladatának [Be. 12. § (1) bekezdés] az átruházását jelentené. Természetesen nem lehet kizárni, hogy egy szakvéleményben a ténybeli és a jogi elemek együttesen legyenek jelen; akár azért, mert a szakértő egy jogilag szabályozott környezetben tanúsított emberi magatartást vizsgál, akár más okból, mert szerepét félreértelmezve a jogi felelősség kérdésében is állást foglal.”[189]

Erdei Árpád szerint „Mivel pedig a büntetőeljárásban a hatóság nézőpontja az irányadó, s a hatóság szakértelme elsősorban a jogot fogja át, a különleges szakértelmet alapvetően a jogon kívül eső szakmai ismeretek teszik ki.”[190] A kirendelésre jogosult – a törvényben kötelezővé tett kérdéskört meghaladóan – lényegében nemleges döntést hoz, azt állapítja meg, hogy az adott kérdés kívül esik a jogi ismereteken, nem tartozik a még bizonyítást sem érdemlő köztudomású tények közé, olyan tudás, amit birtokol az adott kor átlagosan iskolázott embere, és figyelmen kívül kell hagynia mind a saját esetleges tudomását, mind az általa a joggyakorlás körében megismert szakismereteket.

A Tripartitum remekül magyarázta el a bíró magántudomása és perben közvetített tudomása közötti differenciát: „Ezt a tudomást (…) merítheti (…) különösebben a pöriratokból, tanúvallomásokból és

185 Szaktv. 3. § (1) Az igazságügyi szakértő feladata, hogy a hatóság kirendelése, vagy megbízás alapján, a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel, a függetlenség és pártatlanság megtartásával döntse el a szakkérdést, és segítse a tényállás megállapítását

186 Az igazságügyi szakértőkről szóló 4/1976. (III. 4.) MT rendelet 1. § (1) Az igazságügyi szakértő feladata, hogy a bíróság, az ügyészség, a rendőrség, az egyéb nyomozó hatóság és más kirendelő szerv, illetőleg - jogszabályban meghatározott esetben – magánszemély számára a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvélemény útján segítse az igazság megállapítását

187 Az igazságügyi szakértőkről szóló 44/1954. (VII.29.) MT rendelet 2. §: Az igazságügyi szakértő feladata, hogy polgári és büntető ügyekben a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság kirendelése alapján a kijelölési okiratban megjelölt szakismeretek körében az okiratban megjelölt működési területen szakértői vizsgálatot teljesítsen és írásban vagy szóban szakértői véleményt adjon

188 BH 2007. 218.I.

189 BH 2007. 218., Indokolás

190 ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, i.m.: 27. oldal

más törvényes bizonyítékokból, amelyeket a biráskodásban inkább kell követnie, mint azt, a mit magán személyképpen tudott meg. Ezért mondja Szent Ágoston, hogy: <a jó biró semmit sem tesz a maga fejétől, hanem a törvény és jog szerint ítél>." „(…) Ha ugyanis a biró a tanácsháznak vagy saját házának ablakából látná, hogy valaki megöl egy másik embert (…) a bírónak személyes tudomása nem elegendő arra, hogy a vádlottat kínpadra lehessen vonni, mivelhogy ő a tényt nem tudja mint bíró, csak mint magán személy; önmagának tanúbizonysága pedig e részben mit sem ér, mivel egy és ugyanazon dologban senki nem lehet tanú és bíró. Ezért tehát máshonnan kell értesülést szereznie, tudniillik vagy tanúk vallomásából vagy egyéb bizonyítékokból, hogy a vádlottat kínpadra vonhassa."[191]

A szakértő által nyújtott tudás és a szakvéleményében megtestesülő produktum – szemben a szaktanácsadással – nemcsak a kirendelőjének, illetőleg az eljárás mindenkori folytatójának szól, hanem annak is, aki ellen eljárnak, ennélfogva védelmi eszközzé is válhat. Másként fogalmazva a szakértés szól a vádlónak, a védelemnek és vitájuk döntnökének, a bírónak.

Érdemesnek találom felidézni, hogy néhány jelentős, vagy kevésbé jelentős, ám a gyakorlatra feltétlenül ráhatással bíró szerző (mű) miként szólt a szakértőről.

A szakértő bizonyítási eszköz.[192] Nem a szakértő, hanem a szakértői vélemény a bizonyítási eszköz.[193] A szakértőt nem önmagáért, hanem szaktudásának rendelkezésére bocsátása végett vonják be az eljárásba, és „véleményét sui generis bizonyítéknak kell tekinteni."[194] „A szakértő a bíróságtól és a felektől különböző, a büntető per kimenetele tekintetében közvetlenül nem érdekelt személy, aki olyan ismeretekkel rendelkezik, amelyek alkalmasak a büntető per számára fontos tények észlelésére, vagy azok tudományos és szakmai értékelésére."[195]„A szakértő az eljáró hatóság

191 WERBŐCZI István: Tripartitum, A dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve, latin-magyar kétnyelvű kiadás, Téka Könyvkiadó, Budapest, 1990, 54-55., és 58. oldal (Utánnyomása a Csiky Kálmán fordításában Tripartitum Opus Juris Conseuetudinarii Regni Hungariae, Magyarország szokásos jogának hármaskönyve címmel Budapesten 1894-ben kiadott műnek.) Bevezetés XV. CZÍM 1. §, XVI. CZÍM 4. §

192 BALOGH Jenő-EDVI ILLÉS Károly -VARGHA Ferencz: A bűnvádi perrendtartás magyarázata, 2. kiad. Grill, Budapest 1909; Marschalkó János: Bírósági szakértők, Magyar Jogi Lexikon II. kötet, Pallas, Budapest 1899, 82. oldal

193 FINKEY Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve, 290., 320. oldal: „nem a személy maga képezi a bizonyító adatot, hanem az illető személy valamely nyilatkozata, ítélete, véleménye"; Angyal Pál: A magyar büntető eljárásjog tankönyve, I. kötet 327. oldal

194 VÁMBÉRY Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve, 3. kiadás, Grill, Budapest 1916, 139. oldal

195 Dr. ALAPY Gyula: A büntető perrendtartás, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1952, 84. oldal A szerző egyebekben már elöljáróban leszögezte, hogy „Az 1949: XI. törvény eldöntötte minden eljárási jog fő kérdését, hogy kik azok, akik a büntető igazságszolgáltatást gyakorolják", amit abban lelt meg, hogy „a dolgozó nép az ülnökökön keresztül a büntető igazságszolgáltatás közvetlen résztvevője és gyakorlója lett" (4. oldal). Vagy: „A főleg a kizsákmányoló osztályokhoz tartozó bűnözők és a hasonszőrűek menedéket találtak a jogrendszer által mesterkélten teremtett zavarosban, az elnyomottak viszont tehetetlenül és értetlenül vergődtek a törvény hálójában" (4-5. oldal)

rendelkezésére különleges szakértelme segítségével bizonyos tényeket vagy körülményeket észlelete körébe von, az eljáró hatóság előtt kifejti a szakismerete területéhez tartozó tapasztalati szabályokat és azok alá vonja az ügy általa vizsgált ténykörülményeit."[196]

„A büntető eljárási jogszabályok néha bizonyítékoknak nevezik azokat a forrásokat, amelyekből a bíró a bizonyító tényt meríti, így a szakértői véleményt. A magyar büntető perrendtartás – helyesen – bizonyítási eszköznek nevezi a szakértői véleményt [53. § (1) bekezdés] A szakértő a büntető eljárásnak az a szereplője, akit az eljáró hatóság különleges szakértelmet igénylő ténymegállapítások eszközlésére kirendel (...) Olyan különleges tudományos vagy gyakorlati ismeretekkel rendelkező személy, akit – éppen ezen ismereteire tekintettel – a nyomozó hatóság vagy a bíróság (a továbbiakban: hatóság) kirendel avégett, hogy a hatóságnak bizonyítékot szolgáltasson (…) olyan tényt közöl a kirendelő hatósággal, amelyet az eddig mint tényt nem ismert (jóllehet mint feltevést, lehetőséget ismerte) (…) A szakértő maga – vizsgálat és vélemény nélkül – semminek sem bizonyítéka, mint ahogyan a tanú sem bizonyíték, csupán a vallomása."[197]

A szakvélemény nyilvánvalóan lehet megfelelő, ugyanakkor lehet hiányos, homályos, önmagával ellentétben álló, amivel a törvény – nagyon helyesen – eleve számol. A szakvélemény adott esetben tehát lehet olyan is, hogy nem teljesíti a szakvéleménnyel szemben támasztott elemi követelményeket, melynek okán szakvéleménynek nem lehet tekinteni, mondhatni „nem is létezik", ugyanakkor osztja minden más bizonyítási eszköz sorsát: értékelés alá kell vonni. Az értékelő nem maga a szakértő, hanem az arra jogosult bíró - a maga szerepében az ügyész – és értékelés eredményeként válhat a szakvélemény, pontosabban annak a szűkebb értelemben vett véleményi része bizonyítékká.

„A szakértő az a személy, aki a büntető eljárásban jelentős tények megállapításához vagy megítéléséhez szükséges különleges szakértelmén alapuló véleménye révén segíti az eljáró hatóságot. A szakértő a büntető eljárásnak a tényállás felderítését elősegítő magánszemélye, a büntető per mellékszemélye[198].

196 Dr. MOLNÁR László és munkaközössége: A büntető perrendtartás kommentárja, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1957, 192. oldal

197 SZÉKELY János: A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1959, 2–5. oldal; Dr. SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 11–13., 24. oldal Megjegyzés: mindkét mű szerzője egyazon személy, aki utóbb szinte szó szerinti egyezéssel definiálta a szakértő fogalmát, ezért itt szükségtelen annak idézése. A továbbiakban az utóbbi, átdolgozott és kibővített művet idézem.

198 Dr. MÓRA Mihály - dr. KOCSIS Mihály (szerk.: dr. Móra Mihály): A magyar büntető eljárási jog, i.m.: 279. oldal A további jegyzetek innen.

A szakértő a büntető eljárás alanya[199], aki eljárási jogokkal rendelkezik, és akit eljárási kötelezettségek terhelnek (lásd VI. fej. 122. lap). A szakértő bizonyítási eszköz, de egyben az eljáró hatóság és a felek segítője is.[200] Véleménye önálló bizonyítékfajta."[201]

„A szakértő működése során a kirendelő hatóság által megjelölt tényeket vagy körülményeket észlelete körébe vonja és ezekkel kapcsolatban kifejti a szakismerete területéhez tartozó tapasztalati szabályokat: vagyis az eljárásbeli tényállásból levonható szakismereti következtetéseket tárja fel."[202]

„A hatóság szakértőt abból a célból rendel ki, hogy szakértelme alapján a büntető törvények vagy az eljárási jog szempontjából jelentő tényekről véleményt mondjon. A szakértő az eljáró hatóságoktól, az eljárás résztvevőitől különböző személy vagy intézmény. A hatóságéval azonos ténymegállapító joga nincs, illetve az ő megállapításához nem fűződhetnek olyan joghatások, mint a hatósági ténymegállapításhoz. A szakvélemény: bizonyítási eszköz."[203]„A szakértői vélemény szükségképpen járulékos jellegű (…) *A szakértő nem teremti a tényt, hanem igazolja.* Ez nem jelenti azt, hogy a szakértő új tényeket nem állapíthat meg, azonban ez a részéről nem tényállítás, hanem a tény felfedezése, megállapítása.[204] (…) A bíró azért fordul szakértőhöz, hogy egy perbeli adatot, vagy perbeli adatok közötti kapcsolatot megértsen. A szakértő pedig a perbeli adatot, vagy perbeli adatok közötti kapcsolatot szakszempontból érteti meg. Vagyis egyrészt csak már előállt adat alapján lehet szakértőhöz fordulni, másrészt csak szakszempontot igénylő kérdésben."[205]

Kenyeres Balázs megfogalmazásában „a szakértőnek egyenesen az a hivatása, hogy maga vagy mások által megállapított, illetve megállapítottnak tekintett tényeket magyarázzon és azokból következtetéseket vonjon le."[206] Megjegyzem, az előképek keresésében a szakértés lényegét magam is igen hasonlóan láttam.

---

199 Dr. MÓRA Mihály - dr. KOCSIS Mihály i.m.: Vámbéry azt a helyes nézetét, hogy a szakértő nem iudex facti, tévesen azzal indokolja, hogy a szakértő nem peralany (Tankönyv, 139. I.).

200 Dr. MÓRA Mihály - dr. KOCSIS Mihály i.m.: A szakértői bizonyításnál a feleknek is jogaik vannak, például a szakértői bizonyítást indítványozhatják, a szakértő kizárását kérhetik, hozzá kérdést, véleményére pedig észrevételeket tehetnek, a terhelt kérelmére pedig <más szakértő> is kirendelhető. A szakértőt egyoldalúan a bíróság <segédjének> tekintő korábbi felfogásra vö. FINKEY: Tankönyv, 320. I.

201 Dr. MÓRA Mihály - dr. KOCSIS Mihály i.m.: Ugyanígy a szovjet irodalomban R. D. Rahunov és az őt idéző Cselcov, Tankönyv, 142. I. Vö. St. Pavlovnak a szakértői szemle jogi természetéről írt tanulmányát (A szófiai egyetem jogi karának évkönyve, 1949-50, Szófia, 1950.).

202 Dr. JÁSZAI Dezső szerk.:i.m. 323. oldal

203 CSÉKA Ervin-KIRÁLY Tibor-KARTOCHWill Ferenc, SZABÓNÉ NAGY Teréz-VARGHA László (szerk. Király Tibor): Magyar büntető eljárási jog, Állam- és Jogtudományi Karok, egységes jegyzet, Tankönyvkiadó, Budapest 1978. 241. oldal

204 Itt eredetileg a 15. számú lábjegyzet van jelölve, amiből látható, hogy a hivatkozó szerző egyetértőleg idéz Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1972, 66. oldal) című munkájából.

205 MÁRKI Zoltán: Egy büntetőbíró gondolatai a perről és a szakértő szerepéről, Magyar Jog 1996/5. szám 271. oldal

206 Dr. KENYERES Balázs: A törvényszéki orvostan tankönyve a magyar törvényekre való tekintettel, Universitas Könyvkiadó Társaság, Budapest 1925, 72. oldal

Kenyeres Balázs szerint azzal a kérdéssel, hogy mi a szakértő perbeli állása, milyen viszonyban van ő a perben közreműködő egyéb tényezőkkel – legalább ami az orvosszakértőket illeti – érdemén felül sokat foglalkoztak. Némelyek a bíró segédjének, mások egyenjogú társának akarják tekinteni, sőt még azzal az óhajtással is találkozunk, hogy olyan esetekben, amidőn orvosilag megállapítandó tények képezik a büntetendő cselekmény alapját, orvosszakértő mint szavazó vegyen részt az ítélőtanácsban. A kérdés teljesen meddő és céltalan. (…) A szakértő szerepe tisztán csak informatorius jellegű (…) bizonyító eszköz a tényállás tisztázására, az igazság kiderítésére".[207]

A szakértés területének legkiválóbb eljárásjogi ismerője, Erdei Árpád az 1987-ben kiadott munkájában hozzávetőlegesen huszonöt év magyar szakirodalmát áttekintve elegánsan azzal utalt a megelőző fogalmi próbálkozásokra (t.i. hatóság segédje, sajátos tanú, tudományos bíró) azzal, hogy azok bizonyos „jellemző vonások egyikének vagy másikának túlhangsúlyozásából eredhetnek" Erdei Árpád akként fogalmaz, hogy „a szakértő *a bizonyítás alanya*, aki a bizonyítás több alanyától abban különbözik, hogy *szakmai ismereteit (szakértelmét) felhasználva működik közre a tények megállapításában vagy megítélésében. Tevékenységének eredménye a szakvélemény, amely a bizonyítás eszköze, s az ebből megállapítható tények bizonyítékok.*"[208] (A szerző rendkívül előzékeny az olvasóval, dőlt betűvel maga emeli ki, mire is helyezi a hangsúlyt.)
Erdei Árpád mintegy kiegészítéséül tette hozzá, hogy: „*Király* Tiborral egyetértve azt hangsúlyozom, hogy nem a szakvéleményben kifejezett tény újdonságáról van szó,[209] mert a szakértő nem teremti, hanem csupán <megállapítja> a tényeket a maga saját szakmai eszközeivel."[210]
A szakértő és a szakvélemény fogalmi behatárolása tehát igen változó megfogalmazású lehet, ám a lényeget nem másítja meg - Kertész Imre szerint például a szakértő a szakvélemény forrása, míg a szakvélemény bizonyítási eszköz.[211]

---

207 Dr. KENYERES Balázs i.m.:1925, 72. oldal
208 ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, i.m.: 11.16. oldal szerzőknél is tiszteletben kell tartani
209 Itt a szerző 13. számú lábjegyzettel ugyancsak Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1972, 266. oldal) című munkájára hivatkozik.
210 ERDEI Árpád i.m.19. oldal
211 KARNYEJEVA L.M. és KERTÉSZ Imre: A bizonyítékok forrásai a szovjet és a magyar büntetőeljárási jogban, Juridicseszkaja Literatura Moszkva és Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest 1985 közös kiadás. Ezen belül Kertész Imre 236-237. oldal: „A Magyar Népköztársaság büntetőeljárási törvénye [61. § (1) bekezdése] a szakvéleményt a bizonyítási eszközökhöz, az OSZFSZK büntetőeljárási törvénykönyve pedig (78. cikk) a bizonyítási forrásokhoz sorolja (…) A már megállapított tények leírása származékos információközlés – e része a szakvéleményke származékos bizonyíték (…) A szakértő szakmai ténymegállapításai és következtetései viszont eredeti bizonyítási információk, melyeknek a szakvélemény mint bizonyító eszköz a formájuk". És 263. oldal: „A szakvélemény forrása a szakértő." Karnyejeva L.M. 17. oldal: „Az Alapok 16. cikke és az OSZFSZK Be. 69. cikke

Kissé ugyan előrefutva, de már most érdemes megfogalmazni, hogy a független és pártatlan eljárásra köteles – és persze jogosult - semleges szakértő sajátos, de egyértelműen önálló szereplője a büntetőeljárásnak; nem azonosítható más szereplővel, és nincs alárendelve, fölérendelve, de mellérendelve sem más szereplőknek: a szakértővel csak másik szakértő alkothat párt.

És hogy ne csak visszatekintsünk: a 2018. júliusától hatályos Be. a szakértőt immár az egyéb érdekeltek közé sorolja.[212] A jogalkotói elhatározás nyilvánvaló alapja, hogy a szakértő az „őt érintő eljárási cselekménnyel összefüggésben az e törvényben meghatározott jogosultsággal vagy kötelezettséggel rendelkezik".[213] Ez valójában mit sem változtat a szakértő fogalmi meghatározhatóságán, amivel maguk a büntető perrendtartásaink és büntetőeljárási törvényeink nem igazán foglalkoztak. Mivel ugyancsak ide lett sorolva pl. a szakértői vizsgálattal érintett személy is,[214] a szakértő egyéb érdekelti körbe sorolása alapvetően nem érdemi, hanem jogtechnikai megoldásnak tekinthető, merthogy „...e lista alapján egyértelmű, hogy például a tanú vagy a szakértő az őket érintő eljárási cselekménnyel (idézéssel, értesítéssel, jelenléttel, az eljárás helyszínén tartózkodással, közreműködéssel), vagy határozattal (díj, költségtérítés) összefüggésben egyéb érdekeltként vesz részt, és jogai és kötelezettségei is ennek megfelelően alakulnak."[215]

IV. 2. A szakértő igénybevétele

Az 1896. évi Bp. a bizonyítás eszközeit direkt módon nem jelölte meg, de a törvényjavaslat indokolása a bizonyítás eszközei közé helyezte a szemlét,[216] a törvény külön – azaz a bíróitól külön – szakértelem szüksége esetén a bírói szemléhez kötötte a szakértő bevonását, és szakértői véleményt kívánt meg. Ezért számomra, ellentétben Székely Jánossal, aki azt írta, hogy „Az új Bp. (az 1954. évi V. tv.) rendszerében már – a szemlétől különválasztva – önálló bizonyítási eszközként szerepel a <szakértői vélemény>",[217] nem kétséges, hogy az 1896. évi Bp. bizonyító erőt

szerint bizonyíték a törvényben meghatározott forrásból szerzett bármely olyan tényadat, amely alapján a nyomozás szervei, a nyomozó és a bíróság a törvényben meghatározott eljárásban megállapítja a társadalomra veszélyes cselekmény fennforgását vagy hiányát, az elkövető bűnösségét és az ügy helyes elbírálása szempontjából jelentős más körülményeket".

212 Be. 58. § (2) bekezdés g) pont 1. fordulat

213 Be. 58. § (1) bekezdés b) pont

214 Be. 58. § (2) bekezdés e) pont 1. fordulat

215 T/13972. számú törvényjavaslat 58. §-hoz adott indokolás

216 1896. évi Bp. a bünvádi perrendtartásról általános indokolás III. pont: „A javaslat a törvényes bizonyitás szigorú rendszerét követi, kimondván, hogy egyedül gyanujelek alapján nem lehet a rendes büntetésre itélni (…) A bizonyitás eszközei a rendesek: vallomás, tanuk, szemle, gyanujelek (…) A bizonyitás eszközei a rendesek."

217 Dr. SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 340-341. oldal: Az, hogy a szerző zárójelbe tette az 1954. évi V. törvényt, azt a látszatott kelti, mintha elsőként nem az 1951. évi III. törvény nyilvánította volna pro forma önálló bizonyítási eszközzé a szakértői véleményt, holott ez így

tulajdonított a szakértői véleménynek, s ennélfogva – ha formálisan nem is – bizonyítási eszköznek, végső soron bizonyítéknak tekintette.

Ez a következtetés abból is levonható, hogy a bizonyítási eszközöket utóbb kifejezetten megjelölő törvények (1951. évi Bp., 1962. évi Be., 1973. évi Be.) a „különösen" kitétellel példálózó felsorolást adtak, valamint az 1896. évi Bp. 324. §-ának 2. bekezdése a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét mondta ki, figyelemmel a törvényjavaslat ebben egyértelmű indokolására is.[218]

Ilyen szabályozásra figyelemmel fenntarthatónak tekintem a szakértői vélemény bizonyítási eszköznek tekinthetőségére tett állításomat. Kenyeres Balázs számára nem is következtetés, hanem a bizonyító eszközöket tárgyalva állítás formájában szerepelt, hogy „Bizonyító adatokat a kérdések tisztázására, tehát bizonyítékokat szolgáltathat: 1. a vádlottak vallomása: 2. tanúk vallomásai: 3. a bűnténnyel vonatkozásban álló személyeknek, tárgyalnak megszemlélése: 4. szakértői nyilatkozatok: 5. az esetnek körülményei."[219] Az 1896. évi Bp. szerint „Amennyiben a szemlével megállapítandó tények felismeréséhez és megitéléséhez külön szakértelem szükséges: szakértők alkalmazandók[220]", míg a törvényjavaslat indokolása akként fogalmaz, hogy „Ha a birónak hivatásszerű és általános ismeretei a bűnvádi ügyre nézve fontos tények és jelenségek észleléséhez, vagy a megfigyelés eredményének megitéléséhez nem elegendők: szakértők alkalmazásának van helye. Szakértőkül a legkülömbözőbb hivatás-körökhöz tartozók alkalmazhatók, úgy, hogy ez nem csupán a tudományos és művészeti foglalkozásnak kiváltsága; szakértővé mindennemű ismeret,

történt.

218 1896. évi Bp. a bünvádi perrendtartásról 324. § 2. bekezdés A bizonyitas eredménye felett a bíróság a bizonyitékoknak egyenkint és egybefüggésükben való gondos mérlegelésével határoz. 1896. évi Bp. a bünvádi perrendtartásról általános indokolás V. pont „A jelen javaslatnál is tehát első sorban azt kell vizsgálni, hogy a bűnvádi eljárási jognak legfontosabb sarktételeit: a vádelvet, a szóbeliséget és közvetlenséget, a bizonyitékok szabad mérlegelésének elvét, a nyilvánosságot és a védelem szabadságát mennyiben viszi keresztül?"V.d) pont „A bizonyitékok szabad mérlegelésének elve A modern bűnvádi eljárási jognak vezérelvei között alig van egy is, melynek helyessége annyira el volna ismerve, s melynek megvalósitására és keresztülvitelére nézve a tudomány és a gyakorlat emberei közt oly kevés volna az ellentét, mint *a bizonyitékok szabad mérlegelésének elve.* Hazánkban ezt az alapelvet az 1872. évi törvényjavaslat 6. §-a kiemelte s azután bíróságainknak állandó gyakorlata minden irányban keresztül is vitte. A javaslat nem habozhatott ez alapelvnek elfogadásában és 324. §-ának harmadik bekezdésében ezt világosan ki is jelenti. Nem szükséges bővebben reá mutatni arra, hogy ez alapelv a bíróságot a bizonyitás eredményének méltatásában nem jogositja fel teljesen önkényszerű és a logika szabályait figyelmen kivül hagyó eljárásra, hanem ellenkezőleg a bizonyitó anyagnak <gondos és észszerű mérlegelését> követeli." VI. pont A helyes büntető igazságszolgáltatás biztositékai A *vádelv,* mely az eljáró hatóságoknak és a feleknek elkülöniti, az eljárásban a helyes egyensúlyt biztositja és a terheltnek ügyfél-jogokat ád; a *közvetlenség és a szóbeliség,* mely a bíróságnak helyes értesülését és a bizonyitó anyagnak teljesen kimeritő megszerzését teszi lehetővé; a *nyilvánosságnak* ellenőrző, serkentő és a bizonyitékok megszerzését könnyitő hatása; *a bizonyitékok szabad mérlegelésének elve,* mely felmenti a biró meggyőződését a kötött bizonyitás bilincsétől; végre *a védelem szabadsága,* - mind az anyagi igazság megvalósitását mozditják elő.

219 Dr. KENYERES BALÁZS: A törvényszéki orvostan tankönyve a magyar törvényekre való tekintettel, Universitas Könyvkiadó Társaság, Budapest 1925, 56. oldal

220 1896. évi Bp. 225. § (2) bekezdés

empiricus tapasztalat és ügyesség képesíthet."[221]Más megfogalmazásban a külön szakértelem a bíró hivatásszerű és általános ismereteinek elégtelenségét pótolja. Vagy: a bírói hiányzó tudását (kompetenciáját) kívülről pótló szakértők „az általános életviszonyok keretei között, általános élettapasztalat alapján nem értelmezhető tényeket jogilag is értékelhető általános tényekké konvertálják, és ezáltal ezek jogi szempontú megítélését lehetővé teszik".[222]

Az 1951. évi Bp. a szakértői véleményt – pro forma először – a bizonyítási eszközök között jelölte meg,[223]valamint fenntartotta a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét.[224] Ezen törvény értelmében „Ha az ügyben jelentős tények vagy egyéb körülmények megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni."[225]

A korábbi „külön szakértelem" helyébe lépő „különleges szakértelem" kitétel – vélhetően – nem jelentett valamiféle szándékolt érdemi eltérést. A törvény 53-65. §-aihoz fűzött indokolás erre nem tért ki, és egyébként is azt hangsúlyozta, hogy „Az egyes bizonyítási eszközök tekintetében a javaslat nem tartalmaz érdemi eltérést az eddigi Bp.-tól, mindössze annak egyszerűsítésére és hézagainak kitöltésére törekszik."

A jelző nélküli vagy jelzővel ellátott szakértelem megkövetelésére a korabeli szocialista büntetőeljárási törvényekben egyaránt akadt példa, így a lengyel törvényben „speciális ismeret", a csehszlovák törvényben „szakértelem", az orosz törvényben „különleges ismeret" szerepel.[226] Ennek messzemenő jelentőséget nem tulajdonítok, a „külön" és a „különleges" jelző viszont – megismétlem – tartalmi utalás arra, hogy nem büntetőjogi szakértelmet kell megkívánni a szakértő igénybevételéhez. Más megfogalmazásban: „magyarázható úgy is, hogy – a tények megállapítását

221 1896. évi Bp. indokolás XIV. FEJEZET I.B) 1. pont

222 TÓTH Áron László ÉS VASKUTI András: A két szakértő alkalmazásának problematikája a halál okának és körülményeinek a büntetőeljárásban történő vizsgálata során, Iustum Aequum Salutare VI. 2010/2. szám 70-71. oldal: „Ami azonban túlmutat azokon a kérdéseken, amelyek jogi szakismeret vagy általános emberi tapasztalatok útján megválaszolhatóak lennének, azon témák meghaladják a bíró kompetenciáját (…) kívülről pótoljuk a hiányzó kompetenciát. Ekkor egy – valamennyi eljárási résztvevőtől független – harmadik személy nyilatkozik azokról a kérdésekről, amelyek az ügyben relevánsak, azonban speciális szakismeretek nélkül nem dönthetőek el. A szakértők tehát azok, akik az általános életviszonyok keretei között, általános élettapasztalat alapján nem értelmezhető tényeket jogilag is értékelhető általános tényekké konvertálják, és ezáltal ezek jogi szempontú megítélését lehetővé teszik."

223 A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény (továbbiakban: 1951. évi III. törvény)53. § (1) bekezdés Bizonyítási eszközök különösen a terhelt személyes nyilatkozatai, a tanúvallomások, a szakértői vélemények, a szemle, okiratok és egyéb tárgyi bizonyítékok.

224 1951. évi III. törvény 4. § (1) A büntető eljárás során eljáró hatóság alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve és szabadon felhasználhat minden bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet. (2) A terhelt beismerése egymagában egyéb bizonyítási eszközök alkalmazását feleslegessé nem teszi.

225 1951. évi III. törvény 58. § (1) bekezdés

226 SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 25-26. oldal

végző nyomozó és bírói szervek szempontjából nézve – minden nem-jogászi szakértelem: <különös> szakértelem."[227]

A „különleges szakértelem" kérdésében negatív megközelítés érhető tetten, a szakértőé „a különleges és olyan szakképzettség, aminővel a bíróság nem rendelkezik".[228] Vagy: „mellőzheti a nyomozó hatóság vagy a bíróság a szakértő igénybevételét, ha olyan szakismeretre van csupán szükség, amellyel minden, az általános életviszonyokkal ismerős személy rendelkezik. Nem mellőzhető a szakértő alkalmazása, ha az ügyész vagy a bíróság valamelyik tagja rendelkezik a különleges szakértelemmel, mert ez esetben az ügyésznek, illetve a bírónak a személye a szakértő személyével egyesülne. Ezt pedig a törvény[229] tiltja. Jogkérdésben szakértőt alkalmazni nem szabad, mert jogkérdésben a nyomozóhatóságnak, illetve a bíróságnak szakismerettel kell rendelkeznie."[230]

Vagy: „A büntető eljárásban előfordul, hogy valamelyik jelentős kérdés megállapításához vagy megítéléséhez az átlagos élettapasztalatot túl nem haladó szakértelem szükséges".[231] Vagy: Akkor szükséges a szakértő alkalmazása, ha „az általános műveltségen túlmenő ismeretek szükségesek."[232]

Az, hogy a jogkérdés nem tárgya a szakértésnek, elvileg mindig vitán felül állt: „Jogkérdésben a büntetőeljárásban szakértői vélemény nem szerezhető be. Az ilyen kérdésben véleményt nyilvánító szakértő a szakértői kompetenciáján túlterjeszkedik."[233]

A Kúria szerint az 1998. évi „Be. 99. §-ának (1) bekezdése szerint szakértő alkalmazására akkor kell, hogy sor kerüljön, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges. Tehát akkor, ha az eldöntendő kérdés a jogi kompetencia körén kívül eső vagy azt meghaladó természetű."[234]

Másként fogalmazva: a bírói (jogi) és a szakértői kompetencia nem ugyanaz, a bíró azzal a korláttal alkalmaz szakértőt, hogy a törvény által rendelt, tehát a bírói kompetencián (az ítélkezési funkción) túl nem léphet – miként nem veheti át sem a vád, sem a védelem feladatát sem.

Nem vitás az sem, hogy „A bíróság nem háríthatja át a szakértőre a per eldöntéséhez szükséges tények és körülmények felderítésének feladatát, és nem engedheti át a szakértőnek a bizonyítékok

227 SZÉKELY János: i.m. 26. oldal
228 Dr. ALAPY Gyula: A büntető perrendtartás, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1952, 84. oldal
229 Bp. 13. § d) pont; Bp. 39. § (1) bekezdés]
230 Dr. MOLNÁR László és munkaközössége: i.m.:192. oldal
231 Dr. MÓRA Mihály - dr. KOCSIS Mihály: i.m.: 278. oldal
232 KATONA Géza: A kriminalisztikai szakértői vélemények értékeléséről, Jogtudományi Közlöny 1963/7. szám 385. oldal
233 BH 2007.397. II. pont
234 Kúria Bt.III.1.604/2015/4. számú ítéletének indokolása

mérlegelésére vonatkozó jogkörét”[235]

Az előbbiek alátámasztására álljon itt néhány példa a joggyakorlatból: „A bizonyítékok szabad értékelésének elve a szakértői véleményre is irányadó”[236] ; „A bíróság nem háríthatja át a szakértőre a (…) bizonyítékok értékelését”[237]; „A bíróság nem háríthatja át a szakértőre a (…) bizonyítékok mérlegelésére vonatkozó jogkörét”[238] ;„A bíróság a szakértői véleményt szabadon mérlegeli, e mérlegelésnél azonban a szakértői véleménnyel szemben csak megalapozott és ellenőrizhető másik szakértői véleményt vagy megalapozott és ellenőrizhető adatokat lehet figyelembe venni”[239] „A bíróság a bizonyítékokat - köztük a szakértői véleményt is - a maguk összességében értékeli és meggyőződése szerint bírálja el. Ha azonban a szakértői véleménytől eltérő álláspontot foglal el, azt tüzetesen meg kell indokolnia.”[240]

Ez így van mind a büntetőeljárásban, mind a polgári perrendtartásban, ami egyaránt a bizonyítékok értékelésének bírói szabadságára vezethető vissza - ebbe azonban nem fér bele, hogy a tények tekintetében egy ügynek két bírája legyen.

Azonosan látja a Legfőbb Ügyészség is: „A jogkérdés eldöntése, illetőleg a jogértelmezés elvégzése a bűnügyben eljáró ügyész (nyomozó szerv) feladata, amelyet nem háríthat a szakértőre az ún. keretdiszpozíciókat tartalommal kitöltő jogszabályok (titok, vám, szerzői jogi, stb.) értelmezése érdekében sem. A szakértőt nem lehet felhívni arra, hogy <egyéb megállapítások> címen nyilatkozzon a <külön nem> kérdezett körülményekről.”[241]

A Legfőbb Ügyészség által okkal kifogásolt „egyéb megállapítások” valójában minden esetben implicite szabad utat enged a szakértőnek arra, hogy tágítsa vizsgálatának keretét, és ez nem csupán a jogi szakértés területére tévedés kapcsán jelent helytelen kirendelési gyakorlatot.

A Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleményében Huszárné dr. Oláh Éva is úgy értelmezi a kérdést, hogy „A szakértő tehát nem válaszolhat olyan kérdésre, amit a bíróság nem tett fel, és soha nem foglalhat állást jogkérdésben. A szakértő a bíróság <meghosszabbított keze>, de nem veheti át az igazságszolgáltatás feladatát”.[242]

A szakvéleményben megjelenő jogi kérdés problematikáját Erdei Árpád árnyalta leginkább: „Ebben

235 BH 1987.411.
236 BH 1975.164. I.
237 KGD 2012.79.
238 BDT 2003.780.
239 BH 1978.125.
240 BH 1978.205.
241 Legfőbb Ügyészség LFNIGA//80/2016. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 109.2.) pont
242 HUSZÁRNÉ Dr. OLÁH Éva: A szakvélemény elkészítésének főbb szabályai és a módszertani levelek problémája. Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 180. oldal

a kérdésben az irodalom általában két részproblémát említ. Az *egyik* úgy fogalmazható, *megengedhető-e* a szakértőnek, hogy *jogkérdésben nyilatkozzék,* a *másik* pedig az ún. *jogi szakértő* alkalmazhatóságának *megengedhetősége* (…) a *hatóság nem bízhatja* a jogi kérdések eldöntését a szakértőre, mert ez saját feladatainak átruházását jelentené. A *jogi kérdések eldöntésére a hatóság és csak a hatóság hivatott*, a szakértő csak a tények bizonyításában kap szerepet".[243]

Erdei Árpád a másik részproblémáról akként vélekedik, hogy „A magyar szakirodalomban például a szerzők egészen a legutóbbi időkig axiómának tekintették a jura novit curia tételét[244] (…) A kérdés (…) tudja-e ma a bíróság a jogot?" Majd megállapítja, hogy a jogszabályok mennyiségi túlburjánzásban vannak, jelentős részükben pedig „jogszabályi formában rendezett munkavédelmi, technológiai és műszaki előírások (...) quasi jogszabályok", és „megismeréséhez, az ezekbe foglalt rendelkezések tartalmának pontos feltárásához olyan jogon kívüli szakmai ismeretekre van szükség, amelyekkel általában a bíróság tagjai nem rendelkeznek." Erdei Árpád e téren illúziónak tartja a bíró jogismeretét, és kiáll a jogi szakértő alkalmazhatósága mellett azzal, hogy „*a jogi szakértő nem a jogi kérdést döntené el, hanem bizonyos jogszabályok létezését és azoknak a tartalmát bizonyítaná (...) tehát nem tartom megengedhetetlennek."*

Erdei Árpád szerint „a *szakértő igénybevételének nem a véleményalkotás az egyetlen elfogadható* indoka és célja (…) a *tapasztalati tétel egyszerű közlése is lehet szakértői feladat* (…) a *szakvélemény legfontosabb tulajdonságait és legjellemzőbb sajátosságait* illetően kialakult véleményt némileg *át kell értékelnünk: a szakvélemény akkor is szolgáltathat bizonyítékot, ha hiányzik belőle a véleményalkotási elem".*

Erdei Árpád nagyon jól látja, hogy „az ilyenfajta nyilatkozat *nem szakvélemény,* mert *nincs benne véleményi elem*". Gondolatmenetét azzal zárja, hogy „a gyakorlat reálisabb: a bíró különösebb aggodalom nélkül megkérdezi a szakértőt, mit mond az adott kérdésben a keretet kitöltő rendelkezés, van-e egyáltalán olyan".[245]

Erdei Árpád nézetrendszere nagyon hasonló ahhoz, ahogyan Székely János írt a jogi szakértésről, ennek illusztrálására elegendő kiemelni, hogy Székely János is a „a jog ismerése és értelmezése bírói feladat" tételéből indult ki, majd leszögezte, hogy a jogi szakértő véleményei „nem eljárásjogi értelemben vett szakvélemények" és az érintett normák valójában „nem az állampolgárok jogait

243 ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, i.m.: 37-38. oldal
244 Iura novit curia = a bíróság ismeri a jogot
245 ERDEI Árpád: i.m.: 41-66. oldal

vagy kötelezettségeit írják elő (…) Ezek (…) nem jogszabályok".[246]

A magam részéről maradéktalanul egyetértek Erdei Árpáddal - és Székely Jánossal - tételes jogi szabályozás hiányában azonban félő, hogy ha a bíró bevon az eljárásba, vagy netán benntart az eljárásban ún. jogi szakértőt, akkor a felülbíráló bíró a jogi szakértést mégis mellőzi, éspedig azon az alapon, hogy a szakértés kifejezetten tények megállapításához vagy megítéléséhez kötött, ennek megfelelően jogi szakértői szakterület sincs, következésképpen e téren eseti szakértő sem alkalmazható. A felülbírálati mellőzés egyúttal megalapozatlanságot is eredményezhet, Erdei Árpád észleli ezt a veszélyt, hiszen így fogalmaz: „bizonytalanságot teremt a ténykérdés és a jogkérdés elhatárolása szempontjából".

Erdei Árpád és Pusztai László a lehetséges megoldást látták abban, hogy „a büntetőjog keretjogszabályait kitöltő igazgatási szabályok léte és tartama — a tényfogalom kiterjesztő értelmezésével — ténykérdésnek minősülne, s ezzel elhárulna vonatkozásukban a szakértő bevonásának minden nehézsége."[247] Azt hiszem ez a helyes megközelítés.

Ami pedig a praxist illeti: a vonatkozó döntés szerint „A jogszabályok értelmezése - a jogszabályi formában megjelenő ún. technikai normák kivételével - a bíróság, nem pedig a szakértő feladata. A szakértő jogértelmezésétől a bíróság - a más szakértő kirendelését vagy újabb szakvélemény beszerzését mellőzve - szabadon eltérhet."[248]

A jelen szabályozás keretein belül a szakértőt továbbra is ténymegállapításra és/vagy ténymegítélésre irányuló szakvélemény adására lehet kirendelni, és ennek mintegy oldalvizén, azaz nem elkülönülten kerülhet sor „jogi szakértésre", ám csakis olyan értelemben, amikor quasi jogszabályok kapcsán, quasi jogkérdésben ad a szakértő quasi szakvéleményt. Ilyen kérdés lehet például a hulladék veszélyes minősége, az építmény vagy az állványozás szakszerűsége. Ellenben továbbra sem nyilatkozhat a szakértő például abban a kérdésben, hogy a vádlott szándékosan vagy gondatlanságból okozta-e a sértett sérülését, a vádlott hűtlen vagy hanyag kezelést követett-e el.

Fenti „kitérő" után visszatérve a szakértői igénybevétel kronológiájához, az 1962. évi Be. a szakértői véleményt továbbra is a bizonyítási eszközök közé sorolta,[249] és nem változtatott a

246 SZÉKELY János: Jogi kérdések a szakvéleményben, Jogtudományi Közlöny 1981/4. szám 40-46. oldal

247 ERDEI Árpád-PUSZTAI László: Jogi szakértő a büntetőeljárásban?, Jogtudományi Közlöny 1982/10. szám 808-816.

248 BH 2007.218. I. pont

249 A büntető eljárásról szóló 1962. évi 8. törvényerejű rendelet (továbbiakban: 1962. évi 8. tvr.) 61. § Bizonyítékok különösen: a tanúvallomások, a szakértői vélemények, a tárgyi bizonyítékok, az okiratok, a szemle és a terhelt vallomása.

bizonyítás és a bizonyítékok értékelésének szabadságán sem.[250] Változatlanul hagyta azt is, hogy „Ha az ügy eldöntéséhez szükséges tények vagy egyéb körülmények megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni."[251] A törvény V. Fejezetének indokolása szóba sem hozta, hogy mit ért a „különleges szakértelem" alatt, és fontosnak tartotta megjegyezni, hogy „A Javaslatnak a szakértői véleményre vonatkozó rendelkezései (66-69. §) nem tartalmaznak érdemi eltérést a hatályos jogtól. Csupán a 66. § (2) bekezdése szabályoz olyan kérdéseket, amelyeket eddig alacsonyabb szintű jogszabály rendezett." A „különleges szakértelem" kérdése nem jutott nyugvópontra. Székely János szerint: „A <különleges> szakértelemre utalás azt jelenti, hogy nem kell szakértőt igénybe venni akkor, ha az eldöntendő kérdés igényel ugyan bizonyos szakismereteket, de ezekkel a lakosság általában rendelkezik (…) megoldásához szükséges ismeretek az általános iskola nyolc osztályának oktatási anyagában szerepelnek (…) a társadalom mindenkori általános (politechnikai) ismereteinek színvonalától függ."[252]

Székely János tette fel azt a kérdést is, hogy köteles-e a hatóság szakértőt alkalmazni, ha történetesen rendelkezik különleges szaktudással. „A német Strafprozessordnung javaslatának indokolása e kérdésre nemmel felel: <A bíró meggyőződése technikai vonatkozásban is döntő, eszerint eltekinthet szakértői vélemény beszerzésétől, ha úgy véli, hogy a kérdést maga döntheti el> (Idézi Binding).[253] (…) Ez az álláspont abban a nézetben gyökerezik, hogy a szakértő a bíró segédje, ha tehát a bírónak nincs szüksége a segéd szolgálataira, akkor nem veszi igénybe. (…) Löwe és Rosenberg szerint ennek a kérdésnek az eldöntése nem bízható egészen az eljáró hatóságra.[254] (…) Ezek az álláspontok tehát az <absztrakt bíró> (átlagbíró) ismereteihez mérik a problémát és csak olyan szakkérdésekben engedik meg a szakértő igénybevételének mellőzését, amelynek eldöntéséhez a bírák általában értenek. (…) elvileg nem látnánk akadályát annak, hogy a különleges szakismerettel adott esetben rendelkező hatóság mellőzhesse szakértő alkalmazását, ha a

250 1962. évi 8. tvr. 6. § (1) A büntető ügyekben eljáró hatóságok alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincsenek kötve, és szabadon felhasználhatnak minden olyan bizonyítékot, amely a tényállás kiderítésére alkalmas lehet. (2) A terhelt beismerése egymagában egyéb bizonyítékok beszerzését feleslegessé nem teszi

251 1962. évi 8. tvr. 66. § (1) bekezdés 1. mondat

252 SZÉKELY János: A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1959, 36-37., 56. oldal; Dr. Székely János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 11–13. oldal Megjegyzés: mindkét mű szerzője egyazon személy, aki utóbb szinte szó szerinti egyezéssel definiálta a szakértő fogalmát, ezért szükségtelen annak idézése.

253 K. BINDING: Grundriss des Strafprozessrechts, Duncker és Humblot, Leipzig, 1883, 117. oldal In: SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban

254 LÖWE-ROSENBERG: Die Strafprozessordnung für das deutsche Reich, Walter de Gruyter, Berlin 1925, 201. oldal In: SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban

szakkérdésben elfoglalt álláspontját az ügy egyéb adatai támogatják. Ahol azonban a kérdés az ügynek döntő kérdése, illetőleg egyetlen, vagy olyan bizonyítékok hiteltérdemlőségének kérdése függ, nem mellőzhető szakértő alkalmazása."[255]

Székely János következtetésével összefüggésben némi fenntartás fogalmazható meg, a szakértő igénybevételére ugyanis jogosult – az eljárás általános menetét követő sorrendben haladva – a nyomozó, az ügyész és a bíró, ha tehát a sor elején eljáró nyomozó különleges szakértelemmel bírva mellőzné a szakértő bevonását, maga adna pótló-szakvéleményt, akkor a szakértelem hiányában a vádemelésről döntő ügyész, s végső soron a vádról döntő bíró – éppen a nyomozó szakértést kiiktató ténykedése miatt – nem kerülhetne abba a helyzetbe, amit a szakértő által adott szakvélemény nyújt: „szakvélemény" hiányában nem volna mit felülbírálnia, és „faggatni" sem tudná a nem létező „szakértőt". Vagyis mindazon kérdésekben, amelyek megállapítása és megítélése különleges szakértelem függvénye az – kölcsönözve Székely Jánostól – az „absztrakt jogalkalmazó" (átlag jogalkalmazó) nem dönthet. Tudatos a jogalkalmazóra utalás, hiszen a büntetőeljárást a jogszabályok szerint kell lefolytatni, és – a képzettsége alapján professzionális jogász ügyészen és bírón kívül – a nyomozó jellemzően nem jogász, hanem elsődlegesen kriminalisztikai ismeretetekkel rendelkezik, míg a bírósági eljárásban - a jövőben egyre szűkebb területen működő - az ülnök a „józan ész" birtokában lévő személy, lényegében bármiféle megkötöttség nélkül.[256] A nyomozó és az ülnök pedig - bár utóbbi a fentebb már utaltak értelmében a Be. szabályozása szerint immár szűkebb körben – de egyaránt a jogalkalmazók közé tartoznak. Ezzel egyúttal meghaladottnak tekinthető a különleges szakértelem küszöbéül valamiféle kreált, kontrolláthatatlansága miatt ráadásul spekulatív társadalmi tudásnívó alapulvétele, a büntetőeljárás keretében történő bizonyítást ugyanis – abban az esetben is, amikor a nyomozó és az ülnök jár el – jogalkalmazók végzik, akik viszont nem léphetnek a jogon túlra.

A szakértéssel ugyancsak behatóan foglalkozó Gödöny József szerint „A szakértők alkalmazásának előfeltételéül szolgáló ismeretek határainak pontosabb megvonása, a különleges szakértelem fogalmának meghatározása (…) a tudományra és a gyakorlatra vár."[257] Gödöny József ugyanakkor mégis negálta Székely János következtetését, szerinte „uralkodó felfogás, hogy az eljáró nyomozó – különleges szakismeretére figyelemmel – a szakértő alkalmazását nem mellőzheti. Ennek indoka az,

255 SZÉKELY János: A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1959, 37-42. oldal

256 2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról 212. § (1) Ülnöknek az a 30. évét betöltött magyar állampolgár választható meg, aki nem áll a cselekvőképességet érintő gondnokság vagy támogatott döntéshozatal hatálya alatt, továbbá büntetlen előéletű és nem áll közügyektől eltiltás hatálya alatt sem

257 Dr. GÖDÖNY József: Bizonyítás a nyomozásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1968, 250. oldal

hogy a szakértői vélemény bizonyítékforrás, ha tehát a nyomozó saját szakismerete alapján döntené el a különleges szakértelmet igénylő kérdéseket, akkor személye a szakértővel egyesülne és megszűnne a szakértői véleménynek a megállapított eljárási formák közötti ellenőrzési lehetősége."[258] Végül odáig jutott, hogy „a nyomozás során a nyomozó hatóságok az általános nyomozástani szakismeretek, a nyomozási gyakorlatban általában ismert és alkalmazott eljárások, eszközök és módszerek figyelembevételével döntik el, hogy a konkrét ügyben a tények megállapításánál vagy megítélésénél mikor van szükség különleges szakértelemre, ennek megfelelően szakértő alkalmazására."[259]

Ezen kívül Gödöny József arra is felhívta a figyelmet, hogy a különleges szakértelem fogalma „állandóan változó tartalmat takar. A tudományok, a technika, stb. egyre újabb és újabb olyan ismereteket eredményeznek, amelyekkel csak az adott terület szakemberei rendelkeznek és amelyek így a büntető eljárás szempontjából a különleges szakértelem fogalma alá esnek. De ezzel ellentétes folyamat is végbemegy, amennyiben a különleges szakértelem köréből egyes ismeretek folyamatosan kikerülnek és általános ismeretekké válnak."[260]

Ha tartjuk magunkat az „absztrakt jogalkalmazó" (átlag jogalkalmazó) tudásához, mint kiindulóponthoz, akkor – remélhetően – mindig helyes megoldáshoz juthatunk.

Időben ugyan nem, témájában mégis ide vonható, miként vélekedik Molnár Ambrus annak következményéről, ha – bár szerinte ritkán fordul elő – a „jogi szakértői" szerepéből (vagyis a kompetenciájából) kibújik a bíró: amennyiben az első fokon eljáró bíró veszi át a szakértő szerepét, de a másodfokú tanácsnak nincs hasonló képzettségű tagja, akkor a másodfokú tanács nem tudja a szükséges terjedelemben felülvizsgálni az elsőfokú ítéletet; ha ellenben a másodfokú tanács maga oszlatja el az első fokon beszerzett szakvélemény hiányosságait, a bírói kompetencián kívüli kérdésben kontrollálhatatlan helyzetet teremt.[261] Molnár Ambrussal egyetértek abban is, hogy mindkét anomália kerülendő.

258 Dr. GÖDÖNY József i.m.: 255. oldal

259 Dr. GÖDÖNY József i.m.: 266. oldal

260 Dr. GÖDÖNY József: i.m.: 257. oldal Továbbá Dr. GÖDÖNY József: Igazságügyi szakértők a nyomozásban, Kriminalisztikai tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1964, 3. kötet 15. oldal Az árnyaltabb megfogalmazás miatt szükségtelen a korábbi változat idézése

261 Dr. MOLNÁR Ambrus: A szakértő kirendelésének jogalkalmazási kérdései. Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 132-133. oldal

Az 1973. évi Be. változtatás nélkül hagyta, hogy a szakértői vélemény bizonyítási eszköz,[262] és azt is, hogy a bizonyítékok értékelése szabad.[263] Nem változtatott azon sem, hogy „Ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell igénybe venni."[264] A törvény ugyan nem mondta meg, hogy mit ért a „különleges szakértelem" alatt, de – szerintem helyesen – rögzítette: „Szakértőt kell alkalmazni akkor is, ha a hatóság ilyen szakértelemmel maga is rendelkezik. A tény <megítélésén> szakmai és nem jogi elbírálást kell érteni."[265]

A hatóság szakértőt nem pótló szakértelmének tilalmazott alkalmazása talán megért volna egy tételes rendelkezést, nem állítható viszont, hogy a gyakorlatban – eseti kivételektől eltekintve – észlelhető volna a szakértő szakértésének kiváltása a nyomozó vagy ügyész szakértelmével. A bíró problémája inkább az, ha a szakértés a vádemelésig - idő vagy pénz megtakarítása, illetőleg egyéb okból - tudatosan mellőzött, vagy valamiféle „pót-szakértéssel" (mint revizori jelentés, a feljelentést tevő szaktudása) elfedett.

A korabeli egységes egyetemi jegyzet a „különleges szakértelem" alatt – változatlanul negatív körülírással – továbbra is azt értette, „amiből kirekeszthetjük a köztudomású tényeket, továbbá azokat a köznapi jelenségeket, amelyek felismeréséhez az általános (átlagos) emberi ismeret is elegendő (…) Ha a hatóság vagy a bíróság tagjainak van különleges szakértelme (például orvosi, pedagógiai, műszaki), ez nem pótolhatja a szakértő igénybevételét, miután véleményében csak ő tárhat fel bizonyító tényeket."[266]

Az 1998. évi Be. is megőrizte, hogy a szakértői vélemény bizonyítási eszköz,[267] illetve, hogy a bizonyítékok értékelése szabad,[268] és „különleges szakértelem" kell a szakértő alkalmazásához.[269]

262 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról (továbbiakban: 1973. évi I. törvény) 61. § (1) A bizonyítás eszközei különösen a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat, a szemle, a helyszínelés, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás és a terhelt vallomása.

263 1973. évi I. törvény 5. § (3) A büntetőeljárásban szabadon felhasználható minden olyan bizonyítási eszköz és bizonyíték, amely a tényállás megállapítására alkalmas lehet; a hatóságok ezeket egyenként és összességükben szabadon értékelik, és ezen alapuló meggyőződésük szerint bírálják el.

264 1973. évi I. törvény 68. § (1) bekezdés

265 1973. évi I. törvény 68-69. §-aihoz adott indokolás 1. pontja

266 KIRÁLY Tibor szerk.: CSÉKA Ervin-KIRÁLY Tibor- KARTOCHWILL Ferenc- SZABÓNÉ NAGY Teréz-VARGHA László: Magyar büntető eljárási jog, Állam- és Jogtudományi Karok, egységes jegyzet, Tankönyvkiadó, Budapest 1978. 241. oldal Szinte szóról szóra ugyanígy fogalmaz Király Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó (3. kiadás), 2003, 255. oldal, [357] lapszél szám.

267 1998. évi Be. 76. § (1) A bizonyítás eszközei a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása.

268 1998. évi Be.78. § (1) A büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási eljárás. A törvény azonban elrendelheti egyes bizonyítási eszközök igénybevételét.

269 1998. évi Be. 99. § (1) Ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.

A törvényjavaslat indokolásának érvei szerint „A különleges szakértelem alsó határának megvonásakor a mindennapi, általános ismeretek szintjét meghaladó ismeretek szükségességéből kell kiindulni. A bizonyítandó tény vagy az eldöntendő kérdés természete a különleges szakértelem szükségességét egyes esetekben vitathatatlanná teszi. Ezeket a törvény - a szakértő alkalmazását kötelezővé téve – felsorolja.”[270]

Bár a törvényjavaslat indokolását meghaladott nézeten nyugvónak látom, ugyanakkor gyakorlati nehézséget nem okoz, mert így sem áll ellentétben a normaszöveggel, valamint a joggyakorlatban világos, hogy a szakértő alkalmazásának mércéje az, hogy a bizonyítandó tényről bizonyossággal mit nem tud a szakértő kirendelésére jogosult.

Az alábbi táblázatban áttekintést igyekszem adni az eddig vizsgált eljárási törvények vonatkozó rendelkezései kapcsán:

törvény	szakértő
1843. évi javaslat 104. §	külön tudomány- vagy mesterség-ismeret
1872. évi javaslat 55. §	különös szaktudomány, művészeti vagy iparképzettség
1896. évi Bp. 324. § 2. bekezdés	külön szakértelem
1951. évi III. törvény 58. § (1) bekezdés	különleges szakértelem
1962. évi Be. 66. § (1) bekezdés 1. mondat	különleges szakértelem
1973. évi Be. 68. § (1) bekezdés	különleges szakértelem
1998. évi Be. 99. § (1) bekezdés	különleges szakértelem

Az eddigi büntető perrendtartási és büntetőeljárási jogszabályok indokolásai közül az 1998. évi Be. törvényjavaslat indokolása mutatkozik általában irányadónak, mert egyrészt – a kizárási szabályokra figyelemmel helyesen – elszakítja a bíró (ügyész, nyomozó) hivatásszerű és egyéb ismereteitől a „különleges szakértelem” kérdését, másrészt ahhoz a mindennapi, általános ismereteket meghaladó szintet veszi alapul. Egy külföldi döntéssel érzékeltetve: „New York államban egy bíróság kimondta, a szakértő nyilatkozata akkor <elfogadható bizonyíték, ha arra irányul, hogy azok segítségét biztosítsa a hatóság számára, akiket ismereteik kvalifikálnak véleménynyilvánításra olyan ténykérdésekben amelyek (…) különleges ismeretekhez kapcsolódnak. A szakvélemény nem elfogadható bizonyíték, ha az általános ismeretek körébe tartozó kérdésekre vonatkozik.”[271]

IV. 3. Ténybíró vagy szakértő-tanú - esetleg egyik sem?

A büntető perrendtartási és büntetőeljárási törvényeink gyakorlatilag azonosan látták a szakértő

270 1998. évi Be. törvényjavaslatának a 99-101. §-aihoz illesztett indokolása
271 ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, i.m.: 24. oldal

szerepét: előbb a „megállapítandó tények felismeréséhez és megitéléséhez”[272], aztán a „tények vagy egyéb körülmények megállapításához vagy megítéléséhez”[273] , majd a „tény megállapításához vagy megítéléséhez”[274] rendelték a különleges szakértelemmel rendelkező szakértő bevonását és a hatályos is a „tény megállapításához vagy megítéléséhez” kapcsolja a szakértő közbejöttét. Ez a megfogalmazás – párosulva a hol a tanúra, hol a bíróra vonatkozó szabályozási technikával – újra és újra arra inspirálja a joggal foglalkozókat, hogy a szakértőt szakértő-tanúnak (expert witness), avagy tény-bírónak (iudex facti) tekintsék (értelmezzék).

A korabeli törvényhozó már az 1893. évi XVIII. törvénycikkben elrendezte a kérdés egyik felét: „Szakértő személyek, kik oly elmult állapotokról s ténykörülményekről tanuskodnak, melyek észleléséhez szakértelem volt szükséges: tanuknak tekintetnek és reájuk a tanukihallgatásra vonatkozó szabályok alkalmazandók.”[275]

Az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolása felvetette, és meg is válaszolta a következő kérdést: „Az elméletben sokat vitatott ama kérdésre, hogy a szakértői szemle mint bizonyíték, minő természetű, azaz önálló bizonyíték-e, vagy a szakértő csak szakértelemmel biró tanunak vagy a birói hatáskör részesének tekintendő-e, e helyütt alig szükséges bővebben kiterjeszkedni, mert e controversia, a bizonyítékok szabad mérlegelésének rendszere mellett alig bir jelentőséggel. Leghelyesebbnek látszik az az álláspont, mely szerint a szakértő se tanunak, se a bíroi hatáskör részesének nem tekintendő, hanem a bizonyítás eszközei közt önálló helyet foglal el. Hogy a tanu és a szakértő között külömbség van: azt kénytelenek még azok is elismerni, kik a szakértőt teljesen egy vonalba állítják a tanuval. Hisz a szakértőnek tudománya, művészete vagy különös ügyessége alapján előadott véleménye nem lehet egyenlő természetű a csupán tényekre vonatkozó tanuvallomással. A birói hatáskör részesének szintén nem tekinthető a szakértő, higy véleménye valamely észleletről vagy ennek eredményéről éppen nem köti a birót, hanem úgy, mint minden más bizonyító eszköz szabad mérlegelésének tárgya. A javaslat tehát eltérve a német törvényjavaslat indokolásában kifejezett és a legtöbb processualista által megtámadott elvi állásponttól: <Die Sachverständigen sind Gehilfen des Richters> és eltérve az angol jog felfogásától, mely a szakértőt egyszerűen tanunak tekinti: önálló szerepet biztosít a <szakértő>-nek a bizonyítékok között.”[276]

Az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolása külön is foglalkozott az ún. szakértő-tanú

272 1896. évi Bp.
273 1951. évi Bp., 1962. évi Be.
274 1973. évi Be.
275 A sommás eljárásról szóló 1893. évi XVIII. törvénycikk 94. § (11) bekezdés
276 1896. évi Bp. a bünvádi perrendtartásról (továbbiakban: Bp.) törvényjavaslat I. Általános rendelkezések B) 2. pont

kérdésével,[277] ám ezt gyakorlatilag arra élezte ki, hogy szakértői vagy tanúkénti esküt kell-e ilyenkor letenni. Ezért a kérdés e körben olyannyira avítt, hogy nem látom szükségét az ebben való elmélyülésnek. Függetlenül attól, hogy – ha nem is nevezzük így – nyilvánvalóan előfordul, hogy az adott tanú rendelkezik szakértelemmel is, ami mit sem változtat eljárásjogi helyzetén, azon, hogy megőrzi a tanú státusát. „A német perrendtartás (85. §) az első positiv jog, mely a szakértő tanu forgalmát felállította.[278] Az indokolásban elő van adva, hogy sok vitának lesz eleje véve, ha ki van mondva, hogy az a tanu, ki a multban tényekről vagy állapotokról szakértelmet igénylő tanuságot tesz, valóságos tanunak tekintendő. A szakértő és szakértő-tanu között a belső külömbség az indokolás szerint az, hogy a szakértők, mint birói segédek (als Gehülfen des Richters) mindig tényekből következtetéseket vonnak, a szakértő-tanu pedig saját tapasztalatait mondja el. (…) A szakértő-tanu fogalmának a német perrendben foglalt megállapítása és indokolása arra a controversiára nem derít világot, midőn a szakértő és tanu szerepkörei egymást szelik. A fölött senki sem kételkedik, hogy a szakértelem a tanuzásnál is fontos szerepet játszhatik, a nélkül, hogy a tanu jellegét elvesztené. Ha *A*. csak annyit lát, hogy kép függött a falon, *B*. pedig meg tudja mondani, hogy a kép sixtini Madonna utánzata volt, ugy *B*. mindenesetre szakértelménél fogva többet tud mondani, mint *A.,* de azért e szakértelemmel tett tanusága nem fosztja őt meg tanujellegétől. (…) A német Reichsgericht judicaturájából (III. büntetőtanács 1880. május 8., Entsch. II. 154., 156. lap, továbbá II. büntetőtanács 1880. október 26. Rechts. II. 393. lap) azt az elvet lehet levonni, hogy *azt, a mit a szakértő a bűnvádi per tartama alatt szakértői minőségben észlelt, szakértő és nem tanuzási esküvel kell megerősíteni.”*[279]

Az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolásából vett további idézettel is azt kívántam szemléltetni, hogy azok a kérdések, amelyek következnek a szakértő „tény megállapításához vagy megítéléséhez” rendeltségéből, már száz évet is meghaladóan felmerültek, és megválaszolásra is kerültek. Éspedig – úgy gondolom – helyesen.

A pandektajog a szakértőt tény-bírónak (iudex facti) tekintette, mert az adott tényt maga a szakértő döntötte el, azt a bíró nem értékelhette felül.[280]

Az 1896. évi Bp. törvényjavaslat indokolása a magyar bűnvádi eljárás történeti fejlődésének vázlatán belül már a harmadik korszakra (1853-1894) tette azt, amikor „Első sorban a *szakértői*

277 1896. évi Bp. Általános rendelkezések B) 8. pont

278 85.§ Insoweit zum Beweise vergangener Thatsachen oder Zustände zu deren Wahrnehmung eine besondere Sachkunde erforderlich war, sachkundige Personen zu vernehmen sind, kommen die Vorschriften über den Zeugenbeweis zur Anwendung.

279 1896. évi Bp. törvényjavaslat indokolás a 233. §–hoz.

280 KENGYEL Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris Kiadó, Budapest 2008, 315. oldal

bizonyiték korlátlanabb mérlegelése foglalt tért. A bizonyitás ez eszközénél ugyanis nemcsak az ausztriai törvény, hanem még a polgári perrendtartás is szabadabb mozgást enged a birónak. Ismételve ki is mondotta a kir. curia, hogy a szakértők lelete csak annyiban bir súlylyal, a mennyiben annak indokolása meggyőzi a birót a következtetések helyességéről.” [281]

Az 1896. évi Bp. megalkotói már vitán felül állóként nyilvánították ki, hogy a szakvélemény – mint minden más bizonyító eszköz – a bíró szabad mérlegelésének tárgya. A iudex facti szemlélet ugyanakkor máshol még tartotta magát, „A szakvélemény jelentőségére jellemző, hogy azt egyes szovjet kriminalisztikai források más szavakkal <tudományos ítéletnek> nevezik.”[282]

Székely János azt is kimutatta, voltak, akik azt kívánnák, hogy „a szakértői vizsgálat megállapításai a bíróra kötelezők legyenek”; „a szakértő álláspontját a bíró nemcsak hogy nem bírálhatja felül, de egyenesen magasabb szakértői fórumhoz lehet csupán fellebbezni ellene”; „a ténybíró-szakértő kihallgatásokat foganatosít, ezeken a hatóság (nyomozó, vizsgáló) nem lehet jelen, sőt a szakértő arra is jogosult, hogy kihallgassa e hatóságot”.[283]

Székely János kiváló éleslátással ismerte fel, hogy a „A szakértőnek tudós bíróként, tények bírájaként való felfogása a bírói hatalom gyengítését, a szabad mérlegelés, az ügy összes körülményeinek megvizsgálásán alapuló, benső bírói meggyőződés elve elleni támadást jelentett”.[284]

És éppen erről van szó. Az eljárási feladatok megoszlanak, ez nemcsak a vád, a védelem és az ítélkezés egymástól elkülönülését jelenti,[285] de jelenti – többek között – azt is, hogy a szakértő maradjon a saját feladatánál, segítse, de ne vegye át a bíró szerepét. Mert mindenkire áll: „műveljük kertünket”,[286] azaz mindenki foglalkozzék a saját feladatával, márpedig a tételes jogunkban a bíró ítél, míg a szakértő ebben – megbecsült – közreműködő. Ha nem így volna, összemosódnának az eljárási szerepek, s nem működne kontroll sem a szakértő által, sem a más által szolgáltatott bizonyítási eszköz felett.

Helyesen mondja a Székely János által is idézett Frank Ignácz, hogy „a' műértők egyenesen a' bíró segédgyei, mert azt pótollyák, a’ mi benne fogyatkozik”.[287]

Frank Ignácz azt is leszögezte: „a’ műértők ítélete csak úgy áll, mint más döntő okok, mellyekre a’

281 1896. évi Bp. törvényjavaslat általános indokolás II. pont

282 GYARMATHY István, JACSÓ István, SARKADI István, SOMLAI Miklós, RUSZKA István: A nyomozók kézikönyve, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1955, 216. oldal

283 SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 61-62. oldal

284 Székely János i.m.: 62. oldal

285 1998. évi XIX. törvény 1. §

286 VOLTAIRE: Candide vagy az optimizmus, Harmincadik fejezet http://mek.oszk.hu/09700/09767/09767.htm

287 Prof. FRANK Ignácz: i.m.:192. oldal

bíró ítélete támaszkodik; és kötelező erővel csak utolsó bír."[288]

A Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleményében Virág Csaba az osztrák jog ismertetése keretében írta: „A szakértőt a felek nem utasíthatják és tőlük személyében is a bírókra vonatkozó szigorú kizárási és összeférhetetlenségi szabályok vonatkoznak. Ez következik abból is, hogy az osztrák jogirodalom szerint a szakértő közel áll a bíróhoz, egyfajta ténybírói szereppel rendelkezik az eljárásban."[289]

Mindezek összegzéseként abból indulok ki, hogy a tanúnak a tudomása[290], a szakértőnek a tudása [291] határozza meg az eljárási szerepét. A tanú a terheltnek felrótt cselekmény, azaz történeti tények kapcsán az általa észlelt (nyert) személyes tudomásáról számol be. Így van ez még akkor is, ha a tanú a tudomásán túl rendelkezik az annak megítéléséhez szükséges szaktudással is. Például tanú marad a testi sértést szemtanúként észlelő orvos, aki egyúttal képes a történés orvos-szakmai következményeit is megállapítani és megítélni. A szakértő viszont tisztán arról ad számot, hogy tudása folytán milyen további – de nem történeti – tényeket lát megállapíthatónak, vagy lát megítélhetőnek. Ugyanis a tény megállapítása és megítélése végső soron a bíró jogköre, s ennek megfelelően a szakértő a „tény megállapításához vagy megítéléséhez" igénybe vett bizonyítási segéd, akinek a szakvéleménye lesz a bizonyítási eszköz.

Kovács Gábor a tanú és a szakértő közötti különbség alapját hasonlóképpen látja, szerinte a tanú a múlt történéseinek közvetlenül, vagy közvetve részese, a szakértő pedig nem, így „a tanú az észleléseiről, míg a szakértő véleményéről számol be"[292]

A különbség mások számára is világos. Farkas Ákos és Róth Erika megfogalmazásában: „Míg azonban a tanúnak az egyetlen eszköze az emlékezete, amelynek segítségével felidézi a múlt történéseit, amelynek közvetlenül, vagy közvetve részese volt, addig a szakértő a múlt nyomaiból olvas. Olyan múltnak a nyomaiból, amelynek nem volt részese. Szakértelme, eszközei azonban lehetővé teszik, hogy annak mozaikdarabjait, a tényeket hitelesen összerakja, és azokból következtetéseket vonjon le, ezzel segítve elő a tényállás felderítését, a büntető felelősségről való

288 FRANK Ignácz i.m.: 191. oldal

289 Dr. VIRÁG Csaba: Nemzetközi elméleti kitekintés. Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 13. oldal

290 1998. évi Be. 79. § (1) bekezdés, Be. 168. § (1) bekezdés: Tanúként az hallgatható ki, akinek bizonyítandó tényről tudomása lehet.

291 1998. évi Be. 99. § (1) bekezdés, Be. 188. § (1) bekezdés: Ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.

292 KOVÁCS Gábor: Az igazságügyi szakértők átértékelődő szerepe a büntetőeljárásban. In: Dr. Szalay Gyula Tiszteletére, 65. születésnapjára (szerk. Bihari Mihály, Patyi András), Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr 2010, 310-319. oldal

döntést."[293]

Kuhn Kata írta a szakértőkről, hogy „Egyes vélemények[294] szerint bizonyos rájuk vonatkozó szabályok (kizárás, iratok közlésének vagy megtekintésének joga stb.), amelyek a bírót is megilletik, a bíróhoz közel állónak tekintik őket."[295]

Márki Zoltán a szakértő és a bíró viszonyát akként látja, hogy „A múlt megismerése és az igazságérvényű megállapítások tétele a bírói eljárásnak két, egymástól külön nem választható feladata. A jogelvek e feladatok teljesítését kísérik. Ugyanezen jellegű feladatai vannak a perben a szakértőnek: vagyis a múltat kell megismernie és igazságérvényű megállapításokat kell tennie. A különbség az igazságérvényű megállapítások jellegében van (…) A megismerési feladat jellegének azonos természete nem jelenti, hogy a bírói és szakértői kompetencia átfedi egymást."[296]

Érdekességként említhető, az egyik alkotmányjogi panasz a polgári perrendtartás – az 1998. évi Be. 99. §-ának (1) bekezdésével lényegében egyezően szövegezett – 177. §-ának (1) bekezdésében a „vagy megítéléséhez" szövegrész alkotmányellenességét állította. Az indítványozó szerint a „vagy megítéléséhez" szövegrész azért alkotmányellenes, mert az ugyanebben a mondatban szereplő „megállapításához" fogalom szinonimája, s azt a látszatot kelti, hogy a kirendelt szakértő a bírótól átveszi annak alkotmányos feladatát, az ítélkezést. A panaszt az Alkotmánybíróság a 265/B/2002. AB végzésével visszautasította. A visszautasítás folyományaként az Alkotmánybíróság nem fejtett ki érdemi állásfoglalást.

A magam részéről a „vagy megítéléséhez" szövegrésznek kettős értelmet tulajdonítok. Egyfelől azt, hogy a szakértő rendelkezésére álló adatokat szakértői szempontból is meg kell „ítélni", helyesebb szóhasználattal szakértői „értékelés" alá kell vonni, másfelől a szakértői „értékelést" a bíró már valóban „megítélni" tartozik. A szakértői „értékelés" eredményeként persze újfent „megállapítás" a cél. A „vagy megítéléséhez" szövegrész tehát végső soron – miként a „megállapítás" esetében is – azt juttatja kifejezésre, hogy a szakértő közreműködése eszköz (bizonyítási eszköz) a bírói megítélhetőség érdekében. A normaszöveg korrigálható, de ismereteim szerint ez nem jelentett semmiféle problémát az ítélkezési gyakorlat számára. Az álláspontom tehát egybevág Székely János azon megvilágításával, hogy „megítélés" alatt nem eljárásjogi értelemben vett ítélkezést kell érteni".[297]

293 FARKAS Ákos–RÓTH Erika: A büntetőeljárás, CompLex Kiadó Kft., Budapest 2012, 152. oldal

294 Hans W. FASCHING: Zivilprocessordnung, Wien 1990, S. 516. oldal

295 KUHN Kata: i.m.: 45. oldal

296 MÁRKI Zoltán: i.m.: 271. oldal

297 SZÉKELY János: Jogi kérdések a szakvéleményben, Jogtudományi Közlöny 1981/4. szám 40-46. oldal: „<megítélés> alatt nem eljárásjogi értelemben vett ítélkezést kell érteni, ami — bizonyító tényre vonatkoztatva —

IV. 4. A szakértő kirendelése

A szakértő kirendelésének célja nyilvánvalóan a bizonyítási eszközből bizonyíték szerzése. Katona Géza fogalomrendszerében „Bizonyítási eszköz = a szakvélemény. Bizonyíték = az az információ, bizonyító tény, amelyet a szakvélemény tartalmaz. A bizonyítási eszköz forrása = elsősorban maga a szakértő (szubjektív jellegű forrás), másodsorban pedig azok a bizonyítási eszközök, amelyek lehetővé teszik, hogy a szakértő szakvéleményében közölt következtetéseit (bizonyító tényeket) létrehozhassa (objektív jellegű forrás). (…) A szakértő tehát nem egyszerűen – mint élő szakirodalmi forrás, lexikon – segíti az eljáró hatóságot a bizonyítandó tények megismerésében, hanem a szakvéleménynek mint bizonyítási eszköznek a létrehozásával, amely lehetővé teszi, hogy a büntetőeljárásban szereplő felek – elsősorban a vád és védelem – nemcsak megismerje, hanem érdemben értékelhesse a szakértő tevékenységét és ennek termékét, a szakvéleményt."[298]

IV. 4. 1. A szabályozás alakulása

A szakértő kirendelése az arról dönteni jogosultnak a felismerése a különleges szakértelem szükségességéről, illetőleg a különleges szakértelem szükségességét megállapító törvényi rendelkezés alkalmazása a kirendelésre jogosult által. Az előbbi esetben mérlegelésről van szó, míg az utóbbi esetben deklaratív jellegű aktusról. A lényeg ugyanaz: az adott kérdés megválaszolásában nem kerülhető meg a szakértő igénybevétele.

Az 1896. évi Bp. szerint „a bíróság rendes szakértői közül" kell szakértőt alkalmazni, és „A rendes szakértők csak akkor mellőzhetők: ha ellenök aggodalom merült fel, ha akadályozva vannak, ha a késedelem veszélylyel járna, vagy ha köztök nincs olyan, a ki a kivánt külön szakértelemmel birna. Ha szükségesnek mutatkozik, a rendes szakértőkön felül más szakértők, nevezetesen olyanok alkalmazhatók, a kik a kivánt külön szakértelemmel birnak."[299] A törvényjavaslat indokolása körültekintően érvel az eseti szakértés mellett: a törvényben meghatározott eseteken túl „oly eset merül fel, melyre alkalmas szakértő a rendesek között nincs: úgy szabadságában kell állnia a birónak, hogy más szakértőt alkalmazzon. De nemcsak a rendes szakértők *helyett,* hanem a rendes

hitelt érdemlőségének az elbírálását (bizonyítékként el- vagy el nem fogadását) jelenti. Ez bírói feladat. A szövegben szereplő megítélés logikai ítélet alkotása. Pl. bizonyos tüneteknek (szívzörej, szervi elváltozás) a megállapítása orvosi szakismereteket igényel. Ennek az észlelő tevékenységnek az alapján, szakszerű megítélés alá vonva az észlelt jelenséget, rendszerint arra a további kérdésre kell válaszolni, hogy a tünet (tünetegyüttes) betegségnek vagy traumának a következménye-e, és hogy az első esetben melyik ez a betegség, illetve a másodikban mi volt a traumatizáló tényező. Ez már — az észlelésen túl — a tünetek szakszerű megítélése."

298 KATONA Géza: Valós vagy valótlan, Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1990, 302-303. oldal

299 1896. évi Bp. 227. § 3-5. bekezdés

szakértőkön *fölül* is alkalmazhat a biró más, nevezetesen oly szakértőket, a kik a kívánt külön szakértelemmel birnak. Megtörténhetik ugyanis, hogy a bizonyító eljárás folyamán egy bizonyos körülményt oly irányban kell megvilágítani, mely a legszakszerűbb ismereteket tételezi fel. Ma mindegyik ismeretágnak oly nagy az anyaga, oly tág a területe, hogy annak mívelője ritkán bir minden irányban egyenlően alapos készültséggel. Gondoljunk csak például az orvosi tudományra, annak számos szakmájára és a mindegyik szakmában szereplő specialistákra. Hasonló a megoszoltság más tudományok és ismeretek körében is. Nem volt tehát mellőzhető oly rendelkezés, mely e viszonyokat számba véve, az illető esetben legképesebb szakértőnek alkalmazását megengedi. (227. § 4. bekezdés) Nem szorul indokolásra, hogy a bíróság rendes szakértői véleményének pusztán azért, mert „rendes szakértők" adták, nem szabad nagyobb fontosságot tulajdonítani, mint azokénak, a kik e körön kívül állanak."[300] Az eseti szakértésre nézve azért hívtam segítségül az első büntető perrendtartás törvényjavaslatának indokolását, mert mintegy hiánypótlás gyanánt jelenleg is nagyon hasznos szerepet töltenek be a bizonyításban, amire szerintem mindig is szükség lesz.

Az 1951. évi III. törvény szerint „A szakértőt rendszerint a kinevezett állandó szakértők közül kell kirendelni, más szakértőt csak fontos okból lehet alkalmazni."[301] A törvényjavaslat indokolása meglehetősen elnagyolt, nem értelmezi a „fontos ok" mibenlétét. Erre nézve a korabeli magyarázatok egyike úgy fogalmaz, hogy „Igazságügyi szakértő helyett más, szakértelemmel rendelkező személyt csak akkor lehet szakértőként alkalmazni, ha a vonatkozó szakkérdésre nézve igazságügyi szakértő nincs vagy az igazságügyi szakértő nem járhat el,"[302] de egy másik magyarázat is így látja.[303] Ez nyilvánvalóan azért van ekként, mert jogszabály írta elő.[304]

Az 1962. évi Be. sem hozott változást, mert szakértőként rendszerint kinevezett állandó szakértőt, illetve szakértői irodát (munkaközösséget) kellett alkalmazni; utóbbi esetben az eljáró szakértőt a szakértői iroda (munkaközösség) vezetője jelölte ki. Más szakértőt csak fontos okból lehetett alkalmazni."[305] A törvényerejű rendelet indokolása itt sem igazít el abban a kérdésben, hogy mit kell a „fontos ok" alatt érteni. A korabeli magyarázat a „fontos ok" kapcsán úgy fogalmazott, hogy „E rendelkezés helyes értelme, hogy nem igazságügyi szakértő kijelölésére, illetőleg kirendelésére csak akkor kerülhet sor, ha a vonatkozó szakkérdésre nézve igazságügyi szakértő nincs, vagy az

300 1896. évi Bp. indokolása a 225-227. §-okhoz.
301 1951. évi III. törvény 58. § (3) bekezdés
302 Dr. MOLNÁR László és munkaközössége: i.m.: 194. oldal
303 Dr. MÓRA Mihály - dr. KOCSIS Mihály: i.m.: 282. oldal
304 44/1954. (VII.29.) 1., 11. §
305 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 66. § (3) bekezdés

igazságügyi szakértő nem járhat el, illetőleg ha az általa adott véleményt a bíróság nem tartja kielégítőnek."[306] E vélekedés részben ugyancsak jogszabályon alapult,[307] részben figyelemre méltó módon azon túl is lépett, amikor az igazságügyi szakértő véleményének elégtelenségét is idesorolta. További taglalás nem lévén, arra gondolhatunk, hogy az igazságügyi szakértők kompetenciáját meghaladó szakértést várt az eseti szakértőtől.

Az 1973. évi Be. szerint a hatóság külön jogszabályban feljogosított intézményt, kijelölt igazságügyi szakértőt, ha pedig ez nem lehetséges, kellő szakértelemmel rendelkező személyt vagy intézményt (eseti szakértő) rendelhet ki szakértőként.[308] A korábbi „fontos ok" kitétellel szemben már a kirendelési sorrendet hangsúlyozza a „ha pedig ez nem lehetséges" megfogalmazás, de előrelépés, hogy az eseti szakértőtől már maga a törvény, és nem egy végrehajtási rendelet kívánta meg a „kellő szakértelmet".

A kirendelés sorrendjét, vagy másként mondva fokozatosságát végrehajtási rendelet állította fel: állandó igazságügyi szakértő, illetőleg erre kijelölt szerv (intézet, intézmény, vállalat stb.); ha ezek igénybevétele akadályba ütközik, kijelölt igazságügyi szakértő; ennek hiányában pedig megfelelő szakértelemmel rendelkező személy, illetőleg szerv rendelhető ki.[309] Igazságügyi szakértő helyett tehát kirendelhető volt eseti szakértő, azon „fölül"[310] már nem.

Az újabb végrehajtási rendelet egységesített, nem differenciált állandó és kijelölt igazságügyi szakértőre, „melynek hiányában, vagy ha a kirendelő illetékességi területén nem áll rendelkezésre kirendelhető szakértő, a szakértői feladat ellátására megfelelő szakértelemmel rendelkező természetes személy, illetőleg jogszabályban meghatározott szervezet is kirendelhető."[311]

A kirendelő illetékességi területéhez kötöttség lazulásként értékelhető, és egyrészt azzal járt, hogy egyes „területi" igazságügyi szakértők adták a szakvélemények zömét, másrészt az eseti szakértők kirendelése előtt – elvileg – „szélesebbre nyitotta a kaput".

Az 1998. évi Be. úgy rendelkezett, hogy a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság a szakértői névjegyzékben szereplő igazságügyi szakértőt, illetőleg szakvélemény adására feljogosított gazdasági társaságot (a továbbiakban: gazdasági társaság), szakértői intézményt, vagy külön jogszabályban meghatározott állami szervet, intézményt, szervezetet (a továbbiakban:

306 Dr. JÁSZAI Dezső szerk.i.m.: 328. oldal

307 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet 14. § Ha a felmerült szakkérdésre a 11-13. § alapján nincs igénybe vehető szakértő, vagy ha a szakértő kizáró ok folytán nem járhat el, szakértőként kellő szakismerettel rendelkező más személyt is ki lehet rendelni, illetőleg állami vagy más szervet lehet szakvélemény adására megkeresni.

308 1973. évi Be 70. § (1) bekezdés

309 4/1976. (III. 4.) MT rendelet 2. § (1)-(3) bekezdés

310 Lásd: 1896. évi Bp. törvényjavaslatának – már ismertetett – indokolása.

311 53/1993. (IV. 2.) Korm. rendelet 2. § (1)-(2) bekezdés

szervezet), ha ez nem lehetséges, kellő szakértelemmel rendelkező személyt vagy intézményt (a továbbiakban: eseti szakértő) rendelhet ki szakértőként.[312]

Ez alapvetően megegyezik a 2016. évi szakértői törvényben foglaltakkal.[313]

A 1998. évi Be.-ben a „ha ez nem lehetséges" kitétel átvétel az 1973. évi Be.-ből, és továbbra is a kirendelés, immár két lépcsős sorrendjére vonatkoztatható, hiszen az igazságügyi szakértő, a gazdasági társaság és a szervezet egy sorban áll, és az e sorban megjelöltek hiányában lehet csak átlépni az eseti szakértők sorába.

A 1998. évi Be. továbbá – helyesen – megtartotta, hogy az eseti szakértőnek „kellő szakértelemmel" kell bírnia. Emellett a „fontos ok" eltűnt, ami nem kifogásolható, ellenkezőleg üdvös, mert akár önkényes értelmezést is engedett a homályos megfogalmazottsága folytán.

A kirendelési sorrend megtartását megköveteli az ítélkezési gyakorlat. A Legfelsőbb Bíróság az 1973. évi Be. hatálya alatt már egy közös tanácselnöki értekezleti állásfoglalásban kimondta, hogy „Ha a bírósági eljárásban szakértőt kell alkalmazni, a szakértő kirendelésénél a jogszabályokban előírt fokozatosságot meg kell tartani" (BKT-PKT-GKT 1/1981. I. pont). „A jogszabályban meghatározott sorrendiség megtartása kötelező, mert ez egyúttal a magasabb szintű szakértői tevékenység érvényesülését is biztosítja" (Indokolás I. pont).

A tanácselnöki értekezleti állásfoglalást előbb a 2/2006. (V.22.) PK vélemény (egyoldalúan), majd a 2/2015. BKMP számú büntető-közigazgatási-munkaügyi-polgári jogegységi határozat 3. pontja elvi iránymutatásként nem tartotta fenn. A jogegységi határozat indokolásának V.3. pontja a büntetőeljárási és a polgári eljárási törvény változásával meghaladottnak találta. Ez azonban csak a szakvélemény valóban meghaladott felülvizsgálatára helytálló érv.

A tanácselnöki értekezleti állásfoglalás nem jelölte meg, hogy mi a sorrendiségtől eltérés eljárási következménye. Ilyen következmény a büntetőeljárási törvényben sincs meghatározva.

Az 1998. évi Be. hatálya alatt közreadott BH 2007.217. (= Pécsi Ítélőtábla Bf.I.199/2006.) számú döntés II. pontja szerint „Szakértőként csak az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium névjegyzékében szereplő igazságügyi szakértő rendelhető ki. Az ettől való eltérést a törvény csak

312 1998. évi Be. 102. § (1) bekezdés Ugyanígy 2016. évi XXIX. törvény 2. § (3) bekezdés 1. mondat: Szakértő hiányában a szakértői feladat ellátására megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő is igénybe vehető.

313 Szaktv. 4. § (1) Igazságügyi szakértői tevékenységet - a (4) bekezdésben foglalt kivétellel - az erre feljogosított *a)* természetes személy (a továbbiakban: igazságügyi szakértő), *b)* gazdasági társaság (a továbbiakban: társaság) és szolgáltató, *c)* igazságügyi szakértői intézmény és igazságügyi szakértői intézet, *d)* igazságügyi szakértői testület, *e)* külön jogszabályban feljogosított állami szerv, intézmény, intézet és szervezet (a továbbiakban együtt: szervezet) és *f)* külön törvény szerinti Teljesítésigazolási Szakértői Szerv [az *a)-f)* pontban meghatározottak a továbbiakban együtt: szakértő] végezhet.

akkor engedi meg, ha igazságügyi szakértő kirendelése nem lehetséges."

Megjegyzem, hogy önmagában a minisztérium megnevezésének változása nem bír jelentőséggel, vagyis azon van a hangsúly, hogy az eseti szakértés alkalmazhatósága eleve hiánypótló jellegű. A Pécsi Ítélőtábla döntésének indokolásában az áll, hogy a nyomozó hatóság – annak lehetősége ellenére – nem névjegyzékben szereplő személytől szerzett be írásszakértői véleményt, s „ezért a nyomozati iratoknál található vélemény az ügyben csak, mint okirati bizonyíték használható fel, nem tekinthető szakvéleménynek. Véleményem szerint aggályosan következtetett a bíróság arra, hogy a kirendelési sorrendtől való szabályszegő eltérés eljárásjogi következménye az okirati bizonyítékkénti felhasználhatósághoz vezet. Ellenkezőleg: az eseti szakértőtől a kirendelési sorrend megsértésével beszerzett véleménynek egyáltalán nincs bizonyítási eszközkénti felhasználhatósága, merthogy az kirendelt, de illegitim személytől származik, aki íly módon nem válhatott szakértővé.

Gácsi Anett Erzsébet a Pécsi Ítélőtábla – az előzővel megegyező következményt alkalmazó – másik döntését[314] elemezve (és hasonló tartalmú további döntéseire[315] utalva) ugyancsak erre az álláspontra helyezkedett. Elemzésének lényege, hogy a kirendelési sorrend megsértése – szemben a kifejezett következménnyel járó ún. kemény bizonyítási tilalommal – olyan ún. puha bizonyítási tilalom (korlát)[316] megszegése, aminek nincs kifejezetten meghatározott következménye, ugyanakkor nem vonhatja maga után az okiratkénti felhasználhatóságot, merthogy annak csak a Be. 112. §-ának (3) bekezdésében szabályozott esetben[317] van helye. Tehát a kirendelési sorrend megsértésének van ugyan következménye, de nem az ítélőtábla által tévesen alkalmazott Be. 78. §-ának (4) bekezdése.[318] A szerző álláspontjából – határozott véleményformálás hiányában is – kikövetkeztethető, hogy a kirendelési sorrendbe ütköző törvénysértés miatt nem tekintette felhasználhatónak a szakvéleményt.[319] A szerző a „csupán" okirati bizonyítékként értékelhetőség megfogalmazásában a Be. 78. §-a (2) bekezdését[320] sértő látszatkeltést is kifogásolta. Ezt én nem olvasom ki a „csupán" kitételből, szerintem a „hanem" értelmet mutatja a megfogalmazás.

314 Pécsi Ítélőtábla Bf.I.40/2010/11.

315 Pécsi Ítélőtábla Bf.I.20/2007/38., Bf.I.150/2008/9., Bf.I.160/2009/12.

316 TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban, Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2006, 160. oldal

317 1998. évi Be. 112. § (3) bekezdés: Ha a bíróság vagy az ügyész a felkért személy bevonását megtagadja, az elkészített vélemény az okiratra vonatkozó szabályok szerint használható fel.

318 1998. évi Be. 78. § (4) bekezdés: Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.

319 GÁCSI Anett Erzsébet: A Pécsi Ítélőtábla döntése a szakvélemény bizonyítási eszközként történő felhasználásáról, Értékelhető-e okirati bizonyítási eszközként az eljárási szabálysértéssel kirendelt eseti szakértő véleménye a Be. 78. § (4) bekezdése alapján?, Jogesetek Magyarázata 2014/1. szám 21-27. oldal

320 1998. évi Be. 78. § (2) A bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító ereje.

A Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleményében Láng László is problémásnak találta, hogy a Be. „sajnálatosan” nem szabályozza az eseti szakértő eljárási szabálysértéssel történő kirendelésének következményét, és a Pécsi Ítélőtábla gyakorlatára, valamint a Gácsi Anett Erzsébet adta jogirodalmi „figyelemreméltó” kritikára utalt – de maga nem foglalt állást. A kritika felemlítése azonban az abban foglaltakkal való azonosulást valószínűsíti.

Az eseti szakértésre többféle magyarázat ismert. „Abban az esetben, ha a szakértői névjegyzékben a kirendelő hatóság nem talál olyan szakértői kompetenciával rendelkező személyt vagy intézményt, aki az adott szakkérdés eldöntésére vagy a szakértői vizsgálat elvégzésére képes, úgy eseti szakértő igénybevételére van lehetőség.”[321] Vagy: „Abban az esetben, ha nincs megfelelő igazságügyi szakértő e feladat ellátására megfelelő szakértelemmel rendelkező más természetes személy vagy szervezet is igénybe vehető.”[322] Vagy: „Ha a felmerült szakkérdésben nincs igénybe vehető szakértő, megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő is igénybe vehető.”[323] Vagy: „Erre rendszerint akkor kerül sor, ha olyan szakkérdést kell véleményezni, amelyre egyáltalán nincs a névjegyzékben szereplő szakértő (szakértői testület), vagy a szóba jöhető megfelelő szakmai kompetenciával rendelkezők kizártságuk vagy munkaterhük miatt nem tudják ellátni a szakértői feladatot.[324] Vagy: „Eseti szakértő igénybevételére kerül sor a legritkábban (leginkább akkor, ha rendkívül speciális szakértelemre van szükség és a felmerült szakkérdésben nincs igénybe vehető igazságügyi szakértő, illetőleg akkor, ha a késedelem a szakvélemény elkészítését veszélyeztetné).”[325] „Előfordulhat ugyanis, hogy az adott szakkérdésben kompetens igazságügyi szakértő - a névjegyzékben egyáltalán vagy a kirendelő illetékességi területén - nincs. Indokolhatja az eseti szakértő kirendelését az is, ha az igazságügyi szakértő vagy szakértői gazdasági társaság, szervezet stb., például leterheltsége okán ésszerű időtartamon belül nem képes a szakértői vizsgálatot lefolytatni és szakvéleményt adni, s a szakértéssel való <késlekedés> a büntetőeljárás indokolatlan elhúzódására vezetne.”[326]

Valamennyi magyarázat egyezik abban, hogy az eseti szakértő alkalmazásának feltétele, hogy az

321 Dr. TÓTH Mihály szerk.: Büntető eljárásjog, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2006 (második kiadás), 145. oldal

322 BODOR Tibor - CSÁK Zsolt - SOMOGYI Gábor - SZEPESI Erzsébet - SZOKOLAI Gábor - VARGA Zoltán: Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez, CompLex Jogtár Be. 102. §

323 FARKAS Ákos–RÓTH Erika: i.m.: 52. oldal

324 Dr. HOLÉ Katalin, Dr. KADLÓT Erzsébet szerk.: A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata Magyar Hivatalos Közlönykiadó, II. kötet 371. oldal

325 BODONY István - HACK Péter – HERKE Csongor – IGNÁCZ György – KADLÓT Erzsébet – MOHÁCSI Barbara: Kommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez, CompLex Kiadó

326 Dr. BELEGI József szerk.: Büntetőeljárás jog I-III. – Kommentár a gyakorlat számára, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2014 (2. pótlás 2015. július 1.), Be. 102. § 1. pont

adott kérdésre nincs igazságügyi szakértő, gazdasági társaság vagy szervezet („nincs"), az utóbbi három magyarázat pedig emellé állítja azt az esetet, amikor valamely okból igazságügyi szakértő, gazdasági társaság vagy szervezet nem tudja ellátni a feladatát („van, de akadályozott").
Az utóbbi három magyarázattal értek egyet. Egyébként ezek nem mondtak mást, mint ami korábban már megfogalmazásra került. A BKT-PKT-GKT 1/1981. számú tanácselnöki értekezleti állásfoglalás I. pontjának indokolásából: az állandó igazságügyi szakértő vagy kijelölt szerv „akadályoztatottsága megállapítható akkor is, ha – túlterheltségük miatt – tőlük kellő időben nem várható szakvélemény adása."
Az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi törvény jól hasznosította az eseti szakértő alkalmazhatóságával szemben támasztott követelményeket. Ebben a formában: „Kivételesen az igazságügyi szakértői tevékenység ellátására megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő is igénybe vehető, ha *a)* az adott szakterületen nincs bejegyzett igazságügyi szakértő, *b)* az adott szakterületen - időszakos hiány vagy egyéb szakmai ok miatti hiány okán - a bejegyzett igazságügyi szakértők egyike sem tud eleget tenni a kirendelésnek, vagy *c)* az adott szakterület nem szerepel a miniszter rendeletében felsorolt szakterületek között." És: „Más szakterületre már bejegyzett szakértő eseti szakértőként kizárólag a (4) bekezdés *c)* pontja alapján járhat el, amennyiben megfelelő szakértelemmel rendelkezik."[327] Kifogástalan megoldás.

A szakértő kirendelése körében fontos néhány szót ejteni a kirendelő határozat tartalmi elemeiről is. Az 1998. évi Be. szabályozása szerint a kirendeléséről szóló határozatnak meg kellett jelölnie a) a szakértői vizsgálat tárgyát és azokat a kérdéseket, amelyekre a szakértőnek választ kell adnia, b) a szakértő részére átadandó iratokat és tárgyakat, ha az átadás nem lehetséges, az iratok és a tárgyak megtekinthetésének helyét és idejét, c) a szakvélemény előterjesztésének határidejét[328] Ezek nyilvánvalóan a minimális elemek, nem véletlen, hogy a bírói gyakorlatban számos informális kirendelési minta ismeretes, amelyek azonban nem egységes tartalmúak, és a büntetőeljárásra vonatkozó egységesen alkalmazandó nyomtatvány nincs is a szakértő kirendeléséhez. (Az egyes szakértői intézmények közül például a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet a rendőrségtől formanyomtatványok használatát kérte, és bizonyos adatokra hangsúlyos igényt formált.[329])
A szakértői törvény[330] e ennél jóval tágabb körben jelölte meg, hogy mit kell a kirendelésnek

327 Szaktv. 4. § (4) és (6) bekezdés
328 1998. évi Be. 100. § (1) bekezdés 2. mondat
329 Ld. http://www.bszki.hu/page.php?582
330 Szaktv. 45. § (2) bekezdés

tartalmaznia. Ebben ugyan szükségtelen elmélyülni, célszerű viszont rögzíteni, hogy a minimális elemek - mint például meg kell jelölni azokat a szakkérdéseket, amelyekre a szakértőnek választ kell adnia; a szakértő részére átadandó iratok és tárgyak megjelölését, valamint az átadás időpontját, ha pedig az átadás nem lehetséges, annak meghatározását, hogy a szakértő az iratokat és tárgyakat hol és mikor tekintheti meg; a szakvélemény előterjesztésére meghatározott határidőt, az esetleges soronkívüliségre való utalást és az előterjesztés módjára vonatkozó felhívást – benne vannak. Egyedül talán a vizsgálat tárgya hiányzik, ami amúgyis függ az adott ügytől, és egymagában nem okozhat problémát.

A szakértésre fordítható idő hatvan, és esetleges hosszabbítással további harminc, összesen – legfeljebb – kilencven nap[331] A határidő tartamának meghatározását egy módosítás[332] hozta be, addig a határidőt a kirendelő állapította meg. Ugyanez a módosítás tette általános szabállyá azt is, hogy a határidőt önhibájából elmulasztó szakértőt rendbírsággal kell sújtani, és kötelezni kell az ezzel okozott költség megfizetésére.[333] A gyakorlatban a határidő általában harminc nap volt, a hosszabbítása pedig szinte tetszőleges, főként akkor, amikor egyes vizsgálatok – a szakértőn kívül álló ok (ld. szerológia) miatt – álltak, s ennek szankciója sem volt. A szakértők a korábbi helyzetben gyakran mulasztottak a nélkül, hogy a határidő hosszabbbítását kérték volna. A módosítás kifejezetten hasznosnak bizonyult, még az addig álló vizsgálatok is felgyorsultak.

A 2016. évi szakértői törvény legfontosabb újdonsága egyébként, hogy elemi hiányt pótolva az *m)* pont *mb)* alpontjában előírja a szakértő figyelmeztetését: „amennyiben hamis szakvéleményt ad, a Büntető Törvénykönyvbe ütköző cselekményt követ el, amely büntetőjogi felelősségre vonást von maga után". Ez bizony nem szerepelt egyetlen korábbi törvényben (vagy rendeletben) sem, így hiányzott az utóbbi 2005. évi XLVII. törvény 13. §-ának (1) bekezdéséből is.

A Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleményében Molnár Ambrus már kitért rá, hogy „A bírói gyakorlatból származó tapasztalatok szerint a kirendelő végzésnek indokolt tartalmaznia a hamis szakvéleményadás (…) következményeire való figyelmeztetést[334], ennek ellenére az összefoglaló véleményben olvasható szakértőt kirendelő határozati-mintákban nem szerepel ilyetén figyelmeztetés.[335] Ezek a közzétett

331 1998. évi Be. 100. § (3) bekezdés

332 Módosította az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról szóló 2013. évi CLXXXVI. törvény 11. §-a 2014. január 1. napjától hatályosan.

333 2013. évi CLXXXVI. törvény 12. § (2) bekezdés 2014. január 1. napjától hatályosan. Megelőzőleg ez csak a kiemelt jelentőségű ügyre vonatkozott (Be. 554/F. §).

334 Dr. MOLNÁR Ambrus: A szakértő kirendelésének jogalkalmazási kérdései. Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 137. oldal

335 Gyulai Törvényszék területén alkalmazott adatlapok, minták. Ld. http://www.kuria-

minták ugyan a polgári perre vonatkoznak, azonban legjobb tudomásom alapján állíthatom, hogy a büntetőeljárásban sem bukkant fel eddig olyan „minta”, amely a szakértő figyelmeztetését a hamis szakvélemény adásának büntetőjogi következményeire tartalmazta volna. Ezen figyelmeztetés hiányában viszont legalábbis kétségessé tehető, hogy a szakértő büntetőjogilag felelősségre vonható-e hamis tanúzás (Btk. 272-275. §) miatt önmagában az írásban adott hamis véleményéért. Ugyanis csak a meghallgatására vonatkozik, hogy „A szakértőt figyelmeztetni kell a hamis szakvélemény adásának következményeire”[336]. Ehhez kapcsolódik, hogy 83-84. § rendelkezései a szakértőre értelemszerűen irányadók[337], márpedig a 83. § és a 85. § (3) bekezdése rendelkezéseinek megsértésével kihallgatott tanú vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe[338] és a értelmében „Ha a tanú vallomástételének nincs akadálya, figyelmeztetni kell arra, hogy köteles a legjobb tudomása és lelkiismerete szerint az igazat vallani, továbbá arra, hogy a hamis tanúzást és a tanúvallomás jogosulatlan megtagadását a törvény büntetni rendeli. A figyelmeztetést, valamint a tanúnak a figyelmeztetésre adott válaszát jegyzőkönyvbe kell venni. A figyelmeztetés és a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása esetén a tanú vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.”[339]Amennyiben tehát a tanút nem figyelmeztetik a hamis tanúzás, illetőleg a szakértőt nem figyelmeztetik a hamis szakvéleményadás büntetőjogi következményeire, a tanú vallomása, illetőleg a szakértő véleménye *nem is létezik*. Ehhez képest a tanú nem létező vallomása, illetőleg a szakértő nem létező véleménye – túl azon, hogy eljárásjogi értelemben felhasználhatatlan – kétségesen vonhat maga után büntetőjogi felelősségre vonást. Vagyis az állam nevében eljáró bíróságnak (ügyészségnek, nyomozó hatóságnak) a hamisság anyagi jogi következményeire való előzetes figyelmeztetésének elmaradásában álló mulasztása ahhoz vezetne, hogy az állam nevében eljárók egy szükségképpeni másik büntetőeljárás keretében a nem létezőt utóbb létezővé nyilvánítsák.

Egyetértek a büntető törvény meghatározó jelentőségű magyarázatából azzal, hogy „Nem tanúvallomás az olyan nyilatkozat, amely előtt az érintett személyt nem figyelmeztetik arra, hogy tanúként hallgatják ki, nem oktatják ki jogaira és kötelességeire, valamint mentességi jogára, és nem hívják fel a figyelmét a hamis tanúzás következményeire (pl. egy közlekedési baleset helyszínén az intézkedő rendőr a jelenlevőket kikérdezi arról, mit láttak).[340]

birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 213-221. oldal

336 1998. évi Be. 110. § (1) bekezdés 2. mondat

337 1998. évi Be. 103. § (5) bekezdés

338 1998. évi Be. 84. §

339 1998. évi Be. 85. § (3) bekezdés 2-4. mondata

340 Dr. KÓNYA István szerk.: Magyar Büntetőjog I-III. - Kommentár a gyakorlat számára, HVG-ORAC Lap-

Ez egy az egyben kétségtelenül nem azonos azzal a helyzettel, amikor valakit kifejezetten tanúként idéznek, majd hallgatnak ki, illetőleg szakértőként rendelik ki vagy hallgatják meg, abban azonban mégis van rokoníthatóság: mindenki számára nyilvánvaló, hogy akit a „hatóság" kérdez – az tanú, továbbá ha elmarad a hamis tanúzás, illetőleg a hamis szakvéleményadás következményeire való figyelmeztetés, akkor a kérdezett közlése nem válik tanúvallomássá, illetőleg szakvéleménnyé – holott a büntető törvény egyértelműen a hamis *tanúvallomást* [Btk. 272. § (1) bekezdés], illetőleg a hamis *szakvélemény adását* [Btk. 272. § (2) bekezdés a) pont 1. fordulat] rendeli büntetetni, viszont a hamisság következményeire figyelmeztetés hiányában nincs *tanúvallomás*, illetőleg *szakvélemény*.
A hamis közlés önmagában nem illeszkedik a hamis tanúzás törvényi tényállásába, vagyis e cselekmény: nem bűncselekmény [Btk. 4. § (1) bekezdés]. Úgy gondolom, hogy a Btk. 275. § (1) bekezdés a) és b) pontjaiban meghatározott büntethetőséget kizáró okokon[341] túl megkérdőjelezhető annak a tanúnak, illetőleg szakértőnek a büntetőjogi felelősségre vonhatósága, akit előzetesen nem figyelmeztettek az általa szolgáltatandó bizonyítási eszköz hamisságának a büntetőjogi következményeire.
A lehetséges megoldást ugyanakkor ezt követően sem adhatja egyedül a 2016. évi szakértői törvény. Elvárható, hogy a büntetőeljárási törvény is tételes szabályként írja elő a szakértő figyelmeztetését a hamis szakvélemény adásának következményeire a kirendelő határozatban.
Az 1998. évi Be.[342] a 2016. évi szakértői törvénynek eleget tevő figyelmeztetés tekintetében is biztosítja az „értelemszerű" alkalmazhatóságot, vagyis a szakértő kirendelő határozatban történő figyelmeztetése a hamis szakvéleményadás következményeire megteremti a szakértő büntetőjogi felelősségre vonásának alapját az írásban adott hamis szakvéleményért is.
A jogalkalmazók figyelmét tehát a továbbiakban nem kerülheti el a 2016. évi szakértői törvény lényeges nóvuma, ennek legegyszerűbb eszköze egy kötelezően alkalmazandó szakértőt kirendelő határozati-minta lehetne. Bár erre szükség volna, a Be. közel sem ebbe az irányba mutat. Olyannyira nem, hogy elhagyja a szakértőt kirendelő határozat tartalmára vonatkozó szabályozást, mindössze a kirendelés határozati formáját[343] írja elő. Miképpen a jogszabály indokolása fogalmaz – a jogalkotó szerint a szakértői bizonyítás szabályozásának egyik általános szempontja, hogy a törvény mellőzi az úgynevezett eljárás-semleges rendelkezéseket, amelyek valamennyi eljárási törvény esetén

Könyvkiadó, Budapest a Btk. 272. § (1) bekezdéséhez.

341 Btk. 275. § (1) bekezdés: Nem büntethető hamis tanúzásért, a) aki a valóság feltárása esetén önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná, b) aki a vallomástételt egyéb okból megtagadhatja, de erre kihallgatása előtt nem figyelmeztették, vagy c) akinek a kihallgatása törvény alapján kizárt.

342 1998. évi Be. 103. § (5) bekezdés

343 Be. 362. § (1) bekezdés 18. pont (nyomozás); 449. § (3) bekezdés b) pont 2. fordulat (bíróság).

irányadók, és amelyek emiatt az igazságügyi szakértőkről szóló törvény rendelkezései között megtalálhatók, így például az említett külön törvény szabályai határozzák meg a szakértő kirendelésének tartalmi elemeit, a szakvélemény részeit, a szakértő jelzési kötelezettségét, stb.[344].

A Be. annyiban utal az igazságügyi szakértőkről szóló törvényre, hogy az aszerinti szakértő vagy eseti szakértő adhat szakvéleményt.[345] Célszerű lett volna beiktatni azt is, hogy a nem szabályozott kérdésekben az igazságügyi szakértőkről szóló törvényt kell alkalmazni.

Itt utalok rá, hiszen a kirendelő formálisan a kirendeléssel került először kapcsolatba a szakértővel, hogy a Be. szabályozza a szakértővel való elektronikus kapcsolattartást[346] is. Ennek alapvető lényege, hogy az E-ügyintézési törvény alapján elektronikus kapcsolattartásra nem kötelezett szakértő vállalhatja az elektronikus kapcsolattartást, s ettől kezdve főszabályként a szakértő a szakvéleményét és egyéb beadványát az E-ügyintézési törvényben és végrehajtási rendeleteiben meghatározott módon, elektronikus úton nyújthatja be a bírósághoz, az ügyészséghez és a nyomozó hatósághoz és a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság is valamennyi ügyiratot elektronikus úton kézbesít a részére. A további ismertetés szükségtelen, azt viszont megjegyzem, hogy a gyakorlatban ez – nem szabályozott módon, de – részben már működött.

A Be. a kirendelés kapcsán annyi újdonságot hozott még, hogy a kirendelő tájékoztatja a terheltet, a védőt, a sértettet, és – ha a szakértőt a bíróság rendelte ki – az ügyészséget (eddig nincs változás[347]), továbbá „a vagyoni érdekeltet és az egyéb érdekeltet”.[348]

Ennek azért tulajdonítok jelentőséget, mert a jelenlegi „egyéb érdekeltet” magam is a szakértő kizárását indítványozhatóak közé soroltam. A tájékoztatás a kizárás indítványozhatóságát (is) szolgálja. Tehát egyetértek, bár továbbra sincs rögzítve, hogy a kirendelésről tájékoztatandó személyi kör jogosult a szakértő kizárásának indítványozására.

Annak viszont tényleg nincs különösebb jelentősége, hogy a szakértő számára megszabott határidő a jelenlegi napokról[349] hónapokra[350] változik.

A 2016. évi szakértői törvény 45. §-ának bekezdése nem teszi a kirendelés - a kirendelő határozat - tartalmi követelményévé a szakértő azon figyelmeztetését, hogy szakvéleményét lássa el

344 Be. indokolása a „XXXI. fejezet A szakvélemény” részhez
345 Be. 188. § (2) bekezdés
346 Be. 151. §
347 1998. évi Be. 102. § (3) bekezdés
348 Be. 189. § (4) bekezdés
349 1998. évi Be. 100. § (3) bekezdés
350 Be. 189. § (6) bekezdés

indokolással. Egy ilyen figyelmeztetésnek nincs is itt helye, valójában a szakvélemény tartalmi eleme az indokolási kötelezettség, ez viszont a 2016. évi szakértői törvény 47. §-ának (4) bekezdésében nem nyert megfogalmazást. Pontosabban e törvényhely f) pontja mindössze azt rendeli, hogy a szakvéleménynek tartalmaznia kell „a módszertani levélre történő utalást, illetve a módszertani levélben foglaltaktól történő eltérés esetén ennek indokait". Ez a részbeni, és igazodás esetében nem is szükségképpeni indokolás nyilvánvalóan nem értelmezhető oly módon, hogy a szakértő köteles a szakvélemény egészének indokolására. Ezért kerestem fogódzkodót a kirendelő határozatban.

Maga a büntetőeljárási törvény lakonikus egyszerűséggel arra szorítkozik, hogy a szakértő szakértői vizsgálat alapján ad véleményt, vagyis meg sem határozza a szakvéleménnyel szemben támasztott tartalmi követelményeket. Az indokolás hiánya magában hordozza a szakvélemény megérthetőségének csorbulását, holott ha nincs megérthetőség, nem lehet szó kellő értékelhetőségről sem. Nem állítható, hogy a szakértők sohasem indokolják meg a szakvéleményüket, de a gyakorlatban közismert, miszerint a – jellemzően (tévesen) kisebb jelentőségűnek tekintett kérdésben (például: tárgyak, különösen ékszerek értéke, testi sértések elvontan megfogalmazott keletkezettsége vagy gyógytartama) adott – szakvélemények számtalan esetben elhagyják az indokolást. Ennek következménye (elsősorban védelmi vitatás esetén) a szakértő meghallgatásának szükségessége, ami (a hiányosságból fakadva feleslegesen) az időszerűséget rontja.

Kertész Imre szerint a szakértő írásbeli véleménye utáni szóbeli meghallgatásának „a célja az általa adott szakvélemény megmagyarázása."[351] Az utólagos megmagyarázást azonban előzze meg a szakvéleményben foglalt indokolás. Az indoklás ugyanis tárgyatlanná teheti a „magyarázkodást". Sarkos megfogalmazással élve, indoklás nélkül a vélemény nem szakvélemény, a szakvélemény indokolandósága – felfogásom értelmében – vitán felül áll.

A szakértőnek természetesen van indoka, mert ellenkező esetben nem volna képes szakvéleményt adni, de indokait kötelezően elő is kell/kellene adnia. Ezt azonban nem lehet elintézni azzal, hogy a a kérdésre adott szakértői válasz „értelemszerű". Egyértelmű tételes rendelkezést kell a büntetőeljárási (és nemcsak büntetőeljárási) szabályok között elhelyezni az indokolási kötelezettség előírására.

351 KERTÉSZ Imre és L. M. KARNYEJEVA: A bizonyítékok forrásai a szovjet és a magyar büntetőeljárási jogban, Juridicseszkaja Literatura és Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Moszkva, Budapest 1985 közös kiadás. Ezen belül KERTÉSZ Imre 277. oldal In: HÁMORI Vilmos: A bizonyítékok forrásai a szovjet és a magyar büntetőeljárási jogban, Jogtudományi Szemle 1987/4. szám 209--212. oldal

Mivel nincs új a nap alatt, ehelyütt ismét segítségül hívom az 1896. évi Bp. szabályozását, amely szerint a lelet nyomban jegyzőkönyvbe veendő, a szakértők véleménye pedig indokolásával együtt vagy azonnal jegyzőkönyvbe mondandó, vagy annak irásban leendő benyujtására a vizsgálóbiró részéről megfelelő határidő tüzendő ki.[352]

A törvényjavaslat indokolásából álljon itt a következő idézet: „A javaslat kiemeli, hogy a vélemény *indokaival* együtt adandó jegyzőkönyvre (236. § hatodik bekezdés). Az indokolás oly fontos része a véleménynek, mint a büntető ítéletnek. Valamint ezt, úgy amazt is az indokolás világosítja fel, miért is meg kell kivánni, hogy a szakértő alaposan, tudományos elvek alapján fejtse ki véleményének indokait.” [353]

A magyar bírónak sem volt mindig előírott kötelezettsége, hogy döntését megindokolja, de ez már a messze múlté, miután 1836-ban a polgári perekre,[354] majd 1840-ben a büntetőperekre[355] is megfogalmazott követelménnyé vált. A szakvéleményre vonatkozó indokolási kötelezettséget az 1951. évi III. törvény elhagyta, majd ezt követően nyoma sincs a későbbi törvényekben. Ezen változtatni kellene. Az indokolási kötelezettség megteremtésével a szakértői felvilágosítás és a szakvélemény-kiegészítés szükségessége a Be. 109. §-a részben új tartalmat is nyerhetne, mert az indokolás hiánya illeszkedne a szakvélemény „hiányos” minősültségébe.[356]

A Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleményében Virág Csaba az osztrák polgári perrendtartás ismertetésében írja, hogy „A szakvéleményt minden esetben meg kell indokolni, amelynek minden esetben szükséges tartalmi kelléke a vizsgált tárgy jellemzését jelentő úgynevezett lelet.”[357]

A hozzánk hagyományosan közel álló osztrák szabályozási rendszer példája is mutatja, hogy az indokolás elengedhetetlen része a szakvéleménynek, de abban bizonyos adatoknak a leletben való rögzítése egyszemmagában elégtelen, mivel más egy adat, és más annak a szakértői értékelése.

A szakértéssel kapcsolatos indokolás kérdéséhez megemlítem, hogy – mivel az, főként a bizonyítást

352 1896. évi Bp. 236. § 6. bekezdés

353 1896. évi Bp. 236-239. §-aihoz rendelt indokolás

354 1836. évi XVI. törvénycikk a birói itéleteknek okokkal leendő támogatásáról: Minden Bíróságok és Itélőszékek a polgári perekben hozandó itéleteket jövendőre okokkal támogatni kötelesek lesznek.

355 1840. évi XII. törvénycikk az 1836:XVI. törvénycikk rendelete kiterjesztetik: Az 1836:XVI-ik törvénycikknek a polgári perek iránti azon rendelete, hogy az itéletek minden bíróságok által okokkal támogattassanak, a büntetőperekre is ezennel világosan kiterjesztetik.

356 1998. évi Be. 109. § Ha a szakvélemény hiányos, homályos, önmagával ellentétben álló vagy az egyébként szükséges, a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság felhívására a szakértő köteles a kért felvilágosítást megadni, illetve a szakvéleményt kiegészíteni.

357 Dr. VIRÁG Csaba: Nemzetközi elméleti kitekintés. Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 13. oldal

érintően, egyenesen túltengni látszik az ügydöntő határozatoknál – van erre lehetséges megoldás. A törvénykezés egyszerűsítéséről szóló 1930. évi XXXIV. törvénycikk 112. §-a értelmében a büntető ítélet indokolásában „nem kell ismertetni a tanuk vallomásait, a szakértők leleteit és véleményeit, sem a bizonyítékul használt okiratok tartalmát (…) Azt, hogy a tényállást mely bizonyítékok alapján állapította meg a bíróság, rendszerint elegendő a tanuk vagy szakértők nevére, avagy az okiratokra való utalással jelezni. Ha azonban a ténykérdés bonyolult, részletesen ki kell fejteni, hogy a bíróság mily okokból tartja bebizonyítottnak a tényállást". Ezt a megoldást csak hasznosítani kellene.[358]

IV. 4. 2. A szakértő kirendelése elleni jogorvoslat

A Fővárosi Ítélőtábla két végzésében[359] rögzítette, hogy fellebbezéssel a szakértőt kirendelő határozat nem támadható, mert a pervezető végzések közé tartozik, amely az ügydöntő határozat ellen bejelentett fellebbezésben sérelmezhető.

Az ítélőtábla döntése - kisebb korrekcióval - helytálló, merthogy a bíróság szakértőt kirendelő végzése – mint az ügy bíróságra érkezését követően az ügy menetét megállapító, az eljárási cselekmény előkészítésére irányuló vagy végrehajtása érdekében tett, de nem az ügy érdeméről rendelkező határozat – valóban pervezető végzés, amit nem kell indokolni[360] , de – mivel a büntetőeljárási törvény e tárgyban nem tesz kivételt – ezzel szemben jogorvoslatnak nincs helye[361] - azaz az ügydöntő határozat elleni fellebbezésben sem.

Molnár Ambrus szerint a polgári perrendtartásban is pervezetőnek minősül a bizonyítás tárgyában hozott kirendelő végzés, így ellene fellebbezésnek nincs helye, de ugyanezt állapította meg a kirendelés iránti kérelmet elutasító végzés kapcsán azzal, hogy ennek viszont indokát kell adni az ítéletben.[362] Ez a helyzet a büntetőeljárásban is, mert a pervezetés körébe tartozik a bizonyítási indítványt elutasító végzés, és az elutasítás indokait az ügydöntő határozatban kell kifejteni

A büntetőeljárási törvény(ek) alapján az ügyész és a nyomozó hatóság a szakértő kirendeléséről határozatot hoz,[363] az – a jogorvoslat kizárásának hiányában – panasszal támadható[364] és a Legfőbb Ügyészség sem jelölte meg ezt olyan határozatnak, amellyel szemben ne – lett - volna helye

358 Ezt a Be. sem teszi meg az 561. § (3) bekezdésében
359 Fővárosi Ítélőtábla 3.Bkf.10789/2006/3., 3.Bkf.10790/2006/3.
360 1998. évi Be. 260. § (1) bekezdés 1. mondat,
361 1998. évi Be. 260. § (1) bekezdés 2. mondat,
362 Dr. MOLNÁR Ambrus: i.m.: 2.pdf 137. oldal
363 1998. évi Be. 169. § (1) bekezdés 1. mondat: Az ügyész, illetve a nyomozó hatóság (…) a szakértő kirendeléséről (100. §, 111. §), kizárásáról (103. §), felmentéséről (104. §), díjának megállapításáról [105. § (6) bekezdés], a tolmács kirendeléséről, kizárásáról, felmentéséről, díjának megállapításáról (114. §) (…) határozatot hoz.
364 1998. évi Be. 195. § (1) bekezdés,

jogorvoslatnak[365]. Kizártnak látta ugyanakkor a jogorvoslat lehetőségét a más szakértőt kirendelő, a gyanúsított vagy a védő által szakvélemény elkészítésére felkért személy szakértőként bevonása ellen.[366] Nem látok különbséget a szakértő kirendelése és a más szakértő kirendelése között, illetve nincs jogorvoslatot kizáró szabály a felkért személy bevonása tárgyában hozott határozatot érintően. Amíg a bírósági eljárásban a pervezető végzések közé besorolással lehet operálni, kétséges lehet a vádemelés előtti legfőbb ügyészségi értelmezés, a szakértő kirendelése ugyanakkor beleillik az 1998. évi Be. VII. Fejezetének VII. Címében megjelölt bizonyítási eljárásokba (szemle, helyszíni kihallgatás, bizonyítási kísérlet, felismerésre bemutatás, szembesítés, szakértők párhuzamos meghallgatása), s ezek elrendelésével szemben nincs helye panasznak[367]. Egyébként nincs helye panasznak a szaktanácsadó közreműködése (Be. 182. §) miatt sem [Be. 196. § (3) bekezdés]. A büntetőeljárási törvény jelenlegi szabályozása kifogásolható.

IV. 5. A szakértő alapvető kötelezettségei és jogai

Amikor a büntetőeljárás valamely pozícióját betöltő személy (jogi) helyzetét vizsgáljuk meg, bevett módon – reflexszerűen – „a jogok és kötelezettségek" sorra vétele következik. Bátran mondhatjuk: természetesen, hiszen a jog által szabályozott büntetőeljárásbeli pozícióról van szó.

A hangsúlyos kérdés mégis az lehet, hogy helyes-e előbb a jogokat említeni, pontosabban rendben van-e így a büntetőeljárás minden szereplőjére nézve egységesen – nézetem szerint aligha.

A szakértő és mások, mint a bíró, az ügyész, a nyomozó, sőt a tanú esetében mindenképpen fordítsunk a soron, a köz érdekében való cselekvés ugyanis mindenekelőtt kötelezettség, ami a köz (közösség) elvárásán alapul. Ebből a szempontból annak sincs jelentősége, hogy a kötelezettség az eljárás professzionális, és ekként vállalt, vagy nem professzionális, és ekként a szó legszorosabb értelmében „bevont" szereplőjére hárul-e. Ehhez képest pedig a köz fellépése (felrovása) ellenében való cselekvés szükségképpen a jogok előtérbe helyezését igényli, közvetlenül annak érdekében, hogy az állam által képviselt köz (közösség) lovagias – vagy ha ezt a kitételt avíttsága miatt meghaladottnak érezzük, avagy egyszerűen úgy tetszik – tisztességes gesztusaként a szemben állónak legyen védekezési esélye, áttételesen pedig azért, hogy a büntető perben az anyagi igazság érvényesülhessen. És azt sem felesleges feledni, hogy adott személy perbeli pozíciója egy másik perben – alapvetően is – változhat. A szabályozás tehát általában sohasem szólhat egy adott

365 Legfőbb Ügyészség LFNIGA//80/2016. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 328.1.) pont
366 Legfőbb Ügyészség LFNIGA//80/2016. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 328.1.) pont
367 1998. évi Be. 196. § (3) bekezdés

időszakra, egy adott helyzetre, és ennélfogva egy adott személyi felállásra.

A szakértői kötelezettségek elsődlegessége azon következménnyel kell, hogy járjon, mely szerint a jogai a kötelezettségeinek alárendelődnek. Egyszersmind a szakértőt terhelő kötelezettségek és a szakértőt illető jogok olyan egységet képeznek, amelyben – követve az általánosságban érvényesülő szabályozási logikát – a szakértő kötelezettségének ellenpárját képezheti más személy joga, illetőleg a szakértő jogosítványának ellenpárját jelentheti más személy kötelezettsége.

A törvényhozó – amint a feladatokat – a jogokat és a kötelezettségeket elosztja (megosztja) a büntetőeljárás szereplői között, a szakértő eljárásjogi helyzete kapcsán e helyütt a vonatkozó összefüggéseket igyekszem vizsgálni.

A szakértő közreműködésre és véleményadásra kötelezett, ez a legalapvetőbb szakértői kötelezettség, ami nem más, mint a szakértői ténykedés formális lényege. A szakértői ténykedés érdemi lényege szerint a szakértő a vizsgálatot valós, korszerű tudományos és szakmai ismereteknek megfelelően köteles elvégezni, a 2016. évi szakértői törvény szerint tevékenységét a törvény és más jogszabályok rendelkezései, valamint a tevékenységére irányadó szakmai szabályok megtartásával, legjobb tudása szerint köteles végezni".[368]

A szakértői közreműködést és véleményezést az eljáró hatóság – miután, leszámítva a közvetlenül a törvény döntésén alapuló kérdéseket, eldöntötte, hogy különleges szakértelemre van szüksége – a kirendeléssel, továbbá azzal biztosítja, hogy a szakértő részére a megfelelő feltételeket rendelkezésre bocsátja, illetőleg a jelentkező akadályokat elhárítja.

A szakértő számára a közreműködésben és véleményadásban megnyilvánuló kötelezettség egyúttal ugyanakkor jogként is érvényesül, egyrészt jogosulttá (is) válik az eljárásban való részvételre, ami elengedhetetlenül fontos tényező, másrészt személyében jogosult a vizsgálat elvégzésére, harmadrészt bírja a vizsgálat elvégzéséhez, valamint a vélemény adásához szükséges tudományos és szakmai ismeretek, a tudomány és a műszaki fejlődés eredményei megválasztásának a jogát.[369]

A tudományos és szakmai ismeretek megválasztásának jogosultsága nagyon hangsúlyos, hiszen ebben a jogban jelenik meg a közfeladat ellátása dacára is magánszemély szakértő tudományos (szellemi) szabadsága. A szakértő a szakvélemény szakmai megállapításaival összefüggésben nem utasítható.[370]

Az utasíthatatlansággal megerősített tudományos (szellemi) szabadság kapcsán a módszertani

368 Szaktv. 3. § (3) bekezdés
369 Szaktv. 3. § (1) bekezdés
370 Szaktv. 47. § (1) bekezdés

levélben foglalt útmutató képez külön is megszabott kötöttséget, merthogy a szakértőnek a szakvéleményében arra utalnia kell, az attól való esetleges eltérést pedig meg kell indokolnia[371]

Módszertani levelet a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara elnöksége adhat ki[372], de nem adhat ki módszertani levelet olyan szakterületen, amelyen az egészségügyért felelős miniszter vagy annak irányítása, felügyelete alatt működő szervezet külön jogszabály alapján módszertani levél kiadására jogosult[373]

A módszertani levelek körében az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet által kiadottnak meghatározó jelentőségük van[374], a fentieken túl ismert egy további módszertani levél az Országos Igazságügyi Toxikológiai Intézettől is.[375] Korábban a 2/1988. (V. 19.) IM rendelet 57. §-ának (1) bekezdése alapján a budapesti igazságügyi szakértői intézmények, igazságügyi orvosszakértői területen az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet adhatott ki módszertani levelet a szakértői tevékenység egységes és magas színvonalú ellátása érdekében.

371 Szaktv. 47. § (4) bekezdés f) pont

372 Szaktv. 89. § (1) bekezdés 1. mondat

373 Szaktv. 89. § (7) bekezdés

374 Módszertani levelek felsorolása:

6. módszertani levél a halottakkal kapcsolatos igazságügyi orvosszakértői tevékenységről (Eü. K. 1979. 4. 156.) Ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/06_mszlev.pdf
8. módszertani levél az igazságügyi orvos szakértők feladatai kártérítési perekben (Eü.K. 1979. 14.686.) Ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/08_mszlev.pdf
9. módszertani levél az igazságügyi orvos szakértők magatartásáról és felelősségéről (Eü. K. 1980. 21.904.) Ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/09_mszlev.pdf
10. módszertani levél az igazságügyi pszichológus szakértők működési köréről és tevékenységéről (Eü. K. 1983. 6. 128.) Ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/10_mszlev.pdf
12. módszertani levél a gerincsérültek igazságügyi orvoszakértői vizsgálata és véleményezése (Eü. K. 1987. 6. 223.) Ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/12_mszlev.pdf
13. módszertani levél az alkoholos állapot és alkoholos befolyásoltság orvosszakértői vizsgálatáról és véleményezéséről (NK 1994. 18. 1569.) Ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/13_mszlev.pdf
14. módszertani levél az igazságügyi pszichiátriai szakértői vizsgálatokról és véleményezésről (NK 1994. 18. 1574.)Ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/14_mszlev.pdf
15. módszertani levél az ittasság igazságügyi pszichiátriai szakértői véleményezéséről (NK. 1994. 18.1583.) Ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/15_mszlev.pdf
16. módszertani levele a testi sérülések és egészségkárosodások igazságügyi orvosszakértői véleményezéséről (Eü.K. 7/1998. 619.) Ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/16_mszlev.pdf
18. módszertani levél a koponya- és agysérülések igazságügyi orvosszakértői véleményezéséről (Eü.K. 7/1998. 632.) Ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/18_mszlev.pdf
19. módszertani levél a traumákhoz kapcsolódó pszichés kórképek igazságügyi orvosszakértői véleményezéséről (Eü.K. 7/1998. 639.) Ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/19_mszlev.pdf
20. módszertani levél (10. helyébe, *tervezet*) az igazságügyi pszichológus szakértők működési köréről és tevékenységéről ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/20_mszlev.pdf
21. módszertani levél (formálisan az Egészségügyi Minisztérium módszertani levele) a kábítószer függőség véleményezéséről Ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/21_mszlev.pdf
22. módszertani levél (17. helyébe) polgári perekben és büntetőügyekben végzett DNS-vizsgálatokhoz és szakvéleményadáshoz (Igazságügyi Közlöny http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/22_mszlev.pdf2005/7.) Ld.

375 1/1999. módszertani levele a kábítószerek és pszichotrop hatású anyagok igazságügyi toxikológiai vizsgálatáról különböző humán testnedvekből, hatósági mintavételezés alapján Ld. http://semmelweis.hu/igazsagugy/files/2012/06/Oiti_mszlev.pdf

A módszertani levélhez kötöttség egyszersmind kényes kérdés. Az átlagos (vagy az alatti) szakértő a fedezékébe bújhat, az átlag feletti szakértőt meg visszafoghatja, mert ha eltér a módszertani levélben lefektetett direktíváktól, és azt meg is indokolja, kockáztatja a bíró általi elfogadottságot. Ugyanis a szakmai regulák nem csupán a szakértőnek szolgálnak a szakértői tevékenység ellátása során iránymutatásul, de egyúttal tájékoztatás is jelent a bíró számára.[376] A különleges szakértelemmel nem rendelkező bírót elbizonytalaníthatja az igazodási ponttól való eltérés, de az sem zárható ki, hogy az eltérést az elvetés lehetséges érvének tekinti, és inkább folyamodik más szakértő kirendeléséhez, aki pedig ódzkodik belebocsátkozni egy ismételt eltérésbe, miáltal könnyen opponálhatja az első szakvéleményt, önmagában az eltérés negálásával. A módszertani levélhez kötöttség ugyan nem abszolút, ennek ellenére sértheti a szakértők függetlenség iránti vonzalmát, érzékenységét, hiszen az utasítás bújtatott formában való megtestesülését érzethetik ki a formalizált direktívákból.

A módszertani levél ugyanakkor nem egyszerűen a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara elnökségének az akarata, egyfelől ki kell merítenie a küldöttgyűlésnek a szakértői módszertani levél kiadásának részletes szabályairól szóló szabályzatában rögzített kritériumait, másfelől meg kell felelnie a módszertani levél kidolgozásával és elfogadásával kapcsolatos követelményeknek is

A főszabályt nézve módszertani levél kiadását a kamarai szerveken túl igazságügyi szakértői intézmény és testület, valamint a névjegyzéket vezető hatóság indítványozhatja.[377] Az egyes szakértői szakterületek öttagú bizottsága dolgozza ki a tervezetet[378], szükség esetében tanácskozási joggal bevonva az érintett tudományterület egyetemi képviselőit és szakjogászokat[379]. A módszertani levelet az elnökség akkor fogadja el, ha azt a bizottság legalább három tagja támogatja, és a bizottság kisebbségi álláspontón lévők különvéleményét is figyelembe kell venni, sőt az akár a módszertani levéllel együttesen közzétehető. Az igazságügyi miniszter számára nincs határidőhöz kötve a módszertani levél közzétételének határideje[380], azaz van bizonyos mozgástere.

Ez egy olyan feltételrendszer, amely garantálja, hogy jól átgondolt szakmai minimum kerül a módszertani levélbe, és képes a szakértői tevékenység magas színvonalú egységesítésére[381]

Ez azért is fontos, mert a Kúria a bírósági eljárásban történő szakértői bizonyítást vizsgáló joggyakorlat-elemző csoportja összefoglaló véleményében Csirmaz László vagyonértékelési

376 Szaktv. 92. §
377 Szaktv. 89. § (1) bekezdés 2. mondat
378 Szaktv. 89. § (2) bekezdés
379 Szaktv. 89. § (6) bekezdés
380 Szaktv. 91. § (1) bekezdés 1. mondat
381 Szaktv. 89. § (1) bekezdés

szakértő például a szakvélemény követhetőségének és ellenőrizhetőségének követelményeit a módszertani levelek hiányára is visszavezeti. A szakértő a vagyonértékelés területén az EVS 2003. European Valuation Standars (Európai Értékelési Szabványok, RICS Red Book) kapcsán kifogásolja például nemzetközi szakmai szabvány nem, illetőleg részleges követését éppúgy, mint a hazai szakterületi módszertani levelek intézményesült elmaradását azzal, hogy „Ez az igény több éve napirenden van és mégsem történt eddig semmi".[382]

Csirmaz László hívta fel a figyelmet arra is, hogy az alapvető jogok biztosa a módszertani levelek hiányát több jelentésében is szóvá tette, például ekként: „..... megállapítottam, hogy a 20. sz. módszertani levél alkalmazhatóságának elvi hiánya […] az Alaptörvényben deklarált a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével és a tisztességes eljáráshoz való joggal összefüggésben visszásságot okoz."[383] Vagy: „Szűkség lenne a pszichológus szakértői tevékenység szakmai protokolljának kialakítására annak érdekében is, hogy a jogalkalmazok egységes szakmai standardok, eljárásrend alapján készült pszichológiai szakvéleményre tudjanak támaszkodni munkájuk során. Különös tekintettel fontos ez a garanciálisnak is tekinthető elem a gyermek- és fiatalkorúakat érintő eljárások során. A módszertani útmutató, szakmai protokoll hiánya veszélyeztetheti a tisztességes eljáráshoz és a gyermek gondoskodáshoz és védelemhez való jogának érvényesülését."[384]

Az Igazságügyi Minisztérium Bírósági Főosztályának 8004/1987. (IK 8.) számú tájékoztatója a szakvélemények kritikátlan elfogadását tapasztalva már korábban a szakvélemények bírói értékelése javulásának lehetőségeként tekintett a módszertani levelekre, amelyek jól hasznosítható ismereteket nyújtanak a bíróságok számára is.[385]

A jelen helyzetben Bányai István úgy fogalmaz, hogy a szakértő által készített szakvélemény mennyire képes közel vinni az igazsághoz, csak részben függ a szakértőtől, az viszont, hogy szakvéleménye mennyire használható az ítélkezésben, szinte minden esetben a szakértő rátermettségén áll, vagy bukik.[386]

Ehelyütt utalok vissza Kenyeres Balázs kettős feltételére, miszerint szükséges: „1. hogy a szakértő

382 CSIRMAZ László (vagyonértékelési szakértő): A szakvélemény elkészítésének főbb szabályai és a módszertani levelek problémája. Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 158-169. oldal

383 AJB-512/2013. számú ombudsmani jelentés 5-14. oldal

384 AJB-7766/2013. számú ombudsmani jelentés18. oldal

385 Igazságügyi Minisztérium 8004/1987. (IK 1988.1.) számú Tájékoztató 40. oldal

386 BÁNYAI István: Mitől „rossz" egy szakvélemény?, Mérnök Újság 2008/12. szám 28-31. oldal

oly módon tudja-e előadni megállapításait, hogy azt a bíró megértse; 2. hogy a bíróban megvan-e képesség arra, hogy azt, amit a szakértő mond, kellően megítélni tudja."[387]

Szakkérdésben ugyanis a szakértőé a főszerep, tehát nem lehet egyet nem érteni Bányai Istvánnal. Különösen nem akkor, amikor nincs felülvéleményezés, melynek másodlagos, de értékes funkciója lehetne a szakértők szakmai iránymutatása.

A szakértői kötelezettségek körének tételes vizsgálatához visszakanyarodva, aggály nélkül jelenthetjük ki, hogy a közreműködés az út, a véleményadás a szakértő útjának a célja, ergo nincs is értelme a szakértőnek cél nélkül útra kelnie. A közreműködés és a véleményadás különálló rögzítése hordoz magában egy olyan üzenetet, hogy a szakértő nem tagadhatja meg az igénybevételének célját, azaz véleményt kell nyilvánítania, függetlenül attól, hogy véleménye milyen mértékben bír egzakt tartalommal.

Hasonló ez a bíró helyzetéhez, akire érvényes a denegatio iustitiae[388] tilalma: nem utasíthatja vissza a feladatát képező döntést, amennyiben az eljárást nem kell megszüntetni, határoznia kell a terhelt elítéléséről, vagy felmentéséről. A szakértő véleményadási kötelezettsége tehát az, hogy arra mint professzionális szakértő, vagy mint a különleges szakértelem egyébkénti birtokosa az állampolgári közösség tagjaként köteles, és az is, hogy adott véleményével kellően segítse a bizonyítást.

Erdei Árpád a véleménynyilvánítás megtagadását ettől eltérő szempontból, szakmai indokra vezette vissza, és osztotta két csoportra: „vagy arról van szó, hogy az adott kérdés a *szakma adott állása* szerint nem válaszolható meg, vagy arról, hogy az *adott feltételek mellett* lehetetlen a válaszadás (…) *A nyilatkozat megtagadásában álló szakvélemény a tények megállapításában szerepet nem játszik,* míg az érdemi szakértői választ a hatóság ténymegállapításban a mérlegelés eredményétől függően használja."[389]

A bizonyítás, és ennek mentén a szakértői vélemény taglalása kívül esik a szakértő eljárásjogi helyzetének vizsgálatán, ezért csak olyan relációban utalok a szakvélemények határozottsági fokhoz kötött alapvetően hasonló logikájú – kategorikus és nem kategorikus (feltételes, valószínűségi);[390]

387 Dr. KENYERES Balázs: A törvényszéki orvostan tankönyve a magyar törvényekre való tekintettel, Universitas Könyvkiadó Társaság, Budapest 1925, 136. oldal

388 Az igazságszolgáltatás megtagadása.

389 ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, i.m.: 195-197. oldal

390 SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 362-381. oldal

kategorikus, valószínűségi, lehetőségi és feltételes;[391] kategorikus és valószínűségi[392] – felosztására, hogy az már tartalmi kérdés.

Az időben utóbb megnyilvánuló Király Tibor is megkülönbözteti egymástól a kategorikus és a valószínűségi szakvéleményt, szerinte az előbbit a szakértő akkor adja, ha azt „kétkedés nélkül helytállónak tartja (…) Ez tartalmazhat igenlő vagy nemleges, más szóval kizáró választ a feltett kérdésére (például arra, a lövedék a megvizsgált fegyverből származott-e).” Az utóbbi kapcsán, „különösen azokon a szakmai területeken és ügyekben lehet ezzel számolni, amelyek nem támaszkodhatnak egzakt mérési módszerekre (például kézirat-hamisítás azonosítása, pszichológiai vagy pszichiátriai vizsgálat, régészeti lelet kormeghatározása), vagy amelyek számos tényező figyelembevételét igénylik (például mi okozta a halált: vélt orvosi műhiba, korábban szerzett betegségek, a beteg leromlott egészségi állapota vagy más)”.[393]

Király Tibor a szakértői kötelességek számba vétele körében úgy fogalmaz, hogy a szakértő köteles „igaz véleményt nyilvánítani”.[394] Az „igaz” kitétel nem a szakvélemény szakmai helytállóságának vagy helyt nem állóságának a kérdése, hanem azt jelenti, hogy a szakértő a véleményéért büntetőjogi felelősséggel tartozik, ha az lényeges körülményre nézve valótlan vagy hamis,[395] hamis,[396] hamis,[397] hamis.[398]

Amint arról már volt szó, az eljáró hatóság a kirendelő határozatában köteles megjelölni a szakértői vizsgálat tárgyát és a megválaszolandó kérdéseket, az átadandó iratokat és tárgyakat, illetőleg ennek akadálya esetén a megtekintésük lehetőségét, valamint a szakvélemény előterjesztésének határidejét és meghatározhatja azokat a vizsgálatokat, amelyeket a szakértőnek a kirendelő jelenlétében kell

391 ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, i.m.: 200-228. oldal

392 KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó (3. kiadás), 2003, 266. oldal, [376] lapszél szám.

393 KIRÁLY Tibor i.m.

394 KIRÁLY Tibor i.m. 261. oldal, [369] lapszél szám.

395 1878. évi V. törvénycikk 217. § A hamis tanuval egyenlően büntettetik azon szakértő, a ki akár büntető-, akár polgári ügyben: a tényállás valamely lényeges körülményére nézve valótlanságot, vagy hamis véleményt, ugyszintén azon fordító és tolmács is, a ki valamely lényeges körülményre nézve, szóval vagy irásban hamis fordítást terjeszt a bíróság vagy más hatóság elé.

396 1961. évi V. törvény 178. § (1) A szakértőt, aki az ügy valamely lényeges körülményére hamis szakvéleményt, valamint a tolmácsot és a fordítót, aki hamis fordítást terjeszt elő, a 176., illetőleg a 177. §-okban meghatározott megkülönböztetés szerint, az ott írt büntetéssel kell büntetni. (2) Ha a szakértő, illetőleg a tolmács vagy fordító a 177. §-ban meghatározott cselekményt gondatlanul követi el, hat hónapig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

397 1978. évi IV. törvény 238. § (2) A hamis tanúzásra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni arra, aki *a)* mint szakértő hamis szakvéleményt vagy mint szaktanácsadó hamis felvilágosítást ad, *b)* mint tolmács vagy fordító hamisan fordít. (6) Aki a hamis tanúzást gondatlanságból követi el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

398 2012. évi C. törvény 272. § (2) A hamis tanúzásra vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni arra, aki *a)* mint szakértő hamis szakvéleményt vagy mint szaktanácsadó hamis felvilágosítást ad, *b)* mint tolmács vagy fordító hamisan fordít. (6) Aki a hamis tanúzást gondatlanságból követi el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

elvégezni."[399] (A 2016. évi szakértői törvényben foglalt többletről most nem szólok.)
Ezáltal a szakértő is jogosult arra, hogy megfelelően tájékozódhasson a feladatáról, amit a büntetőeljárási törvény szakértői jog és kötelezettség gyanánt jelöl meg, eszerint az ügy iratait megtekintheti, az eljárási cselekményeken jelen lehet, a terhelttől, a sértettől, a tanúktól és az eljárásba bevont többi szakértőtől felvilágosítást kérhet, a kirendelőtől újabb adatokat, iratokat és felvilágosítást kérhet, a részére át nem adott tárgyat megtekintheti, megvizsgálhatja, mintavételt végezhet.[400] A terhelttől, a sértettől, a tanúktól és az eljárásba bevont többi szakértőtől való felvilágosítás kérhetőségéből önmagában következik, hogy a szakértő a tárgyaláson hozzájuk kérdést intézhet. A szakértő jogosult továbbá – főszabályként önállóan, vagy a kirendelő döntése alapján annak jelenlétében végzett – vizsgálata során személy vizsgálatára, hozzá kérdések intézésére, a rendelkezésére bocsátott tárgyak megtekintésére és megvizsgálására.[401]

A következőkben – a teljesség igénye nélkül – nézzünk néhány példát a vonatkozó joggyakorlatból. Az Alkotmánybíróság egy végzésében visszautasította az 1998. évi Be. 70/B. §-a alaptörvény-ellenességének vizsgálatára és megsemmisítésére irányuló indítványt[402], amelyben a panaszos azt kifogásolta, hogy a támadott rendelkezés alapján az ügyben eljáró szakértő nem kaphat másolatot. A panasz nem került befogadásra, de az Alkotmánybíróság utalt rá, hogy „Az alkotmányjogi panasz egyrészt nem a büntető ügyet lezáró végső döntés alapját érintő kérdésre, másrészt pedig törvényértelmezési és nem alkotmányossági probléma vizsgálatára irányul. Az előbbi az Alaptörvény alkotmánybírósági értelmezése nélkül is, közvetlenül a Be. szabályai alapján eldönthető, a jogági dogmatika már kimunkált szabályai szerint, s a csatolt határozatok tartalma szerint ezt a feladatot a bíróság a saját hatáskörében el is végezte."[403]
Az 1998. évi büntetőeljárási törvény 70/B. §-ának (1) bekezdése értelmében iratmásolatra a büntetőeljárásban részt vevő személyek a (2)-(7) bekezdés szerint jogosultak, és a megjelöltek között a szakértő nem szerepel. Ezért önnön joga alapján iratmásolatra nem tarthat igényt, azaz a kirendelő döntésének függvényében juthat az ügy irataihoz, ami adott esetben lehet eredeti irat (például írásszakértés érdekében), de lehet iratmásolat is. Nagyon helyesen mondta ki az egyik magyarázat, hogy a szakértő információszerzési jogosultsága azonban nem korlátlan, annak határait

399 1998. évi 105. § (4) bekezdés, Be. 192. § (4) bekezdés
400 1998. évi Be. 105. § (2) bekezdés, Be. 192. § (1) bekezdés
401 1998. évi Be. 105. § (3) bekezdés 1. mondat, Be. 192. § (2), (3) bekezdés
402 3003/2012. (VI.21.) AB végzés
403 3003/2012. (VI.21.) AB végzés Indokolás [4]

a feladat teljesítéséhez szükségesség jelöli ki.[404] Ekként például az elkövetés után bekövetkezett elmebetegség megállapításához általában teljességgel szükségtelen az ügyiratok eredetiben, vagy másolatban való átadása.

A Debreceni Ítélőtábla egyik ítéletében[405] a felperesek a keresetükben kérték, hogy az ő és a gyermekük vizsgálatára kirendelt pszichológus szakértő alperest a bíróság kötelezze az általa készített szakértői vélemény alapjául szolgáló Rorschach- és Szondi-teszt jegyzőkönyveinek, ezek lejelölésének, az MMPI tesztre adott válaszoknak és kitöltött kérdőíveknek, az explorációról készült jegyzőkönyvnek fénymásolatban történő kiadására. Ugyanis a szakértő ezekből az adatokból állította össze a szakvéleményét, ami ezek nélkül csupán egy végkövetkeztetés. A keresetet az elsőfokú bíróság elutasította. A felperesek a fellebbezésükben azzal érveltek, hogy az alperes által készített szakvélemény aggályos, és a jelen perben kiadni kért adatok hiányában nincs lehetőségük annak ellenőrzését kérni egy általuk felkért szakértő által. Utaltak arra is, hogy a szakvélemény nem felel meg az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet 10. számú módszertani levelében írtaknak sem. Az ítélőtábla helybenhagyta az elutasító ítéletet. Álláspontja értelmében a vonatkozó szakértői módszertani levél a vizsgálati jegyzőkönyvekbe való betekintést csak szakképzett pszichológusnak engedi, és e feljegyzések kiadása nem kötelező, s mivel a szakértő nem betegellátó, azok nem egészségügyi, hanem „szakértői adatok”.

Ezzel a döntéssel szemben Hanti Péter a Győri Ítélőtábla döntését[406] hívta fel, miszerint büntetőeljárásban a kiskorú sértettről készített igazságügyi pszichológusi szakvéleményt, és annak mellékletét (ami a gyermek rajzait és a pszichológiai teszteket tartalmazza) kérésre ki kell adni a törvényes képviselő (szülő) kérésére akkor is, ha az iratok felhasználási céljaként esetleges későbbi házassági bontóper kerül megjelölésre.

A Debreceni Ítélőtábla döntésével szemben hivatkozott az adatvédelmi biztosi vonatkozó állásfoglalására[407] is, amely a (büntető) bírósági eljárásban született teljes szakvélemény megismerhetősége mellett szól.[408]

A polgári perbeli kérdést természetesen kizárólag a büntetőeljárás kapcsán kívánom értelmezni. Tételezzük fel tehát, hogy az iratmásolat kiadása iránti kérelem egy büntetőeljárásban kerül

404 Dr. BELEGI József szerk.: Büntetőeljárás jog I-III. – Kommentár a gyakorlat számára, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2014 (2. pótlás 2015. július 1.), Be. 105. § 2. pont

405 Debreceni Ítélőtábla Pf.II.20.905/2012/3. (BDT 2013. 2906.)

406 Győri Ítélőtábla Bkf.343/2012.

407 ABI-1883-3/2011/P. adatvédelmi biztosi állásfoglalás

408 HANTI Péter: Kommentár az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvényhez. CompLex Jogtár.

terítékre, és terhelti igényről van szó és e terhelti jog csak bizonyos körben [409] korlátozható.

A szakértői vizsgálat – önmagában – nem sértheti az emberi méltóságot, személyiségi jogot vagy kegyeleti jogot, és ekként az iratmásolat kiadása nem járhat a magánéletre vonatkozó adatok szükségtelen nyilvánosságra kerüléséhez. A büntetőeljárási törvény szabályozása alapján egyetértek Hanti Péterrel, azaz nem lehet szó a szakértő által ki nem adható „szakértői adatokról" - vagyis a szakértő által rögzített adatok nem sajátíthatóak ki.

A szakértő oldaláról az ügymegismerési jogok közé tartozik, hogy megismerjen minden olyan adatot, amely a vizsgálatához és a szakvélemény adásához szükséges. Az előbbiekben kiválóan megfogalmazottak szerint a szakértő információszerzési jogosultsága azonban nem korlátlan, annak határait a feladat teljesítéséhez szükségesség jelöli ki.[410]

A megjelölt összefüggésben azt kell világossá tenni, hogy az ügy minden iratának szakértő általi megismerhetősége általában nem szükséges, következésképpen arra a szakértő általában nem formálhat jogot.

Erdei Árpád szerint ismeretesek olyan nézetek, amelyek szerint a szakértőnek a vizsgálandó anyaggal együtt az ügy összes iratát is meg kell küldeni a kirendeléskor; más nézetek szerint viszont a vizsgálandó anyagokon kívül csupán a megválaszolandó kérdéseket kell a szakértőnek megkapnia. Ezeket szélsőséges nézeteknek tekinti azzal, hogy a kérdést a jogirodalom nemigen tárgyalja[411]. Az előző álláspontho z például Kiss Lajost[412] az utóbbihoz mások mellett Székely Jánost[413] sorolja. Erdei Árpád leszögezi, hogy „A magam részéről sem tartom indokoltnak a teljes iratanyag átadását a szakértőnek. (…) avval a következménnyel járhat, hogy *véleményét a szakmailag értékelhető tények mellett más tényezők is befolyásolják."*[414] Ezzel Erdei Árpád különbséget tett a vizsgálati anyagok és az „ügy adatai" között[415] - és ez így is van rendjén. Egyébként a bíró józan belátására van bízva, hogy minő „megismerési tartományt"[416] jelöl ki a szakértő számára. A határ megvonása

409 1998. évi Be 60. § (1) bekezdés: Az eljárási cselekmények végzésekor az emberi méltóságot, az érintettek személyiségi jogait és a kegyeleti jogot tiszteletben kell tartani, és biztosítani kell, hogy a magánéletre vonatkozó adatok szükségtelenül ne kerüljenek nyilvánosságra.; Be. 98. § (1) bekezdés: A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság gondoskodik arról, hogy a büntetőeljárásban kezelt védett adat szükségtelenül ne kerüljön nyilvánosságra, ne juthasson illetéktelen személy tudomására, és a személyes adat védelme biztosított legyen

410 Dr. BELEGi József szerk.:i.m: 2. pótlás 2015. július 1.), Be. 105. § 2. pont

411 ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben, i.m.:73. oldal

412 KISS Lajos: Az igazságügyi kézírásvizsgálat alapjai, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1977, 79-80. oldal

413 SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1977, 152. oldal

414 ERDEI Árpád i.m. 75. oldal

415 ERDEI Árpád i.m.73. oldal

416 ERDEI Árpád 25., 35., 56. oldal

nyilvánvalóan ügyenként és szakértői feladatonként változik. A lefoglalt tárgy értékének meghatározására kirendelt szakértő feladatának ellátásához közömbös, hogy a terhelt miként fojtotta meg az áldozatát és fordítva: az orvosszakértők számára kizárólag a halál oka és körülményei játszanak szerepet, számára a lefoglalt tárgy értéke semmit sem jelent. Egyértelmű, általános támpontot egyedül az képezhet, hogy mi a szakértő feladata, mire kell választ találnia, s ami ezen túl esik, azt a szakértő sem kell, hogy megismerje.

A Legfelsőbb Bíróság egy másik döntésében[417] kimondta, hogy a szakértői vélemény leíró részében a terheltnek a bűncselekményre vonatkozó nyilatkozata – amelyet a szakvéleményhez szükséges kikérdezés során tett – mint vallomás bizonyítékként nem értékelhető. Az indokolás szerint a szakértő előtt a szakvéleményhez szükséges kikérdezés (exploráció) alkalmával a vádlott által elmondottak a vallomás formai és tartalmi elemeit nem merítik ki, és vallomásként nem értékelhetők. A legfőbb bírói fórum közreadott újabb döntésével[418] ezt megerősítve állapította meg, hogy a terheltnek az orvos szakértő által a cselekmény elkövetésére vonatkozó kikérdezés (exploratio) során tett nyilatkozata a büntetőeljárásban bizonyítékként nem értékelhető, ezért a fellebbezési eljárás során ennek a nyilatkozatnak az ismertetésére és annak bizonyítékként történő figyelembevételére nincs törvényes alap.

Az 1998. évi Be. eredetileg[419] kizárólag a terheltnek az elmeállapotára, majd módosítással[420] a terheltnek általános érvénnyel valamennyi, az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó, a szakvélemény 108. § (2) bekezdés a) pontja szerinti részét képező, a (bármely) szakértő előtt tett nyilatkozatára rendelte el a bizonyítékkénti fel nem használhatóságot. Ezt a tilalmat bővítette ki egy újabb módosítás,[421] s ettől kezdve a tanúnak és a sértettnek a nyilatkozata is e körbe tartozik. Az, hogy az eljárás alapjául szolgáló cselekményre nézve a szakértő számára a vizsgált személy adta nyilatkozat (közlés) nem használható fel, látszólag megnyugtató előírás. A szakértő a véleményét – miután értelemszerűen annak érdekében kérdez – mégis a nyilatkozatra (közlésre) is alapozhatja, azonban magára a véleményre már nem vonatkozik a felhasználhatatlanság. Ezáltal az elvileg felhasználhatatlan nyilatkozat (közlés) a szakértői véleménybe épülve nyerhet felhasználhatóságot –

417 BH 1991.463. számú döntés III. pont
418 BH 1995.449. számú jogeset.
419 1998. évi Be. 108. § (8) bekezdés
420 Módosítva a 2002. évi I. törvény 68. § (2) bekezdésével 2003. július 1. napjától hatályosan
421 Módosítva a 2006. évi LI. törvény 45. §-ával 2006. július 1. napjától hatályosan

és ez olyan aggály, amire a jelenlegi szabályozási környezetben nincs megfelelő megoldás. Az álságosnak mutatkozó helyzetet a törvény oldhatná fel, éspedig oly módon, hogy – meghagyva a szakértő kikérdezési jogát – a szakértő előtt tett nyilatkozatot, közlést direkt szabállyal tenné felhasználhatóvá, egyszerűen azon az alapon, hogy a szakértő főszabályként a büntetőeljárást folytató megbízásából, a büntetőeljárás érdekében cselekszik.

A szakértő, mivel közhatalmat nem gyakorol, és arra semmilyen törvény fel nem hatalmazza, nem végezhet büntetőeljárási cselekményt, így kihallgatást sem, ebből eredően nyilvánvalóan semmiben sem veheti át a büntetőeljárást folytató hatóság szerepét. Abban a kérdésben sem, hogy maga rendelkezzék az előtte a vizsgálat érdekében meg nem jelent személy esetleges elővezetéséről, nem szabhat ki vele szemben rendbírságot, nem alkalmazhat vele szemben testi kényszert. Amennyiben az elé idézett személy nem jelenik meg, vagy a vizsgálatnak magát alá nem veti, csakis a kirendelő hatósághoz fordulhat. Ez nagyon helyes, mert a szakértő ezáltal is megmarad a teljes semlegesség helyzetében. Ezen szerintem az sem változtatna, ha az általa vizsgált személy előtte tett nyilatkozatának (közlésének) a törvény felhasználhatóságot engedne.

A szakértő további jogosultsága, hogy kimeríthesse a rendelkezésére álló időt, avagy a megszabott határidő hosszabbítását is igényelhesse. Az időtényező jelentős kérdés, a büntetőeljárási törvény értelmében a határidő nem haladhatja meg a hatvan napot[422], illetve két hónapot[423] de a szakértő igazolási – tehát valószínűsítő jellegű – kérelmére egy alkalommal legfeljebb harminc nappal/egy hónappal meghosszabbítható. A kirendeléskor meghatározott időtartam tehát lehet hatvan napnál kevesebb is, és a meghosszabbítás is maradhat a harminc napon belül, de csak egyszeri lehetőségként. Érthető a maximálisan kilencven napos időhatár meghatározása, és ebből következik, hogy a szakértő – amennyiben előre látja, hogy ezen időhatáron belül sem végezhet a feladatával – az 1998. évi Be. szerint köteles a kirendelőt értesíteni.[424]

Ugyanakkor a kirendelő sem maradhat tétlen, ha tudomására jut a szakértőt akadályozó tényező megléte, hivatalból is döntenie kell a felmentésről, függetlenül attól, hogy a szakértő azt jelezte-e, illetőleg kezdeményezte-e felmentését azon az alapon, hogy a kirendelő a szakértő kérésére nem biztosítja a szakértő által megjelölt, a szakértői tevékenység ellátásához szükséges adatokat, felvilágosítást, iratokat és vizsgálati tárgyakat, és e nélkül a kirendelés nem teljesíthető.[425] Vagyis

422 1998. évi Be. 100. § (3) bekezdés,
423 Be. 189. § (6) bekezdés
424 1998. évi Be. 104. § (2) bekezdés c) pont,
425 31/2008. (XII.31.) IRM rendelet 2. §

nem lehet asszisztálni a szakértői tétlenséghez.
Az ítélkezési gyakorlatból ismeretes, hogy lehetnek a szakértőt gátló objektív helyzetek, például volt olyan időszak, amikor a DNS-vizsgálatok elképesztő ideig vártak elvégzésre, ugyanis hiányoztak annak anyagi és egyéb alapjai - ezt a kirendelt szakértő felmentésével, és másik szakértő kirendelésével kell megoldani.

A büntetőeljárási törvény értelmében „Ha a szakértő olyan tárgyat vizsgál meg, amely a vizsgálat folytán megváltozik vagy megsemmisül, annak egy részét lehetőleg az eredeti állapotban úgy kell megőriznie, hogy az azonosság, illetőleg a származás megállapítható legyen."[426]
A megőrzési szabály követhetetlensége esetén – tekintsünk el a kivételektől – a tárgy jellemző adatait jegyzőkönyvbe kell foglalni, és a tárgyról szükség esetén fénykép- vagy videofelvételt kell készíteni, illetve azt más, a későbbi azonosításra alkalmas módon kell rögzíteni.[427] A részbeni megőrzéshez és az annak pótlására szánt egyébkénti rögzítéshez a szakértő köteles a kirendelő előzetes írásbeli hozzájárulását beszerezni.[428]

A kirendelő, vagy rendelkezése alapján a szakértő kötelessége mindazok értesítése a tárgyvizsgálatról, akik azon részt vehetnek, illetőleg személyvizsgálatról (mintavételről), akit a kirendelő arra kötelezett.[429]
Ez a megőrzési szabály az esetleges kontroll lehetőségét célozza. A kontroll lehetősége időben viszont véges. „Vérnek, vizeletnek vagy egyéb biológiai anyagnak alkohol, kábítószer, pszichotróp anyag vagy más bódulatkeltő szer tartalmára irányuló vizsgálata során (…) a vizsgálat után megmaradó mintát ellenőrzésre alkalmas módon hat hónapig kell megőrizni.[430] Hasonló más megőrzési szabályt a végrehajtási rendelet nem tartalmaz.

A szakértő a vele szemben felmerült kizárási ok haladéktalan bejelentésére köteles - ezt is érintettem már, ehelyütt a számbavételen túl azért is hivatkozom rá, mert ez a kötelezettség egyúttal magában foglalja azt, hogy kizárási ok esetében a szakértő jogosult magát kivonni az egyébként feltétlen közreműködési és véleményadási kötelezettsége alól. Ebből ugyanakkor nem lehet levezetni, hogy

426 1998. évi Be. 105. § (3) bekezdés 2. mondat, Be. 192. § (3) bekezdés
427 Az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII.31.) IRM rendelet 5. § (3) bekezdés
428 id. IRM rendelet 5. § (4) bekezdés
429 id. IRM rendelet 4. § (1) bekezdés, 6. § (1) bekezdés
430 id.IRM rendelet 21. § (1) és (4) bekezdés

például mondvacsinált elfogultsági bejelentéssel élve vonja ki magát a közreműködés alól. A kivonás joga jelentkezik akkor is, ha a szakértő a szakismereteinek vagy a szakvélemény-adási lehetőségének hiányát észleli. Ez ismételten visszautalás. A kizárás kérdését később taglalom behatóbban.

Az 1998. évi Be. meghatározta, hogy a szakértő szakértői vizsgálat alapján ad szakvéleményt.[431] Az egyik magyarázat szerint „vizsgálat nélkül – azaz általánosságban, s nem a konkrét ügy tényeit, körülményeit elemezve – szakvélemény nem adható, a szakértői vizsgálatot az adott ügyben ténylegesen le kell folytatni. Ezért volt hajdanán a szakértés szemléhez (megszemléléshez, vizsgálathoz) kötve. A szakértői vizsgálatot azonban nem célszerű szűken értelmezni; a korábban elvégzett tudományos kutatásokon vagy szakértői vizsgálatokon is alapulhat a szakértői vélemény."[432] Más megfogalmazással a szakértői vizsgálat voltaképpen azt jelenti, hogy az in concreto felmerült kérdés megfelelő megválaszolásához a „fizikai" értelemben vett vizsgálat nem mindig szükséges, és helyébe léphet az in abstracto létező tudás és ismeret felhasználása.[433] Tehát szakértői fikciónak nincs helye.

A szakértő értesíteni köteles a kirendelőt, ha annak a hatáskörébe tartozó intézkedés vagy eljárási cselekmény elvégzése szükséges."[434] Ezzel párhuzamos szabály, hogy a szakértő eljárása során közreműködésre kötelezett a terhelt, a sértett és a szemletárgy birtokosa, a rendelkezések pedig alkalmazandóak a tanúra is – azzal, hogy reá a Be. 81. §-a (vallomástételi akadályok) é 82. §-a (megtagadási okok) rendelkezései is irányadók.[435]

Jelzem, hogy a közreműködési kötelezettség nem volt mindig előírt. A vérvizsgálatok alkalmazandósága mellett érvelve Rex-Kiss Béla 1943-ban még csak javaslatot tett a Bp. és a Pp. olyan kiegészítésére, hogy „a tanú a vérvizsgálat céljára szükséges kevés vérnek vételére (amely a fülcimpán teljesen fájdalmatlan és veszélytelen) és átengedésére kötelezhető legyen".[436]

A közreműködési kötelezettség több szálon szabályozott, egyrészt a megvizsgálandó személy testének sérthetetlenségét érintő szakértői vizsgálat csak a kirendelő külön rendelkezése alapján

431 1998. évi Be. 105. § (1) bekezdés 1. mondat

432 Dr. BELEGI József i.m.: (2. pótlás 2015. július 1.), Be. 105. § 1. pont

433 Ennek megfelelően például testi sértés esetében nem az a gyógytartam, ami általában lenni szokott, hanem ami ténylegesen előállt.

434 1998. évi Be. 105. § (5) bekezdés

435 1998. évi Be.106. § (4) bekezdés

436 Dr. REX-KISS Béla: A törvényszéki vércsoportvizsgálatok állása Magyarországon, Magyar Jogi Szemle, Budapest 1943/13. 395-402. oldal

végezhető.[437] A továbbiakból látható, hogy itt „személy” alatt a terhelt, a sértett és a tanú értendő, a „sérthetetlenség” alatt pedig a testre gyakorolt fizikai ráhatás kell érteni. Másrészt a terhelt és a sértett köteles a szakértői vizsgálatnak, illetve beavatkozásnak magát alávetni, kivéve a műtétet és a műtétnek minősülő vizsgálati eljárást.1[438] Utalás nélkül is külön törvény határozza meg, mi értendő műtéten: „invazív beavatkozás: a beteg testébe bőrön, nyálkahártyán vagy testnyíláson keresztül behatoló fizikai beavatkozás, ide nem értve a beteg számára szakmai szempontból elhanyagolható kockázatot jelentő beavatkozásokat.”[439] A kívül rekesztett körbe tartoznak a leggyakoribb beavatkozások, vagyis amikor valamiféle testi anyagminta (vér, vizelet, nyál, haj, köröm, ujj, etc.) levételére kerül sor. Harmadrészt, a sértett köteles a szakértői vizsgálat elvégzését egyéb módon (például adatszolgáltatással) is elősegíteni.[440] A sértettnek tehát – szemben a terhelttel és a tanúval – a passzív tűrésen túl kell valamiféle többletet is nyújtania (például közölnie kell a szakértővel, hogy mikor és hogyan szenvedte el a sérülését, hangmintát vagy írásmintát kell adnia).

Negyedrészt, a kirendelő külön rendelkezése alapján a terhelt, a sértett és a szemletárgy birtokosa tűrni köteles, hogy a birtokában lévő dolgot a szakértő – akár az állag sérelmével, akár megsemmisülésével járó – vizsgálatnak vesse alá.[441] Ez a dolog jellemzően lefoglalásra került bűnjel (például a bűncselekmény elkövetésekor viselt ruházat, használt eszköz, hamisnak tűnő pénz, kábítószernek vélhető por).

Király Tibor a terhelt tűrési kötelezettségét a közreműködési kötelezettségek közé sorolását tévesnek tartja, továbbá a tűrésre kötelezettséget nem látja az önvádra kötelezés tilalmába ütközőnek,[442] mert az utóbbi azt zárja ki, hogy a terhelt köteles legyen *önként* előadni például a lopott dolgokat, megmutatni a tett helyét, a csempészett dolgok rejtekhelyét, vagy más módon *aktívan* közreműködni az ellen szóló bizonyítékok megtalálásában és megszerzésében.”[443]

A terhelt, a tanú és a szemletárgy birtokosának részéről a közreműködés egyébként – szűkebb értelemben – önmaga a rendelkezésre állás, bár értelmezési problémát csakis akkor okozhat a szóhasználat, amennyiben a megjelöltek tekintetében nem a normaszöveg nélkül értelmeznénk a törvényhely alcímét.

A szakértői vizsgálattal okozott kárért – külön jogszabály szerint – kártalanításnak van helye.”[444] A

437 1998. évi Be. 106. § (1) bekezdés, Be. 194. § (1) bekezdés
438 1998. évi Be. 106. § (1) bekezdés, Be. 194. § (2) bekezdés
439 1997. évi CLIV. törvény az egészségügyről 3. § m) pont
440 1998. évi Be. 106. § (1) bekezdés, Be. 194. § (3) bekezdés
441 1998. évi Be. 106. § (1) bekezdés, Be. 194. § (4) bekezdés
442 1998. évi Be.8. §, Be. 7. § (3) bekezdés
443 KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó (3. kiadás), 2003, 264. oldal, [372] lapszél szám.
444 1998. évi Be. 106. § (2) bekezdés, Be. 194. § (5) bekezdés

vizsgálat sértheti a személy testi épségét, egészségét, ami átmeneti munkaképtelenséget, vagy maradandó fogyatékosságot, és ki nem zárhatóan halált is okozhat. A törvényben utalt külön jogszabály nem létezik, ezért jogalap a Polgári Törvénykönyv lehet.[445]

A büntetőeljárási törvény a közreműködési kötelezettség teljesítését – a szakértői vizsgálatra rendelt eljárási cselekményen meg nem jelent – terhelt ellenében elővezetéssel[446] és ezen felül – a tűrés érdekében – kényszer alkalmazásával, míg a sértett ellenében a talányos „valamint" kitétel megfejtésével a mulasztás miatt elővezethetőséggel és a tűrés érdekében rendbírsággal, avagy mindkét cél érdekében rendbírsággal sújthatósággal kívánja elérni. Amennyiben a sértett egyben tanú is, vallomástételi akadály vagy vallomástétel megtagadására jogosító ok esetén ugyancsak elővezethető, továbbá a tűrésre kötelezhető, de azt meghaladóan a vizsgálat „elősegítésére" már nem kötelezhető, vagyis az utóbbi érdekében vele szemben rendbírság nem szabható ki.

Az egyik jelentős súlyú magyarázat szerint „Praktikusan a mentességi joggal rendelkező sértett tanú megtagadhatja a szakértői vizsgálat, beavatkozás rajta vagy a birtokában lévő tárgyon való végzését."[447] Ebben a kérdésben eltérő álláspontom vagyok, a hivatkozott magyarázat ugyanis nem ad választ arra a kérdésre, hogy ha a sértett egyben nem tanú, akkor elesne-e a tűrésre kötelezhetőség. Azzal már egyetértek, hogy ha a sértett csak utóbb él a tanúkénti mentességi jogával, akkor – mivel a közreműködés nem tanúvallomás – a közreműködésével készült szakvélemény nem veszíti el a felhasználhatóságát. Ha pedig a közreműködés nem tanúvallomás, a tanúkénti mentességi jog eleve nem mentesít a tűrési kötelezettség alól.

A büntetőeljárási törvény alapján „Testi kényszer a terhelttel, a sértettel, a tanúval, valamint az eljárási cselekményt akadályozó más személlyel szemben alkalmazható."[448] Ezért látszólagosan a tűrésre kötelezettek mindegyikével szemben helye lehet testi kényszernek, viszont a közreműködési kötelezettség megsértésére előírt speciális szabályok között kizárólag a terhelt ellenében engedett a „kényszer", erre tekintettel kétséges volna a testi kényszer alkalmazhatósága a sértett, a tanú és a szemletárgy birtokosa ellenében. Ez következetlen szabályozás, mert az előírt kötelezettség kikényszeríthetetlen maradhat.

---

445 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről 6:549. § (1) A bírósági és az ügyészségi jogkörben okozott kárért való felelősségre a közigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősség szabályait kell megfelelően alkalmazni, azzal, hogy a kárigényt bírósági jogkörben okozott kár esetén a bírósággal, ügyészségi jogkörben okozott kár esetén a Legfőbb Ügyészséggel szemben kell érvényesíteni. Ha az eljárt bíróság nem jogi személy, a kárigényt azzal a bírósággal szemben kell érvényesíteni, amelynek elnöke a nem jogi személy bíróság bírái tekintetében az általános munkáltatói jogkört gyakorolja. A kártérítési keresetnek előfeltétele a rendes jogorvoslat kimerítése.

446 1998. évi Be. 162. § (1) bekezdés

447 Dr. BELEGI József szerk.: i.m: (2. pótlás 2015. július 1.), Be. 106. §

448 1998. évi Be. 163. § (2) bekezdés, Be. 129. § (2) bekezdés

A szankciók alkalmazására nem a szakértő, hanem – a szakértő tájékoztatása alapján – a kirendelő jogosult, illetőleg a szakértői bizonyítás sikerességének biztosítandóságát nézve köteles. Kényszerintézkedésnek viszont kizárólag a törvényben meghatározottakkal szemben van helye, így például a letartóztatott terheltet elő nem állító börtön parancsnokságával szemben erre nincs lehetőség[449] (BJD 1813.).

A szakértés pénzbe kerül – nem is kevésbe –, sőt egyre többe, és a bűnügyi költség zömét a szakértés költségei teszik ki. Az nyilvánvaló, hogy a szakértő a tevékenységéért szakértői díjra jogosult,[450]valamint a szakértő a szakértői vizsgálatért, a szakvélemény elkészítéséért, valamint a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság előtt idézésre történt megjelenésért díjazásra, továbbá az eljárásával felmerült és igazolt készkiadásának megtérítésére jogosult[451] Hivatalból folyó (folyható) bizonyítás esetében miniszteri rendelet határozza meg a felszámítható díjat (munkadíjat, költséget), egyébként a szakértő maga állapítja meg a díját.[452] A büntetőeljárásban kirendelés kapcsán tehát rendeleti[453] magánszakértés terén önmegállapítás érvényesül.

Tűnhet úgy, hogy a szakértői díjat megállapító határozat ellen biztosított külön jogorvoslatnál[454] mi sem természetesebb, mégsem volt ez mindig ilyen egyértelmű, ezért nem is tűnik célszerűnek az elhagyása. Valójában praktikus ok áll mögötte, az, hogy a szakértő időben a pénzéhez jusson. A szakértő ugyanis a ténykedését maga finanszírozza[455], s csak annak megállapítását követően „előlegezi meg" a kirendelő,[456] a tényleges megtérítés pedig csupán az ügydöntő határozattal eldöntött viseléshez képest tekinthető „előlegezésnek".

Annak idején a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiuma – a Bírósági Határozatok 1994. évi 3. számában közzétett – kollégiumi állásfoglalásában[457] mondta ki, hogy az elsőfokú eljárás során

449 BJD 1813.

450 Szaktv. 3. § (2) bekezdés, résztelesebben 49-50. §

451 1998. évi Be. 105. § (6) bekezdés, Be. 199. § (1) bekezdés

452 Szaktv. 49. § (1) Azokban az ügyekben, amelyekben a hatóság hivatalból folytat le bizonyítást, vagy a bizonyítás hivatalból történő elrendelésének is helye lenne, az egyes vizsgálatok elvégzéséért felszámítható díjat (munkadíjat és költségeket, ezen belül különösen az egy órára felszámítható munkadíj összegét, a tételes munkadíj összegét; tételes költségelszámolás hiányában a felszámítható költségátalány mértékét) a miniszter rendeletben határozza meg. Az egyes vizsgálatok elvégzéséért felszámítható díjról szóló rendelet megalkotása előtt, valamint évente legalább egy alkalommal a miniszter köteles a Kamara véleményét beszerezni. (2) Az (1) bekezdésben meghatározott ügyeken kívül a szakértő a díjjegyzékével érvényesíteni kívánt díjat maga állapítja meg. Ebben az esetben a szakértő köteles a díjjegyzékével érvényesíteni kívánt díján belül az egy órára eső munkadíja összegét, illetve tételes munkadíját megállapítani, *a)* a költségeit tételesen, számlával alátámasztottan igazolni vagy *b)* megjelölni az igazságügyi szakértők díjazásáról szóló rendelet szerinti költségátalány mértékét.

453 Az igazságügyi szakértők díjazásáról szóló 3/1986. (II.21.) IM rendelet

454 1998. évi Be.105. § (7) bekezdés, Be. 199. § (3) bekezdés

455 A bűnügyi költségek előlegzéséről szóló 21/2003. (VI.24.) IM-PM-BM együttes rendelet 2. § (4) bekezdés

456 Idézett IM-PM-BM együttes rendelet 1. § (1) bekezdés

457 Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégium BK 145. számú kollégiumi állásfoglalása

hozott szakértői díjat megállapító végzés ellen külön fellebbezésnek van helye, amelynek bejelentésére a vádlott és a védő is jogosult. Az állásfoglalás a kizártság hiányából és a majdani viseléssel szemben a megállapítás összegszerűségére korlátozottságából jutott a fellebbezési jog meglétének elismerésére. Megjegyzem, hogy a megállapításnál azonban messze több a megtérítés, azaz a kifizetés. A szakértő és az ügyész fellebbezési jogát vitán felül állónak tekintette az állásfoglalás. A praktikus célt pedig akként írta körül, hogy amennyiben csupán az ügyészt és a szakértőt illetné meg a szakértői díjat megállapító végzés elleni külön fellebbezési jog, a vádlott és a védője a szakértői díj összegét csak az ítélet elleni fellebbezésében támadhatná. Így a díjmegállapítás csak a másodfokú ítélet kihirdetésével emelkednék jogerőre. Amíg azonban a szakértői díj megállapítása nem minden érdekelttel szemben jogerős, addig jogerősségi záradékkal ellátott végzés kiadására és a szakértői díj kifizetésére sem kerülhetne sor.

Az Alkotmánybíróság mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet állapított meg egy határozatában,[458] mert a polgári perrendtartás nem biztosította a jogorvoslati jog gyakorlását a másodfokú bíróság pénzbírságban marasztaló és szakértői díjat megállapító végzése ellen. Mindemellett érzékelhető valamiféle bizonytalanság, hiszen az Alkotmánybíróság szerint az ilyen határozatokkal szembeni fellebbezési jog kizárása nem tekinthető alkotmánysértőnek, mert az Alkotmány rendelkezéseiből „kényszerítően” nem vezethető le az a követelmény, hogy a jogorvoslatot (külön) fellebbezés formájában kellene biztosítania.

A törvényhozó előbb az érintett jogterületen reagált: az akkori Pp. 259/A. §-aként 1997-ben módosítás[459] vezette be a kifogásnak megnevezett jogorvoslatot, az 1973. évi Be. 275/A. §-aként erre 2000-ben ugyancsak módosítással[460] és ugyancsak kifogásként megnevezett jogorvoslat került bevezetésére. A kifogás lényege, hogy a másodfokú eljárásban hozott olyan, nem ügydöntő végzés ellen, amely ellen az elsőfokú eljárásban fellebbezésnek lenne helye, kifogás emelhető; a bíróság a végzést a kifogás alapján maga is megváltoztathatja; ha a kifogásnak a megtámadott végzést hozó tanács nem ad helyt, a kifogást a bíróságnak ugyanazon a fokon eljáró másik tanácsa – a végzés elleni fellebbezésre vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazásával – tanácsülésen bírálja el.

A kifogás jogintézménye által adott jogorvoslati jog messze túlhaladta a 22/1995. (III.31.) AB határozatban megfogalmazott igényt, időközben már fellebbezéssel lehet élni a korábban kifogással támadható másodfokú végzésekkel szemben. A normaszöveg némileg pontosítható volna, ugyanis a

458 22/1995. (III.31.) AB határozat

459 Módosította az 1996. évi CXXII. törvény 2. §-a 1997. január 1. napjától hatályosan.

460 Módosította az 1999. évi CX. törvény 89. §-a 2000. március 1. napjától hatályosan.

megállapítás csak a döntés egyik iránya, hiszen másik irányban az egészben vagy részben elutasító is lehet. Ezért a szakértői díj megállapítása tárgyában hozandó határozattal szemben kellene – az általános szabállyal biztosított jogorvoslati jogra „ráerősítő" – külön jogorvoslati jogot biztosítani.
Az ügyész és a nyomozó hatóság a szakértő díjának megállapításáról határozatot hoz[461] és azzal szemben panasszal lehet élni[462]
Az Alkotmánybíróság egy másik határozata[463] szerint az 1973. évi Be. (ez is kifogásolt volt) valóban nem rendelkezett a szakértő titoktartási kötelezettségéről, de azt szabályozta[464] az igazságügyi szakértőkről szóló IM rendelet. Jelenleg a 2016. évi szakértői törvény[465] kötelezi titoktartásra a szakértőt a tevékenysége során tudomására jutott tényekre és adatokra nézve azzal, hogy az ügyre vonatkozó tényekről és adatokról csak a hatóság, továbbá az adatok kezelésére jogosult más szerv vagy személy részére nyújthat tájékoztatást. A szakértői törvény a titoktartási kötelezettséget kiterjeszti a magánszakértői vélemény készítőjére, akként, hogy az a megbízó és – a szakvélemény eljárásban történő felhasználása esetén – a hatóság felé áll fenn[466][

Az Alkotmánybíróság egy határozatában[467] megállapította, hogy a korabeli Be. 11. § (2) bekezdése alkalmazásánál - az Alkotmány 7. §-ára figyelemmel - alkotmányos követelmény, hogy a bíróság a tárgyalás nyilvánosságának kizárása kérdésében az 1976. évi 8. számú törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikk 1. pontja, illetve az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény 6. cikk 1. pontja figyelembevételével döntsön.
A tárgyalás nyilvánossága, illetőleg nyilvánosságának korlátozása csak elvontan fogalmazható meg, az alkotmánybírósági döntés jelentősége elsősorban az, hogy ebben a kérdésben a hazai bírónak alkalmaznia kell a két nemzetközi emberi jogi dokumentumot is. Az alkotmánybírósági döntés persze konkrét indítványra született.
Az indítványozó azt kifogásolta, hogy a nyilvános tárgyaláson az elmeszakvélemény felolvasása miatt bárki megismerheti annak a tartalmát.
Az Alkotmánybíróság szerint a tárgyalás nyilvánosságának kizárására vonatkozó büntetőeljárási

461 1998. évi Be. 169. § (1) bekezdés
462 1998. évi Be. 195. § (1) bekezdés
463 58/1995. (IX. 15.) AB határozat
464 2/1988. (V. 19.) IM rendelet (Indokolás II.1.1.).
465 Szaktv. 40. § (2) bekezdés
466 Szaktv. 53. § (2) bekezdés
467 58/1995. (IX. 15.) AB határozat

rendelkezések nem alkotmányellenesek. A Be. ugyan csak a fiatalkorúak elleni eljárás külön szabályai között tesz említést a nyilvánosság kizárásának kötelezettségére a fiatalkorú terhelt érdekében. „A törvényben megjelölt <erkölcsi ok> azonban a gyakorlatban átfoghatja azokat az eseteket is, amikor a nyilvánosság kizárását a felnőttkorú terhelt jogainak, jogos érdekeinek, emberi méltóságának, jóhírének, személyes adatainak védelme indokolja." Vagyis „a bíróság egyedi ügyekben az alapjogvédelem alkotmányos elveit és a nemzetközi egyezmények vonatkozó rendelkezéseit is szem előtt tartva mérlegelje: a magántitok és a személyes adatok védelme az eset körülményeire tekintettel igényli-e a különleges adatot tartalmazó szakvélemény ismertetésénél a nyilvánosság kizárását."[468]

Az alkotmánybírósági döntés közvetve arra is felhívja, éspedig a szakértő figyelmét, hogy mire terjed ki a titoktartási kötelezettsége, és különösen óvnia kell a tevékenységével érintettek magántitkát és személyes adatait.

A kirendelő hatóság döntésének eleget tenni a névjegyzékbe felvett igazságügyi szakértő számára vállalt kötelezettség,[469]az eseti szakértő részéről viszont a kirendelés teljesítése – miként a tanúzás – általános kötelezettsége mindazoknak, akik a magyar állam területén tartózkodnak, ide nem értve a diplomáciai képviselőt.

A 1965. évi 22. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a diplomáciai kapcsolatokról Bécsben, 1961. április 18-án aláírt nemzetközi szerződés[470] alapján a diplomáciai képviselő nem köteles tanúvallomást tenni; a fogadó állam köteles mentesíteni a diplomáciai képviselőt minden személyes szolgáltatás, a közmunka bármely formája és a katonai terhek, mint a katonai igénybevétel, beszolgáltatás és beszállásolás alól. Miután a szakértőt az Emberi Jogok Európai Bírósága – feltehetően az angolszász joggyakorlatra is figyelemmel – tanúnak tekinti, önmagában a tanúvallomás tételének nem kötelező jellegéből levezethetőnek vélem a diplomáciai képviselőnek az eseti szakértés kötelezettsége alóli mentesülését. Ha pedig ez elégtelen érv volna, és az eseti szakértést személyes szolgáltatásnak vagy közmunkának tekintenénk, az ugyancsak a mentesség mellett szólna.

Az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolása foglalkozott a kirendelés kötelező természetével. Előbb áttekintette az „elmélet férfiainak" és egyes külföldi államok megosztott véleményét, illetőleg

468 58/1995. (IX. 15.) AB határozat Indokolás II.6.

469 Szaktv. 5. § (2) A névjegyzékbe az vehető fel, aki f) kötelezettséget vállal arra, hogy a hatósági kirendeléseknek – a jogszabályban meghatározott eseteket kivéve – eleget tesz.

470 A 1965. évi 22. törvényerejű rendelettel kihirdetett, a diplomáciai kapcsolatokról Bécsben, 1961. április 18-án aláírt nemzetközi szerződés 31. Cikk 2. pont

szabályozását, majd arra jutott, hogy a bíróság rendes szakértőin kívül „A második csoport kötelessége szintén indokolt, mert attól, ki keresetképen gyakorol bizonyos tudományos, művészeti vagy iparos foglalkozást, elvárhatja az állam, hogy szolgálatait az igazságszolgáltatásnak is rendelkezésére bocsássa. A javaslat szövege kizárja ama vitákat, melyek a német perrendtartás szövegében használt <Gewerbe>, <öffentlich bestellt> kifejezések körül kifejlődtek. A <kereset> kriteriuma az, hogy valaki tudományával, művészetével, iparával, vagy egyéb tehetségeivel a közönség szolgálatára készen áll, de azért nincs mentessége annak sem, a ki megválogatja, kinek álljon rendelkezésére. A festő vagy zenetanító például, ki nem mindenkinek felszólítására vállalkozik festésre vagy tanításra, a szakértői közreműködést meg nem tagadhatja, mert a közönség egy részének mégis szolgálatára áll.”[471]

Ez ma már ugyan nem hangsúlyos, holott nem jelentéktelen a kérdés, az 1998. évi Be. pedig félreérthetetlen, mert nem tesz különbséget igazságügyi szakértő és eseti szakértő között, amikor kimondja, hogy a szakértő köteles az ügyben közreműködni, és szakvéleményt adni.[472]

Ez a szabályozás mindvégig következetes a hazai jogban: „Az, akit szakértőül kirendeltek, köteles a kirendelő hatóság előtt megjelenni, s – ha a törvény kivételt nem tesz – az ügyben közreműködni és szakvéleményt nyilvánítani[473], szakértő köteles az ügyben közreműködni és szakvéleményt adni[474]

És ebben következetes a hazai jogirodalom is: „A szakértő kötelességét a törvény a tanúzási kötelezettséghez hasonlóan szabja meg.”[475] „A szakértő kötelességét a törvény a tanúzási kötelezettséghez hasonlóan szabja meg.”[476] „A tanúzás polgári kötelesség, a szakértői tevékenységre viszont enyhébb rendelkezés irányadó. A szakértőt kötelessége alól egyéb elfoglaltságára tekintettel vagy más fontos okból fel lehet menteni.”[477] „A szakértő kötelességét a törvény a tanúzási kötelezettséghez hasonlóan – a szakértő eljárásbeli szerepéből folyó eltérésekkel – állapítja meg.”[478]

Egy idő óta már nem okolják meg e kötelezettség természetét.

Székely János még a kérdéssel foglalkozók közé tartozva írta: „A legtöbb jogrendszerben az az elv érvényesül, hogy a szakismeretnek az igazságszolgáltatás rendelkezésére bocsátása – a tanúskodáshoz hasonlóan – <állampolgári> kötelesség (…) a személyi kört bizonyos mértékben

471 1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolása a 231. §-hoz.
472 1998. évi XIX. törvény 104. § (1) bekezdés.
473 1951. évi III. törvény 58. § (1) bekezdés 2. mondat, 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 66. § (1) bekezdés 2. mondat
474 1973. évi I. törvény 72. § (1) bekezdés
475 Dr. ALAPY Gyula: A büntető perrendtartás, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1952, 84. oldal
476 Dr. MOLNÁR László és munkaközössége: i.m.: 192. oldal
477 Dr. MÓRA Mihály - dr. KOCSIS Mihály: i.m.: 281. oldal
478 Dr. JÁSZAI Dezső szerk.:i.m.:, 324. oldal

megszorítják egyes kódexek, kimondva, hogy a szakértői funkció elvállalására csak azok kötelesek, akiket a szakértők lajstromába felvettek, valamint azok, akik a szakképezettséget igénylő tevékenységet hivatásszerűen gyakorolják (…) A tudományban a szakértői funkció nemkötelező jellegének hívei azzal érvelnek, hogy a szakértő elvileg pótolható, míg a tanú nem. Az ellenkező nézet képviselői viszont arra hivatkoznak, hogy bizonyos szakkérdésekben vagy meghatározott földrajzi területen, ténylegesen a szakértő is pótolhatatlan lehet."[479]

Ehhez feltétlenül jelezni kell, hogy a 2016. évi szakértői törvény[480] nem tartalmaz semmiféle „meghatározott földrajzi területhez" kötöttséget, mint alkalmazhatósági hiányt, ezért az eseti szakértés mellett szóló érvként nem lehet arra hivatkozni, hogy például a szakértőt kirendelő hatóság illetékességi területén (vagy annak közelében) nincs igénybe vehető szakértő. Ekként az eseti szakértő akkor kerülhet csak kirendelésre, amennyiben az egész országban nincs bevonható szakértő. A mindig a könnyebb megoldást kereső praxis mégsem prognosztizálható. Azzal is számolni kell, hogy – ki nem zárhatóan – van ugyan az országban valahol bevonható szakértő, aki viszont a távolságra figyelemmel felmentését kérheti, s máris ott vagyunk, ahol „a part szakad", hiszen a kirendelő hatóság a kérelmet „fontos okként"[481] akár akceptálhatja is. Ilyen gyakorlat egyébként ismert a védő kirendelése esetében is,[482] amikor a kirendelt védő „indokolt esetben" kérheti a felmentését a kirendelés alól.

A szakértő ugyan nem tanú, de – amint arról már volt is szó - bizonyos tanúra vonatkozó szabályok irányadóak rá, olyan szabály pedig a tanúra sincs, hogy kibújhatna a tanúzási kötelezettsége alól a távollévő lakóhelyére hivatkozással. A szakértő távoli lakóhelye, tartózkodási helye tehát önmagában nem lehet akadálya a kirendelésének. Egyébiránt jócskán vannak olyan ügyek, amikor elegendő a szakértő írásbeli szakvéleménye, és a szakértő meghallgatása – kivételesen – történhet akár kiküldött vagy megkeresett bíró útján is. Ezt is szem előtt tarthatjuk, mint esetleges „rendkívüli nehézséget". Az eseti szakértő kirendelése esetén – nem feledve a közreműködés kötelezőségét – nehezen tartom elképzelhetőnek, hogy a büntetőeljárást folytató hatóság ne lépne előzetes kapcsolatba a kirendelendővel, s ne tudakolná ki a közreműködési hajlandóságát. A kirendelendő affinitása az elvégzendő feladathoz - szerintem - nélkülözhetetlen. Legfeljebb az képzelhető el, hogy ha valóban nincs más elérhető tudója az adott szakkérdésnek, akkor az eseti szakértés

479 Dr. SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 20-21. oldal
480 Szaktv. 4. § (5) bekezdés
481 1998. évi Be. 104. § (2) bekezdés 1. mondat, Be. 189. § (5) bekezdés
482 1998. évi Be. 48. § (6) bekezdés 1. mondat, Be. 46. § (8) bekezdés

kikényszeríthető. A kényszer a szakértés körében általában mégis kerülendő.

A szakértő kötelessége a közreműködés és a véleménynyilvánítás, melynek megszegése esetén rendbírsággal kell sújtani, és kötelezni kell az okozott költség megfizetésére.[483] Ugyanakkor az 1998. évi Be. 83-84. § rendelkezései a szakértőre értelemszerűen irányadók.[484] Ennek megfelelően a szakértői közreműködés és véleménynyilvánítás kötelezettsége nem terheli a szakértőt minden helyzetben, azaz vannak olyan esetek, amikor elháríthatja magától a szakértői tevékenység tanúsítását.

Miután az 1998. évi büntetőeljárási törvény a tanúra vonatkozó szabályokra utal, keletkezhet(ett) olyan benyomás, miszerint a szakértő sem volna más, mint: tanú, ez azonban látszólagos. Ebből az utaló jellegű szabályozásból mindössze az tűnik ki, hogy a szakértő sem hozható olyan helyzetbe, amikor méltánytalan volna tőle elvárni a szakértői ténykedést, a szakértő tehát nem működhet közre és nem nyilváníthat véleményt, amennyiben annak elháríthatatlan akadálya volna.[485] Ezek a helyzetek nyilvánvalóan kivételesek, s azért állhatnak mégis elő, mert az akadályokat figyelembe kell venni, ha az akár a bűncselekmény elkövetésekor állt fenn, akár az igénybevételekor áll fenn.[486] Így például a szakértőt terhelheti korábbról vallási, védői vagy hatósági tanúkénti titoktartási kötelezettség, illetőleg testi vagy szellemi állapotában utóbb beállhat a szakértést nyilvánvalóan ellehetetlenítő romlás. A szakértő megtagadhatja továbbá a közreműködést és a véleménynyilvánítást, amennyiben a terhelt hozzátartozója, illetőleg a ténykedésével - néhány kivételektől eltekintve – magát vagy hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná.[487] A megtagadási jog felmerülhetne akkor is, ha – a Be. 81. § (2) bekezdésében foglalt titoktartási kötelezettség esetét ide nem értve – foglalkozásánál vagy közmegbízatásánál fogva ténykedésével a titoktartási kötelezettségét megsértené, és nem állnának fenn a törvényi kivételek.[488]

Amint arról az értekezés több ízben szót ejt, a hatályba lépő Be. immár nem „csak" a kizárási szabályok között[489] szabályozza e kérdést, de félreérthetetlenül rögzíti azt is, hogy a szakértő szakkérdésre vonatkozóan tanúként nem hallgatható ki.[490]

Az új Be. a szakértő kötelezettségeire és jogaira vonatkozó jelenlegi szabályozáson lényegében

483 1998. évi Be. 113. § (1) bekezdés
484 1998. évi Be 103. § (5) bekezdés
485 1998. évi Be 81. § (1) bekezdés a)-d) pont
486 1998. évi Be 83. § (1) bekezdés
487 1998. évi Be 82. § (1) bekezdés a)-b) pont
488 1998. évi Be 82. § (1) bekezdés c) pont
489 Be. 191. § (1) bekezdés c) pont 1. fordulat
490 Be. 198. § (1) bekezdés 2. mondat, 2. fordulat

nem, néhány pontosítást érintően változtatott.[491] E körben említendő, hogy a szakértő díját megállapító határozat elleni jogorvoslat elől elhagyja a „külön" kitételt, továbbá – egyértelmű elrendezéssel – tételesen megjelöli, kivel kell azt közölni, akiknek azzal szemben jogorvoslati joguk van. A szakértő eljárása során érvényesülő közreműködési kötelezettség szabályozása sem egy az egyben – változatlan,[492] a szabályozásban hasznosnak látom, hogy ezután tételesen kerül megjelölésre: a terhelt, a sértett és a tanú konkrétan mire köteles, s ha azt nem teljesíti, mi annak a szankciója. Ez a sértett és a tanú viszonylatában nem volt ennyire egyértelmű, a terheltet érintően pedig a kényszer „testi kényszerre" konkretizálása teszi világossá, hogy sértett és tanú tekintetében ez nem alkalmazható. A terhelt,[493] sértett[494] és a vagyoni érdekelt[495] tekintetében előírt az eljárási cselekményeken való részvételi kötelezettség azzal, hogy egyedül a sértettnél van hozzátéve „a szakértői vizsgálatot is ideértve" kitétel, illetőleg a tanú tekintetében nincs felállítva általános részvételi kötelezettség. Nehéz, de talán nem is szükséges megfejteni a szabályozás logikáját, hiszen ha pl. a tanú részvétele szükséges, akkor idézésének folyományaként lesz köteles részt venni az eljárási cselekményen.[496] A magánszakértői eljárás során – azon túl, hogy már nem lehet egyidejű – a közreműködési kötelezettség kizárásában[497] a magánszakértés esélyének közvetett lerontásának veszélye sejlik fel.

IV. 6. A szakértő kötelező alkalmazása

Amint arról fentebb már esett szó, a különleges szakértelem fogalmának konkrét törvényi definíciója nincs, és a szakkérdések különfélesége miatt talán nem is lehet, ám a büntetőeljárási törvények az eljárási hatóságok számára mégis rendre kötelezővé teszi a szakértő kirendelést, ha különleges szakkérdés megoldása áll előttük. Ekkor a „kötelezettség címzettjének legfőképpen a bíróság tekintendő, minthogy az ítélet megalapozottsága és végeredményben az egész eljárás sorsa múlhat azon, hogy a szakértői vélemények megalapozzák-e azt. Annak az eldöntése, hogy a tények megismerése, elbírálása különleges szakértelmet igényel-e, végül is *a döntésre hivatott belátásától*

491 1998. évi Be. 105. §; Be. 192. §, 193. § (1) bekezdés és 199. §
492 1998. évi Be. 106. §; Be. 194. § (1)-(6) bekezdés
493 Be. 39. § (3) bekezdés a) pont
494 Be. 51. § (6) bekezdés a) pont
495 Be. 57. § (5) bekezdés
496 Be. 112. § (2) bekezdés: Aki idéznek, köteles az őt idéző bíróság, ügyészség, illetve a nyomozó hatóság előtt megjelenni. 114. § (1) bekezdés b) pont: Az idézés tartalmazza azt, hogy az idézettnek hol, mikor, milyen minőségben kell megjelennie.
497 Be. 195. § (7) bekezdés: A magánszakértői vélemény elkészítésére megbízott szakértő eljárása során az (1)-(6) bekezdés rendelkezései nem alkalmazhatók.

függ".[498]

A büntetőeljárási törvény tehát általában a kirendelésre jogosultra hárítja a döntést, vannak azonban olyan kérdések, amikor maga a törvény mondja meg, hogy a különleges szakértelem az adott tárgykörben szükséges, vagyis a döntést magának tartja meg.

Az 1896. évi Bp. kötelezővé tette szakértő alkalmazását halottszemle és boncolás[499] keretében, a halál okának megállapítására[500], továbbá elmezavar vagy öntudatlanság megállapítására[501] egyaránt két orvos-szakértő bevonásával. A törvényjavaslat indokolása[502] szemléletesen rögzíti, hogy „a bírónak joga van az eljárás minden szakában hivatalból szakértőket alkalmazni, de nincs joga azokat minden esetben mellőzni. Ez, első pillanatra a bizonyítékok szabad mérlegelésének rendszerébe látszik ütközni, de valóban csak látszik, mert ha a biró belátása szerint rendeli el azt, hogy mire nézve és mily irányban szükséges a szakértői szemle, továbbá a szemle eredményét szabadon mérlegelheti: úgy elég van téve a szabad bizonyítás tana követelményének. Azt azonban, hogy fontos orvostani és technikai kérdésekre nézve a biró mellőzze a szakértőket és saját észleletével helyettesítse azok véleményét: ez már csak azért is helytelen volna - mondja Löwe, a német perrendtartás egyik commentatora - mert ha az illető birák képeseknek tartják is magukat a technikai kérdések megítélésére, meg kell gondolniok, hogy az ügy fölött még más birák is dönthetnek (352. lap, 2. jegyzet)."

Jelentőségére tekintettel jegyzem meg, hogy az 1896. évi Bp. nevesítette még - nem kötelező jelleggel - a pénz, közhitelpapir- és bélyeghamisitást[503], a (kéz)irás azonosítást,[504] a csalárd és vétkes bukást[505], a gyújtogatást és a kárt okozó egyéb bűncselekményeket[506]. (A későbbi jogszabályoknál erre nem térek ki, tekintve, félő,hogy a szabályozás változásának ismertetése áttekinthetetlenséget okozna.)

Az 1951. évi III. törvény szerint „Az igazságügyminiszter rendelettel egyes bűncselekményeknél szakértő meghallgatását kötelezővé teheti és ezzel kapcsolatban a szakértő meghallgatására és a szemlére vonatkozóan részletes eljárási szabályokat állapíthat meg."[507]

Ehelyütt említést kell tenni a büntető ügyekben szakértők igénybevételéről és a szakértők eljárására

498 Király Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó (3. kiadás), 2003, 256. oldal, [358] lapszél szám.
499 1896. évi Bp. 240. §
500 1896. évi Bp. 241.§
501 1896. évi Bp. 246. §
502 1896. évi Bp. indokolása XIV. FEJEZET I.B) 3. pont
503 1896. évi Bp. 247-249. §
504 1896. évi Bp. 250. §
505 1896. évi Bp. 251. §
506 1896. évi Bp. 252-253. §
507 1951. évi III. törvény 60. §-ának (1) bekezdés

vonatkozó különleges szabályok megállapításáról szóló 3/1952. (I.15.) IM. számú rendeletről is, amely alapján kötelező volt szakértőt alkalmazni halottszemle és boncolás keretében[508], a halál okának megállapítására[509], továbbá elmezavar vagy öntudatzavar megállapítására[510] – egyaránt két orvosszakértővel. Változást csak az hozott, hogy a szabályzás törvényi szint alá került, a rendelet egyebekben meghagyta, hogy a bíróság szakértői vélemény adásáért az igazságügyminiszter által jegyzékbe vett, a területén működő állami szervhez vagy állami vállalathoz köteles fordulni, és csak ezek hiányában rendelhet ki kinevezett állandó szakértőt vagy más személyt (1. §). Ez a kinevezett állandó szakértőt megkerülő főszabály nem vonatkozott orvosi és vegyészeti szakkérdésekre (4. §), mert ekkor állandó szakértőként a megyei bírósági orvostól, illetőleg az országos bírósági vegyészeti intézettől kellett szakvéleményét beszerezni (5. §).

A 3/1952. (I.15.) I.M. számú rendeletet az igazságügyi szakértőkről szóló 44/1954. (VII. 29.) MT rendelet 15. §-a hatályon kívül helyezte, a minisztertanácsi rendelet végrehajtásáról szóló 8/1954. (IX. 1.) IM rendelet a korábbi szabályozást megismételte, eszerint kötelezővé tette szakértő alkalmazását halottszemle és boncolás keretében[511] a halál okának megállapítására[512], továbbá elmebetegség és öntudatzavar megállapítására[513] – egyaránt két orvosszakértővel.

Az 1962. évi Be. szabályozása annyiban tért el a korábbi szabályozástól, hogy az igazságügyminiszternek a rendeletalkotási jogát a belügyminiszter és a legfőbb ügyész egyetértéséhez kötötte,[514]ezt meghaladóan az állami szervet (vállalatot) felcserélte rendeletben kijelölt szakértőtestületre (hatóságra, szervre).[515]

Az igazságügyi szakértői szervezetről szóló 29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet végrehajtásáról szóló 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet ugyan hatályon kívül helyezte a 8/1954. (IX. 1.) IM rendelet nagyobb

508 A büntető ügyekben szakértők igénybevételéről és a szakértők eljárására vonatkozó különleges szabályok megállapításáról szóló 3/1952. (I.15.) I.M. számú rendelet (továbbiakban: 3/1952. (I.15.) I.M. számú rendelet) 9. § (1) bekezdés

509 3/1952. (I.15.) I.M. számú rendelet 11. § (2) bekezdés

510 3/1952. (I.15.) I.M. számú rendelet 14. § (1) bekezdés

511 Az igazságügyi szakértőkről szóló 44/1954. (VII. 29.) MT rendelet (továbbiakban: 44/1954. (VII. 29.) MT rendelet) 12. § (1)-(2) bekezdés

512 44/1954. (VII. 29.) MT rendelet 12. § (3) bekezdés

513 44/1954. (VII. 29.) MT rendelet 16. § (1) bekezdés

514 1962. évi 8. törvényerejű rendelet (továbbiakban: 1962. évi 8. tvr.) 68. § (1) Az igazságügyminiszter a belügyminiszterrel és a legfőbb ügyésszel egyetértésben rendelettel egyes bűntetteknél szakértő meghallgatását kötelezővé teheti és ezzel kapcsolatban a szakértő meghallgatására és a szemlére vonatkozóan részletes eljárási szabályokat állapíthat meg.

515 1962. évi 8. tvr. 68. § (2) bekezdés Az igazságügyminiszter rendelettel kötelezővé teheti vagy megengedheti, hogy a bíróság meghatározott körbe tartozó szakkérdésekben szakértő kirendelése helyett vélemény nyilvánítása végett vagy az általa kirendelt szakértő véleményének felülvizsgálása végett a rendeletben kijelölt szakértőtestületet vagy hatóságot, illetve szervet keresse meg. Az igazságügyminiszter az eljárást erre az esetre a szakértőkre vonatkozó rendelkezésektől eltérően is szabályozhatja.

részét, de a szakértő kötelező alkalmazására vonatkozó rendelkezéseket nem, a helyzet ebben változatlan maradt.

Az 1988. június 30-ig hatályos, az igazságügyi szakértői működésről szóló 9/1965. (VIII. 23.) IM rendelet 18. §-ának (1) bekezdése tartalmazta, hogy „Orvosszakértő alkalmazásának van helye, ha személy életével, testi épségével vagy egészségével, illetőleg halálesettel kapcsolatos vagy egyéb kérdésben orvosi szakismeretre van szükség"; és a (2) bekezdés igencsak kiszélesítette az orvosi szakértés kötelező alkalmazási körét: „Orvosszakértőt kell alkalmazni különösen halottszemle, boncolás, holttest kihantolása, csontvázak és csontmaradványok vizsgálata, illetőleg egészségi állapot, munkaképesség-csökkenés vizsgálata, testi sértéssel, egészségromlással, magzatelhajtással, illetőleg nemi erkölcs elleni bűntettel kapcsolatos vizsgálat, továbbá véralkohol-vizsgálat, elmeállapot vizsgálata, úgyszintén a származás megállapítása, illetőleg a kényszerelvonó kezelés elrendelése során szükséges vizsgálat esetében." Ezek a példálózóan megjelölt kérdések döntően a büntetőjog területére estek.

Az 1973. évi Be. 68. §-ának (2) bekezdése mondta ki, hogy szakértő igénybevétele kötelező, ha az eldöntendő kérdés tárgya a) elmebetegség, gyengeelméjűség vagy tudatzavar, b) kényszergyógykezelés vagy kényszerelvonó kezelés szükségessége. Az 1979. július 1-től hatályos módosítással[516] átfogalmazva a) kóros elmeállapot, b) kényszergyógykezelés vagy kényszergyógyítás szükségessége kérdésekben volt kötelező. Az 1979. évi 4. törvényerejű rendelet 7. §-ához fűzött indokolásból kitűnően a módosítás megfeleltetés volt az akkor új Btk.-val, azaz az 1978. évi IV. törvénnyel.

Az 1973. évi Be. egyfelől visszatért a törvényi szintű szabályozáshoz, de csak részlegesen, mert a 68. §-ának (3) bekezdése szerint az igazságügyminiszter – a belügyminiszterrel és a legfőbb ügyésszel egyetértésben – szakértő igénybevételét a (2) bekezdésben nem említett kérdésben is kötelezővé teheti. Ebből a kettős szintű szabályozásból elvileg következhetett, hogy a miniszteri szintnek alapvetően igazodnia kellett a törvényi szint mércéjéhez, bár a törvényjavaslat 68-69. §-hoz adott indokolás 1. pontja ebben egyedül a „gyakorlat igényeit szem előtt tartva" megfontolást rögzítette. Az 1973. évi Be. szabályozásának talánya, hogy vajon miért hagyott fel a szakértés törvényi szintű megkövetelésével a halál okának tisztázásához. Ugyanakkor kétségtelen, hogy – bár nem általában a halál okának tisztázásához, hanem feltehetően a tipikusnak vehető helyzetet tételezve – igazságügyi orvosi boncoláshoz kötötte a két szakértő kötelező alkalmazását, s ebből talán visszakövetkeztethető a szakértés beszerzésének általános kötelezősége. Ezt a gyakorlat

516 Megállapította: 1979. évi 4. törvényerejű rendelet 7. § Hatályos: 1979. VII. 1-től.

sohasem tette kérdéssé, függetlenül attól, hogy nem a törvény írta elő. A tradicionális szabályozás követése egyszerűbb és egyértelműbb lett volna.

A 9/1965. (VIII. 23.) IM rendelet – 1979. július 17-től hatályos[517] – 74/A. §-a a szakértő igénybevételét kötelezővé tette, ha a gazdálkodási kötelességeket sértő bűncselekmények (1978. évi IV. törvény XVII. fejezet I. cím) esetén az eldöntendő kérdés tárgya a) a népgazdaság érdekének sérelme, b) a népgazdaságnak hátrány okozása, c) a népgazdaság szervének megtévesztésével jelentős hátrány okozása, d) a beruházások rendjéhez fűződő érdekek jelentős sérelme, e) a hitelrendszer vagy a pénzforgalom rendjéhez fűződő érdekek jelentős sérelme, f) a külkereskedelem érdekének sérelme. Az 1988. július 1-től 2008. december 31-ig hatályos, az igazságügyi szakértőkről szóló 2/1988. (V. 19.) IM rendelet már nem élt a kötelezővé tétel lehetőségével.

Az 1998. évi Be. szerint[518] a szakértő alkalmazása kötelező, ha a)[519] a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés személy kóros elmeállapota, illetőleg kábítószer-függősége, b)[520] a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés kényszergyógykezelés szükségessége, c) a személyazonosítást biológiai vizsgálattal végzik, d) elhalt személy kihantolására kerül sor.

A 1998. évi büntetőeljárási törvény a kötelező szakértés körét tehát egészében törvényi szinten szabályozta, azt már részlegesen sem engedte át az igazságügyi miniszternek. E határozottnak szánt megállapítás mégsem helytálló, ugyanis a 2013. július 1. napjával hatályba lépett új Büntető Törvénykönyv[521] az elkövetéskor a tizenkettedik életévét már betöltött, de a tizennegyedik életévét még be nem töltött elkövető szűk bűncselekményi körre szorított büntetőjogi felelősségét attól tette függővé, hogy az elkövetéskor rendelkezett-e a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátással,[522] azaz belátási képességgel. A büntetőeljárási törvény erre nem reagált, de reagált az igazságügyért felelős miniszter, midőn úgy rendelkezett, hogy a megjelölt életkorú személy (fiatalkorú terhelt) beszámítási és belátási képességének vizsgálatát sajátos módon összevonta, s kötelezően előírta, hogy a beszámítási képesség vizsgálatát követően – ha a terhelt beszámítható – a beszámítási képességet vizsgáló szakértő[523] a „belátási képességről is véleményt ad[524] azzal, hogy a belátási képesség vizsgálatához a terhelt klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológiai vizsgálatát is el kell elvégezni”, továbbá mind a beszámítási, mind a

517 Beiktatta: 12/1979. (VII. 17.) IM rendelet 2. § Hatályos: 1979. VII. 17-től.
518 1998. évi Be. 99. § (2) bekezdés
519 Megállapította: 2002. évi I. törvény 62. § Módosította: 2009. évi CXXXVI. törvény 26. § (4) fb)
520 Módosította: 2009. évi CXXXVI. törvény 26. § (4) bek.
521 2012. évi C. törvény
522 2012. évi Btk. 16. §
523 Helyesen: szakértők
524 Helyesen: adnak

belátási képességének vizsgálatához „szakkonzultánsként gyermek- és ifjúsági pszichiátriai vagy ezzel egyenértékű szakvizsgával rendelkező és e képesítése tekintetében az egészségügyi dolgozók működési nyilvántartásában szereplő személyt kell igénybe venni."[525] Ezt a helyzetet nagyon helyesen észlelte Vaskuti András, aki szerint a belátási képesség vizsgálata „kötelező és szakkérdés".[526] A szabályozás tehát kétszeres kötelezést tartalmaz a megjelölt életkorú személy (fiatalkorú terhelt) tekintetében, mert adott életkora alapján egyrészt kötelezővé teszi a beszámítási képességének vizsgálatát, másrészt – amennyiben van beszámítási képessége – kötelezővé teszi a belátási képességének a vizsgálatát is.

A szabályozás tartalmilag helyes, az pedig, hogy az újonnan hatályba lépő Be. vonatkozó rendelkezése – amely szerint a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú beszámítási képességének és a bűncselekmény következményeinek felismeréséhez szükséges belátási képességének vizsgálata érdekében a megalapozott gyanú közlését követően jogszabályban meghatározottak szerint haladéktalanul gondoskodni kell a szakértői kirendelésről, illetve hogy a szakértők egyesített szakvéleményt készítenek[527] - végre eljárásjogilag is aggálytalan helyzetet teremtett.

A kábítószer-függőség kapcsán a 2002. évi I. törvény javaslatához fűzött indokolás a szakértő kötelező alkalmazását azzal támasztotta alá, hogy „orvosi megítélése legalább olyan bonyolult kérdés, mint az alkoholizmus, vagy a kóros elmeállapot kérdése, és adott esetben a három kategória között átfedések is lehetnek. A kábítószer-függőségnek nem pusztán a régi Btk. 282. vagy 282/A. §-ának alkalmazása szempontjából volt nagy jelentősége - itt a minősítést és a büntetést meghatározó tényező - de a kábítószer-függőség orvosi vizsgálata általában minden büntetőügyben szükséges, ahol erre utaló adat merül fel."[528] A kábítószer-függés a 2013. július 1-től hatályos Btk[529]. szabályozásában már nem minősítési kérdés, de kétségtelenül továbbra is jelentős kérdés, mert – a 2013. július 1. napja előtt elkövetett bűncselekményt elbíráló áthúzódó ügyeken túl – a kábítószer-függőséget gyógyító kezelésben részvétel meghatározott feltételek esetében büntethetőséget megszüntető ok lehet.[530] Az viszont, hogy általános szükség volna a kábítószer-függés vizsgálatára,

525 Az igazságügyért felelős miniszter ezt oly módon végezte el, hogy a 21/2014. (III.13.) KIM rendelet 22. § (2) bekezdésével 2014. március 15. napjával hatályosan módosította a 31/2008. (XII.31.) IRM rendeletet, s így a módosított rendelet 19/A. §-a tartalmazza a megjelölt életkorú személy (fiatalkorú terhelt) beszámítási és belátási képességének vizsgálatára vonatkozó – kötelező – szabályozást.

526 Vaskuti András: Az életkor és a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések a új Btk-ban, Jogtudományi Közlöny 2015/4. szám 173-182. oldal

527 Be. 686. §

528 2002. évi I. törvény javaslat 62. §-hoz fűzött indokolása

529 2012. évi C. törvény

530 Btk. 180. § (1) bekezdés

kétséges, és gyakorlatilag kivitelezhetetlen, legfeljebb arról lehet szó, hogy ha felmerül a kóros elmeállapot kérdése, avagy nem ilyen alapon jelentősebb enyhítő körülményt képezhet.

A 1998. évi Be. – amint az 1973. évi Be. – sem tette kötelezővé a szakértés megkövetelését a halál okának tisztázásához, viszont azzal, hogy ehhez - és nem az igazságügyi orvosi boncoláshoz - rendelte a két szakértő kötelező alkalmazását, némileg világosabb helyzetet teremtett. Az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII.31.) IRM rendelet szerint ugyanis „Ha büntetőeljárásban elmeállapot orvosszakértői vizsgálatára kerül sor, a vizsgálatot végző szakértők közül az egyiknek igazságügyi pszichiátria (igazságügyi elmeorvostan), a másiknak pedig igazságügyi orvostan vagy igazságügyi pszichiátria (igazságügyi elmeorvostan) képesítéssel kell rendelkeznie."[531] Megismétlem, célszerűbb lett volna direkt szabállyal kötelezővé tenni a szakértő bevonását a halál okának megállapításához.

A Be. általában szakított az 1896. évi Bp-től következetes azon törvényalkotási megoldással, hogy maga a törvény határozza meg, mikor nem bízza a szakértő igénybevételét a szakértő kirendelésére jogosultra, hanem maga mondja meg mely kérdésekben kötelező a szakértő alkalmazása. Egyedüli szabály a szakértő kötelező alkalmazására, hogy a bűncselekmény elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennegyedik életévét be nem töltött fiatalkorú beszámítási és belátási képességének vizsgálatára – a megalapozott gyanú közlését követően - haladéktalanul gondoskodni kell a szakértői kirendelésről".[532] Ezt a törvényi szabályozást egyúttal kifejezetten helyeselem is, mert – mint már jeleztem – jelenleg kifogásolható módon rendelet írja elő, csakhogy törvényi felhatalmazás nélkül. Úgy látom, hogy a végrehajtási rendeletek kiadására adott felhatalmazások[533] között sincs olyan, amely – egyebekben – engedne nem törvényi szintű szabályozást.

A gyakorlat a több mint százéves – és beváltnak tekinthető – megoldás nélkül feltehetően bizonytalanságban marad. Feltételezésem szerint mégis a tradicionális rutin fog működni, vagyis a kóros elmeállapot, a kábítószerfüggés, a kényszergyógykezelés szükségessége, a biológiai személyazonosítás és a kihantolás, [534] valamint a halál oka és körülményei[535] kérdéseiben továbbra is mintegy kötelezőnek veszi a szakértő bevonását. Ez a kör ugyanis konszenzuális minimumnak tekinthető.

Az 2018. július 1. napján hatályba lépő Be. a szakértő kötelező kirendelésére vonatkozó előírást a

531 Az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII.31.) IRM rendelet 17. § (1) bekezdése
532 Be. 686. §
533 Be. 866. §
534 1998. évi Be. 99. § (2) bekezdés
535 1998. évi Be. 101. § (2) bekezdés 1. mondat 1. fordulat

fiatalkorúakra vonatkozó - előbbiekben már említett - külön eljárás kapcsán rögzíti.

Az alábbi táblázat a szakértő kötelező kirendelésére vonatkozó áttekintést tartalmazza.

szakértő kötelező	törvény	rendelet
halottszemle, boncolás a halál okának megállapítása	1896. évi Bp. 240-241. §	-
elmezavar, öntudatlanság	1896. Bp. 246. §	-
	1951. évi Bp.	3/1952. (I.15.) I.M. rendelet
halottszemle, boncolás a halál okának megállapítása	-	9. § (1) bekezdés, 11. § (2) bekezdés
elmezavar, öntudatzavar	-	14. § (1) bekezdés
		8/1954. (IX.1.) IM rendelet
halottszemle, boncolás a halál okának megállapítása	-	12. § (1)-(2) bekezdés
elmebetegség, öntudatzavar	-	16. § (1) bekezdés
	1962. évi Be.	8/1954. (IX.1.) IM rendelet
halottszemle, boncolás a halál okának megállapítása	-	12. § (1)-(2) bekezdés
elmebetegség, öntudatzavar	-	16. § (1) bekezdés
különösen halottszemle, boncolás, holttest kihantolása, csontvázak és csontmaradványok vizsgálata, testi sértéssel, egészségromlással, magzatelhajtással, illetőleg nemi erkölcs elleni bűntettel kapcsolatos vizsgálat, továbbá véralkohol-vizsgálat, elmeállapot vizsgálata, kényszerelvonó kezelés elrendelése során szükséges vizsgálat	-	9/1965. (VIII. 23.) IM rendelet 18. § (1) – (2) bekezdés
	1973. évi Be. 68. § (2) bekezdés	-
elmebetegség, gyengeelméjűség, tudatzavar (1979. július 1-től kóros elmeállapot)	a)	-
kényszergyógykezelés, kényszerelvonó kezelés (1979. július 1-től kényszergyógykezelés, kényszergyógyítás)	b)	-
gazdálkodási kötelességeket sértő bűncselekmények egyes kérdései	-	9/1965.(VIII.23.) IM rendelet 74/A. § (1979. július 17.-től 1988. június 30.-ig)
-		2/1988. (V. 19.) IM rendelet (2009. január 1-ig)
	1998. évi Be. 99. § (2) bekezdés	31/2008. (XII.31.) IRM rendelet
kóros elmeállapot, kábítószerfüggés	a)	-
kényszergyógykezelés	b)	-
biológiai személyazonosítás	c)	-
kihantolás	d)	-
12-14 éves elkövető beszámítási és belátási képessége	Be. 686. § - 2018. július 1. napjától	2014. III. 15-től 19/A. §

IV. 7. Több szakértő kötelező alkalmazása

Az alábbiakban tekintsük át a „két szakértő" kérdésnek szabályozását. „Ha a szemléhez szakértők szükségesek: a bíróság rendes szakértői közül kettőt, az ügy fontosságához képest esetleg többet kell alkalmazni. Csekélyebb fontosságu körülménynek megállapitására, vagy ha több szakértő nehezen volna található; egynek alkalmazása is elégséges."[536] A főszabály tehát a két szakértő alkalmazása, lehet több, míg csak kivételes elégséges az egy. Ha pedig fontos esetekben, midőn a késedelemmel járó veszély miatt csak egy szakértőt alkalmazott a bíró, iparkodjék ennek véleményét egy másik szakértővel „felülbiráltatni" – figyelmeztet az indokolás.

A törvény - mindenekben kitűnő - indokolása azt is tartalmazta, hogy az <ügy fontossága> és a <csekélyebb fontosságú körülmény> fölött a biró van hivatva határozni. A határozat nagy óvatosságot igényel. Nagyon sok szakértő alkalmazása épp oly végzetes lehet, mint nagyon kevésé. A sok szakértő teljesen összezavarhatja az ügyet. Egy trieszti esküdtszéki tárgyaláson öt orvost hallgattak ki, kiknek véleményeit hallva, az egyik esküdt felkiáltott: <Nem kétségeket és ismeretlen tekintélyekre való hivatkozásokat, hanem határozott felvilágosítást kérünk>. A <csekélyebb fontosságú körülmény>-t nem kell úgy magyarázni, mintha itt a büntetendő cselekmény súlyosságának nagyobb vagy kisebb foka volna értendő. Lehet, hogy a szakértői szemlétől függ annak meghatározása: vétség vagy bűntett-e valamely cselekmény, lehet, hogy a büntetés tartamára volna irányadó a szakértői vélemény. Ily esetek csekélyebb fontosságúaknak nem tekinthetők."

Az 1896. évi Bp. külön szabállyal[537] mondta ki, hogy „A halottszemlére és a bonczolásra két orvos-szakértőt kell alkalmazni", és e törvényhely 3. bekezdésnek megfelelően „A szakértők véleményében kimondandó, hogy mi volt a halálnak közvetlen oka és ezt az okot mi idézte elő."

További külön szabályként a 246. §-a[538]-akként rendelkezett, hogy „Ha gyanuok merül fel arra nézve, hogy a terhelt beszámithatóságát kizáró vagy korlátozó elmezavarban, vagy öntudatlanságban szenved, a megfigyelést mindig két orvosnak kell teljesiteni és véleményt adni".

A lehetőleg két szakértő szabályában áttételesen vélhetően az „unus testis, nullus testis"[539] elve tükröződik az 1896. évi Bp. szerint.

Az 1951. évi III. törvény megfordította az addigi főszabályt azzal, hogy „Rendszerint egy szakértőt kell alkalmazni; különösen fontos vagy bonyolult ügyben azonban több szakértő is

536 1896. évi Bp. 227. § (3) bekezdés
537 1896. évi Bp. 241. § (1) bekezdés
538 1896. évi Bp. 246. § (1) bekezdés
539 Egy tanú: nem tanú.

közreműködhetik".[540] A törvényjavaslat indokolása ezen módosításra nem adott magyarázatot, feltehetően arra vezethető vissza, hogy az indokolás mindenekben az egyszerűsítést preferálta.[541]

A törvény[542] az igazságügyminiszter részére rendeleti szabályozást engedett bizonyos tárgykörben,[543] de a miniszter azon túllépve több szakértő alkalmazását is előírta, a 3/1952. (I.15.) IM. számú rendelet alapján a halottszemlét és a boncolást[544], valamint az elmebetegség és öntudatzavar megállapítását[545] egyaránt két orvosszakértőnek kellett végeznie.

Ezt követően a 8/1954. (IX.1.) I.M. számú rendelet[546] szerint halottszemlénél és orvosrendőri boncolásnál egy, ellenben a bírósági boncolásnál két orvost kellett alkalmazni[547], bírósági boncolásnál a bírósági orvost, kórboncnoki képesítésű igazságügyi orvosszakértőt, akadályozásuk esetén, vagy ilyenek hiányában kórboncnoki, illetőleg bírói (törvényszéki) orvosi képesítésű orvost kell kirendelni[548]. Ha adatok mutattak arra, hogy a terhelt elmebetegségben vagy öntudatzavarban szenvedett vagy szenved, elmeállapotát két orvosszakértővel kellett megvizsgáltatni; ezek közül az egyik igazságügyi elmeorvos-szakértő, ennek hiányában bírósági (törvényszéki) orvosi képesítéssel rendelkező orvos kellett, hogy legyen[549].

A szocialista büntetőeljárási jogalkotás második szakaszát jelentő, a büntető eljárásról szóló 1962. évi 8. tvr.[550] akként rendelkezett, hogy rendszerint egy szakértőt kell alkalmazni; különösen fontos vagy bonyolult ügyben azonban több szakértő is közreműködhet, míg a bírósági boncolásnál és a terhelt elmeállapotának vizsgálatánál két orvosszakértőt kell alkalmazni.[551] A törvény tehát beemelte a korábbi rendeleti szabályokat, egyéb változást nem hozott, a törvényjavaslat indokolása az V.

---

540 1951. évi III. törvény 58. § (2) bekezdés

541 1951. évi III. törvény javaslatának indokolása az 53-65. §-okhoz: „Az egyes bizonyítási eszközök tekintetében a javaslat nem tartalmaz érdemi eltérést az eddigi Bp.-tól, mindössze annak egyszerűsítésére és hézagainak kitöltésére törekszik."

542 1951. évi III. törvény 60. §

543 1951. évi III. törvény 60. § (1) bekezdés: Az igazságügyminiszter rendelettel egyes bűncselekményeknél szakértő meghallgatását kötelezővé teheti és ezzel kapcsolatban a szakértő meghallgatására és a szemlére vonatkozóan részletes eljárási szabályokat állapíthat meg. (2) Az igazságügyminiszter rendelettel kötelezővé teheti vagy megengedheti, hogy a bíróság meghatározott körbe tartozó szakkérdésekben szakértő kirendelése helyett vélemény nyilvánítása végett vagy az általa kirendelt szakértő véleményének felülvizsgálása végett a rendeletben kijelölt szakértőtestületet vagy hatóságot, illetőleg szervet keresse meg. Az igazságügyminiszter az eljárást erre az esetre a szakértőkre vonatkozó rendelkezésektől eltérően is szabályozhatja.

544 3/1952. (I.15.) I.M. számú rendelet 10. § (1) bekezdés

545 3 id. I.M rendelet 14. § (1) bekezdés

546 Kiadva az igazságügyi szakértőkről szóló 44/1954. (VII. 29.) MT rendelet 15. §-ának (2) bekezdésében kapott felhatalmazással annak végrehajtására.

547 8/1954. (IX.1.) I.M. számú rendelet 13. § (1) bekezdés

548 idézett I.M. rendelet 13. § (2) bekezdés

549 idézett I.M. rendelet 16. § (1) bekezdés

550 továbbiakban: 1962. évi 8. tvr.

551 1962. évi 8. tvr 66. § (2) bekezdés

fejezet kapcsán nem részletező jellegű, miután leszögezi, hogy a javaslatnak a szakértői véleményre vonatkozó rendelkezései (66-69. §) nem tartalmaznak érdemi eltérést a hatályos jogtól, csupán a 66. § (2) bekezdése szabályoz olyan kérdéseket, amelyeket eddig alacsonyabb szintű jogszabály rendezett. Ezt követően a 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet[552] ugyanakkor mégis úgy szólt, hogy ha feltételezhető, hogy az ügyben valamely testület, intézet, intézmény (műszaki, egészségügyi intézet vagy intézmény stb.) vagy annak dolgozója (mérnök, orvos stb.), illetőleg könyvszakértő, műszaki szakértő, orvosszakértő e feladatkörében érdekelt lehet, két szakértőt kell meghallgatni[553]

Nem tűnik egyértelműnek a feltételezhető érdekeltség („elfogultság") esetére rendelt két szakértős szabály, jelentheti azt, hogy a közvetlenül érintett szakértő mellett kell további szakértőnek eljárnia, de értelmezhető úgy is, hogy a közvetlenül érintett nem járhat el, viszont két közvetetten érintett szakértő párosban már eljárhat. Erre a szerencsére kivételes szabályra egyetlen válasz adható: amennyiben az elfogultság feltételezhető, az valószínűsített, s nem járhat el sem a közvetlenül, sem a közvetve érintett szakértő.

Nem sokkal később, az igazságügyi szakértői működésről szóló 9 9/1965. (VIII.23.) IM rendelet rendezte el, hogy „A bírósági boncolást két - állandó vagy kijelölt - igazságügyi orvosszakértő végzi. Közülük legalább az egyiknek igazságügyi orvostani vagy kórbonctani szakképesítéssel kell rendelkeznie"[554] Ugyanezen rendelet szabta meg, hogy ha a büntető eljárás során adatok mutatnak arra, hogy az elkövető a cselekményt elmebeteg állapotban, gyengeelméjűségben vagy tudatzavarban követte el, vagy ezt követően lett elmebeteg, elmeállapotát két orvosszakértővel kell megvizsgáltatni: ezek közül az egyiknek állandó vagy kijelölt igazságügyi elmeorvosszakértőnek, a másiknak elmegyógyász szakorvosnak, állandó szakértőnek vagy kijelölt igazságügyi orvosszakértőnek kell lennie" [42. § (1) bekezdés].

Az 1973. évi I. törvény alapján rendszerint egy szakértőt kell igénybe venni, ha a vizsgálat jellege szükségessé teszi, több szakértő is kirendelhető[555], míg a következő bekezdés előírta, hogy igazságügyi orvosi boncolásnál és a terhelt elmeállapotának vizsgálatánál két szakértőt kell igénybe venni, illetve az igazságügyminiszter - a belügyminiszterrel és a legfőbb ügyésszel egyetértésben - több szakértő igénybevételét más esetben is kötelezővé teheti.[556]

A törvény ezzel megmaradt a korábbi szabályozásnál, egyúttal viszont az igazságügyminiszter

552 Kiadva az igazságügyi szakértői szervezetről szóló 29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet végrehajtására.
553 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet 11. § (4) bekezdés
554 id. IM. rend. 26. § (1) bekezdés
555 1973. évi I. törvény (továbbiakban: 1973. évi Be.) 69. § (1) bekezdés
556 1973. évi Be. 69. § (2) bekezdés

részére újfent rendeleti úton engedte a több szakértő alkalmazási körének bővítését. A 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet – egyébkénti módosítása[557] ellenére – a 11. § (4) bekezdése hatályban maradt.

Az 1973. évi Be. törvényjavaslatának indokolása is rendkívül szűkszavú, mégis a 68-69. §-hoz fűzött magyarázat 2. pontjában legalább utal rá, hogy „(a) vizsgálat jellege (például bonyolultsága, terjedelme) azonban - kivételesen - több szakértő kirendelését is szükségessé teheti[558]. Két szakértő igénybevétele - garanciális okokból - néhány esetben kötelező; külön jogszabály további eseteket is megállapíthat.[559]

Az igazságügyi szakértőkről szóló 2/1988. (V. 19.) IM rendelet újraszabályozásban nincs változás: az igazságügyi orvosi boncolást két – állandó vagy kijelölt – igazságügyi orvosszakértő végzi[560] ; ha a büntetőeljárás során kerül sor az elmeállapot vizsgálatára, a két orvosszakértő közül az egyiknek állandó vagy kijelölt igazságügyi elemorvos-szakértőnek, a másiknak állandó szakértőnek, kijelölt igazságügyi orvosszakértőnek vagy elmegyógyász szakorvosnak kell lennie[561]. Az igazságügyminiszter tehát nem élt a több szakértő alkalmazási körének bővítésével - a 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet immár tárgytalanná vált.[562]

Az 1998. évi Be.[563] szerint „rendszerint egy szakértőt kell alkalmazni; ha a vizsgálat jellege szükségessé teszi, több szakértő is kirendelhető; ez úgy is történhet, hogy a kirendelés csak a szakértői csoport vezetőjét jelöli ki, és feljogosítja őt arra, hogy a többi szakértőt bevonja[564]; a halál oka és körülményei, valamint az elmeállapot vizsgálatánál két szakértőt kell alkalmazni; jogszabály más esetben is kötelezővé teheti több szakértő alkalmazását[565].

Az 1998. évi Be. törvényjavaslatának indokolása a 99-101. §-hoz rendelt részében nem tartalmaz megokolást az egy vagy több szakértő alkalmazására, ugyanakkor az igazságügyi szakértői működésről szóló 2008. évi IRM rendelet[566] szerint ha büntetőeljárásban elmeállapot orvosszakértői vizsgálatára kerül sor, a vizsgálatot végző szakértők közül az egyiknek igazságügyi pszichiátria (igazságügyi elmeorvostan), a másiknak pedig igazságügyi orvostan vagy igazságügyi pszichiátria (igazságügyi elmeorvostan) képesítéssel kell rendelkeznie[567]

557 9/1974. (VII. 20.) IM rendelet
558 1973. évi Be.69. § (1) bekezdés
559 1973. évi Be.69. § (2) bekezdés
560 az igazságügyi szakértőkről szóló 2/1988. (V. 19.) IM rendelet 45. § (2) bekezdés
561 id. IM. rend. 52. § (2) bekezdés
562 a 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet hatályon kívül helyezésére nincs fellelhető adat
563 a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény, 1998. évi Be.
564 1998. évi Be. 101. § (1) bekezdés
565 1998. évi Be. 101. § (2) bekezdés
566 az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII.31.) IRM rendelet
567 id. IRM rend. [17. § (1) bekezdés

A 1998. évi szabályozás lényegében változatlan, a korábbi „igazságügyi boncolás” kitétel helyébe a „halál oka és körülményei” kitétel lépett. Ez nagyon is helyes, mert nyilvánvaló, hogy a boncolás csak egyik, bár leggyakoribbnak vehető módja a halál okának és körülményeinek a megállapítására. Ez részben visszatérés az 1896. évi XXXIII. Bp-hez, részben annak a meghaladása is, mert a halálnak nemcsak az okát, de körülményeit is szükségképpen meg kell állapítani, s mindehhez döntő jelentőséggel bír a szakértés.

Az 1998. évi Be. és a 31/2008. (XII.31.) IRM rendelet egyébként még azt sem mondja meg, hogy a halál okának és körülményeinek vizsgálatát milyen szakértőknek kell végeznie, azt mégis megkockáztathatjuk, hogy a halál kérdése jellegében – és egyúttal hagyományosan – alapvetően karakterisztikus orvosszakértői kérdés. Ezért úgy vélem, hogy további szakterületekre nézve nem kötelező két szakértő alkalmazása, legyen ugyan vizsgálatuk – közel sem közömbösen közvetett – tárgya a halál oka és körülményeinek tisztázása. Az, hogy a törvény főszabályként egy vagy több szakértő alkalmazását rendeli el, nem kétségesen orientáló jellegű, arra ösztökéli a szakértő kirendeléséről döntőt, hogy kerülje a többes szakértést. Ez a financiális szemponton túl elébe kíván menni a bizonyítás bonyolításának, mert a gyakorlatban jelenleg is tapasztalható, hogy két vagy ennél is több szakértő nem feltétlenül jut mindenekben azonos álláspontra, különösen olyan rendkívül érzékeny kérdésekben, mint például a kóros elmeállapot, és annak a beszámítási képességre gyakorolt hatása.

Természetesen azonnal felvethető, hogy ha nincs egybehangzó szakértés, az aggályos, de ha egy szakértés nem állja ki a „belső ellenpróbát”, akkor a kontrollnak mégiscsak van, éspedig üdvös rendeltetése. Ezért is érthetünk egyet azzal, hogy kiemelt jelentőségű szakértői kérdésekben eleve két szakértő alkalmazását követeli meg a törvény. A két vagy több szakértő bevonása feltételezi, hogy a közösen adott válaszaik megbízhatóbbá válnak, szakvéleményük nagyobb valószínűséggel lesz eredményes. Az eredendően többes szakértésen belül a szakértők egymás szakértői, vagy legalábbis egymást kiegészítő szakértők is, és ha szakvéleményük egybevág a bizonyítás egyéb bizonyítékaival, kiválthatják a további más szakértők bevonásával járó időveszteséget is.

A kirendelő belátása alapján több szakértő egy kérdésre is alkalmazható. Ha a vizsgálat több szakértő közreműködésével történt, a szakvéleményben fel kell tüntetni, hogy melyik szakértő milyen vizsgálatot végzett.[568] Ha több szakértő azonos véleményre jut, a szakvéleményt közösen is előterjeszthetik (együttes szakvélemény).[569] Több szakterülethez tartozó szakkérdésben a szakértők

568 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 11. § (1) bekezdés 1. mondat
569 id. IRM rendelet 11. § (1) bekezdés 2. mondat

a véleményüket egyesíthetik (egyesített szakvélemény).[570] Az együttes (kollektív) szakvéleményt indokolhatja a feladat terjedelmes vizsgálati igénye (például hűtlen kezelésnél egy bank „könyveinek” hosszabb időszakot felölelő áttekintése). Az egyesített (komplex) szakvéleményre akkor lehet szükség, amennyiben több szakterületről kell (például közlekedési baleset okozásánál orvosszakértő, közúti és vasúti műszaki) szakértőket bevonni. Talán nem felesleges megjegyezni, hogy az együttes és az egyesített véleményezésről nem az esetlegesen külön-külön kirendelt több szakértőé a döntés joga, mert az a kirendelőt illeti. Az más kérdés, hogy a szakértők élhetnek a kezdeményezés lehetőségével. A kirendelő dönt a feladatok sorrendjéről és az együttműködés rendjéről is.[571]

Jogszabály több szakértő alkalmazását igazságügyi szakértő testületek által, általában háromtagú bizottságban és a testület nevében adott szakvélemény kapcsán írja elő.[572]

Az alábbi táblázat a több szakértő kötelező kirendelésére vonatkozó áttekintést tartalmazza.

szakértők száma	törvény	rendelet
kettő vagy több, kivételesen egy	1896. évi Bp. 227. § 3. bekezdés	-
halottszemle, boncolás: két orvos elmeállapot: két orvos	1896. évi Bp. 241. § 1. bekezdés 1896. évi Bp. 246. § 1. bekezdés	-
egy, kivételesen több	1951. Bp. 58. § (2) bekezdés	
halottszemle, boncolás: két orvos elmebetegség, öntudatzavar: két orvos	-	3/1952. (I.15.) I.M. rendelet 10. § (1) bekezdés; 14. § (1) bekezdés
halottszemle, boncolás: két orvos elmebetegség, öntudatzavar: két orvos	-	8/1954. (IX.1.) I.M. rendelet 13. § (1) bekezdés 16. § (1) bekezdés
egy, kivételesen több bírósági boncolás, elmeállapot: két orvos	1962. évi Be. 66. § (2) bekezdés	
elfogultság esetén: két szakértő	-	4/1964. (XI.23.) IM rendelet 11. § (4) bekezdés (1988-ig hatályban)
bírósági boncolás: két - állandó vagy kijelölt – iü. orvosszakértő; legalább az egyik iü. orvostani vagy kórbonctani szakképesítésű elmeállapot elkövetéskor, utólagos elmebetegség: két orvos, egyik		9/1965. (VIII.23.) IM rendelet 26. § (1) bekezdés 42. § (1) bekezdés

570 id. IRM rendelet 11. § (1) bekezdés 3. mondat

571 id. IRM rendelet 9. § (2) Ha az ügyben különböző szakkérdésekben több szakértőt rendelnek ki, vagy később válik szükségessé több szakértő alkalmazása, a szakértői tevékenységeket a kirendelésben meghatározott feladatok, sorrend és együttműködés szerint kell lefolytatni. (3) Ha a kirendelő szerv a szakértői csoport vezetőjét jogosítja fel arra, hogy a többi szakértőt bevonja, a (2) bekezdésben foglaltakat a szakértői csoport vezetője határozza meg.

572 Szaktv. 36. § (5) Az igazságügyi szakértői testület szakértőként vélemény nyilvánítására eseti bizottságot hoz létre. A bizottság három-, legfeljebb öttagú, eljárása során független, munkájáért külön díjazásban részesül. Az igazságügyi szakértői testület és a bizottság eljárásának részletes szabályait külön jogszabály állapítja meg. Az igazságügyi szakértői testületek szervezetéről és működéséről szóló 33/2007. (VI. 22.) IRM rendelet 14. § (1) A szakértői testület nevében a szakértői véleményt a szakértői testület elnöke által kijelölt három tagból álló eseti bizottság (a továbbiakban: eseti bizottság) adja. Indokolt esetben, különösen több szakterületet érintő kirendelés vagy megbízás, valamint az ügy megítélésének bonyolultsága esetén öt tagból álló eseti bizottság is kijelölhető.

állandó vagy kijelölt iü. elmeorvos-szakértő, a másik elmegyógyász szakorvos, állandó szakértő vagy kijelölt iü. orvosszakértő		
egy, kivételesen több iü. boncolás, elmeállapot: két szakértő	1973. évi Be. 69. § (1)-(2) bekezdés	2/1988. (V.19.) IM rendelet 45. § (2) bekezdés iü. orvosi boncolás: két - állandó vagy kijelölt – iü. orvosszakértő; 52. § (2) bekezdés elmeállapot: két orvosszakértő, egyik állandó vagy kijelölt iü. elmeorvos-szakértő, a másik állandó szakértő, kijelölt iü. orvosszakértő vagy elmegyógyász szakorvos
elfogultság esetén: két szakértő		4/1964. (XI.23.) IM rendelet 11. § (4) bekezdés (1988-ig hatályban)
egy, kivételesen több halál oka és körülményei, elmeállapot: két szakértő	1998. évi Be. 101. § (1)-(2) bekezdés	2/1988. (V.19.) IM rendelet 45. § (2) bekezdés (2009. január 1-ig) iü. orvosi boncolás: két - állandó vagy kijelölt – iü. orvosszakértő; 52. § (2) bekezdés elmeállapot: két orvosszakértő, egyik állandó vagy kijelölt iü. elmeorvos-szakértő, a másik állandó szakértő, kijelölt iü. orvosszakértő vagy elmegyógyász szakorvos
		31/2008. (XII.31.) IRM rendelet 17. § (1) bekezdés elmeállapot: egyik iü. pszichiátria (igazságügyi elmeorvostan), másik iü. orvostan vagy iü. pszichiátria (igazságügyi elmeorvostan) képesítésű
szakértői testület három-öttagú-bizottsága	-	33/2007. (VI. 22.) IRM rendelet 14. § (1) bekezdés

Az 1998. évi Be. alapján a halál oka és körülményei, valamint az elmeállapot vizsgálatánál kell két szakértőt alkalmazni.[573] A törvény tehát nem azt mondja, hogy a szakvéleményt kell két szakértőnek adnia. Ehhez képest fordított a helyzet. Vagyis két-szakértős helyzetben a vizsgálat nem feltétlenül együtt végzendő, ámde a szakvélemény együttesen adandó. A törvény normaszövegében a „vizsgálat" szerepeltetése nem szimpla tradíció, nem a formális szemléhez kötöttség továbbélése , mert a szakértő szakértői vizsgálat alapján ad véleményt[574]. Vizsgálat nélkül tehát nem adható szakvélemény. Az egyik kommentár ezt úgy értelmezi, hogy nincs lehetőség az „általánosságban, s nem a konkrét ügy tényeit, körülményeket elemezve" adott szakértésre, hanem a vizsgálatot „ténylegesen le kell folytatni. A szakértői vizsgálatot azonban nem célszerű szűken értelmezni; a korábban elvégzett tudományos kutatásokon vagy szakértői vizsgálatokon is alapulhat szakértői

573 1998. évi Be. 101. § (2) bekezdésének 1. mondat
574 1998. évi Be. 105. § (1) bekezdés; 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 1. § (2) bekezdés.

vélemény, például akkor, ha a szakértőnek az a feladata, hogy bizonyos természeti események, jelenségek okát vagy a tudományos tételek lényegét, összefüggéseit világítsa meg.

Sajátos – kivételes – esetben a korábbi szakvélemény és iratok összevetése alapján is adhat a szakértő szakvéleményt."[575]

Amikor nem a halál oka és körülményei a szakértés tárgya, egy köznapi példával szemléltetve az orvosszakértőnek nem csupán azt kell véleményeznie, hogy (netán a rendelkezésre álló orvosi iratok alapján) a sértett keze valóban törött, és annak általában mennyi a büntetőjogi gyógytartama, hanem igazságügyi orvostani szakértői vizsgálatot kell végeznie, és ha a szakkérdés ezáltal nem válaszolható meg, akkor megfelelő klinikai szakértői vizsgálatnak is helye lehet[576]. Vagyis: a szakértőnek vizsgálat alá kell vonnia az orvosi iratokban hivatkozott, a törést kimutató (röntgen, ultrahang, stb.) felvételt, kétség esetén személyesen és/vagy műszerrel is meg kell vizsgálnia a sértettet, etc.

Az 1998. évi Be. szabályozása alapján egyebekben a szakvélemény magában foglalja/tartalmazza „a) a vizsgálat tárgyára, a vizsgálati eljárásokra és eszközökre, a vizsgálat tárgyában bekövetkezett változásokra vonatkozó adatokat (lelet), b) a vizsgálat módszerének rövid ismertetését, c) a szakmai megállapítások összefoglalását (szakmai ténymegállapítás), d) a szakmai ténymegállapításból levont következtetéseket, ennek keretében a feltett kérdésekre adott válaszokat (vélemény).[577]

Tehát a szakvélemény – leegyszerűsítve – a vizsgálat és a vélemény együttese, és annak véleményi része a szűkebb értelemben vett szakvélemény.[578] Továbbá az, ha a vizsgálat több szakértő közreműködésével történt, a szakvéleményben fel kell tüntetni, hogy melyik szakértő milyen vizsgálatot végzett[579] – általános mindennemű szakértésre, ekként irányadó a halál oka és körülményei, valamint az elmeállapot tárgyában adandó szakértésre is.

A Be. 101. § (2) bekezdése 1. mondatának „nem pontos megfogalmazását" mások is észlelték.

Tóth Áron László és Vaskuti András végkövetkeztetésével *(„a véleményt két szakértőnek kell elkészítenie")* egyetértek, indokaikkal[580] azonban - az alábbiak szerint - szembe helyezem a

575 Dr. BELEGI József szerk.: Büntetőeljárás jog – Kommentár a gyakorlat számára I-III., HVG-ORAC Lap-Könyvkiadó, Budapest 2014 (2. pótlás: 2015. július 1.) 105. §-hoz 1.

576 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 16/A. § (1) bekezdés *a)* pont, (4) bekezdés

577 1998. évi Be. 108. § (2) bekezdés; 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 10. § (1) bekezdés.

578 Szaktv. 2. § E törvény alkalmazásában 15. *a szakértő véleménye:* a szakvélemény részét képező tartalmi egység, amely a szakmai ténymegállapításokból levont következtetéseket, ennek keretében a feltett kérdésekre adott válaszokat tartalmazza.

579 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 11. § (1) bekezdés 1. mondat

580 TÓTH Áron László-VASKUTI András: A két szakértő alkalmazásának problematikája a halál okának és körülményeinek a büntetőeljárásban történő vizsgálata során, Iustum Aequum Salutare VI. 2010/2. 81. oldal: „A Be. 101.§ (2) bekezdése – nem pontos megfogalmazással – valóban a vizsgálatra ír elő két szakértőt, és nem a vélemény

sajátjaimat.[581]

A Be. 101. § (2) bekezdés 1. mondatának kodifikációs átfogalmazása lett volna helytálló, mégpedig akként, hogy „két szakértő alkalmazása kötelező, ha a bizonyítandó tény, illetőleg az eldöntendő kérdés a halál oka és körülményei, valamint az elmeállapot.”

Ezzel a megfogalmazással egyfelől tárgytalanná lett volna tehető a vizsgálat és a vélemény differenciája, másfelől összhangot teremtett volna a Be. 99. § (2) bekezdés a)-b) pontjaival.

A két szakértő közbejöttének kötelező megszabása azt jelenti, hogy a szakértés eredménye, a szakvélemény mindenekben együttes és oszthatatlan produktum, függetlenül attól, hogy ahhoz az egyik vagy másik szakértő mennyiben járult hozzá.

Ez könnyen belátható, hiszen ha a két szakértő nem jut konszenzusra, nincs szakvélemény. A szakvélemény együttességének és oszthatatlanságának nemcsak a szakvélemény megformálásában, hanem bizonyítékká alakítása folyamatában is végig érvényesülnie kell.

Tóth Áron Lászlóval és Vaskuti Andrással azonosan látom ezt is, mivel ők is arra jutottak, hogy az „eljárás későbbi szakaszában” is mindkét szakértőnek (a felmerülő kérdések megválaszolása, a szakvélemény kiegészítése, a tárgyalásra idézés, a tárgyaláson meghallgatás), illetőleg más szakértő kirendelése esetén újabb két szakértőt kell bevonni.[582]

Tóth Áron László és Vaskuti András a két-szakértős esetnél az elmeállapot vizsgálata kapcsán három közzétett döntésre hivatkozott. Az egyik döntés[583]lényege szerint a nyomozó hatóság eredetileg – helyesen – két orvosszakértőt rendelt ki ebből a célból, a szakértői véleményt azonban már egyedül egyikük terjesztette elő a saját nevében, a bíróság pedig a tárgyalásra is csupán őt idézte meg, és a szakértői véleményt a tárgyaláson ugyancsak ő terjesztette elő a saját nevében: az eljárt hatóságok ezzel megsértették a Be.[584] 69. §-ának (2) bekezdésében foglalt azt az eljárásjogi szabályt, amely szerint a terhelt elmeállapotának vizsgálatánál két szakértőt kell igénybe venni.

Hasonlóképpen döntött a Legfelsőbb Bíróság a BJD 3332. számon közreadott egyik törvényességi

előterjesztésére. Azonban a bizonyíték nem a vizsgálat, hanem az annak alapján készülő vélemény. Teljességgel indokolatlan lenne, hogy a két orvosszakértő közül a véleményt csak az egyik készítse el (a gyakorlatban nem is ez történik). Továbbá éppen az elmeszakértői vizsgálatban megengedő a gyakorlat (holott a törvény itt is vizsgálatról és nem véleményről beszél) amikor az explorációnál elegendőnek tartja egyetlen szakértő jelenlétét. Abban azonban e körben is szigorú a gyakorlat, hogy a véleményt két szakértőnek együttesen kell elkészítenie.”

581 TÓTH Áron László-VASKUTI András indokai között szerepel, hogy „a bizonyíték nem a vizsgálat, hanem az annak alapján készülő vélemény”. Ezzel szemben, a szakvélemény bizonyítási eszköz és nem bizonyíték, hiszen még a szűkebb értelemben vett szakvélemény (annak véleményi része) is bírói értékelés alá esik, és csak bírói akceptálás révén képezhet bizonyítékot.

582 TÓTH -VASKUTI i.m. A két szakértő alkalmazásának problematikája a halál okának és körülményeinek a büntetőeljárásban történő vizsgálata során, Iustum Aequum Salutare VI. 2010/2. 81. oldal

583 Legfelsőbb Bíróság BH 1975.553. számú döntése

584 1973. évi I. törvény

határozatában, miután a bíróság a tárgyaláson csupán egy orvosszakértőt hallgatott meg, aki a terhelt megvizsgálása nélkül csupán egy rövid (egy mondatból álló) szakvéleményt adott. Egyébként a járásbíróság a terhelt elmeállapotára vonatkozó megállapításait az Országos Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet jelentésére alapította.

A Debreceni Ítélőtábla két azonos tartalmú döntésében[585] foglalkozott azzal, hogy az elsőfokú bíróság az elmeorvos szakértői véleményt készítő két szakértő közül csak az egyiket hallgatta meg a tárgyaláson, a másik szakértő igazolt távolmaradására tekintettel. Az ítélőtábla helytállóan fejtette ki, hogy mivel a Be. 101. § (2) bekezdése szerint az elmeállapot vizsgálatánál két szakértőt kell alkalmazni, ezért a szakértőtárs távollétében csak az egyik szakértő meghallgatása eltér a törvényi szabályozástól, azonban ezt nem tekintette feltétlen eljárási szabálysértésnek. Ha a jelenlévő szakértő az együttesen készített szakvéleményt fenntartja, érdemi kérdésekben nem egészíti ki, úgy a tárgyalási előadás kirekesztésére nincs megfelelő alap. Egyébként a bíróságnak a Be 101. § (2) bekezdését szem előtt tartva törekedni kell arra, hogy a két szakértő meghallgatására együttesen kerüljön sor.

A Kúria egyik elvi határozatának[586] – elmeorvosi szakértésre vonatkozó – II. pontjában szögezte le, hogy az a körülmény, hogy az igazságügyi orvosszakértői véleményt beterjesztő szakértői páros egyik tagja utóbb - valamely okból - a tárgyaláson nem hallgatható meg, a szakvélemény bizonyítékkénti felhasználhatóságát nem zárja ki. Döntésének indokolásában a Kúria tévesnek találta, hogy a másodfokú bíróság kirekesztette a bizonyítékok köréből a két szakértő által adott szakvéleményt arra hivatkozással, hogy az elsőfokú bíróság csupán előzőt tudta a tárgyaláson nyilatkoztatni, tekintve, hogy utóbbi időközben elhunyt. A Kúria akként érvelt, hogy a két szakértőnek a vizsgálódás során, majd pedig a szakvéleményük megalkotásában kell együttesen eljárni; az ezt követő időszakra a törvény ilyen feltételt már nem szab. A szakvélemény elkészültét követően bizonyítékul már ez utóbbi szolgál, s annak felhasználhatóságát, bizonyító erejét nem érinti az azt megalkotó szakértő további sorsa: esetleges elhunyta, vagy a szakértői működéssel való felhagyás. Egyébiránt is a szakértő meghallgatására a Be. 298. § (1) bekezdése szerint[587] a tanú kihallgatására vonatkozó szabályok értelemszerű alkalmazásával kell sort keríteni; amennyiben tehát bármely okból a szakértőt nem lehet a tárgyaláson meghallgatni, úgy a Be. 296. § (1) bekezdése szerinti eljárás a helyes.

585 IH 2008.91., IH 2009.2.
586 EBH 2013.B.7. számú elvi határozat
587 1998. évi Be. 298. § (1) bekezdés

Az elvi határozat II. pontjában megfogalmazottakat nem vitatom, a vonatkozó indokolással egyet értek, a büntetőeljárási törvény valóban nem támaszt direkt feltételt a szakértői páros adta szakvéleménynek az eljárás menetében való felhasználhatóságára, ugyanakkor abból, hogy a szakértő meghallgatására a tanúk kihallgatására vonatkozó szabályok alkalmazandóak[588], nem következik, hogy akármely okból elmaradhat az egyik szakértő meghallgatása. Az együttes szakértésből értelemszerűen folyó főszabály tehát az együttes meghallgatás, és kivételesen foghat helyt a szakértők egyikének a meghallgatása. Amikor nincs rá törvényes lehetőség, de a bíróság – bár szorító szükség híján általában kerülendőnek látom – a szakértők egyikének (például betegsége vagy egyéb okú átmeneti távolléte miatti) idézhetetlensége folytán a szakértői páros másikát hallgatja meg, az ítélkezési gyakorlat megengedi a korrigálást. Ilyen esetben a bíróság nyilatkozattételre kézbesíti a meg nem hallgatott szakértőnek a feltett kérdéseket és az azokra a társa által adott válaszokat. Egyetértése esetén nincs további teendő. Egyetértésének hiányában viszont nem kerülhető el a két szakértő együttes meghallgatása. A bíróság persze elhagyhatja a nyilatkozat beszerzését, és a nélkül is dönthet az immár együttes meghallgatásról.

A Kúria egy másik döntésében[589] kimondta, hogy a büntetőeljárási törvény garanciális okból, az eldöntendő szakkérdés messzemenő súlyára tekintettel írja elő, hogy a halál okát és körülményeit kötelezően két szakértőnek kell vizsgálnia, vagyis ebből a szempontból <egy szakértő, nem szakértő>. Ennek megfelelően a büntetőeljárási törvény a jelölt tárgykörben áttételesen, de egyértelműen tilalmazza egy szakértő igénybevételét. A tilalom egyébként nyilvánvaló egyértelműséggel vonatkozik valamennyi szakvéleményre, így arra is, amelyet úgy ad egyetlen szakértő, hogy azt megelőzően szakértői páros járt el.

Az adott ügyben ugyanis előbb (helyesen) két szakértő, majd (helytelenül) egy orvosszakértő adott szakvéleményt, akit a másodfokú bíróság is meghallgatott, és jórészt ezen egyetlen szakértő véleményére alapozta a tényállás megváltoztatását.

A Kúria figyelmeztetett arra is, hogy a korábbi szakértői páros szakvéleménye kapcsán a büntetőeljárás rendjének sérelmével járt a meghallgatás[590], a felvilágosítás-kérés vagy a szakvélemény kiegészítése elrendelésének[591] elmaradása, mely eljárási cselekményeknek meg kell előzniük más szakértők kirendelését.

588 1998. évi Be. 298. § (1) bekezdés
589 Kúria Bhar.II.1271/2013/8. számú végzés
590 1998. évi Be. 110. § (1) bekezdés
591 1998. évi Be. 111. § (1) bekezdés

A Debreceni Ítélőtábla egy másik végzésében[592] korrekten állapította meg, hogy – megismételt eljárásban, miután az első szakvéleményadó egyik szakértő kizárt volt – a kirendelt szakértői intézet figyelmen kívül hagyta a Be. 101. § (1) bekezdésében írtakat, miszerint a halál oka és körülményei tekintetében két szakértőt kell alkalmazni, ezért az egy szakértő által adott vélemény bizonyítékként nem értékelhető.

Tóth Áron László és Vaskuti András a 2010-ben megjelent munkájukban továbbá kimutatták, hogy az 1998. évi Be. hatálya alatt 2003. július 1. és 2009. január 1. napjai között hatályban volt még a 2/1988. (XII.31.) IM rendelet is, és helytelen jogértelmezéssel egyesek a halál okának és körülményeinek vizsgálatát a boncolással azonosították, és a két-szakértős szabályt erre redukálták.[593] Ezt a helyzetet az oldotta meg, hogy a 2/1988. (XII.31.) IM rendeletet 2009. január 1. napjával hatályon kívül helyezésre került,[594] erre figyelemmel csupán egyedi kontrollt végeztem, s megállapítottam, hogy a helytelen jogértelmezést az egyébként meg-megújuló szerkesztésű kommentár a mai napig ekként tartalmazza.[595]

Az 1998. évi Be. 101. § (2) bekezdés 1. mondatának 1. fordulatában a két szakértő alkalmazása akkor kötelező, ha a halál oka és körülményeinek vizsgálandóak. Az 1896. évi Bp. megkövetelte mind a halál okának, mind körülményeinek a vizsgálatát.[596]

Az 1951. évi III. törvény erről nem szólt, és a korábbi perrendtartás e szabályait általában követő 3/1952. (I.15.) I.M. számú rendelet a halál okának vizsgálatát meghatározta, míg a körülményeinek tisztázandóságát elhagyta.[597] Az elhagyás oka nehezen fejthető meg, talán azért, mert a körülmények tisztázását természetesnek találták.

A hiányt észlelhették, ugyanis a 8/1954. (IX.1.) I.M. rendelet a halál okán túl már visszahozta a

592 Debreceni Ítélőtábla Bf.III.46/2005/17. számú végzése

593 TÓTH Áron László-VASKUTI András: i.m.: 79-80. oldal

594 383/2007. (XII.23.) Korm. rendelet 2. § (1) bekezdés w) pont

595 Dr. BELEGI József szerk.: Büntetőeljárás jog – Kommentár a gyakorlat számára I-III., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2014 a 101. §-hoz 2. „A § (2) bekezdése szerint a halál okának és körülményeinek, valamint az elmeállapot vizsgálatánál minden esetben két szakértőt kell alkalmazni. A törvény ugyan nem szól arról, hogy milyen legyen e szakértők szakmai kompetenciája, ezt a kérdést a 2/1988. (V. 19.) IM r. 45. § (2) és 52. § (2) bekezdése megoldja. A halál okának megállapítása az igazságügyi orvosi boncolása során történik. Az igazságügyi boncolást két állandó vagy két kijelölt igazságügyi szakértő végzi, akik közül legalább az egyiknek igazságügyi orvostani vagy kórbonctani szakképesítéssel kell rendelkeznie. Ha pedig a büntetőeljárás alatt kerül sor az elmeállapot vizsgálatára, az eljáró két orvos szakértő közül az egyiknek igazságügyi elemorvos szakértőnek, a másiknak igazságügyi orvos szakértőnek vagy elmegyógyász szakorvosnak kell lennie.”

596 1986. évi Bp. 241. § 3. bekezdés A szakértők véleményében kimondandó, hogy mi volt a halálnak közvetlen oka és ezt az okot mi idézte elő. 242. § A 241. § esetében meg kell még állapitani, vajjon: (…) 3. a sértés elkövetésének különös körülményei (…) eredményezték-e a halált.

597 3/1952. (I.15.) I.M. számú rendelet 11. § (2) A véleményben mindig nyilatkozni kell arról, hogy mi volt a halál közvetlen oka és hogy ezt mi idézte elő. A 11. § (4) bekezdése hagyta ki a körülmények vizsgálatát.

halál körülményeinek a vizsgálandóságát.[598]

Az 1962. évi Be. hatálya alatt a 9/1965. (VIII. 23.) IM rendeletben is ugyanígy volt,[599] az 1973. évi Be. idején a 9/1965. (VIII. 23.) IM rendelet még hatályban maradt, majd a 2/1988. (V.19.) IM rendeletben meglepő módon már hiába keressük azt a szabályt, hogy vizsgálni és megállapítani kell a halál okát és körülményeit. Ez a szabály csak az 1998. évi Be.-ben tért vissza a két szakértő alkalmazását előíró szabályban, azaz ismét törvényi szinten jelent meg.[600]

A Be. a szakértők számának meghatározásában is – miként a szakértő kötelező alkalmazását kötelezően előíró rendelkezések elhagyásában – megújította a szabályozást, tehát szakított azzal a 1896. évi Bp-vel kezdődő törvényalkotási megoldással, hogy megkösse a jogalkalmazót: egy vagy több szakértőt rendelhet-e ki.

A direkt szabályozás hiánya vélhetően azzal jár majd, hogy a gyakorlat implicite továbbra is főszabálynak veszi az egy szakértő alkalmazását, és több szakértőt rendel ki, amennyiben azt szükségesnek látja.[601]

A Be. hallgatása egyúttal azzal is járhat, hogy a gyakorlat változatlanul két - vagy már akár több - szakértőt rendel ki a halál oka és körülményei, valamint az elmeállapot vizsgálatára.

Az új „nem-szabályozás" jelentős hozadéka, hogy ezután az egy szakértő alkalmazása sohasem valósíthat meg eljárási szabálysértést, ami itt-ott előfordul.

Miután pedig elhagyásra került az a szabály is, hogy jogszabály kötelezővé teheti – a jelenlegi kötelezően két szakértő bevonását megkövetelő törvényi követelményen túl – más esetben is több szakértő alkalmazását, már nem is kétséges, hogy nem lehet e téren felhatalmazás sem arra, hogy végrehajtási rendelet ilyen törvény-tágítással éljen.

A 2018. július 1. napján hatályba lépő Be. az előbbiekben már több ízben említett, a fiatalkorúakra vonatkozó külön eljárási szabályait e helyütt nem ismétlem.

598 8/1954. (IX.1.) I.M. rendelet 12. § (3) bekezdés 1. mondat: A boncolás előtt lehetőleg meg kell állapítani a halál körülményeit (…)". 14. § (2) A véleményben mindig nyilatkozni kell arról, hogy mi volt a halál közvetlen oka és hogy azt mi idézte elő.

599 9/1965. (VIII. 23.) IM rendelet 33. § (1) bekezdés 1-2. mondat: A boncolás eredményéről írásbeli szakértői véleményt kell készíteni. Ebben ki kell térni a halál körülményeire és okára, valamint az orvosi szakismereteket igénylő egyéb kérdésekre.

600 1998. évi Be. 101. § (2) bekezdés 1. mondat: A halál oka és körülményei, valamint az elmeállapot vizsgálatánál két szakértőt kell alkalmazni.

601 1998. évi Be. 101. § (1) bekezdés

IV. 8. A szakértő mellőzése

Sajátos esetnek számít, amikor az eldöntendő kérdés különleges szakértelmet követel, amihez a különleges szakértelmet mégsem az adott ügyben kirendelt szakértő biztosítja - ezt a gyakorlat alakította ki. A Legfelsőbb Bíróság egy döntésének[602] I. pontjában annak idején azzal érvelt, hogy az 1973. évi Be. 68. §-ának (2) bekezdésében foglalt rendelkezés a terhelt kóros elmeállapota esetén a szakértő „igénybevételét" teszi kötelezhetővé, mely nem feltétlenül jelenti újabb szakértői vélemény beszerzését. Egy megyei bírósági döntés[603] I. pontjában már az „állandó bírói gyakorlatra" hivatkozással állapította meg, hogy a korábbi ügyben adott elmeorvos szakértői vélemény az újabb büntetőügyben csak akkor használható fel, ha a korábbi bűncselekmény azonos vagy hasonló volt, és annak készítése óta viszonylag rövidebb idő (egy-két év) telt el. Ugyancsak egy megyei bíróság döntésében[604] a más bűncselekmény miatt, és tíz évvel korábban adott elmeorvosi szakvéleményt nem tekintette felhasználhatónak.

Vannak közzétett további avult döntések is, melyek abból az okból találták felhasználhatatlannak a korábbi szakvéleményt, hogy a szakértő értesítésére nem került sor, és/vagy szakvéleménye nem felolvasva, hanem ismertetve lett.[605] A gyakorlat helytállósága a jelen szabályozási környezetben kétségbe vonható.

A 1998. évi Be. 99. §-ának (1) bekezdése a szakértő alkalmazását írta elő, és a Be. 100. §-a (1) bekezdésének 1. mondata szerint a szakértő alkalmazása kirendeléssel történik - ez a kétségtelenül praktikus igény nem volt figyelmen kívül hagyható.

A Kúria szabálysértési ügyek bírói gyakorlatát vizsgáló joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye a 9.2. pontban foglalkozott ezzel a kérdéssel, álláspontja szerint: „Elfogadhatónak tartjuk a más (büntető-, szabálysértési, polgári stb.) ügyben korábban készült elmeorvosi szakvélemény felhasználását, de szem előtt kell tartanunk, hogy a kóros elmeállapot az adott cselekmény függvénye is, és időben változhat. Ezért csak azonos (vagy hasonló jellegű) cselekmények miatt, és az elkövetések közötti minél rövidebb időben készült szakvélemény alkalmazása tűnik indokoltnak – amennyiben nincs adat arra, hogy az eljárás alá vont személy állapotában változás történt volna. A felhasznált szakvélemény – mivel nem a bíróság kirendelésére készült [Szabs.tv. 64. § (1) bekezdés] – okirati bizonyíték [Szabs.tv. 69. § (1) bekezdés]."[606]

602 Legfelsőbb Bíróság a BH 1986.227. (= BJD 9942.) számú döntése
603 BH 1989.98. számú döntés
604 BH 1993.600. számú döntés
605 BH 1986.455.I.
606 Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_5.pdf 46-47. oldal, 46-47. oldal

Az 1998. évi Be. szabályozása alapján ez a helyes megoldás, tehát nem szakvéleményként, hanem okirati bizonyítási eszközként, végső soron okirati bizonyítékként fogadható el a más ügyben adott szakvélemény felhasználása a büntetőeljárásban is.

A Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleményében Molnár Ambrus a szakértő-tanú speciális eseteként említi, amikor a bíróság egy másik ügyben szakvéleményt adó személyt hallgat meg tanúként. Ezt nem kifogásolva így ír: „A szabad bizonyítás elve alapján nem lehet akadálya annak, hogy a bíróság az ott készült szakvéleményt ismertesse, ezáltal a per tárgyává tegye, majd az azt készítő szakértőt tanúként hallgassa ki."[607]

A büntető eljárásjog 1998. évi rendelkezései szerint a más ügyben adott szakvélemény az adott ügyben okirati bizonyíték, hiszen a szakértő nem tehet tanúvallomást a más ügybeli szakvéleményéről, mert a tudás nem tudomás, s ekként a szakértőből sem válhat tanú.

A szabad bizonyítás elvére sem lehet hivatkozni, ugyanis a Be. 76. §-ának (1) bekezdése nemcsak meghatározza a bizonyítás eszközeit – köztük a tanúvallomást, a szakvéleményt és az okiratot –, hanem egyúttal el is különíti azokat, következésképpen közöttük nincs tetszőleges átjárhatóság. Ezért a szaktanácsadói véleményből azáltal sem lehet bizonyítási eszköz, hogy készítőjét nem a tudomásáról, hanem a véleményéről tanúként hallgatják ki.

A szakértő mellőzése egyebekben annak a döntésnek a függvénye, hogy szükség van-e a bizonyítandó tény megállapításához és megítéléséhez különleges szakértésre. Erről már esett szó. A döntés fontosságára szükségtelen figyelmeztetnem. Amennyiben a kérdés különleges szakértelem alapján dönthető el, ám ebben téved a szakértő kirendelésre jogosult, tévedésének megalapozatlanság lesz a következménye, amit korrigálni szükséges, adott esetben annak árán is, hogy az eljárást meg kell ismételni. Ha a tévedést még az eljárást továbbfolytató ismeri fel, akkor is – mind időben, mind munkában (jellemzően erőltetett tanúbizonyítással) – veszélybe sodorhatja az eljárást vivő képzelt hozzáértése, vagy éppen hozzá nem értése. Szóval, ára van a téves döntésnek, ezt pedig megsínyli az eljárás.

A büntetőeljárás sajátossága folytán a megalapozottság szempontjából a vád előkészítőinek a szerepe meghatározó. Nem véletlen, hogy a nyomozó hatóságokra vonatkozó jogszabályok (Bnyor., Pnyor.) „körültekintő mérlegelést" kívánnak meg a különleges szakértelmet igénylőség

607 Dr. MOLNÁR Ambrus: A szakértő kirendelésének jogalkalmazási kérdései. Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 144. oldal

kérdésében.[608]

A Legfőbb Ügyészség szerint „A szakértő szükségtelen igénybevételét kerülni kell. Ezért mindig különös körültekintéssel mérlegeljük, hogy a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges-e."[609]

A Legfőbb Ügyészség negáló aktivitást vár el: „Az ügyész ellenőrizze a szakértők kirendelése tárgyában folyó gyakorlatot. Ha szakértőt indokolatlanul rendeltek ki, az ügyész a határozatot helyezze hatályon kívül."[610]

A Legfőbb Ügyészség a szakértő kirendelését még a szakértés folyamatában is ellenőrzendőnek tartja: „A vádemelés kérdésében hozandó érdemi döntés kialakításakor állást kell foglalni abban a kérdésben is, hogy a kirendelés fenntartása indokolt-e. Amennyiben a nyomozás során beszerzett bizonyítékok a megalapozott érdemi döntés kialakításához elegendőek, kivételesen fordulhat elő a kirendelés fenntartása. A felesleges vagy szükségtelenné vált kirendelő határozatot alakszerű határozattal kell hatályon kívül helyezni."[611]

A Legfőbb Ügyészség ügyészi – és áttételesen nyomozó hatósági – gyakorlatot alakító büntetőeljárási álláspontja – az önmagában nem kifogásolható céljától eltekintve – oda is vezethet, hogy az ügyész, és általa felügyelten a nyomozó hatóság a szakértőt akkor sem rendeli ki, amikor az valójában szükséges lett volna, ami a bíróság előtti eljárás elnehezülését hozhatja magával.

Utalok rá, hogy a Kúria a védői jogoknak a bírósági eljárásban való érvényesülésével foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportja ilyen negatív hatást már érzékelt is. „Két törvényszék jelezte, hogy a nyomozó hatóság – nyilvánvalóan anyagi okokból – egyre inkább még az egyébként állandósult szakértőiket sem rendelik ki, amit az ügyészség is elnéz. Ismert továbbá, hogy előfordul: a nyomozó hatóság vagy az ügyész kirendeli a szakértőt, majd a szakvélemény bevárása nélkül emel vádat. A joggal kifogásolt gyakorlat igen komoly probléma a bíróság számára. A (kompetens) szakértést indokolatlanul nélkülöző nyomozás, majd vádemelés ugyanis az időveszteséggel és költséggel járó terhet éppúgy a bíróságra hárítja, mint a lényeges bizonyítást, melynek függvényében az ügyész esetlegesen nem, vagy legalábbis nem a vádiratban megfogalmazottak és minősítettek szerint emelt

608 A belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 23/2003. (VI.24.) BM-IM együttes rendelet (Bnyor.) 27. § (1) bekezdése és a pénzügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyzőkönyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól szóló 17/2003. (VII.1.) PM-IM együttes rendelet (Pnyor.) 32. §-a egyező szabálya: A nyomozó hatóság vezetője körültekintően mérlegeli, hogy a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges-e.

609 Legfőbb Ügyészség LFNIGA//80/2016. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 109.)

610 Legfőbb Ügyészség LFNIGA//80/2016. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 112.) 1-2. mondat

611 Legfőbb Ügyészség LFNIGA//80/2016. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 120.) 3-5. mondat

volna vádat. Amikor pedig a vád előkészítése során (például DNS- vagy könyvvizsgálatra) kirendelt szakértő szakvéleményének bevárása nélküli a vádemelés, a bíróság adott esetben, az idő és különösen a személyi szabadságot elvonó kényszerintézkedés szorításában, hosszas és utóbb akár feleslegesnek is bizonyuló bizonyításba bonyolódhat."[612]

A szakértő mellőzése a bíróság eljárásában is előfordul, erre például szolgálhat a Legfelsőbb Bíróság egyik döntése.[613] A járásbíróság előtti eljárásban a terhelt ideggyógyintézetbe került, a kirendelt szakértők megállapították, hogy a felrótt cselekmény elkövetése idején és a véleményadás időpontjában is beszámítási képességét kizáró elmebetegségben szenved, a közbiztonságra is veszélyes, de biztonsági őrizetbe helyezése nem szükséges, mert elmegyógyintézeti kezelés alatt áll. A terhelt azonban kikerült az elmegyógyintézetből, megjelent a tárgyaláson, a járásbíróság pedig büntethetőséget kizáró ok miatt felmentette a súlyos testi sértés bűntettének vádja alól. A törvényességi óvásra eljárt Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy az elsőfokú bíróság olyan szakkérdésben döntött, amelyre nézve szakértő meghallgatása szükséges (…) szakértő újabb meghallgatását elmulasztotta a közveszélyesség meglétének tisztázására és ennek következtében a biztonsági őrizetbe való helyezését nem rendelte el. A Legfelsőbb Bíróság a törvénysértést megállapítva az ügyet visszaküldte a járásbírósághoz.[614]

A szakértés elmaradásának szélsőséges, de reális következményét egy megyei bírósági döntésen keresztül kívánom bemutatni. A bíróság álláspontja szerint a halálos tömegszerencsétlenséget eredményező közúti baleset gondatlan okozásának vétségében a vádlott bűnössége nem állapítható meg, ha a fellebbezési eljárásba bevont műszaki szakértő megállapítása szerint a balesetet fékhiba idézte elő, de az eljárás során nem került sor a fékszerkezet megbontására, és erre már utólagosan nincs lehetőség, ennek folyományaként pedig nem állapítható meg, hogy a fékhiba karbantartási hiányosságra vagy hirtelen fellépő olyan műszaki hibára vezethető-e vissza, amely a járművezető részéről elháríthatatlan".[615]

A közreadott döntés indokolása szerint a megyei bíróság, mint másodfokú bíróság a fellebbezési tárgyalásra megidézte az eljárás korábbi szakaszában eljárt igazságügyi gépjárműszakértőt, aki előadta, hogy minden tekintetben egyetért a másodfokú eljárásban bevezetett szakértő véleményével (…) A szakértő (…) tett javaslatot fékhatásmérésre. A rendőrség a szakértő javaslatára ezt a

612 Védői jogok a bírósági eljárásban, Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye 75. oldal Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/elfogadott_osszegzo_velemeny.pdf

613 Legfelsőbb Bíróság B.törv.VI.56/1959. számú döntése

614 A törvényességi óvások gyakorlata, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1961, 274. számú döntés 358-359. oldal

615 BH 2001.211. számú jogeset

vizsgálatot elvégeztette, a mérési diagramok birtokában jelezte is a fékhibát a kirendelő hatóságnak, de ott úgy tájékoztatták, hogy a fék megbontását nem kell elvégezni, mert az jelentős költséggel járt volna, és előadásuk szerint az autóbusz-vezető nem hivatkozott fékhibára. Ezek miatt további szakértői vizsgálatra, a fékszerkezet megbontására nem került sor.
Ez – lehet – a következménye annak, amikor a szakértőt „kispóroljuk" az eljárásból.

A szakértés téves mellőzése kapcsán számos közzétett döntés ismeretes, például amikor a védő orvosi bizonyítványt csatolt a vádlott heveny elmezavarára, és „kérte a vádlott elmeállapotának elmeorvos-szakértő által történő megvizsgálását. Az elsőbíróság ezt mellőzte azzal az indokolással, hogy sem a vádlott magatartásából, sem a per anyagából nem lehet következtetést vonni arra, hogy elmezavarban szenvedne"[616]
Vagy: „A terhelt gyengeelméjűségének törvénysértő megállapítása a bíróság közvetlen benyomása és egy igazságügyi orvosszakértő tárgyalási észlelete alapján"[617] Vagy: „az iskolaorvos megállapította, hogy szellemi visszamaradottsága miatt továbbtanulásra nem alkalmas (védője indítványozta…) a bíróság rendelje el (…) elmeállapotának a megvizsgálását. A megyei bíróság ezt a bizonyítási indítványt elutasította, mert gyanúokot sem talált arra"[618] Vagy: „Az igazságügyi orvosszakértő a tárgyaláson arról tett említést, hogy (…) a vádlott beszámítási képességének legfeljebb kisebb fokú korlátozottságáról lehet szó, ugyanakkor elmeorvosszakértői vélemény beszerzését nem látta indokoltnak"[619]
Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről szóló R (81) 7. számú Ajánlása [Recommandation No R (81) 7][620] az egyszerűsítés körében, a Függelék 7. pontjában rendezőelvként az alábbiakat ajánlja: „Rendelkezéseket kell hozni annak érdekében, hogy a lehető legkevesebb szakértőt rendelje ki a bíróság – akár hivatalból, akár a felek kérelmére – ugyanabban az ügyben".[621]
Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a büntetőeljárás egyszerűsítéséről szóló R (87) 18. számú Ajánlása[622] már árnyaltabb: „szükség szerint megfelelő számú szakértő közreműködését kell

616 BJD 1794., Indokolás
617 BJD 1798.
618 BJD 6755., Indokolás
619 BJD 6756., Indokolás
620 Elfogadta a Miniszteri Bizottság az 1981. május 14-én tartott 68. ülésén. Ld. http://kuria-birosag.hu/hu/etmb/r-81-7-az-igazsagszolgaltatas-igenybevetelet-megkonnyito-eszkozokrol
621 Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (81) 7. számú Ajánlása, Függelék 7. pont
622 Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (87) 18. számú Ajánlása, III.d.7. pont

lehetővé tenni."[623]

Aligha vitatható, hogy a lehető legkevesebb az egy, mégis kétségesen helytálló a R (81) 7. számú Ajánlás olyan interpretálása, mint az a Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleményében Virág Csabától olvasható, miszerint az „egy szakértő" vagy az „egy per egy szakértő"elvét jelentené.[624]

Az más kérdés, hogy például az angol polgári eljárást érintően „normatív ajánlás, hogy az eljárásban lehetőleg egy szakértőt vehessen igénybe a fél, és a szakértő csak a bíróság engedélyével járhasson el,[625] aminek indoka: a „korábbi gyakorlat alapján szinte a végtelenségig, a felek anyagi lehetőségeinek határáig volt lehetőség újabb és újabb szakértők perbe történő bevezetésére".[626]

A büntetőeljárásban a hagyományos főszabály, hogy rendszerint egy szakértőt kell alkalmazni."[627] És ez a főszabály a polgári perrendtartásban is, méghozzá szigorúbb formában, amely alapján rendszerint egy szakértőt kell alkalmazni, több szakértőt csak különböző szakkérdések felmerülése esetében lehet kirendelni. A szigor persze viszonylagos (ld. „rendszerint"), s egyedül az azonos szakkérdésben számít orientálónak. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (81) 7. számú Ajánlásában foglalt célkitűzést találom a leginkább elfogadhatóan megfogalmazottnak, vagyis alapvetően nem a szakértő alkalmazásán, avagy mellőzésén van a hangsúly, mert ez a napi rutin alapján általában nem kérdéses, hanem – elismerve, hogy a szakértelem bevonása nem helyettesítheti a büntetőeljárási hatóságok bizonyítási teendőit – azon, hogy a szakértés lehetőleg ne tengjen túl.

Már említettem, de szemléletessége miatt ismételten hivatkozom 1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolására, amely szerint nagyon sok szakértő alkalmazása épp oly végzetes lehet, mint nagyon kevésé. A sok szakértő teljesen összezavarhatja az ügyet. Egy trieszti esküdtszéki tárgyaláson öt orvost hallgattak ki, kiknek véleményeit hallva, az egyik esküdt felkiáltott: <Nem kétségeket és ismeretlen tekintélyekre való hivatkozásokat, hanem határozott felvilágosítást kérünk>".[628]

---

623 Elfogadta a Miniszteri Bizottság 1987. szeptember 17-én a miniszteri megbízottak 410. ülésén. Az Ajánlás 7. pontja egészében: Az ügyért felelős nyomozó-, vizsgáló- és bírói hatóságok számára szükség szerint megfelelő számú szakértő közreműködését kell lehetővé tenni olyan területekről, mint a pszichológia, orvostudomány, pszichiátria, könyvelés, közgazdaságtan, pénzügyek, vagy egyéb tapasztalati tudományok, hogy szembe tudjanak szállni a bűnözés növekvő technikai szervezettségével és a bizonyítékok megszerzésének problémáival. Ld. http://www.europatanacs.hu/pdf/CmRec%2887%2918.pdf

624 Dr. VIRÁG Csaba: Nemzetközi kitekintés. Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 15. oldal

625 id. vélemény 14. oldal

626 id. vélemény 21. oldal

627 1998. évi Be. 101. § (1) bekezdés 1. mondat

628 Idézet az1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolásából.

Úgy látom, hogy a nem tagadhatóan észlelhető szakértői túlbizonyítás – amin elsőlegesen az azonos szakkérdésben több szakértő igénybe vételét értem – összefüggésbe hozható a felülvéleményezés lehetőségének kiiktatásával. Erről később lesz szó.

Az Igazságügyi Minisztérium Bírósági Főosztálya annak idején vizsgálta a büntetőügyekben folytatott szakértői bizonyítás gyakorlatát, és a 8004/1987. (IK 1988.1.) számú Tájékoztatójában megállapította, hogy a vizsgálat tapasztalatai nem igazolják azt a feltevést, miszerint a szakértők közreműködésének emelkedő tendenciája mögött túlbizonyítás, a szakértők indokolatlan igénybevételének általánossá válása húzódik meg. (… elenyésző számban (…) tárt fel olyan eseteket, amikor indokolatlanul történt vagy éppen indokolatlanul maradt el a szakértő kirendelése.[629] Ennek ellenére a Tájékoztató például a testi sértéses ügyekben kifogásolta, hogy öt megyei bíróság területén „szinte minden esetben orvosszakértőt vonnak be az eljárásba akkor is, amikor a látlelet aggálytalan, tartalma nem ellentétes az eljárás adataival, s az abban foglaltakat senki nem kifogásolta"[630] Ezen túl „Felesleges kirendeléseket tárt a vizsgálat" további öt megyei bíróság területén[631]. Ez a kifogás a bíróságok nagyjából felét érintette.[632]

A Legfőbb Ügyészség számos kérdésben ad hasznos helytálló iránymutatást a praxis számára, ilyen például: „A forgalomban lévő tömegáruk ármegállapítása rendszerint nem szakérői feladat, az áru értékét más módon, például megkereséssel célszerű megállapítani (…) Kiskereskedelmi forgalomban kapható tárgyra vonatkozóan elegendő az azt forgalmazó értékesítő üzlet képviselőjének jegyzőkönyvbe foglalt nyilatkozata."[633] Vagy: „A lefoglalásra nem került, a gyanúsított vallomása vagy más bizonyíték alapján megállapítható, de vegyvizsgálattal meg nem határozható kábítószer-mennyiség tiszta hatóanyagtartalmának meghatározása nem a vegyész szakértő feladata (…) Ehhez az ORFK Bűnügyi Szakértői- és Kutató Intézetben vizsgált feketepiaci kábítószerkészítmények hatóanyagtartalmáról közzétett táblázat adatait kell alapul venni."[634]

Az utóbbi egyébként megfelel a vonatkozó büntető kollégiumi véleményben és e tárgyban közzétett bírósági döntésekben foglaltaknak, ezért az átvétel nyilvánvalóan egyetértőleges. „A meg nem lévő

629 Igazságügyi Minisztérium 8004/1987. (IK 1988.1.) számú Tájékoztatója 6. oldal

630 Idézett IM Tájékoztató 23. oldal

631 Idézett IM Tájékoztató 23. oldal

632 A Tájékoztató „Összegezve" része is felemás: „A bíróságok részéről a szakértők igénybevétele alapvetően megalapozott, nem tapasztalható a tulbizonyítás gyakorlata. Törekedni kell azonban a szakértők mértéktartóbb igénybevételére a terheltek kóros elmeállapotának és börtönelviselési képességének vizsgálatában, valamint megfelelő orvosi látleletek esetén az orvosszakértők igénybevételében. Fiatalkoruak büntető ügyeiben az elmeorvos-szakértők, a pszichológus és gyógypedagógus szakértők kirendelésének feltételeit fokozottan kell vizsgálni."

633 Legfőbb Ügyészség LFNIGA/80/2016. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 109.)-109.1.).

634 Legfőbb Ügyészség LFNIGA/80/2016. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 111.1.).

kábítószer mennyiségének megállapítása nem szakértői, hanem bizonyítási kérdés [vö.: 1/2007. BJE határozat II/4/c) pont]. Ezzel összefüggésben az sem szakértői, hanem bizonyítási kérdés, hogy a meg nem lévő kábítószer megállapított mennyiségének mekkora a tiszta hatóanyag-tartalma.[635]

Néhány további eseti döntés, amely szerint a lefoglalásra nem került, de a bíróság által becsléssel megállapított kábítószer-mennyiség tiszta hatóanyag-tartalmának megállapítása nem a vegyész szakértő feladata, az a bíróság kizárólagos ténymegállapítási körébe tartozik[636] Ha objektív adatok alapján nem lehet megállapítani a vádlott által megszerzett kábítószer mennyiségét és hatóanyag-tartalmát, akkor ezt becslés útján kell megtenni. A hatóanyag-tartalom megállapítása nem vegyész szakértői, hanem bírósági feladat. Szakértői feltételezésekre ítéleti tényállás nem alapítható.[637]

Védelmi, és végső soron bírói szempontból nézve hangsúlyozandó, mindez nem mentesíti a nyomozó hatóságot, illetőleg az ügyészt azon kötelezettsége alól, hogy a megalapozott gyanú közlésekor, illetőleg a vádemelés során megalapozott minősítést jelöljön meg, ami a tiszta hatóanyag-tartalom függvénye.

IV. 9. Az extraneus szakértő

Székely János 1967-ben így látta: „Már most fel kell azonban készülnünk rá, hogy igazságügyi szakértői intézményünket megóvjuk attól a veszélytől, mely a domináló szerepkörrel gyakran együtt jár: a bürokratizmus veszélyétől. Ennek egyik eszköze, hogy az igazságügyi szakértők igénybevételének domináns volta, elsődlegessége mellett – esetileg kellő mértékben biztosítsuk a szereplés törvényes lehetőségét extraneus szakértőknek is (…) Erre érdemes, külső specialisták eseti szerepléseknek már puszta lehetősége is alkalmas rá, hogy az igazságügyi szakértői kar tagjait az elkényelmesedés, a hivatalnok-szemlélet hátrányaitól megóvjuk. Egyben az igazságügyi vezetés számára is alkalmat jelent ahhoz, hogy az ilyen specialistákat az igazságügyi szakértői kar kiegészítése és utánpótlása szempontjából (a megítélésükre legalkalmasabb körülmények között) szemügyre vegye."[638]

Kissé bizonytalan vagyok, mit is értsünk a hivatásos értelemben vett professzionális vagy részben professzionális szakértők bürokratizmusán, hiszen e kifejezésnek az egyedül biztos francia eredetén

635 57. BKv II/5/c) pont
636 BH 2005.279.
637 BH 2005.246.
638 Dr. SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 7-8. oldal

(„íróasztal-uralom”, avagy „hivatal-uralom”) túl számos jelentése lehetséges.[639]

Székely János feltehetően a köznapi lélektelenségre gondolhatott, ám ez a „veszély” éppúgy leselkedik a professzionális szakértőre, mint a nyomozóra, ügyészre, bíróra és védőre, márpedig másfelől a professzionalitás maga a lehetséges garancia arra, hogy hozzáértők kezébe tesszük le a büntetőeljárás lefolytatását. A haszon tehát feltétlenül nagyobb, mint – a nem vitathatóan kalkulálható – bürokratikus veszély.

Székely János ugyanakkor jól érzett rá arra, hogy az eseti szakértők tudása – leszámítva az adott ügyet – elveszhet. Kérdéses azonban, hogy miként szerepelhetnének szakértő-utánpótlásként, amikor a nevük nincs bejegyezve a „nagykönyvbe”. Ezt érdemes volna átgondolni.

Az eseti szakértőt a 2016. évi szakértői törvény tételesen csak néhány helyütt nevesíti.[640] A 2006. évi szakértői törvény tanulási folyamatában vagyok, ezért a tévedés lehetőségét nem lehet kizárni. Tehát – ha nem tévedek – az eseti szakértő a szakértői névjegyzékbe nem kerül be, ezért jelenleg egyedül a kamarai költségátalány befizetése által válhat ismertté. Ez lehetne az adatforrás, ámbár az eljárást folytató hatóság kötelezettségei a szakértő eljárásával összefüggésben (55-56. §) a névjegyzéket vezető hatóság felé áll fenn, és csak a névjegyzékben szereplő szakértő soron kívüli minősítéséhez vezethet a szakértő eljárásának konkrét ügyben észlelt hiányossága.

A magam részéről az extraneus szakértés lehetőségében azt is látom, hogy adott esetben olyan szakérőt vonhatunk be a büntetőeljárásba, akinek a szakértelme legalábbis eléri az igazságügyi szakértő tudását, jártasságát, sőt akár meg is haladhatja azt, illetőleg kivételesen olyan tudásra, jártasságra is lelhetünk, amelyre nincs is igénybe vehető igazságügyi szakértő. Az ilyen eseti

639 Hivatalnok uralom, rideg hivatali szellem, hivatalos gépezet. A közhivatalok összessége, szervezete, a hivatali gépezet, a hivatalnoki kar a túlszervezett társadalomban. Rosszalló értelemben: lélektelen, gépies és hosszadalmas ügyintézés, agyonbonyolított igazgatási rendszer. Ld. http://meszotar.hu/keres-bürokrácia És: Az ügyintézésben tanúsított merev, az előírásokat minden esetben megtartó, de kicsinyes, szűk látókörű magatartás. Ld. http://idegen-szavak.hu/bürokrácia

640 1. § E törvény hatálya kiterjed *b)* (…) az eseti szakértőkre. 2. § 4. (fogalom). 4. § (4) Kivételesen az igazságügyi szakértői tevékenység ellátására megfelelő szakértelemmel rendelkező eseti szakértő is igénybe vehető, ha (…).(5) Eseti szakértőként csak az járhat el, aki a 45. § (2) bekezdés *n)* pontja szerinti felhívásnak megfelelően az igazságügyi szakértőkre vonatkozó etikai és fegyelmi követelményeknek aláveti magát. (6) Más szakterületre már bejegyzett szakértő eseti szakértőként kizárólag a (4) bekezdés *c)* pontja alapján járhat el, amennyiben megfelelő szakértelemmel rendelkezik. 45. § (2) A kirendelésnek tartalmaznia kell (…) *n)* eseti szakértő kirendelése esetén az arra történő felhívást, hogy a 4. § (5) bekezdés szerinti nyilatkozatot jegyzőkönyvbe mondhatja, ennek hiányában köteles a hatóságnak írásban tizenöt napon belül megküldeni. 47. § (4) A szakvéleménynek tartalmaznia kell (…) *g)* az arra való utalást, hogy az igazságügyi szakértő mely szakterületen jogosult szakvéleményt adni illetve, hogy az igazságügyi szakértő vagy más személy eseti szakértőként járt el. 51. § (1) A Kamarát az igazságügyi szakértői működéssel kapcsolatos közfeladatai, továbbá jogszabály által a Kamara hatáskörébe utalt, egyéb feladatok ellátásának érdekében a szakértő által készített szakvélemény elkészítése után járó kamarai költségátalány illeti meg. E § rendelkezéseit az eseti szakértő eljárására is alkalmazni kell.

szakértő egyébként különös jelentőségre tehet szert a védelem által felkért és a büntetőeljárási hatóság részére felkínált ún. magánszakértésnél. Ezzel természetesen nem állítom, hogy ilyen eseti szakértő ne volna hivatalból is alkalmazható. A szaktudás permanens differenciálódása és bővülése ugyancsak érv lehet az eseti szakértés létjogosultsága mellett. Az más kérdés, hogy alapvetően helyes a büntetőeljárási törvény igénye arra, hogy elsődlegesen bejegyzett, azaz igazságügyi szakértő kerüljön bevonásra akkor, amikor az adott szakterületen vannak rendelkezésre álló igazságügyi szakértők.

Nem lehet véletlen, hogy a védelem jellemezően a kirendelt igazságügyi szakértő véleményével szemben más, de ugyancsak igazságügyi szakértő szaktudásában keresi a maga igazát.

IV. 10. Az ellenőrző szakértő

Az ellenőrző szakértésben alapvető dilemma, hogy elegendő-e egyetlen szakértő szakértelmére hagyatkoznunk, és ha nem, a szakértői kontroll egyidejű vagy utólagos legyen.

Székely János bemutatta, hogy a francia jogban felmerült az ellenőrzött szakértői vizsgálat (expertise controlée) és a kontradiktórius szakértői vizsgálat (expertise contradictoire) lehetősége. „Az előbbi szerint a terheltnek joga van a vizsgálóbíró által kijelölt szakértő mellé – ugyanarról a listáról – egy másikat megjelölni. Ez a személy jogosult minden szakértői műveletnél jelen lenni, a bíró által kijelölt szakértőnek indítványokat tenni és követelni tőle az igazság megóvásához szükséges minden intézkedés megtételét". Ellenzői szerint „hátrányos: az egyenlőtlenség, aminek következtében az alárendelt szerepet játszó második szakértő valóságos spiclivé válhatik társa mellett olyanná, aki hajlamos arra, hogy társa munkáját gáncsolja és nehezítse." „A másik változat (…) értelmében a vád is, a védelem is megjelöli a maga szakértőjét (<tanúját>), akitől a vizsgálat során érdekeinek a megvédését várja (…) a felek által megjelölt szakértőknek egyenlő jogaik vannak, és a vizsgálati műveleteket együttesen végzik." Ellenzői szerint „megengedhetetlen, hogy a szakértő, akire megbízatása a legteljesebb tárgyilagosság és pártatlanság (l'objectivité et l'impartialité les plus totales" kötelességét rójja, úgy jelenjék meg mint egyik fél képviselője[641] (…) olyan eljárási rendszerben lehet helye, ahol a bizonyítékok összegyűjtését a felekre bízzák[642] (…) előre látom a nézeteltérést, és ha a két szakértő véleménye eltér, logikusan kell, hogy follyék belőle egy harmadiknak a kijelölése, ami azután visszavisz ahhoz a nehézséghez, amelyet ki akartunk

641 J. BROUCHOT, J. GAZIER és F. BROUCHOT: Faustin Hélie – Analyse et commentaire du Code du procédure pénale, Paris 1960, 99. oldal In: Dr. Székely János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.

642 R. GARRAUD: Traité théorique et partique s'instruction criminelle et de procédure pénale, Recueil Sirey Paris 1907, Tome I. chap. III. de l'expertise 590-666. oldal In: Dr. SZÉKELY János: Szakértők Az Igazságszolgáltatásban.

kerülni."[643] Egyik javaslatból sem lett törvény, s végül oda jutottak, hogy „Ha a szakértői vizsgálatra bocsátott kérdés az ügy érdemére tartozik, a szakértők száma legalább kettő kell, hogy legyen, hacsak kivételes körülmények egyetlen szakértő kijelölése mellett nem szólnak (Code du procédure pénale 159. cikk)".[644]

A francia kitekintés után nézzük a magyar szabályozást. Az 1896. évi Bp. szerint „Olyan ügyben, melyben az eldöntendő kérdések felismeréséhez és megitéléséhez külön szakértelem szükséges; a terhelt, vagy ha több a terhelt, ezek együttesen, saját költségükön ellenőrző szakértő közremüködésével élhetnek. Az utóbbinak joga van a terhelt vagy terheltek érdekeit szakértői közremüködésével előmozditani s megoltalmazni. Nevezetesen a szemlénél jelen lehet, az esetleges hiányokra vagy mulasztásokra figyelmeztethet és a szemle teljesitésére, valamint a véleményre nézve észrevételeit akár a jegyzőkönyvben, akár külön iratban előterjesztheti."[645]

A törvényjavaslat indokolása a német perrendtartásra, valamint a francia és belga törvényjavaslatokra figyelemmel hangsúlyozta, hogy addigi jogukban ismeretlen intézményt, az úgynevezett ellenőrző szakértőt kívánja meghonosítani, illetve felidézte a német birodalmi büntető perrendtartás tervezetének bizottsági tárgyalásának vitáját, mikor a következő érvek hangoztak el: „E szakasz indokolásául *Wolffson* kiemelte, hogy a terheltnek ama joga, mely szerint a főtárgyalásra szakértőket idézhet, csak akkor ér valamit, ha meg van adva arra is a lehetőség, hogy a szakértők a szemlénél jelen lehetnek és tájékozhatják magukat. (…) Az indítvány mellett a tárgyalás során különösen felhozták, hogy a terheltnek szakértő által teljesített védelme gyakran fontosabb, mint a jogi védelem. Ama védelem pedig lehetetlenné válik, ha az előzetes eljárásban teljesített szemlétől a terhelt szakértője el van zárva. Kétségen kívül illusoriussá válik a terheltnek az a joga, hogy a főtárgyalásra szakértőt idéztethet meg, ha e joggal az elővizsgálat alatt nem bir. Az orvos például, ki a halottbonczolásnál jelen nem volt, a halottszemléről és bonczolásról felvett jegyzőkönyvet könnyen megtámadhatja és éppen a főtárgyaláson fognak kellemetlen viták keletkezni, melyeket az indítvány elfogadásával meg lehet előzni."[646]

Kiemelem, hogy az ellenőrző szakértés az eljáró hatóság által elvonhatatlan terhelti jog volt, valamint – ami önmagában a „véleményre" észrevételt tehet lehetőségéből is kibogozható – az ellenőrző szakértő egymagában, mint szakértő nem járhatott el, az viszont igaz, hogy az 1896. évi

643 R. VOUIN: Le juge et son expert, Recueil Dalloz Chronique, Paris 1955, 131. oldal In: Dr. SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.
644 Dr. SZÉKELY János: i.m.: 336-339. oldal
645 1896. évi Bp. 228. §
646 A német birodalmi büntető perrendtartás tervezetének bizottsági tárgyalásának vitája

Bp. az ellenőrző szakértőnek csak a szemlével kapcsolatosan adott jogokat. Erre Székely János mutatott rá az 1951. évi Bp.-t tárgyalva: szerinte csak az 1954. évi V. törvénnyel történt módosítás hozta el, hogy „itt már szemle alatt a szakértői vizsgálatot kell elsősorban érteni".[647]Az 1896. évi Bp. rendszerében tehát a szemlén közreműködő ellenőrző szakértő nem a „szemle véleményére", hanem egy elsődleges szakértő véleményére tehetett észrevételt.

A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk javaslatához fűzött indokolás szerint „Az ellenőrző szakértők véleményét, a melyet a bűnvádi perrendtartás 228. §-ában szabályoz, nem fogadja el a javaslat. Az ellenőrző szakértők alkalmazásának megengedése csak drágitaná az eljárást és különösen hátrányosabb helyzetbe hozná a kevésbé vagyonos felet, a ki saját költségére ilyen szakértőt nem tud alkalmazni."[648]

Úgy vélem – bár az eltérő jogterületek kétségtelenül eltérő szempontokat mérlegelve szabályoznak – ez a szemlélet teret adhatott az ellenőrző szakértés visszaszorításához a büntetőeljárás tekintetében is.

Az 1951. évi III. törvény megtartotta az ellenőrző szakértői intézményt, de megnyirbált lehetőséggel, az eljáró hatóság különösen bonyolult ügyben, ha ez az eljárást nem akadályozza, megengedheti, hogy a terhelt mellett saját költségére ellenőrző szakértőt jelöljön meg.[649]

Így lett a terhelti jogból (már ha van rá tehetőssége) hatósági kegy (ld. „különösen bonyolult ügyben"; „ha ez az eljárást nem akadályozza"; „megengedheti"). Egyetlen körben maradt hatósági kötelezettség a bevonás, ha biztonsági őrizetbe helyezés[650] kérdésében kellett határozni, a terheltnek, törvényes képviselőjének vagy házastársának kérelmére és költségére ellenőrző szakértő közreműködését meg kellett engedni."[651]

Az 1951. évi Bp. később – az 1954. évi V. törvény 34. §-ával módosítva – az ellenőrző szakértést átszabályozta akként, hogy az eljáró hatóság, ha ez az eljárást nem akadályozza, a szakértő mellett a terhelt kérelmére az általa megjelölt más szakértő meghallgatását is elrendelheti."[652] Ennek kötelező

---

647 Dr. SZÉKELY János: Szakértők Az Igazságszolgáltatásban, Közgazdasági És Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 341. oldal

648 A polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk javaslatának a 350. §-hoz fűzött indokolás

649 1951. évi III. törvény 114. § (1) bekezdés 1. mondat

650 1950. évi II. törvény a büntetőtörvénykönyv általános részéről 49. § (1) Azt, aki tizennyolcadik életévének betöltése után bűntettet követ el, ha elmebetegsége okából nem büntethető, viszont elmeállapotánál fogva alaposan feltehető, hogy újabb bűntettet követ el (közveszélyes állapot), biztonsági őrizetbe kell helyezni. 1951. évi III. törvény 103. § (5) Közveszélyes állapotban lévő elmebeteg (…) elmegyógyító intézetben való elhelyezése (ideiglenes biztonsági őrizet). 178. § (3) bekezdés A bíróság felmentő ítéletében a terheltnek biztonsági őrizetbe helyezését (…) elrendelheti.

651 1951. évi III. törvény 114. § (3) bekezdés

652 1951. évi III. törvény 114. § (1) bekezdés 1. mondat Megállapította: 1954. évi V. törvény 34. § Hatályos: 1954. VIII. 1-től.

esete nem változott.[653]

Az átszabályozás nem egyszerű átformálása az ellenőrző szakértésnek, hiszen a módosítást követően nem a terhelt által megbízott és megfizetett, azaz a terhelt bizalmát feltétlenül bíró szakértő, hanem a terhelt által megjelölt szakértő (esetleges) kirendelésére szorította a védelmi lehetőséget. Ehhez képest pedig kevesebb védelmi esélyt nyújtott, noha a terhelt által megjelölt és ki is rendelt más szakértő jogköre lényegében megegyezett a korábbi ellenőrző szakértőnek biztosítottal: „A terhelt kérelmére kirendelt szakértő a szemlén jelen lehet, annak terjedelmére és foganatosításának módjára indítványokat tehet, a szemlére, a leletre és a véleményre vonatkozó észrevételeit jegyzőkönyvbe mondhatja, vagy írásban előterjesztheti."[654]

A korabeli magyarázatok közül egyet érdemes megemlíteni, bár csak a tárgymutatójából derül ki, hogy – szerintem helyesen – mégis ellenőrző szakértőnek tekinti a „megjelölt más" szakértőt.[655]

Székely János a változtatást feldicsérők körébe tartozott, mivel szerinte „Az eljárás gazdaságossága szempontjából bizonyos mértékben alkalmazkodnia kell a hivatalból kirendelt szakértőhöz, egyébként azonban ez utóbbinak alárendelve nincs, az csupán primus inter pares."[656]

A kirendelt szakértőt az elsők között egyenlőnek jelölés azért költői túlzás, helyesebben szerzői buzgóság, mert a gyakorlat ismeretében tudjuk, hogy a kirendelő hatóság bizalma általában a kirendelt szakértő mellett van, míg a másik (itt ellenőrző) szakértőt egy formalizált ius murandi[657] illeti meg, s ez a szakértő mindig is a második helyre szorul. Persze emelkedett szempontból nézve ezt a megjegyzést is tekinthetjük túlzásnak, ámbár más a gyakorlat tapasztalata, mint az idealisztikus elvonatkoztatás. A szakértői ellenőrzés ugyanis reagálás, és kivételesen képes totális kontra-szakértésre.

Az 1962. évi Be. nagyjában az 1954. augusztus 1-től hatályos állapotában vette át a korábbi szabályozást, eltérés abban volt, hogy elhagyásra került a „ha ez az eljárást nem akadályozza" megszorítás, ámde – és ez a fontosabb – „a terhelt által megjelölt" kedvezés az engedélyezhetőség körében. A biztonsági őrizetet a mai napig ismert kényszergyógykezelés váltotta fel, amit az anyagi jog változása tett szükségessé,[658] ezzel megszűnt az ellenőrző szakértő terhelthez kötődése.

653 1951. évi III. törvény 114. § (2) bekezdés 1954. VIII. 1-től: Ha a biztonsági őrizetbe helyezés kérdésében kell határozni, a terheltnek, törvényes képviselőjének vagy háztartásának kérelmére más szakértő közreműködését is meg kell engedni.

654 1951. évi III. törvény 114. § (3) bekezdés 1954. VIII. 1-től.

655 Dr. MÓRA Mihály – Dr. KOCSIS Mihály: i.m.: 282. és 652. oldal, 521 lapszéli szám.

656 Dr. SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, i.m.: 342. oldal

657 A mormogás joga.

658 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 140. § (1) Az eljáró hatóság a szakértő mellett a terhelt kérelmére más szakértő [66. § (3) bekezdés] meghallgatását is elrendelheti. Olyan kérdésben, amelynél a vélemény felülvizsgálatának van helye, a terhelt kérelmére kirendelt szakértőt lehetőleg a felülvizsgálat [139. § (5) bekezdés] előtt kell meghallgatni.

A korabeli magyarázat nagyon jól érzékelte, hogy „az alkalmazott szakértő mellett a terhelt kérelmére kirendelt szakértő sem lesz a terhelt szakértőjévé. Ennek a szakértőnek is a legteljesebb tárgyilagosság mellett kell eljárnia. Ezért (…) nem is tartalmazza azt a kitételt, hogy <a terhelt által megjelölt> más szakértőt lehet kirendelni, ami egyébként az <ellenőrző szakértő> alkalmazására vonatkozó nézetek kifejeződése volt (…) A terhelt tehát az általa kért szakértő személyét nem jelölheti meg, illetőleg a hatóság ettől eltérhet." A magyarázat hozzátette: „A terhelt kérelmére kirendelt szakértő (…) nem fejthet ki olyan működést, amellyel a kirendelt szakértő tevékenységét zavarná, vagy a bizonyítékokat elhomályosítaná, illetőleg felkutatásukat és rögzítésüket veszélyeztetné." Az ellenőrző szakértőnek tekintendő más szakértő közreműködését lehetetlenné is tehette a hatóság: „Amennyiben azonban a késedelem veszéllyel járna, az eljárási cselekmény foganatosítását nem akadályozza, hogy a szakértő értesítése egyáltalán nem vagy késve történt."[659]

Az 1973. évi Be. már nem tartalmazott szabályt – a más szakértővé átnevezett – ellenőrző szakértőről. A törvényjavaslat indokolásában olvasható, hogy „Egyébként a Javaslat nem zárja ki, hogy a büntetőeljárásban résztvevő személyek bárkitől <szakvéleményt> kérjenek.[660] Az ilyen <szakvélemény> azonban a büntetőeljárásban csak az okiratra vonatkozó szabályok (83. §) szerint használható fel."[661] Ezzel megfelelésben mondták ki 1978-ban a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának tanácselnökei, hogy az okiratra vonatkozó szabályok szerint kell felhasználni azt az írásbeli <szakvéleményt>, amelyet nem hatósági kirendelés alapján terjesztettek elő. A hatóság az ilyen vélemény kiállítóját eseti szakértőként kirendelheti. A Legfelsőbb Bíróság az indokolásban ugyancsak „Az eljárási törvény nem zárja ki" érvelést alkalmazta, és hivatkozott a bizonyítékok szabad értékelésének elvére, illetőleg a felolvasást írta elő, a vélemény kiállítójának eseti szakértőkénti kirendelését pedig akkor tartotta szükségesnek, amennyiben az írásbeli vélemény kiegészítése, azzal kapcsolatban kérdés, felvilágosítás adása szükséges. Hangoztatta ugyanakkor, hogy a kirendeléssel „a korábbi írásbeli vélemény - a szabadon értékelhető többi bizonyítási eszköz között - megtartja okirati jellegét és nem válik szakvéleménnyé."[662]

---

(2) Ha a kényszergyógykezelés elrendelése kérdésében kell határozni, a terheltnek, törvényes képviselőjének vagy házastársának kérelmére más szakértő közreműködését is meg kell engedni. (3) A terhelt kérelmére kirendelt szakértő a szemlén jelen lehet, annak terjedelmére és foganatosításának módjára indítványokat tehet, a szemlére, a leletre és a véleményre vonatkozó észrevételeit jegyzőkönyvbe mondhatja vagy írásban előterjesztheti.

659 Dr. JÁSZAI Dezső szerk.: i.m.: 600-601. oldal

660 A jelen helyzetben is lehetőség van igazságügyi szakértés beszerzésére megbízás alapján. Ld. 2016. évi XXIX. törvény 3. § (1) bekezdés: az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII.31.) IRM rendelet 9. § (1) bekezdés. És így volt ez korábban is. Ld. az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény 1. § (1) bekezdés; az igazságügyi szakértőről szóló 53/1993. (IV.2.) Korm. rendelet 1. § (1) bekezdés, etc.

661 1973. évi Be. javaslatának indokolása a 77. §-hoz.

662 BKT 2/1978

A Legfelsőbb Bíróság később a tanácselnöki állásfoglalást a BK 164. számú állásfoglalásában hatályon kívül helyezte, de egyúttal kollégiumi állásfoglalásba inkorpororálta, majd – az 1998. évi Be. hatálya alatt – már nem tartotta fenn.[663] Az. ún. magánszakvélemény kérdésére később térek rá.

A két dolog, azaz az egyidejű ellenőrző szakértő és az utólagos okirati szakértés mégsem ugyanaz, és önmagában is kifogásolható a „ki nem zártsággal" operálni, ráadásul akként, hogy az okirati szakértés nem a normaszövegben fogalmazódott meg. A normaszövegen kívüli lehetőség bevitele a büntetőeljárás speciális törvényben rögzített szabályrendszerébe eleve bizonytalanságot, s bizalmatlanságot, akár mellőzést szülhetett az eljárást folytató hatóságok, végül a bíróság részéről.

Az 1998. évi Be. és a törvényjavaslat indokolása sem hozta szóba az ellenőrző szakértői intézményt, így arra nézve még ellenérveket sem hozott fel.

Az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolása számomra meggyőző, és úgy látom, hogy az ellenőrző szakértőt lehetne – értéktartalom és sorrendiségi értékszempont nélkül is – másodlagos szakértőnek nevezni. Az ellenőrzés ugyanis lehet egyidejű, de lehet utólagos, és az utóbb alkalmazott más szakértőt gyakorta nevezik – szerintem helytelenül – ellenőrző szakértőnek is. A valódi ellenőrző szakértés lényege éppen az egyidejűség, mert az ellenőrző szakértő a vizsgálat folyamatába ékelődő egyidejű jelenléte folytán rálátással lehet a kirendelt szakértő vizsgálatára, és észrevételezheti mind a vizsgálatot, mind a véleményt – ami kifogásolás esetén lehet akár egy teljes ellenvélemény. Az egyidejűség mellett eleshetnek olyan utólagos és adott esetben perdöntő jelentőséghez jutó kifogások, mint például a bűnjel beazonosítottságának bizonyossága, csomagolásának, tárolásának vagy kitárásának hiányosságai, a szakértői vizsgálatról készült jegyzőkönyv valóságtartalma, az abban rögzített szakértői vizsgálat elvégzettségének vagy részlegességének vitatása. Az egyidejűség a megismételhetetlenség problémáját is kiiktathatná.

„Az egyedüli szakértő, mint mondják, részrehajló: bár a bíró nevezte ki, inkább bizonyul, szakmai elhajlás révén, a vád szakértőjének, mint röviden szakértőnek. Mi lesz a terhelt jogaival? Az ellenszakértői vizsgálat sokszor nem hatékony, mert késedelmes vagy éppen lehetetlen, amikor az elemzendő dolgok eltűntek a művelet folytán, amelynek alávetették őket. Másfelől az egyedüli szakértő tévedhet, mert következtetéseit nem vitathatja meg más szakemberekkel: vajon nem kell-e félnünk a súlyos tévedésektől?"[664]

Ebből az érvelésből kiindulva, és figyelembe véve, hogy szakértőt a nyomozó hatóság és az ügyész

663 2/2007. BK vélemény

664 A. VITU: Porcédure pénale, Presse Universitaire de France 1957, 227. oldal In: Dr. SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban

is kirendelhet, akár aggályossá is tehető a vádemelést megelőzően kirendelt szakértő véleményének felhasználhatósága a bíróság előtt folytatódó eljárásjárásban, miután felhozható állítás „a vád szakértőjének" tekinthetősége. (Ez persze messzire vezet, éppúgy, mint az, amikor egyesek már a nyomozati anyag ismeretét is a bíró váddal való azonosulásának, vagy legalábbis a bírói azonosulás veszélyének tekintik.) A közreadott bírósági döntések egyike annak idején kimondta, hogy szakértőként az eljárás későbbi szakaszában is eljárhat az, akit a nyomozás során szakértőként már kihallgattak.[665]Az utalt döntés indokolása viszont másfelől közelített, azt fejti ki, hogy a nyomozati eljárás során adott szakvélemény nem nyomozó cselekmény, miként a szakértő részéről az sem, ha a szakvélemény adásához szükséges egyes adatok beszerzéséről maga gondoskodik. Ennek dacára a kérdés elvileg kérdés maradhat. Nem lehet elvetni ugyanis a vádló által rendelkezésre bocsátott szakvélemény hivatalból történő zsűrizésének elképzelhetőségét, ami hasonló lehetne, mint ami a védelem indítványára történő más szakértő kirendelésének kötelezettsége – volt. Ez egy pragmatikus megközelítése annak a problémának, hogy a különleges szakértelem[666] hiányában lévő bíró értékeli felül a különleges szakértelmet birtokoló szakértő szakvéleményét, s azt értékelheti úgyis, hogy az helytálló, szükségtelen másik szakértő kirendelése, vagy éppen még a szakvéleményt adó szakértő kikérdezése sem indokolt.

Nomen est omen[667] az ellenőrző - másodlagos, de egyidejűleg működő - szakértő rendeltetése bevezetése esetében lehetne, hogy vállaltan kontrollálja a kirendelt (elsődleges) szakértő ténykedését, illetőleg komplett ellenvéleményt is formálhatna, s ekként elébe mehetne a más szakértő későbbi, a büntetőeljárásban általában kerülendő időveszteséggel is járó kirendelésének. Az ellenőrző (másodlagos) szakértés egyidejűsége azzal a további előnnyel járhatna, hogy – szemben a „spicliséggel" – bizonyos együttműködésre, és alaposabb vizsgálódásra sarkallhatná az elsődleges szakértőt. Felidézem, hogy a terheltnek szakértő által teljesített védelem gyakran fontosabb, mint a jogi védelem, ezért az ellenőrző szakértést elfogadó érveimet fenntartva úgy látom, hogy a védelem érdemi cselekvési esélye ezen intézmény nélkül csorbulhat. Megértem tehát az ellenőrző szakértés visszaállítására vonatkozó igényt,[668] ám e helyütt is jelzem, hogy ennek lehetősége akár magánszakértésben is benne rejlik - erről a későbbiekben szólok.

665 BJD 1809
666 1998. évi Be. 99. § (1) bekezdés, Be. 188. § (1) bekezdés
667 A név intő jel
668 Dr. PATAKY Csaba: Ellenőrző szakértő intézményének visszaállítása, Ügyvédi Közlöny 1985/6. szám.

IV. 11. A „más” szakértő

A kirendelt szakértő szakvéleménye nyilvánvalóan lehet tökéletlen, ami szükségszerűen korrigálásra szorul, hiszen azt jelenti, hogy a kirendelésre jogosult nem érte el a szakértő bevonásától várt célt, a különleges szakértelem területén a megválasztott szakértő nem, vagy csupán hiányosan volt képes az adott kérdés megválaszolására. Az esetleges javításnak elébe is lehet menni, erre szolgál az eleve két szakértő kirendelése, vagy még inkább az ellenőrző szakértő bevonása - netán kirendelése. Amikor viszont a javítás lehetősége nem az egyidejűségen alapul, a korrekcióra értelemszerűen csakis utólagosan kerülhet sor, elsősorban a kirendelt szakértő véleményének kiegészíttetésével, mintegy önjavítás útján. Amennyiben ezáltal sem érünk célt, más szakértőt kell bevonni.

Mielőtt feledésbe menne, máris jelzem, hogy mindez akkor is érvényesítendő, ha a törvény döntésén alapul a két szakértő kirendelése, ezért szükség esetén ismételten más két szakértőt kell igénybe venni.

Az 1896. évi Bp. szabályozása értelmében „Ha a szakértők ténybeli megállapitásai jelentékenyen eltérők, vagy a lelet határozatlan, homályos önmagával vagy bizonyitott ténykörülményekkel ellentétes, ugyanazokkal, vagy ha a kétségek a szakértők ujabb kihallgatásával el nem oszlathatók: más szakértőkkel uj szemlét kell tartani”[669]. És egy további rendelkezés szerint: „Ha a szakértők véleményében ellenmondások, helytelen következtetések vagy hiányok mutatkoznak, vagy ha az adott vélemény helyességéhez nyomatékos kétség fér, a véleményadó szakértők felvilágositó nyilatkozatra kötelezendők s ha ez eredményre nem vezetne, más szakértők véleménye szerzendő be”[670] Vagyis előbb meg kell kísérelni az önjavítást, s csak ennek eredménytelensége esetén lehet más szakértőt igénybe venni.

A törvényjavaslat indokolásának a 236-239. §–hoz fűzött megfogalmazása szerint „akár a ténymegállapítások (lelet), akár a vélemény (visum repertum) valamely hibában, hiányosságban szenved, a bíró meghallgatja a szakértőket és ez uton kísérli meg a kétségek eloszlatását, mert lehet, hogy egyszerű nyilatkozat elegendő a tévedés felvilágosítására. De ha a szakértők kihallgatása czélra nem vezet (…) más szakértőket rendel ki”.[671]

Az 1951. évi III. törvény leletre és véleményre összevontan tartalmazta a más szakértő kirendelésének feltételét, eszerint „Ha a lelet vagy a vélemény homályos, hiányos, önmagával, más szakértő leletével vagy bizonyított tényekkel ellentétben állónak látszik, vagy helyességéhez

669 1896. évi Bp. 237. §
670 1896. évi Bp. 238. § 1. bekezdés
671 1896. évi Bp. javaslatának indokolása a 236-239. –hoz.

egyébként nyomatékos kétség fér, a szakértő köteles a hatóság felhívására a szükséges felvilágosítást megadni, ha pedig ez nem vezet eredményre, más szakértőt kell véleményadásra felhívni."[672]

A szabályozás lényege annyiban változott csupán, hogy az orvosi, illetőleg vegyészeti kérdésekben más szakértő helyett a vélemény megyei bírósági orvosi, illetőleg országos bírósági vegyészeti intézeti felülvizsgálatát kellett elrendelni, ami ugyancsak felülvizsgálat alá eshetett az Egészségügyi Minisztérium által.[673] Egy korabeli magyarázat a javításról írta, hogy „Az eljáró hatóság kötelessége, a feleknek pedig fontos érdeke, hogy a szakértői vélemény teljes és megfelelő legyen."[674]

Az 1962. évi Be. – szó szerinti egyezéssel – követte az előző megoldást a más szakértő kirendelésének feltételére,[675] valamint olyan szakkérdésben, amelyben szakértő kirendelése helyett kötelezővé tette vagy engedte a felülvéleményező szerv megkeresését,[676] a más szakértő kirendelése helyett kötelezően írta elő a vélemény felülvizsgálatának elrendelését.[677]

Az 1973. évi Be. – bár nem szó szerint, de – a más szakértő kirendelésének feltételében maradt az addigi megoldás mellett: „Ha a szakvélemény, illetőleg annak bármely része hiányos, homályos, önmagával vagy más szakvéleménnyel vagy az ügy más adatával ellentétben állónak látszik, vagy helyességéhez egyébként kétség fér, a szakértő köteles a hatóság felhívására a szükséges felvilágosítást megadni, illetőleg szakvéleményét kiegészíteni",[678] és „Ha az eljáró szakértőtől kért felvilágosítás vagy a szakvélemény kiegészítése nem vezetett eredményre, vagy egyéb okból szükséges, kérelemre vagy hivatalból más szakértőt kell kirendelni."[679]

Az 1973. évi Be. előírta továbbá azt is, hogy „Ha kijelölt vagy eseti szakértő járt el, és ugyanabban a szakkérdésben újabb szakvélemény szükséges, elsősorban szakértői intézményt kell kirendelni".[680]

---

672 1951. évi III. törvény 113. § (4) bekezdés

673 3/1952. (I.15.) I.M. rendelet 6. §; 8/1954. (IX.1.) I.M. rendelet 17-18. §

674 Dr. MOLNÁR László és munkaközössége: i.m.: 309. oldal

675 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 139. § (4) Ha a lelet vagy a vélemény homályos, hiányos, önmagával, más szakértők leletével vagy bizonyított tényekkel ellentétben állónak látszik, vagy helyességéhez egyébként nyomatékos kétség fér, a szakértő köteles a hatóság felhívására a szükséges felvilágosítást megadni, ha pedig ez nem vezet eredményre, más alkalmas szakértőt kell véleményadásra felhívni.

676 1962. évi 8. tvr. 68. § (2) bekezdés 1 mondat: Az igazságügyminiszter rendelettel kötelezővé teheti vagy megengedheti, hogy a bíróság meghatározott körbe tartozó szakkérdésekben szakértő kirendelése helyett vélemény nyilvánítása végett vagy az általa kirendelt szakértő véleményének felülvizsgálása végett a rendeletben kijelölt szakértőtestületet vagy hatóságot, illetve szervet keresse meg.

677 1962. évi 8. tvr. 139. § (5) Olyan szakkérdésekben, amelyek körében az igazságügyminiszter a 68. § (2) bekezdése értelmében a felülvizsgálatra megfelelő szakértőtestületet, hatóságot vagy szervet jelölt ki, más szakértő véleménynek beszerzése helyett a vélemény felülvizsgálatát kell elrendelni.

678 1973. évi Be.76. § (2) bekezdés

679 1973. évi Be.77. § (1) Ha az eljáró szakértőtől kért felvilágosítás vagy a szakvélemény kiegészítése nem vezetett eredményre, vagy egyéb okból szükséges, kérelemre vagy hivatalból más szakértőt kell kirendelni.

680 1973. évi Be.77. § (2) bekezdés

Az 1973. évi Be. mindvégig tartalmazta, hogy „Ha kényszergyógykezelésről kell határozni, a terhelt, törvényes képviselője vagy házastársa, illetőleg a védő kérelmére más szakértőt is ki kell rendelni.”[681] Ennélfogva erre már a vádemelést megelőzően is sort kellett keríteni. Újdonságként időközben bekerült a törvénybe, hogy „Ha a hatóság a nyomozás során szakértőt rendelt ki, a vádlott vagy a védő kérelmére - ugyanazon tényre - a bíróságnak más szakértőt is ki kell rendelnie” és „alkalmazásának nincs helye, ha az ügyben a bíróság is kirendelt szakértőt, vagy ha a kérelmet a másodfokú bírósági eljárásban terjesztették elő”. [682]

A módosító 1994. évi XCII. törvény javaslatának általános indokolása leszögezte: „az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv (a továbbiakban: Egyezmény) 1992. november 5-én a Magyar Köztársaságra nézve hatályba lépett (…) Vannak ugyanakkor olyan területek, ahol az Egyezménynek megfelelő joggyakorlat csak törvényhozás útján, a hatályos jogszabályok módosításával, illetve kiegészítésével alakítható ki.”.

A törvény indokolásában az áll, hogy az Egyezmény 6. cikke rendelkezik a tisztességes (fair) eljárás elvéről. Az Európai Emberi Jogi Bizottság és Bíróság gyakorlata szerint a tisztességes eljárás magában foglalja az ügyfelek egyenlőségének elvét. A tisztességes eljárás olyan rendelkezéseket kíván, amelyek kizárják azt, hogy a vádlottban jogos kételyek merüljenek fel a bíróságok pártatlansága felől. Ezeknek a követelményeknek kíván a Javaslat megfelelni.[683]

Egy újabb módosítás már korlátozást fogalmazott meg: „Ha a hatóság a nyomozás során szakértőt rendelt ki, a vádlottnak vagy a védőnek az idézés (értesítés) és a vádirat kézbesítésétől [181. § (1) bekezdés] számított tizenöt napon belül benyújtott kérelmére - ugyanazon tényre - a bíróságnak más szakértőt is ki kell rendelnie” és „alkalmazásának nincs helye, ha az ügyben a bíróság is kirendelt szakértőt”[684]

A korlátozás a védelmi kérelemhez és az időbeli határhoz kötöttséghez, valamint a kizártság újrafogalmazásában jelent meg, ez világosan kitűnt magából a normaszövegből.

A módosító 1999. évi CX. törvény javaslatához illesztett indokolása azzal érvelt, hogy a korábbi módosításbeli rendelkezés a bíróság mérlegelés nélküli kötelességévé teszi, hogy a vádlott vagy a védő kérelmét teljesítse. Ez a garanciális szempontból helyes rendelkezés azonban az adott esetben a bírósági eljárás indokolatlan elhúzódásához vezethet (…) a másodfokú bírósági eljárásra

681 1973. évi Be. 77. § (3) bekezdés
682 1973. évi Be.77. § (4)-(5) bekezdés Beiktatta: 1994. évi XCII. törvény 4. § Hatályos: 1995. VII. 1-től.
683 1973. évi Be. 4. §-hoz fűzött indokolása
684 1973. évi Be.77. § (4)-(5) bekezdés Megállapította: 1999. évi CX. törvény 62. § Hatályos: 2000. III. 1-től.

vonatkozó rendelkezést elhagyja, mert az a (4) bekezdés módosításával tárgytalanná vált.[685] Tehát a jogalkotó egyensúlyt próbált teremteni az időszerűség követelménye és az általa is elismert garanciális rendelkezés érvényesülése között. Az egyensúly azonban felborult, éspedig az időszerűség javára.

Az 1998. évi Be. – egy-két szó ide vagy oda – alapvetően nem változtatott, rendelkezései szerint a szakvélemény hiányos, homályos, önmagával ellentétben álló vagy az egyébként szükséges, a bíróság, az ügyész, illetőleg a nyomozó hatóság felhívására a szakértő köteles a kért felvilágosítást megadni, illetve a szakvéleményt kiegészíteni."[686]Továbbá: „Ha a szakértőtől kért felvilágosítás vagy a szakvélemény kiegészítése nem vezetett eredményre, vagy egyéb okból szükséges, más szakértőt kell kirendelni."[687]

A más szakértő kötelező kirendelése viszont sajátosan alakult az 1998. évi Be.-ben. A büntetőeljárási törvény 2003. július 1. napjával ügy lépett hatályba, hogy átvette[688] az 1973. évi Be.-ből a következőket: „Ha kényszergyógykezelésről kell határozni, a terhelt, a törvényes képviselője vagy a házastársa, illetőleg élettársa vagy a védő indítványára más szakértőt is ki kell rendelni."[689] Egyebekben az átvétel – a második mondat átfogalmazásával – történt: „Ha az ügyész vagy a nyomozó hatóság a nyomozás során szakértőt rendelt ki, és a vádlott vagy a védő a vádirat kézbesítésétől számított tizenöt napon belül indítványozza[690], a bíróságnak ugyanazon tényre más szakértőt is ki kell rendelnie. E rendelkezés alkalmazásának nincs helye, ha az ügyben a bíróság is kirendelt szakértőt, vagy a terhelt, illetve a védő által felkért személy (intézmény, testület) szakértőként való bevonását a bíróság, illetőleg az ügyész engedélyezte."[691]

A jogintézmény 2006. január 1. napjától mindössze annyiban módosult, hogy az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló törvény folytán a zárójeles rész változott csupán.[692] Ellenben később radikálisabb módosítás következett be 2011. július 13. napjától, közelebbről olyan formában, hogy a 2011. évi LXXXIX. törvény[693] „kivágta" a törvényből a más szakértő kötelező kirendelésének mind

685 1999. évi CX. törvény javaslatának a 62. §-hoz fűzött indokolás
686 1998. évi Be. 109. §
687 1998. évi Be. 111. § (1) bekezdés
688 Valójában fordított a helyzet, az elfogadott, de még nem hatályos 1998. évi Be. rendelkezései kerültek át az 1973. évi I. törvénybe
689 1998. évi Be. 111. § (3) bekezdés
690 1998. évi Be. 263. § (2) bekezdés
691 1998. évi Be. 111. § (4) bekezdés
692 1998. évi Be. 111. § (4) bekezdés 2. mondat: „(gazdasági társaság, szakértői intézmény, szervezet, szakértői testület)"
693 Az egyes eljárási és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi LXXXIX. törvény

a kényszergyógykezeléssel, mind a védelmi indítvánnyal kapcsolatos formáját.

A módosító törvényhez fűzött indokolás annyit tartalmaz, hogy „A jelenlegi szabályok kötelezővé teszik újabb szakértő kirendelését, abban az esetben is, ha a szakvélemény megalapozottságával szemben semmiféle ésszerű kétség nem merült fel. Kétség esetén nincs akadálya újabb szakértő kirendelésének, ezért célszerű az adott rendelkezések hatályon kívül helyezése."[694]

Az általános indokolás azon absztrakt érvéből, hogy „A jogalkotó kiemelt jelentőséget tulajdonít a törvényes rend, a köz- és jogbiztonság fenntartásának és erősítésének, valamint a jó és olcsó állam megteremtése érdekében a hatékony, gyors, az igazság szolgáltatására törekvő jogrendszer felépítésének", következtethetünk rá, miszerint ismételten az időszerűség vált abszolutizált céllá.[695]

A Kúria a védői jogok bírósági eljárásban való érvényesülésével foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportja kitért a más szakértő kötelező kirendelése eltörlésének kérdésére.[696] Az elemző csoport összefoglaló véleménye két oldalról nézve kétféle nézetet észlelt: „A védők ezt visszatérően sérelmezik, míg a bíróságok a döntési szabadságuk visszanyerésének tekintik".

Az összefoglaló vélemény röviden rögzítette, hogy a miként gondolkodik a két oldal Aszerint „A védői álláspont a védelem jogának jelentős korlátozását látja a korábbi szabályozás kiiktatásában. Hivatkozott a 20/2005. (V.26.) AB határozatára, miszerint: a védelem jogainak korlátozásából eredő <időnyereség> nem tekinthető olyan számottevő értéknek, amely az alkotmányos jogok és követelmények megszorítását indokolhatná." Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint „Ez a megfontolás az igazságszolgáltatás Alkotmánynak megfelelő működéséhez méltatlan, merőben praktikus szempontnak tekinthető". Súlyos szavak. Hozzá is lett téve: „A teljes szövegkörnyezet még határozottabb megítélést mutat."[697]

---

694 2011. évi LXXXIX. törvény 28. §-hoz fűzött indokolása

695 2011. évi LXXXIX. törvény általános indokolása

696 Védői jogok a bírósági eljárásban, Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye 72-73. oldal Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/elfogadott_osszegzo_velemeny.pdf

697 Az összefoglaló vélemény 56. lábjegyzetbe foglalt idézet: „A tisztességes eljárás követelményeinek széles értelmezése magában foglalja az ésszerű időn belüli elbírálás követelményét, ami igazolhatja az egyszerűsített eljárási formák meghonosítását és bizonyos körben akár a tárgyaláson kívüli ügyintézést is. Az időszerűség követelménye azonban csak egy a tisztességes eljárás elmei közül, amelynek érvényre juttatása végletekig nem fokozható, s amely a tisztességes eljárás további szempontjai fölött nem szerezhet uralkodó befolyást, más alapjogot pedig semmiképpen nem sérthet. A védelem jogainak korlátozásából eredő „időnyereség" nem tekinthető olyan számottevő értéknek, amely az alkotmányos jogok és követelmények megszorítását indokolhatná. Ez a megfontolás az igazságszolgáltatás Alkotmánynak megfelelő működéséhez méltatlan, merőben praktikus szempontnak tekinthető, amellyel szemben áll a bíróságnak az ügyek alapos felderítésére, a bizonyítékok körültekintő mérlegelésére, a súlyosító és enyhítő körülmények hibátlan felderítésére, az igazságos és a jogszabályoknak megfelelő döntés meghozatalára vonatkozó kötelezettsége, összefoglalóan: a büntető igénynek a tisztességes eljárás követelményrendszere keretei között történő érvényesítése. Hatékony jogorvoslat a védelem jogának ellehetetlenítését eredményező formalista megközelítésén nyugvó, tartalmilag azonban üres szabályozás mentén pedig elképzelhetetlen." (Indokolás IV.5.3. pont)

Az elemző csoport ismertette a másik oldal szempontjait is, amely szerint a bíróságok általános véleménye szerint a más szakértő kötelező kirendelése túlságosan strikt szabály volt, figyelmen kívül hagyta annak a lehetőségét, hogy a már rendelkezésre álló szakvélemény lehetett akár kifogástalan is. Az elemző csoport tehát nem volt határozottan negáló véleményen, és kimondta, hogy a bíróságoknak a védői oldalról felvetett érveket szem előtt tartva gondosan mérlegelniük kell, hogy szükséges-e más szakértő kirendelése. Egyúttal figyelmeztetett:, hogy amit meg kell, hogy előzzön a rendelkezésre álló véleményt adó szakértőtől a felvilágosítás kérése és/vagy a szakvélemény kiegészítésének elrendelése, illetőleg több rendelkezésre álló vélemény kapcsán a szakértők egymás jelenlétében való párhuzamos meghallgatása

Az elemző csoport megállapította, hogy a vizsgált ítélkezési gyakorlat jellemzője, hogy általában helyt adnak a védelem más szakértő kirendelésére irányuló indítványának. A szabály mereven kötelező jellege miatt annak megfontolásával érthető volt a bíróságok ódzkodása, hogy – az összefoglaló vélemény egészéből érzékelhetően – azt sérelmezték: miért hárul a bíróságra ez a teendő, vagyis a büntetőeljárási törvény miért nem teszi ezt kötelezővé már a vádemelés előtt.

A bíróságok igénye ugyanis, hogy a vád már a szakkérdés kellő tisztázottságának függvényében kerüljön benyújtásra. Ezzel szemben persze állítható, hogy mindaz, ami a vádemelés előtt történik, nem igényel kimerítő bizonyítást, melynek terepe a bíróság tárgyalása, ugyanakkor a büntetőeljárás jelenlegi rendje keretében a nyomozó hatóságra és az ügyészre éppúgy áll a bizonyítás alapvető szabálya: „A bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni”.[698] Továbbá nem hagyható figyelmen kívül, hogy a bírósági tárgyalás az ügyek számottevő részében korábban is elmaradhatott (ld. tárgyalást mellőző eljárás, tárgyalásról lemondásos eljárás). Mindebből értelemszerűen következik, hogy méltánytalan volt az a szabályozás, amely számolt ugyan a vádemelés előtt kirendelt szakértői vélemény tökéletlenségének lehetőségével, az esetleges javítás terhét ugyanakkor a bíróságokra helyezte, mivel a nyomozó hatóság és az ügyész a védelmi indítvány elutasításával letudhatta a más szakértő kirendelésére irányuló indítványt.

A jelenlegi helyzetben pedig nehezen magyarázható, hogy ami egyszer volt, az már nincs, azaz a terhelt elesett a hatékony védelem korábban a jogalkotó által is garanciális szabálynak tekintett igen fontos lehetőségétől. A jogalkotónak arra is megfelelő megoldást kellene találnia, hogy amennyiben a vádemelés előtt nem került sor szakértő kirendelésére, viszont még az eljárás e szakaszában kiderül, hogy az adott kérdés megoldása mégiscsak szakértést igényel, kötelező legyen a szakértő

698 1998. évi Be. 75. § (1) bekezdés 2. mondat első része.

kirendelése, illetőleg kötelezően eleget kell tenni a védelem erre irányuló indítványának. Ez különösen hangsúlyos olyan esetekben, amikor a szakértés mellőzése egyértelműen mulasztás következménye (például emberölés miatt indított ügyben elmaradt a lefoglalt, a terhelt elkövetéskor viselt ruházatának a szerológiai vizsgálata; a beszerzett orvosi iratok alapján felmerült a terhelt kóros elmeállapotára utaló adat). Ez a kötelezés nem vehető egy kalap alá azzal az elvont szabállyal, hogy különös szakértelmet igénylő kérdésben eleve kötelező a szakértő igénybevétele. Lehet, ez a kötelezés deklaratív szerepet játszhatna, ám járhatna orientáló, az eljáró hatóságot felelősségteljesebb vizsgálatra késztető hatással.

A Be. a más szakértő kirendelése kapcsán – a jelenlegihez képest – részben eltérő szabályozást ad. A szakértői felvilágosítás adását vagy a szakvélemény kiegészítését az eddigi „ha a szakvélemény hiányos, homályos, önmagával ellentétben álló vagy az egyébként szükséges”[699] feltételét részben átfogalmazza, részben annak új tartalmat is ad.

Az átfogalmazás alapvetően absztrahál („ha a szakvélemény valamely fogyatékossága miatt aggálytalanul nem fogadható el, így különösen”), majd „az így különösen” kitétellel megjelöli az eddigieket lefedő („nem egyértelmű, önmagával, illetve a szakértő rendelkezésére bocsátott adatokkal ellentétes, vagy a helyességéhez nyomatékos kétség fér”) szempontokat. És amit nagyon fontosnak tartok: a szempontok közé illeszti, hogy „ nem tartalmazza a szakvélemény jogszabályban előírt kötelező tartalmi elemeit”.[700] A gyakorlatban ez mindig is hiánypótoltatáshoz vezetett, tehát feltétlenül helyes e szempont megjelenítése. Egyedül azt hiányolom, hogy – amire felhívtam a figyelmet – továbbra sem jelenik meg a szakértő indokolási kötelezettsége. Holott a gyakorlatban elsődlegesen ez vezetett, s ha a szakvélemény indokolandósága nem kerül direkt előírásra, vezet a továbbiakban is ahhoz, hogy a szakértő hiánypótlást végezzen.

A más szakértő kirendelését illetően önmagában értelemszerűnek tűnhet, mégis helyeslem annak az törvénnyi követelménnyé tételét, hogy mind a más szakértő kirendelésére irányuló indítványban, mind a kirendelő határozatban meg kell jelölni „a korábbi szakvélemény elfogadhatóságával kapcsolatos aggályokat”.[701] Ezt az általam ismert gyakorlat eddig a korábbi szakvélemény és a korábbi szakértő meghallgatása anyagának rendelkezésre bocsátásával oldotta meg, ami – az aggályok határozatbeli megjelölése mellett, s ha valamely okból szükséges, azaz – másodlagosan ezután is követhető.

699 1998. évi Be. 109. §
700 Be. 197. § (1) bekezdés
701 Be. 197. § (2) bekezdés 2. mondat

Az új. Be. már nem tartalmazza, hogy a terhelt és a védő kizárólag a nyomozás során indítványozhatja más szakértő kirendelését (amiről az ügyész határoz).[702] Ennek eddig sem volt értelme, mert a védelem indítványozási joga nem szenvedhetett csorbát a bíróság előtti eljárásban sem. Ezt a gyakorlat nem is tette kétségessé. A változtatás ennek dacára is helyselhető.

a Be. visszahozta, azt a korábban megvolt[703] szabályt, hogy mi a további más szakértő feladata.[704] Ezzel is egyetértek. Főként azért, mert így akár szükségtelenné is válhat egy egészében új (más) szakvélemény beszerzése, mivel megoldódhat, hogy „a szakvélemények közötti eltérés mire vezethető vissza", és kiderülhet, hogy „szükséges-e bármelyik szakvélemény kiegészítése".

702 1998. évi Be. 111. § (2) bekezdés

703 1998. évi Be. 111. § (6) bekezdés; A 2013. évi CLXXXVI. törvény 73. § a) pontja helyzete hatályon kívül 2014. január 1. napjától hatályosan.

704 Be. 197. § (4) bekezdés 2. mondat

V. A SZAKVÉLEMÉNY FELÜLVÉLEMÉNYEZÉSE

Az 1896. évi törvény(cikk) 237. §-a[705] engedte más, míg 238. §-ának 1. bekezdése[706] engedte (további) más szakértő bevonását. A törvény 238. §-ának 2. bekezdése az orvostani és vegyészeti kérdésekben tette kötelezővé a szakvélemény/szakvélemények egyfokú vagy kétfokú felülvéleményezését.[707] Ha a véleményt nem ő adta, a törvényszéki orvos, illetőleg az országos bírósági vegyész, az ő szakvéleményükkel szemben az igazságügyi orvosi tanács volt a felülvéleményezésre jogosult. A felülvélemény beszerzését a vádtanács rendelhette el, s oda kellett előterjesztéssel élnie a vizsgálóbírónak[708].

A törvény „sürgős szükség" esetében lehetőséget biztosított az ügyésznek, hogy – a főügyész útján – a vádtanács kikerülésével fordulhasson a felülvéleményezésre jogosulthoz azzal, hogy erről a terhelt vagy védője értesítendő volt, akinek jogában állt három nap alatt „észrevételeit és kérdőpontjait" előterjeszteni[709]. A „sürgős szükség" tehát nem járhatott a védelem jogkorlátozásával.

A felülvéleményezésnek már volt nyoma az 1843. és 1872. évi tövényjavaslatokban, és egyébiránt sem volt új keletű intézmény, a „tudomány-egyetemek orvosi karai" és a közegészségügy rendezéséről szóló 1876. évi XIV. törvénycikk[710] alapján az országos közegészségi tanács feladatkörébe tartozott a „Felülvéleményezés a hozzáutasitott orvos-törvényszéki esetekben". [711]

Az igazságügyi orvosi tanácsról szóló 1890. évi XI. törvénycikk alapján létrehozott orvos-szakértőkből álló testület volt hivatott a „bíróságok teendőiben segédkezni"[712] úgy, hogy ennek érdekében a „bíróságok törvénykezési ügyekben szükséges felülvélemények kieszközlése végett közvetlenül ezen tanácshoz fordulnak"[713] A tanács feladatát képezte – egyebek mellett –

705 1896. évi Bp. 237. § Ha a szakértők ténybeli megállapitásai jelentékenyen eltérők, vagy a lelet határozatlan, homályos önmagával vagy bizonyitott ténykörülményekkel ellentétes, ugyanazokkal, vagy ha a kétségek a szakértők ujabb kihallgatásával el nem oszlathatók: más szakértőkkel uj szemlét kell tartani.

706 1896. évi Bp. 238. § 1. bekezdés: Ha a szakértők véleményében ellenmondások, helytelen következtetések vagy hiányok mutatkoznak, vagy ha az adott vélemény helyességéhez nyomatékos kétség fér, a véleményadó szakértők felvilágositó nyilatkozatra kötelezendők s ha ez eredményre nem vezetne, más szakértők véleménye szerzendő be.

707 1896. évi Bp. 238. § 2. bekezdés: A mennyiben ez orvostani, vagy vegyészeti kérdésekre nézve válnék szükségessé: ha a véleményt nem a törvényszéki orvos, illetőleg nem az országos birósági vegyész adta, ennek felülvéleménye szerzendő be; ha pedig a bíróság kétségeit ez a vélemény sem oszlatta el, fölülvélemény adása végett az igazságügyi orvosi tanács keresendő meg.

708 1896. évi Bp. 238. § 3. bekezdés

709 1896. évi Bp. 238. § 4. bekezdés

710 Kihirdetve: 1890. IV. 4. 1 . napján

711 1876. évi XIV. törvénycikk 170. §-ának 3. pont

712 1890. évi XI. törvénycikk 1. § 1. bekezdés

713 1890. évi XI. törvénycikk 1. § 2. bekezdés

„felülvizsgálása azon orvosi szakvéleményeknek, melyeket az igazságügyi hatóságok és a bíróságok ezen tanács elé terjesztenek[714]. Az országos közegészségi tanács felülvéleményezési jogára vonatkozó törvényhely hatályát vesztette[715].

Az 1890. évi XI. törvénycikk törvényjavaslatának általános indokolása hangsúlyozta, hogy „büntető törvénykezésünk gyakran évekig tartó eljárás után vezet czélhoz", mert a „kifogásolt szakértői véleményeknek felülvizsgálatát igen számos esetben el kell rendelni", ugyanakkor a „felülvizsgálat gyakran csak hosszabb idő lefolyta után történhetik". Az „1888. évben kieszközölt 214 felülvélemény közül 102 esik az országos közegészségi tanácsra, 104 a budapesti tudomány-egyetem orvosi facultására és a 8 a kolozsvári tudomány-egyetem orvosi karára", de ez nem kizárólagos feladatuk, ezért helyükbe az igazságügyi orvosi tanács lépjen. Az 1890. évi XI. törvénycikk felhatalmazásával kibocsátott 25.926/i. m. 90. sz. igazságügyi miniszteri rendelet[716] feljogosította a „kir. ügyészeket arra, hogy a vádnak helyes képviselete érdekében a főügyészség útján a bíróság kikerülésével, az igazságügyi orvosi tanácstól eszközölhessenek ki felülvélemény". Ehhez képest – amint az 1896. évi Bp. törvényjavaslatához adott indokolása utal rá[717] – fenntartás, törvényi szintre átvétel történt.

Az igazságügyi szervezet körébe tartozó rendelkezések tárgyában hozott 1938. évi X. törvénycikk 14. §-a értelmében „az igazságügyminiszter felhatalmaztatik, hogy Igazságügyi Műszaki Tanács és Igazságügyi Gazdasági Tanács elnevezéssel műszaki, illetőleg gazdasági szakértőkből álló testületet alakítson"[718]Az 1890. évi XI. törvénycikk mintájára fogalmazódott törvény alapján mindkét tanács feladata, hogy felülvizsgálja azokat a szakvéleményeket, amelyeket a bíróságok az arra nézve irányadó szabályok szerint a tanács elé terjesztenek"[719], és „kivételes esetekben közvetlen szakvéleményt adjon"[720] Feltűnő, hogy a törvény eleve visszafogottságot várt, azt, hogy az igazságügyi hatóságok az Igazságügyi Műszaki és az Igazságügyi Gazdasági Tanácshoz intézett megkereséseik számát korlátozzák a mellőzhetetlen szükség esetére.[721]

A törvénycikk törvényjavaslata általános indokolásának 3. pontjában méltatta az Igazságügyi Orvosi Tanácsot, amelynek működése „általános elismerést vívott ki és a jogászi közvélemény szerint az orvosi szakkérdések helyes eldöntésére nagyon jó hatással volt", és arról is szólt, hogy „régóta érzett

714 1890. évi XI. törvénycikk 2. § *a)* pont
715 1890. évi XI. törvénycikk 6. § 1. bekezdés
716 25.926/i. m. 90. sz. igazságügyi miniszteri rendelet 3. pont
717 Az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának a 236-239. §-okhoz fűzött indokolás
718 1938. évi X. törvénycikk 14. §
719 1938. évi X. törvénycikk 15. § 2. pont
720 1938. évi X. törvénycikk 15. § 3. pont
721 1938. évi X. törvénycikk 19. §

hiányt pótolnak" a további szakértőtestületek alakítására vonatkozó rendelkezések. Talán érdemes megjegyezni, hogy 1938. évi X. törvénycikk vetet véget a büntető és a polgári ügyekben eljáró állandó bírósági szakértők eltérő kinevezési gyakorlatának.[722]

Az 1951. évi III. törvény 113. §-ának (5) bekezdése úgy tartotta meg a felülvéleményezést, hogy azt egyenesen a más szakértő kirendelésének helyébe léptette.[723] Erről a meglehetősen radikális változtatásról a törvényjavaslat indokolása hallgatott.

A – tévesen az 1915. évi III. tv. 60. §-ának felhatalmazására hivatkozásával kiadott,[724] ám valójában nyilvánvalóan az 1951. évi III. törvény felhatalmazásával meghozott – büntető ügyekben szakértők igénybevételéről és a szakértők eljárására vonatkozó különleges szabályok megállapításáról szóló 3/1952. (I. 15.) IM rendelet külön szabályozás alá vonta az orvosi és vegyészeti szakkérdésekben adandó szakértés kérdését.

A rendelet szerint orvosi kérdésekben állandó szakértőként a megyei bírósági orvost kell meghallgatni, vegyészeti szakkérdésekben pedig rendszerint az országos bírósági vegyészeti intézet szakvéleményét kell beszerezni,[725] de az ügy sürgőssége miatt vagy egyéb fontos okból szakértőként mást rendelhet ki[726]. Ha a bíróság nem őt vonta be, a szakértői vélemény felülvizsgálata végett a megyei bírósági orvos, illetőleg az országos bírósági vegyészeti intézet véleményét kell beszerezni[727], ha pedig a megyei bírósági orvos vagy az országos bírósági vegyészeti intézet véleményének felülvizsgálata szükséges, eziránt az egészségügyi minisztériumot kell megkeresni[728]

A 3/1952. (I. 15.) IM rendelet az Igazságügyi Műszaki Tanács és az Igazságügyi Gazdasági Tanács

722 1938. évi X. törvénycikk törvényjavaslatának 13. §-hoz fűzött indokolása: Az ezidőszerint hatályos jogunknak az állandó bírósági szakértők alkalmazására vonatkozó szabályai szerint - a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről szóló 1897:XXXIV. törvénycikk 28. §-ában foglalt felhatalmazás alapján 3700/1899. I. M. E. szám alatt kibocsátott (az Igazságügyi Közlöny VIII. évfolyamának 234. oldalán közölt) rendelettel kiadott büntető ügyviteli szabályok 35. és 36. §-a helyébe lépő 100/1937. I. M. számú (az Igazságügyi Közlöny XLVI. évfolyamának 31. oldalán közzétett) rendelet értelmében - a *bűnvádi ügyekben* működő állandó bírósági szakértőt az igazságügyminiszter nevezi ki. Ezzel szemben a *polgári ügyekben* működő állandó bírósági szakértőt az 1893:XVIII. tc. 222. és 234. §-aiban, továbbá az 1893:XIX. tc. 24., 27. és 28. §-aiban foglalt felhatalmazás alapján 145/1894. I. M. szám alatt kiadott (a Magyarországi Rendeletek Tára 1894. évfolyamának 644. oldalán közölt) rendelettel kiadott ügyviteli szabályok 51., 52., és 162. §-aiban foglalt rendelkezések s azok kiegészítése tárgyában 3382/1897. I. M. szám alatt kibocsátott (a Magyarországi Rendeletek Tára 1897. évi I. kötetének 127. oldalán közölt) rendelet rendelkezései értelmében a *kir. törvényszék teljes ülése* nevezi ki.

723 1951. évi III. törvény 113. § (5) bekezdés: Olyan szakkérdésekben, amelyek körében az igazságügyminiszter a 60. § (2) bekezdése értelmében a felülvizsgálatra megfelelő szakértő testületet, hatóságot vagy szervet jelölt ki, más szakértő véleményének beszerzése helyett a vélemény felülvizsgálatát kell elrendelni.

724 Az 1915. évi III. törvénycikk a népfölkelésre kötelezett magyar állampolgároknak a Galicziából és Bukovinából kiegészülő osztrák seregtestekbe a háború tartamára történő beosztásáról szólt, és mindössze két §-t tartalmazott.

725 3/1952. (I. 15.) IM rendelet 5. § (1) bekezdés

726 id. IM rendelet 5. § (2) bekezdés

727 id. IM rendelet 6. § (1) bekezdés

728 id. IM rendelet 6. § (2) bekezdés

kiiktatásával szűkebb körre szorította, és már megnevezésében is sokat mondóan felülvizsgálattá változtatta a felülvéleményezést, továbbá eltüntette az Igazságügyi Orvosi Tanácsot, és helyébe – feltehetően a „társadalmasítás" jegyében – az Egészségügyi Minisztériumot helyezte.

Az igazságügyi szakértőkről szóló 44/1954. (VII. 29.) MT rendelet végrehajtására hozott 8/1954. (IX. 1.) IM rendelet némileg oldotta az előző szabályozást, miután a 18. §-ának (1) bekezdése értelmében „kivételesen fontos jelentőségű ügyben", ha a szakkérdés eldöntésére más szakértő alkalmazásával sincs mód, a bíróság, illetőleg az ügyészség elrendelheti a szakértői vélemény felülvizsgálatát is. Célszerű azonnal jelezni, hogy a szakvélemény felülvizsgálata továbbra is az orvosi (vegyészeti) szakterületen volt csak lehetséges.

Az 1962. évi Be. 139. §-ának (5) bekezdése ugyanazt tartalmazta, mint az 1951. évi III. törvény 113. §-ának (5) bekezdése[729], vagyis testület megléte más szakértő kirendelése helyett felülvizsgálatot kellett igénybe venni, és a felülvizsgálat változatlanul rendeleti szabályozás tárgya maradt. A törvényerejű rendelet javaslatának indokolása nem szól a szakvélemény felülvizsgálatáról.

Az igazságügyi szakértői szervezetről szóló 29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet[730] alapján a szakértői vélemények, illetve a szakvélemények felülvizsgálatára hivatott testületek: *a)* az Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottsága; *b)* az Igazságügyi Könyvszakértői Bizottság; *c)* az Igazságügyi Műszaki Szakértői Bizottság; *d)* az Állatorvostudományi Egyetem Felülvéleményező Bizottsága; illetőleg *e)* az igazságügyminiszter által az érdekelt miniszterrel és a legfőbb ügyésszel egyetértésben kijelölt egyéb testület, illetve szerv". Ezáltal a felülvizsgálat köre bővült. Az orvosi területen az orvoslás humán- és állatorvoslásra inkább megkettőződött, de visszahozta a műszaki területet, és újdonságként behozta a könyvszakértői területet.

Az igazságügyi szakértői szervezetről szóló 29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet végrehajtására kiadott 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet[731] kimondta, hogy ha szakkérdés más szakértő alkalmazásával nem tisztázható, a kirendelő hatóság a szakértői vélemény felülvizsgálatát rendeli el. Ez az 1896. évi Bp-hez visszatérést jelentette, ami azért szembeötlő, mert az 1962. évi Bp. nem változott, így a rendelet contra legem szabályozott. Ismereteim szerint az igazságügyminiszter nem élt a minisztertanácsi rendeletben meghatározottakhoz képest további felülvizsgálati testület sem állandó, sem ad hoc jellegű felállításának lehetőségével.

729 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 139. § (5) bekezdés: Olyan szakkérdésekben, amelyek körében az igazságügyminiszter a 68. § (2) bekezdése értelmében a felülvizsgálatra megfelelő szakértőtestületet, hatóságot vagy szervet jelölt ki, más szakértő véleménynek beszerzése helyett a vélemény felülvizsgálatát kell elrendelni.

730 Az igazságügyi szakértői szervezetről szóló 29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdés

731 Az igazságügyi szakértői szervezetről szóló 29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet végrehajtására kiadott 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet 15. §-ának (2) bekezdése

Az 1973. évi Be. 78. §-a az aggályok elsimítására – a rendeleti szabályt beemelve – másodsoron más szakértő kirendelését írta elő, és csak „ha a szakkérdés más szakértő kirendelésével sem tisztázható" és „ha erre lehetőség van", mintegy harmad soron engedte a szakvélemény felülvizsgálatát. A „ha erre lehetőség van" pragmatikus kitétel, mindössze azt jelenteti, hogy a felülvizsgálatra akkor kerülhet sor, amennyiben erre van is ténylegesen működő testület.

A 1976. évi április hó 1-től hatályos, az igazságügyi szakértőkről szóló 4/1976. (III. 4.) MT rendelet alapján a szakértői vélemények felülvizsgálatát ellátó testületek: *a)* az Állatorvostudományi Egyetem Igazságügyi Felülvéleményező Bizottsága; *b)* az Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottsága; *c)* az Igazságügyi Könyvszakértői Bizottság; *d)* az Igazságügyi Mezőgazdasági Szakértői Bizottság; *e)* az Igazságügyi Műszaki Szakértői Bizottság; *f)* az igazságügyminiszter által - az érdekelt miniszterrel és a legfőbb ügyésszel egyetértésben kijelölt - egyéb testület, illetve szerv[732] A felülvizsgálat köre tehát a mezőgazdaság szakterületével bővült.

Az igazságügyi szakértőkről szóló 4/1976. (III. 4.) MT rendelet végrehajtására hozott 2/1976. (III. 15.) IM rendelet szabályozása már nem újdonság, hanem az 1973. évi Be.-vel megfelelésben mondja ki, hogy ha a szakkérdés más szakértő alkalmazásával sem tisztázható, a kirendelő hatóság a szakértői vélemény felülvizsgálatát rendeli el[733]

Az 1988. július 1-től hatályos 2/1988. (V. 19.) IM rendelet ezen nem változtatott, rendelkezései szerint ha a szakkérdés más szakértő igénybevételével sem tisztázható, a hatóság a szakvélemény felülvizsgálatát rendeli el.[734]

Az 1993. május 2-től 2005. december 31-ig hatályos, az igazságügyi szakértőkről szóló 53/1993. (IV. 2.) Korm. rendelet alapján a szakértői vélemények felülvizsgálatát ellátó testületek: *a)* az Állatorvostudományi Egyetem Igazságügyi Felülvéleményező Bizottsága; *b)* az Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottsága; *c)* az Igazságügyi Könyvszakértői Bizottság; *d)* az Igazságügyi Mezőgazdasági Szakértői Bizottság; *e)* az Igazságügyi Műszaki Szakértői Bizottság; *f)* az Igazságügyi Pszichológiai Bizottság; *g)* az igazságügyminiszter által - az érdekelt miniszterrel, a Legfelsőbb Bíróság elnökével és a legfőbb ügyésszel egyetértésben - kijelölt egyéb testület, illetve szerv[735] Ennek megfelelően a felülvizsgálat köre a pszichológia szakterületével bővült.

Az Alkotmánybíróság a 265/B/2002. AB végzésével visszautasította azt az indítványt, amelyik szerint a szakértői felülvéleményezés intézménye maga alkotmányellenes (…) a bíró és a szakértő

732 4/1976. (III. 4.) MT rendelet 11. § (1) bekezdés
733 2/1976. (III. 15.) IM rendelet 17. § (2) bekezdés
734 2/1988. (V. 19.) IM rendelet 21. § (1) bekezdés
735 53/1993. (IV. 2.) Korm. rendelet 7. § (1) bekezdés

tulajdonképpen együttesen bírálják el a jogvitát, s a szakértő nem csupán a bíró különleges szakértelmét pótolja, hanem <véleménye beletorkollik a bírói ítélkezésbe is>.

Sajnálatos, hogy az Alkotmánybíróság nem fejtette ki az álláspontját a felülvéleményezés jogintézményéről, magam úgy látom, alkotmányos aggály nem támasztható a felülvéleményezéssel szemben. Alapvetően azért, mert a felülvélemény is szakvélemény, azaz szó sincs arról, hogy kötné a szakvélemény értékelésére jogosultat, s ily módon sértené a bizonyítékok értékelésének szabadságát.

A 1998. évi Be. már nem adott lehetőséget a szakvélemények felülvizsgálatára. A törvényjavaslat a szakértők párhuzamos meghallgatását érintő szakaszához fűzött indokolása azt tartalmazza, hogy nem tekinti fenntarthatónak az úgynevezett felülvizsgálati szakvélemények rendszerét. A felülvizsgálati szakvélemények a tapasztalat szerint sok esetben különleges tekintélyt élveznek, amely az értékelés szabadságának korlátját is jelentheti. Ezért a szakvélemények közötti eltérések feloldására a javasolt intézmény alkalmasabb. Rendelkezésre áll azokban az esetekben is, amelyekre a felülvizsgálat - megfelelő testület hiányában - amúgy sem lenne alkalmazható.[736]

Ezzel 2003. július 1. naptól büntetőügyekben gyakorlailag megszűnt a szakvélemény felülvizsgálatának (felülvéleményezésének) lehetősége.

A Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló jelentésében Csere Katalin a felülvéleményező testületek működéséről írva ugyancsak megállapította: „Ez a szabályozás a felülvéleményezésnek tekintélyelvűséget kölcsönzött, ami – korántsem helyeselhető módon – a felülvélemény kritikátlan elfogadásával járt a bíróság részéről.”[737] Ez a szempont azonban nem elvi kifogás, a bírói gyakorlat pedig alakítható.

A két nagy eljárásjogi törvény, a büntetőeljárási és a polgári perrendtartási nem minden kérdésben van/volt egymással megfelelésben olyan kérdésekben, amelyekről – gondolhatnánk – ugyanazt a megoldást kellene adniuk, ám a szakvélemények felülvéleményezésének a sorsa is eltérően alakult a két jogterületen.

Visszatekintés

Felülvélemény/ felülvéleményező	törvény	rendelet
orvostani, vegyészeti/1. fok: törvényszéki orvos, országos bírósági	1896. évi Bp. 238. § 1. bekezdés	-

736 1998. évi 125. §-hoz fűzött indokolás

737 Dr. CSERE Katalin: A fél által felkért és a más szerv által kirendelt szakértő véleménye a bírósági eljárásban. Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 107. oldal 230. oldal

vegyész; 2. fok: Iü. Orvosi Tanács		
+ Igazságügyi Műszaki Tanács, Igazságügyi Gazdasági Tanács	1938. évi X. tc. 14. §	
	1951. Bp.	3/1952. (I. 15.) IM rendelet
orvosi, vegyészeti//1. fok: megyei-bírósági orvos, Országos Bírósági Vegyészeti Intézet; 2. fok: Egészségügyi Minisztérium	-	5. § (1)-(2) bekezdés, 6. § (1)-(2) bekezdés
kivételesen fontos jelentőségű ügyben más szakértő hiányában		8/1954. (IX.1.) I.M. rendelet 18. § (1) bekezdés
	1962. évi Be.	29/1964. (XI. 23.) Korm. rendelet 8. §-ának (1) bekezdés
Egészségügyi Tudományos Tanács Iü. Bizottsága, Iü. Könyvszakértői Bizottság, Iü. Műszaki Szakértői Bizottság, Állatorvostudományi Egyetem Felülvéleményező Bizottsága	-	
más szakértő eredménytelen alkalmazása esetén kötelező		4/1964. (XI. 23.) IM rendelet 15. § (2) bekezdés
	1973. évi Be. 78. §	4/1976. (III.4.) MT rendelet 11. § (1) bekezdés (1976. április 1-től);
előző 4 + Iü. Mezőgazdasági Bizottság	-	
más szakértő eredménytelen alkalmazása esetén lehetőség		2/1976. (III. 15.) IM rendelet 17. § (2) bekezdés; 2/1988. (V. 19.) IM rendelet 21. § (1) bekezdés (1988. július 1-től)
		53/1993. (IV. 2.) Korm. rendelet 7. § (1) bekezdés (1993. május 2-től 2005. december 31-ig)
előző 5 + Iü. Pszichológiai Bizottság		
-	1998. évi Be.	-

Összegzés

A szakvélemények felülvizsgálatának (felülvéleményezésének) jogintézményét elveszettnek érzem. Nem tartom meggyőzőnek azt az érvelést, hogy a felülvéleményező szakértői testületek „különleges tekintélyt élveznek, amely az értékelés szabadságának korlátját is jelentheti”[738], de azt sem, hogy „a testületek eljárása nagymértékben sérti a közvetlenség és szóbeliség követelményét, hiszen a testület nem idézhető”[739] Ezt mások is hasonlóan látták, Grósz Tamás például a magas kvalifikáció és tekintély generálta tévedhetetlenség aurája, valamint a kollektív döntéshozatal közvetlen ellenőrizhetőségének csorbulását kifogásolta.[740]

738 1998. évi Be. törvényjavaslatának indokolása

739 2005. évi XLVII. törvény javaslatának indokolása

740 GRÓSZ Tamás: A bírói mérlegelés mikéntje ellentétes szakvélemények esetén, in: Jogi Tanulmányok 156-166. oldal: A felülvizsgálók köre az erre kijelölt mintegy fél tucat testületre koncentrálódott, szigorú kinevezési és átláthatatlan működési renddel körülbástyázva. Ez két alapvető problémát vetett fel: egyrészt a magas kvalifikáció és tekintély a tévedhetetlenség auráját generálta, függetlenül azon elvi tételtől, hogy a felülvélemény is szabad értékelés tárgya kellett legyen, másrészt a transzparenciát nélkülöző kollektív döntéshozatal a közvetlen

Ezeket az érveket egységében kell kezelni, mert mindahány jelentkezett a büntetőeljárás tekintetében. Kezdjük a szakértői testület idézhetetlenségével – ez már a múlté, az igazságügyi szakértői testületek szervezetéről és működéséről szóló 33/2007. (VI. 22.) IRM rendelet elrendezte a kérdést.

A szakvéleményt a szakértői testület nevében három (vagy „indokolt esetben" öt) tagból álló eseti bizottság adta[741] azzal, hogy ha ahhoz részben olyan különleges szakértelem volt szükséges, amellyel a szakértői testület tagjai nem rendelkeztek, az egyes kérdések megválaszolásához más szakértő is igénybevétele is szükséges volt, akit a bíróság vagy hatóság kirendelt ki, bevont szakértőként működött közre[742], és így a szakértői testület és a bevont szakértő a szakvéleményét egyesíthette. Az eseti bizottság elnökét, továbbá az ügyet az eseti bizottság ülésére előkészítő előadót a szakértői testület elnöke jelölte ki[743], szakértői testületet az egyes ügyekben az eseti bizottság elnöke vagy az általa kijelölt tagja képviselte[744], ezt meghaladóan az, aki a rendeletben meghatározott kizárási okok alá esett, az eseti bizottság elé kerülő ügyek intézésében és tárgyalásában nem vehetett részt [745].

Mindebből egyértelművé vált, hogy a szakértő testület nem arctalan, a tárgyalásra idézhető, s azon a testületet képviselő meghallgatható, kérdezhető, tőle felvilágosítás kérhető, valamint elrendelhető a szakvélemény kiegészítése is.

Az persze különös és akár kifogásolható is, hogy a 33/2007. (VI. 22.) IRM rendelet miért nem számol azokkal az esetekkel, amikor nem testület esetén kötelezően két szakértőnek kell adnia a szakvéleményt - büntetőeljárási törvénnyel ez nem fért össze.

A formális jogszerűség ellenére megkockáztatom, hogy az egyébkénti két-szakértős esetekben – a büntetőeljárási törvény elsőbbségére figyelemmel – két előkészítő előadót kellene volna kijelölni, és a testület idézése esetén a testületet is két tagnak kellene képviselnie.

Ami pedig a különleges tekintélyt illeti, a szakértői testület felülvéleménye azáltal válhatott ilyenné, mert az ítélkezési gyakorlat azzá tette, ami nyilvánvalóan abból következett, hogy a felülvéleményeket általában megalapozottnak, mindenekben kifogástalannak találta. Ennek pedig személyi előfeltétele, hogy az igazságügyi szakértői testület tagja olyan szakirányú egyetemi

---

ellenőrizhetőség lehetőségét csorbította. http://epa.oszk.hu/02600/02687/00006/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2014_156-166.pdf

741 33/2007. (VI. 22.) IRM rendelet 14. § (1) bekezdés

742 id. IRM rendelet 15. § (1)-(2) bekezdés

743 id. IRM rendelet 15. § (3) bekezdés

744 id. IRM rendelet 14. § (3) bekezdés

745 id. IRM rendelet 17. § (1) bekezdés

végzettséggel rendelkező személy lehet, aki a) az adott szakterületen egyetemi doktori vagy tudományos fokozattal rendelkezik, b) egyetemi doktori vagy tudományos fokozattal és az adott szakterületen legalább tízéves szakirányú szakmai gyakorlattal rendelkezik vagy c) az adott szakterületen legalább tízéves igazságügyi szakértői gyakorlattal rendelkezik[746]

Az igazságügyi szakértői testület elnökét és tagjait a miniszter - a szakterületet felügyelő miniszter egyetértésével - nevezi ki[747], s ehhez kikéri a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara és az adott szakértői testülethez tartozó szakterületnek megfelelő képzést folytató egyetemek véleményét[748]. Ezek a feltételek meghaladják az „egyszerű" igazságügyi szakértővé válás követelményeit, mondhatjuk tehát, hogy „nem akárkik", hanem az egyes szakterületek megbecsült személyiségei ülnek a szakértői testületben, akik mindenképpen szavahihetőnek tekinthetőek.

A már említett szavahihetőség, személyi hitelt érdemlőség, szakmai súly, illetőleg közhitelesség egyaránt azt sugallják, hogy a szakértő tekintélyt élvez, s a szakvéleménye is tekintélyes, egyszerűen azért, mert „ezt ő tudja".

Érdemes időrendben haladva három forrást említeni a szakvélemény tekintélyére, valamint az azt túlságosan is engedékenyen fogadó bírói szemléletre érvényesen.

König Vilmos már 1892-ben rögzítette, hogy ha a szakértelem hiánya kényszeríti a bírót, hogy szakértőhöz forduljon, úgy ezen szakértelem hiánya alkalmatlanná teszi őt egyszersmind, hogy a szakértői véleményt felülbírálja, és ennek mérvadó voltát megállapítsa. Tapasztalati tény is, hogy a szakértői vélemény érintetlenül ítélet erejére emelkedik.[749]

Következzék - szándékoltan nagy ugrással - Székely János 1967-ben megfogalmazott megállapítása, amely szerint a leggyakrabban észlelhető hiba a szakvélemény kritikátlan elfogadása, annak ellenőrzése nélkül, hogy a vélemény megfelelő vizsgálaton alapul-e, következtetései tudományosan megalapozottak-e és beilleszthetők-e a teljes bizonyítási anyagba.[750]

Az Igazságügyi Minisztérium Bírósági Főosztálya előbb a 201/1977. (IK.8.) számú Tájékoztatójában, majd újfent a 8004/1987. (IK 1988.1.) számú Tájékoztatójában igencsak hasonló az észlelése. A kettő egybecseng, ezért elegendőnek véelm az utóbbit idézni: „A jelen vizsgálatnak a korábbival egyező tapasztalata, hogy a szakvélemények kritikátlan elfogadása a bizonyítás gyenge

746 Szaktv. 36. § (1) bekezdés
747 Szaktv. 36. § (2) bekezdés 1. mondat
748 3/2007. (VI. 22.) IRM rendelet 3. § (2) bekezdés
749 KÖNIG Vilmos: Szakértők, Jogtudományi Közlöny 1892. évfolyam 324. oldal
750 SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 432. oldal

pontja (…) egy-egy szakértő hibás szemlélete, gyakorlata alapvetően károsan – esetenként az ítéletek törvényességét is érintve – befolyásolja az ítélkezés minőségét. A szakvélemények bírósági értékelésében feltétlenül javulásra van szükség."[751]

Az időben szétszórt források azonos tapasztalása azt mutatja, hogy a szakvélemény túlzott bírói tisztelete mindenféle szakvéleményre vonatkozik, és nincs benne újdonság. A probléma tehát általános érvényű, vonatkozik mindennemű szakvéleményre, így a kritikátlan elfogadás érvének a felülvéleménnyel szembeni felhozatala szerintem nem növeli a felülvéleményezés, mint jogintézmény kiiktatásául szolgáló érvelés elfogadhatóságának erejét.

Nem tudok egyet érteni Döme Attilával, aki odáig jutott, hogy – szerinte – a felülvéleményező testületek nem is szakértői véleményt adtak, hanem „átvették a bizonyítékok mérlegelésének bírói feladatát".[752]

Az ellentétes szakvélemények értékelésének feladata nem könnyű teher, de egyértelműen bírói feladat, s a bírónak meg kell vele birkóznia. Az értékelés szabadságának korlátozottsága sem következhet általában a szakértő és így a szakértői testület „különleges tekintélyéből".

A bizonyítékok értékelésére vonatkozó büntetőeljárási szabályok értelmében a törvény elrendelheti egyes bizonyítási eszközök igénybevételét, és ilyen lehet az esetleges felülvéleményezés is; továbbá a bizonyítás eszközeinek és a bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító ereje, így a felülvéleménynek sincs, de nem is volt, a bíróság és az ügyész a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, és a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg.

Ezt a bizonyítékértékelési szabadságot is kétségbe vonja az a szemlélet, amely nem hisz a felülvéleményezés hozzávetőlegesen száz évet megélt jogintézményében.

A nagy szavakat félretéve, be kell látnunk, hogy ami segítheti a különleges szakértelem hiányában lévő bírót, azt könnyelműség félretenni. A Legfelsőbb Bíróság elvi határozatban mondta ki: „a polgári eljárásjog nem ismeri a kötött bizonyítási rendszert, nem tesz különbséget, és nem állít fel rangsort a bizonyítási eszközök között. Az igazságügyi felülvélemény is csak egy a bizonyítékok közül azzal, hogy annak célja a korábbi szakvélemények szakmai értékelésével az azok közötti ellentmondások feloldása".[753] A megjelölt elvi határozat helytálló a büntetőeljárásra is. A döntés nem jelentett újdonságot az ítélkezési gyakorlatban, de helyreállította annak egységét azáltal, hogy

751 Igazságügyi Minisztérium 8004/1987. (IK 1988.1.) számú Tájékoztató 40. oldal

752 DÖME Attila: A szakértői bizonyítás. In: A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve, szerk. Kengyel Miklós, KJK–Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 2005, 300. oldal

753 EBH 2006.1419. számú polgári elvi határozat

helyreigazította a másodfokú bíróság helytelen álláspontját.[754]

A felülvéleményezés ilyen segítség volt a bírónak, és ismételten is az lehetne. Ismeretes erre nézve ügyészi igény is, amit jól jelez a Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemező csoportjának összefoglaló véleményében Láng László írása, hogy az 1998. évi Be. 111. §-ának (5) bekezdésével szemben bizonyos esetekben (például elmeállapot, halál okának kiderítése) jobb megoldásnak látszana a korábbi felülvéleményezés, és a szakvélemények közötti ellentmondást „szuper szakértői testületek" vizsgálnák felül, és döntenék el a különleges szakértelmet igénylő kérdést.[755]

Az 1998. évi Be. 111. §-ának további más szakértő kirendelésére vonatkozó (5) bekezdése mellett – a korábban még meglévő – (6) bekezdés „magyarázó" szakértői feladatot adott azzal, hogy az (5) bekezdés alapján beszerzett szakvéleménynek a korábbi szakvélemények közötti eltérés okát, és azt kellett feltárnia, hogy szükséges-e bármelyik szakvélemény kiegészítése, illetőleg más (újabb) szakvélemény beszerzése.

A 2013. évi CLXXXVI. törvény 73. §-ának a) pontja a 111. § (6) bekezdését 2014. január 1-től hatályosan – indokolás nélkül – helyezte hatályon kívül. A módosító törvény javaslatának a szakértői tevékenység más részeit érintő 11-12. §-ához fűzött indokolása alapján megkockáztatható, hogy az időtényező túlzott előtérbe helyezése vezet(he)tett a Be. 111. § (6) bekezdésének eltávolításához. A módosítás előtt kiadott Holé Katalin és Kadlót Erzsébet szerkesztette kommentár kifogásolta, hogy az adott megoldás – a korábbi felülvéleménnyel ellentétben – nem tekinthető a szakkérdés végleges lezárásának, fennáll viszont annak a veszélye, hogy parttalanná válik a szakértői bizonyítás, ami az eljárás elhúzódásához vezet. A kommentár szerint célszerű lenne olyan bírói gyakorlat kialakítása, ahol a harmadik szakértőnek nemcsak a (6) bekezdésben írt kérdést teszi fel a bíróság, hanem az eredeti szakkérdések megválaszolását is előírja feladatként".[756]

A kommentár szemlélete és törekvése egyértelműen utal a felülvélemény iránti bírói igényre, de erre utal a Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló jelentésében Pótorné Nagy Zuzsanna tapasztalata is, miszerint „A mai napig jön olyan kirendelés, amely felülvéleményt kér".[757]

754 Idézett EBH indokolás: „A másodfokú bíróság (…) A határozat indokolásában kifejtette, hogy a felülvéleményező testület állásfoglalása nem rekeszthető ki a bizonyítékok közül azzal az indokkal, hogy az valamelyik szakértő álláspontját fogadja el. A felülvélemény a szakmai ellentéteket, a szakértők közötti vitát feloldja, azt egyszersmind eldönti, tehát szakmai kérdésben elfoglalt végső álláspontnak minősül."

755 Dr. LÁNG László: Jelentés a szakértők igénybevételéről a nyomozó ügyészségek eljárásában Ld.http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 293. oldal

756 Dr. HOLÉ Katalin és Dr. KADLÓT Erzsébet szerk.:i.m.: II. kötet 419. oldal

757 PÓTORNÉ NAGY Zuzsanna: A szakértői működés formai kérdései, a szakértői szervek felépítése és működése. Ld.

Az, hogy a bíróságok kritikátlanul fogadták el a felülvéleményeket, egyrészt nemcsak a felülvéleményekre lehet – legfeljebb – hellyel-közzel igaz, másrészt a kifogásolt gyakorlaton változtatni is lehetett volna, illetőleg nem állítható a gyakorlat változatlansága sem. A gyakorlat ugyanis azt mutatja, hogy – főként a nagyobb súlyúnak mondható ügyekben – a bírák egyre inkább kritika alá vonják a szakvéleményben foglaltakat, és szakértői kérdésekben a védelem is egyre aktívabb. A szakértők oldaláról pedig úgy látom, hogy a felülvéleményezés akár a szakértői gyakorlat szakmai iránymutatójaként funkcionálhatna, ehhez azonban szükséges lenne a felülvéleményezés olyasmi összegzésére, miként az a bírói döntések tekintetében a közzétételükben megvalósult.Megismételem: a szakvélemény felülvéleményezését elveszettnek, illetőleg érdemtelenül elvesztettnek érzem.

http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 107. oldal

VI. A FELKÉRT/MAGÁNSZAKÉRTŐ

Az előzőekben érintőlegesen már foglalkoztam a formálisan az 1973. évi Be. hatálya alatti ítélkezési gyakorlatban okirati bizonyítási eszközként, ám valójában már akkor is magánszakértés gyanánt igénybe vehetővé tett szakértéssel. A formális kitétel azt takarja, hogy ez – a szabad bizonyítás rendszerében – az igény mellett nyitva álló lehetőség is volt a védelem számára, amit jól példáz egy 1965-ben kiadott mű is, amely szerint „A védők a nyomozás által igénybe vett szakértővel szemben helytelenül már eleve bizalmatlanok és ebből fakad az a törekvésük, hogy a terhelt képviseletében egy másik igazságügyi szakértőnek adjanak megbízást”.[758]

A nem hatósági kirendelésen, hanem megbízáson alapuló magánszakértés alapja ugyanaz, mint amikor a terhelt az általa személyében meg nem határozható kirendelt védő helyett inkább a bizalmat eleve magában hordozó megbízásával az érdekében fellépő meghatalmazott védő felé fordul, mégpedig a bizalom. A bizalom, ami a hatóság kirendelése alapján eljáró szakértő iránti esetleges fenntartást ellensúlyozza, nem közömbös tehát – sőt a védelem számára akár elsőrendű kérdés is lehet –, hogy szakértői vélemény adása érdekében igénybe vehesse azt a szakértőt, akinek a személyét maga választja ki, és akinek a szakértelmében maximálisan megbízik. Szerepe lényeges, ezért tekintsük át a magánszakértés szabályozásának hazai büntetőeljárásbeli szabályozását.

A „védelem által felkért személy” szerepét ténylegesen először a büntetőeljárásról szóló 1998. évi Be. rögzítette tételesen. A védelem e joga korábban is megvolt, a normaszöveg ezzel nem kreálta, de elismerte a jogot, hogy a védelem szakértelemmel rendelkezőhöz fordulhasson véleményadás érdekében.

Az igazságügyi szakértő mind az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi törvény[759], mind pedig az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény (Szaktv.) szerint a szakértő a hatóság kirendelése vagy megbízás alapján ad szakvéleményt.[760]

---

758 Dr. BOLGÁR György - Dr. KÁRPÁTI László-Dr. TRAYTLER Endre: A bűnügyi védő munkája, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1965, 64. o.: „Az esetenként észlelt hiányosságok alakították ki azonban a védelem oldaláról is azt a gyakorlatot, amelynek tarthatatlanságát ugyancsak hangsúlyozni kell. A védők a nyomozás által igénybe vett szakértővel szemben helytelenül már eleve bizalmatlanok és ebből fakad az a törekvésük, hogy a terhelt képviseletében egy másik igazságügyi szakértőnek adjanak megbízást, aki a nyomozó hatóság által kirendelt szakértő szakvéleményének megcáfolására kell, hogy felkészüljön. Az ilyen törekvés az igazságszolgáltatás tekintélyét sérti és eredményességét akadályozza.”

759 Az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény

760 Szaktv. 3. § (1) bek., 523. § (1) bek., etc.

A hangsúly e helyütt – amint az az előbbiekben a büntető eljárásjogi rendelkezések kapcsán említést nyert – azon van, hogy a szakértő kirendeléséről a hatóság, bevonásról a bíróság, illetőleg a vádemelés előtt az ügyész határoz. A bevonás tárgyában való döntés a bíróság eljárásában az ítélkezési gyakorlat értelmében pervezető végzéssel történik, bár felvethető kérdés, hogy lehet-e kétféleképpen dönteni erről a büntetőeljárás vádemelés előtti és a vádemelés utáni szakaszában, a vádemelés előtt ugyanis az ügyésznek a bevonásról határozatot kell hoznia,[761] s azzal szemben elutasítás esetén panasznak van helye,[762] míg a bevonást engedélyező határozat panasszal nem támadható.[763]

Az 1998. évi Be. szerint, ha a bíróság vagy az ügyész a felkért személy bevonását megtagadja, az elkészített vélemény az okiratra vonatkozó szabályok szerint használható fel.[764] A bevonás tárgyában való döntésnek a védelem számára megkülönböztetett kihatású súlya van, alapvetően befolyásolja a hatékony védelem esélyét, merthogy a felkért szakértő – e minőségének elismerése után – a szakértői vizsgálatokban közreműködhet; a bírósági eljárásban a bíróság, illetőleg az ügyész által kirendelt szakértővel azonos jogok illetik meg, és kötelezettségek terhelik.[765] A Holé Katalin és Kadlót Erzsébet szerkesztette kommentár eljárási szakaszoktól függetlenül írja, hogy ha az ügyész vagy a bíróság a felkért személy bevonását megtagadja, a döntés jogorvoslattal támadható, minthogy azt a törvény nem zárja ki.[766]

A későbbi módosítás csak részben mondott mást, eszerint a felkért szakértő – e minőségének elismerése után – önállóan szakértői vizsgálatot végezhet, a bírósági eljárásban a bíróság, illetőleg az ügyész által kirendelt szakértővel azonos jogok illetik meg, és kötelezettségek terhelik. A szakértők az általuk elvégezni kívánt szakértői vizsgálatról kölcsönösen értesítik egymást, az értesített szakértő a másik szakértő által végzett vizsgálaton jelen lehet."[767]

A normaszöveg akkurátus olvasása azonnal elárulja, hogy a magánszakértés funkciója részben a korábban létezett ún. ellenőrző szakértő intézményét volt hivatott visszahozni, hiszen lehetővé tette a korábban kirendelt szakértő által végzett vizsgálatban való részvételt.

Az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló – eddigiekben is említett – 2005. évi XLVII. törvény 35. §-ának módosításból kiemelést igényel, hogy a bevont szakértő már önálló szakértői vizsgálatra

761 1998. évi Be. 169. § (1) bek.
762 1998. évi Be. 195. § (1) bek.
763 1998. évi Be. 195. § (2) bek.
764 1998. évi Be. 112. § (3) bek.
765 1998. évi Be. 112. § (2) bek. 2. mondat
766 Dr. HOLÉ Katalin és Dr. KADLÓT Erzsébet szerk.:i.m.: II. kötet 421. o..
767 1998. évi Be. 112. § (2) bek. 2. mondat Megállapította: 2005. évi XLVII. törvény 35. § Hatályos: 2006. I. 1-től.

is jogosulttá vált, továbbá a korábban kirendelt és a bevont magánszakértő előzetesen köteles egymást a tervezett vizsgálataikról értesíteni és azokon részvételi joguk kölcsönössé vált.

Ez remek megoldásnak tűnik – mármint első nekifutásra. Az ítélkezési gyakorlat tapasztalata az, hogy a védelem bevárja a kirendelt szakértő vizsgálatát és véleményét, s csak utólag és akkor áll elő a magánszakértő felkérésével és bevonási igényével, amikor kifogásolni igyekszik a kirendelt szakértő vizsgálatát és/vagy véleményét. Ugyanezt állapította meg a Kúria bírósági eljárásban történő szakértői bizonyítást vizsgáló joggyakorlat-elemző csoportja, közelebbről Csere Katalin, aki szerint a gyakorlatban ténylegesen a terhelt, illetve a védő nem jelenti be előzetesen az ügyész vagy a bíróság felé, hogy szakvéleményt készíttet (…) A bíróságok elé ugyanakkor – a védelmi pozícióból is adódóan – olyan szakvélemények kerülnek, amelyek a terheltre nézve kedvezőek, hiszen a védőnek nem az objektív igazságot tükröző szakvélemény, hanem a korábbi, terhelő szakvélemény kétségessé tétele az érdeke”.[768] A védelem ezzel az ex post reagálással viszont könnyen megfosztotta magát a megismételhetetlen vizsgálódástól – ilyen helyzet állhatott elő például emberölési ügyben, amennyiben a korábban kirendelt szakértők már elvégezték a boncolást, véleményt adtak, majd a holttest elhamvasztásra kerül, és adott esetben még a hamvak sem álltak utólag rendelkezésre. Hasonló a helyzet akkor is, ha például egyetlen hajszálat vizsgáltak, és az a vizsgálat során megsemmisült. Ha pedig nincs a bevont szakértő részéről egyidejűség, akkor kevesebb eséllyel rendelkezik a korábban kirendelt szakértő előbb végzett vizsgálatának, de ebből következően véleményének is vitatásához, ami a bírói végső elszámolás eredményében is megmutatkozhat. Vannak ugyanakkor olyan esetek, amikor objektíve nincs is lehetőség a már kirendelt szakértő mellé egyidejűleg közreműködő magánszakértőt állítani. Emberölési ügyekben jellemzőnek mondható, hogy ismeretlen elkövetővel szemben indul meg a nyomozás, és ekkor még szükségképpen nincs terhelt, akinek – szükségképpen – védője sincs.

A magánszakértés másik funkciója akkor láthatja el a szerepét, ha – bár utólagosan kapcsolódik a már kirendelt szakértő ténykedéséhez, de – azt kellő alappal vitatni képes, hiszen ekkor már nagyobb eséllyel kerülhet szóba, hogy a védelem részéről valószínűsített további vizsgálatra van szükség, illetőleg bizonyos szakkérdések tekintetében akár elegendő is lehet a leleti részében nem, vagy csupán egyes elemeiben, viszont a véleményi részében kifogásolt korábban kirendelt szakértő által adott szakvélemény eredményes támadása.

Király Tibor észlelte a magánszakértés lehetséges harmadik funkcióját is, amikor azt vetette fel, hogy a terhelt, illetve a védő felkért szakértője nem „más” szakértő, hanem lehet akár az első vagy

768 Dr. CSERE Katalin: i.m.: 2.pdf 231. o.

egyedüli, vagy a már kirendelt mellett a párhuzamosan működő szakértő is.[769]

A „más" szakértőt a jogalkalmazói gyakorlat hagyományosan „további más", azaz az ügyben és azonos tárgykörben egy már meglévőn túli szakértő gyanánt értelmezi, ezt látszik alátámasztani az 1998. évi Be. 111. §-a előtti „Más szakértő alkalmazása" alcím, továbbá a Be. 112. § (2) bek. harmadik mondatában a „szakértők" kölcsönösségére vonatkozó szabály is.

A helyzetet könnyen áthidalhatta volna egy újabb alcím a Be. 112. §-a elé helyezve, mondjuk ezzel a „Felkért szakértő alkalmazása" szövegezéssel. Egyébként alcím ide vagy oda, a Be. 112. §-ában foglalt jogintézmény az, ami abban olvasható, s ezért Király Tibornak bizonyosan igaza van.

A teljes egyértelműsítés érdekében azonban legalább a Be. 112. §-a (2) bekezdésének 3. mondatán igazítani lehetett volna akként, hogy „A szakértők – amennyiben az ügyben ugyanerre a kérdésre van kirendelt szakértő is – az általuk elvégezni kívánt szakértői vizsgálatról kölcsönösen értesítik egymást, az értesített szakértő a másik szakértő által végzett vizsgálaton jelen lehet."

Megjegyzést érdemel, hogy a magánszakértést ugyanakkor nem feltétlenül kellett megelőznie az eljáró hatóság szakértőt kirendelő döntésének, a felkészült védelem elébe mehetett az eljáró hatóság – bármely okból döntésig nem jutó – hezitálásának, és ez esetben maga hozhatta mozgásba a kirendelésre jogosultat, ezáltal olyan helyzetet kialakítva, amelyben a védelem által preferált szakértelemmel rendelkező személy válhatott – bevonását követően – az ügy akár egyetlen szakértőjévé.

Az 1998. évi Be. akként rendelkezett, hogy a magánszakértő bevonásának megtagadása esetén az elkészített vélemény az okiratra vonatkozó szabályok szerint használható fel.[770]

A Kúria a védői jogoknak a bírósági eljárásban való érvényesülésével foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportja a magánszakértés kérdését érintve megállapította, hogy az 1998. évi Be. 112. §-ának „(1) bekezdéséből mintha az következne, hogy ún. magánszakvélemény csak akkor nyújtható be, ha a bíróság a felkért személyt szakértőként bevonja az eljárásba. A (3) bekezdésből azonban kiviláglik, hogy az ún. magánszakvélemény akkor is benyújtható, amennyiben a bíróság nem vonja be szakértőként a felkért személyt, ellenkező esetben ugyanis tárgytalanná válna az, hogy az <elkészített vélemény> az okirati szabályok szerint felhasználható. A védelem ily módon nincs elütve az ún. magánszakvélemény benyújthatóságától, ami egy gyengített favor defensionis szabály, hiszen – ha a bíróság elzárkózik a bevonástól – a készítője nem kerül szakértői státusba."[771]

769 KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó (3. kiadás), 2003, 268. o., [379] lapszél szám.

770 1998. évi Be. 112. § (3) bek.

771 Védői jogok a bírósági eljárásban, Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye 73-75. o.. Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/elfogadott_osszegzo_velemeny.pdf

A szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoport úgy vélekedett, hogy „ha a bíróság vagy az ügyész a felkért személy bevonását megtagadja, a szakvélemény az okiratra vonatkozó szabályok szerint használható fel, ebben az esetben a bíróságnak nem a két szakértői vélemény közötti ellentmondás feloldásáról kell intézkednie (…) nemleges döntés esetén a bíróság anélkül vetheti el a szakvéleményt, hogy maga az ahhoz szükséges különleges szakértelemmel rendelkezne.[772]

Király Tibor szemlétesen mutatta be, hogy „ha a felkért szakértő igazságügyi szakértő, az ügyész, illetve a bíróság nem vonhatja kétségbe az alkalmasságát, és ilyen okból nem tagadhatja meg a bevonását az eljárásba. Ha azonban eseti szakértőről van szó, jogosultak az alkalmasságát mérlegre tenni, és eldönteni, megfelel-e az eseti szakértővel szemben támasztható követelményeknek."[773]

Kovács Gábor véleménye ezzel a megközelítéssel azonos, szerinte „az igazságügyi szakértő szakértelme – a szakterületén – kétségbe nem vonható, míg az eseti szakértőnek minősülő személy szakmai alkalmasságának megállapításához a szakértővé válás jogszabályi feltételei, az adott személy tényleges képzettsége, szakmai tapasztalatai, elismertsége stb. szolgáltatnak alapot a döntéshozó ügyész vagy bíróság számára.".[774]

Ez világos differencia, a gyakorlat azonban nem mutat érzékenységet a különleges szakértelmen túli differencia akceptálására, nem azzal tagadja meg a bevonást, hogy a felkért személy nem rendelkezik különleges szakértelemmel, hanem a bevonás szükségtelenségére utal – persze csak akkor, ha ennek kifogásolása esetén arról az ítéletében számot kell adnia.

Király Tibor álláspontja szerint „(a) felkért szakértő bevonása nemcsak alkalmatlansága okából tagadható meg, hanem eljárási-gazdaságossági okokból is, ha például a bíróság a bizonyítást már befejezettnek tartja."[775]

Kovács Gábor álláspontja kevésbé megengedő, a szakmai alkalmasságon túlmenő megtagadási lehetőséget nem fogalmaz meg, azt veszi számba, hogy a szakmai alkalmasság elismerését követően a (felkért) „szakértő *jogai és kötelezettségei* azonosak az ügyész vagy a bíróság által kirendelt szakértőével" és a bevonásról való rendelkezés „célja annak megakadályozása, hogy a védő vagy a terhelt által felkért személy a szakértőtől megkövetelt objektivitást nélkülöző véleményt nyilvánítson"[776]

772 Dr. CSERE Katalin i.m.2.pdf 232. o..
773 KIRÁLY Tibor: i.m.: 268. o., [379] lapszél szám.
774 KOVÁCS Gábor: Szakértő vagy tanú? Felkért szakértő – kavics a cipőben!, Med. Et Jur. 2015/4. szám 11-14. o.
775 KIRÁLY Tibor i.m. 268. o., [379] lapszél szám.
776 KOVÁCS Gábor i. m.: 11-14. o..

Kétségtelen, hogy a bizonyításnak, így a szakértői bizonyításnak is valahol gátat kell vetni, és reálisan feltételezhető, hogy a bíróság esetlegesen azért tagadta meg a felkért szakértő bevonását, mert a bizonyítási eljárás lezárása előtt állt, vagy azt már befejezettnek is nyilvánította.

Az eljárás „ökonómiájára" hivatkozás helyett a szakkérdés bizonyítottságának érve foghat helyt, a bíró tehát akkor tagadhatja meg a magánszakértő bevonását, amikor nincs helye más (további) szakértő kirendelésének sem, amikor a kérdésére már megtalálta a számára kifogástalannak imponáló szakértői választ, amikor a további bizonyítást érdemében tartja szükségtelennek. Ezt abból találom levezethetőnek, hogy a törvény a bevonás tárgyában való döntés szabadságát nem korlátozta, ugyanakkor a döntésnek szükségképpen van valamiféle eljárásjogi ésszerűségi rendeltetése.

Bartkó Róbert[777] bírálta, hogy a felkért személy bevonása tárgyában a bevonásra jogosult jogköre olyan mérlegelést igényel, melynek „nem tudni, milyen" szempontjai vannak. Szerinte nem köteles erről indokolt határozatot hozni, a mérlegelési tevékenység során mind az ügyész, mind pedig a bíróság abba a helyzetbe van kényszerítve, hogy „szakkérdésben nyilvánítson véleményt" és az „érdekelteknek nincsen jogorvoslati joga".[778] A szerző álláspontja alapvetően helytálló, nem véletlen a Be. e kérdéskör kapcsán született szabályozása.

A Kúria a védői jogoknak a bírósági eljárásban való érvényesülésével foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportja az általa vizsgált ügyek tanúsága alapján rögzítette, hogy a bíróságok jellemzően elhárították az ún. magánszakvélemény készítőjének szakértőkénti bevonását (…) Feltételezhetően (…) bizonytalanok voltak abban, hogy a védelem milyen kritériumok alapján választotta ki a magánszakértő személyét. "[779]

A joggyakorlat-elemző csoport kitért arra is, hogy a védők kifogásolták egyes állandósult szakértők nyomozó hatóságok általi bevonását[780] is. Ebben a kérdésben a joggyakorlat-elemző csoport ugyan nem foglalt állást, de a kérdéssel foglalkozott Cséffai Attila Csaba, aki szerint a szakértői kirendelési rendszer egyik anomáliája a kirendelés hatósági monopóliuma, s ennek kapcsán a szakértő személyének a kirendelő hatóság általi megválasztása,[781] s szerinte „egy-egy nyomozó

777 BARTKÓ Róbert: A védelem által felkért szakértő perjogi helyzete a büntetőeljárásban, Jog-Állam-Politika 2012/4. szám 113-121. o..

778 BARTKÓ Róbert: A magánszakértő eljárásjogi pozíciója a büntetőeljárásban, Ügyészek Lapja 2016/5. szám 5-12. o..

779 Védői jogok a bírósági eljárásban, Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye 74. o.. Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/elfogadott_osszegzo_velemeny.pdf

780 Védői jogok a bírósági eljárásban, Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye 73. o..

781 CSÉFFAI Attila Csaba: Az igazságügyi szakértő függetlensége a kirendelés során, Magyar Jog 2012/11. szám, 653-669. o..

hatóságnál ugyanazon szakértő jár minden esetben. Nem véletlen, hogy a nyomozó hatóság által kirendelt szakértőre a védelem gyakran, mint a <hatóság emberére> tekint, s nem mint szakemberre, tudósra. (…) Nagyobbrészt a vidéki bíróságokra jellemző, hogy főleg az ún. tömegügyekben minden bírónak megvan a maga háziszakértője (…) A jelenlegi rendszerben ugyanis a praxisát főleg kirendelésekre alapozó szakértő anyagilag függővé válhat a nyomozó hatóság kirendelésekről döntő tagjától, ami könnyen elfogulttá teheti."[782]

Az állítás ugyanakkor meg is fordítható, tekintve, hogy nemcsak egyes hatóságok ragaszkodnak egyes szakértőkhöz, hanem a professzionális védők ügyvédi irodái is – legalább szakmai közismertséggel,[783] és például honlapjaikon általuk közölten is – szoros kapcsolatot ápolnak bizonyos szakértőkkel. Ez a kapcsolat megnyilvánulhat formálisan, viszont akár informálisan is, és a kettő közül a kontrollálhatatlan utóbbi tűnhet inkább problémásnak.

A szakértő kirendelése és a szakértő személyének kirendelő általi megválasztása ugyanakkor el is válhat egymástól, a nem természetes személyiségű szakértői formáció, szakértői szerv kirendelése esetében az eljáró szakértő, illetőleg igazságügyi szakértői tevékenység végzésére feljogosított tag vagy alkalmazott kijelölése a szerv vezetőjének jogköre – ezt rendeli a Szaktv. a szakértői társaságra,[784] a szakértői intézményre,[785] a szakértői intézetre,[786] a szakvélemény adására feljogosított szervezetre.[787] A 33/2007. (VI. 22.) IRM rendelet alapján szakértői testület kirendelésekor a testület elnöke jelöli ki az eljáró tanácsot, annak elnökét és az ügyet előkészítő előadót.[788]

A szakértő kirendelése és a szakértő személyének kirendelő általi megválasztása általános szabállyal is elválasztható. A Kúria már hivatkozott, szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleményében Kádár Zoltán írja, hogy a szakértő kijelölése során a végzettség dominál, holott a szakértő tudására és tapasztalatára van szükség, s ezért „eretnek gondolatnak tűnik, de a szakértői kijelölés jogát a területi – illetve kombináltan a területi és az országos – kamara feladatává kell tenni".[789]

E megoldás megfontolásával messzemenőkig egyet lehet érteni, mert az – kiegészülve a

782 CSÉFFAI i.m. 669.
783 Dr. BOLGÁR György-Dr. KÁRPÁTI László-Dr. TRAYTLER Endre i.m. 66. o
784 Szaktv. 28. § (1) bek.
785 Szaktv. 32. § (1) bek.
786 Szaktv. 34. § (1) bek.
787 Szaktörvény 38. § 2. mondat
788 Az igazságügyi szakértői testületek szervezetéről és működéséről szóló 33/2007. (VI.22.) IRM rendelet 14. § (1) bek.
789 KÁDÁR Zoltán: Szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban.
Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 278. o..

kirendelések arányos elosztásának követelményével – száműzhetné a „háziszakértővel” szembeni néhol alappal akceptálható aggályokat. Megjegyzést érdemel, hogy a Be. szabályozásában ilyen megoldás érvényesül a védő kirendelésére.[790]

Itt említem a Wisconsin Legfelsőbb Bírósága által rögzítetteket, amely szerint indokolt úgy rendezni a szakértői bizonyítás kérdését a büntető tárgyalásokon (…) hogy olyan bizonyíték lehessen az ügyben, melyet nem vásároltak és fizettek meg (not bought and paid for), amely pártatlan tanúktól származik, akiket az ellenérdekű felek egyikéhez sem fűz kötelezettség vagy hűség.[791]

A Kúria a bírósági eljárásban történő szakértői bizonyítást vizsgáló joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye szerint az utóbbi években ismertté vált olyan magatartás, hogy a terhelt vagy a védője – a korábbi ügyekben szerzett nem kedvező tapasztalatokra hivatkozással – eleve nem fogadja el a bíróság által kirendelt szakértőt, illetve megtagadja a terhelt a szakértői vizsgálaton való együttműködést, és név szerint megjelölve, másik szakértő kirendelését kéri. A Be. szerint a szakértő kirendelése a bíróság (hatóság) kompetenciájába tartozik, ezért ez az eljárás elfogadhatatlan. Az előzőekben vázolt jogi megoldás ugyanakkor magában rejti annak veszélyét, hogy azokban a jelentős tárgyi súlyú ügyekben, ahol a meghatározó bizonyíték a szakértői vélemény, a szervezett bűnözés a szakértőt fenyegethesse, vagy akár megvesztegethesse. Ez különösen azért fontos kérdés, mert ebbe az érdemtelen helyzetbe olyan igazságügyi (orvos, közlekedési, stb.) szakértőt hoznak, akinek a jogkérdés eldöntéséhez nincs és nem is lehet semmi köze.[792] A joggyakorlat-elemző csoport jelezte azt is, hogy az alapvizsgálatot végző törvényszékek és ítélőtáblák nem számoltak be az ítélkezési gyakorlatból ismert azon megoldásról, miszerint egyes bíróságok a szakértőkénti bevonás nélkül az ún. magánszakvélemény készítőjét tanúként hallgatják ki, míg Kovács Gábor „általános joggyakorlat” gyanánt számolt be a felkért, de be nem vont személy tanúkénti kihallgatásáról.[793]

A joggyakorlat-elemző csoport álláspontjával csak egyetérteni lehet, e gyakorlat szerintük is tarthatatlan: tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről – történeti – tudomása lehet, az ún. magánszakvélemény készítője ugyanakkor nem lehet tanú, mert a bizonyítandó tényről nincs – történeti – tudomása; mint „funkcionális szakértő” a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez nyújt különleges szakértelmet; ha tanúként mégis részt vesz az ügyben, szakértőként

790 Be. 46. § (1) bek.
791 SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 19. o.. Jenne v. State ügy.
792 Dr. CSERE Katalin: i.m.: 2. pdf, 232. old.
793 KOVÁCS Gábor i.m.11-14. o.

el sem járhat el, márpedig a „tanúvallomása” valójában bújtatott szakvélemény.[794]

Bartkó Róbert úgy véli, hogy az egyébként a Szaktv. szerint is szakértőnek tekinthető személy, vagy személyek — bevonásuk megtagadása esetén — „az ún. szakértelemmel rendelkező tanú perjogi státuszát veszik fel.”[795] A szerző az általa észlelt gyakorlat alapján rögzítettekkel szemben határozott és körültekintően megindokolt negációval él, álláspontjának summázata, hogy a be nem vont szakértőt is szakértőnek tekinti, ennek az ilyenformán ki nem mondott kiindulópontnak megfelelően állítja, hogy „a szakértő tanúként történő kihallgatása egybemossa a tanúvallomás, és a szakvélemény, mint bizonyítási eszközök tartalmi sajátosságait, illetve hogy a szakértő a véleménye kapcsán tanú eredendően nem lehet, tanúként a kirendelt szakértővel nem is szembesíthető, a tanúkénti pozíció kizárja a szakértői státust, valamint a szakértő titoktartási kötelezettsége akár a tanúkénti kihallgatásának a gátja is lehet.”[796]

Határozottan egyetértek a saját értelmezésemmel egybevágó véleményt rögzítő szerzővel, hogy az 1998. évi Be. szerint felkért, de be nem vont magánszakértő tanúként nem hallgatható ki, ugyanakkor a felkért személy a be nem vonás következtében nem tekintendő szakértőnek, függetlenül attól, hogy az adott eljáráson kívül – de csak azon kívül – lehet státusában is igazságügyi szakértő, illetőleg lehet különleges szakértelme alapján – persze kirendeléshez kötötten – akár eseti szakértő.

Korábban már foglalkoztam azzal a 2005. évi XCI. törvény javaslatának indokolása szerinti büntetőeljárásra vonatkozó kifogásolható állítással, miszerint a védelem által felkért, de be nem vont „szakértő a tárgyaláson tanúként hallgatható ki”.[797]

Ehelyütt megemlítem, hogy az 1998. évi Be. szabályozása szerint a szakértőt meghallgatni,[798] és nem kihallgatni[799] lehet; a védelem által felkért személy az esetleges bevonásáig nem tekinthető szakértőnek, addig: felkért személy,[800] akinek legfeljebb véleménye lehet, ami teljességgel független attól, hogy a felkért személy esetlegesen formálisan, de nem az adott ügyben szakértő; és: a büntetőeljárási törvény értelmében a felkért személy bevonásának hiányában elkészített vélemény (tehát: nem szakvélemény) az okiratra vonatkozó szabályok szerint használható fel.[801]

---

794 i. m. 74-75. o..
795 BARTKÓ Róbert: A védelem által felkért szakértő perjogi helyzete a büntetőeljárásban, i.m.113-121. o..
796 BARTKÓ Róbert: A magánszakértő eljárásjogi pozíciója a büntetőeljárásban, i.m. 5-12. o.
797 2005. évi XCI. törvény javaslatának indokolása a 3. §-hoz 1. pont
798 1998. évi Be. 110. § (1) bek., 298. § (1)-(2) bek., etc.
799 1998. évi Be. 117. § (1)-(3) bek., 288. § (1)-(2) bek., etc.(vádlott); 85. § (1)-(6) bek.; 292. § (1)-(2) bek., etc. (tanú).
800 1998. évi Be. 112. § (2) bek.
801 1998. évi Be. 112. § (3) bek.

A megjelölt törvényjavaslatban foglalt állítással nem lehet egyetérteni, melynek megerősítését látom a Kúria joggyakorlat-elemző csoportja összefoglaló véleményében kifejtett álláspontban is.

Kovács Gábor a felkért, de be nem vont szakértő tanúkénti kihallgatása ellen azt hozta fel, hogy „legfeljebb a felkérés tényére, illetve az okirat keletkezésének körülményeire lenne kihallgatható. Véleményének előterjesztésére, illetve feltett kérdések alapján véleményének kiegészítésre, tanúként, aligha találunk megfelelő eljárási lehetőséget. Érdekes továbbá, hogy a törvény a tanú későbbi szakértőkénti eljárását in concreto, illetve a szakértő tanúkénti eljárását implitice tilalmazza."[802]

Az Alkotmánybíróság egy határozatában[803] elutasította azt az indítványt, amely a polgári perrendtartás és a büntetőeljárás megjelölt rendelkezéseit arra hivatkozással támadta, hogy azok – emberi méltóságukat is sértve – hátrányosan különböztetik meg a megbízott (felkért) és a bíróság által kirendelt, egyébként egyenjogú szakértőket, s ezáltal a szakértőként felkért a polgári peres eljárásban tanúvá, míg a büntetőeljárásban okiratszerkesztővé „minősül le."

Az Alkotmánybíróság határozatának indokolásában rámutatott arra, hogy annak a meghatározása, hogy az egyes eljárásjogokban milyen bizonyítási rendszert és bizonyítási eszközöket szabályoz, a jogalkotó döntési kompetenciájába tartozik, miként az is, hogy az általa szabályozott bizonyítási eszközök között milyen módon határozza meg a szakértői bizonyításra vonatkozó rendelkezéseket. A két eljárásjog területén a bizonyítási rendszer egyaránt a szabad bizonyítás elvére épül, emellett egyetlen szakértőnek sincs alkotmányos joga az adott ügybeni szakértőkénti kirendelésére, a bíróság döntésén múlik az, hogy a perben sor kerül-e szakértő kirendelésére, illetve hogy szakértőként a bíróság kit rendel ki. Továbbá a felkért „szakértő" véleménye az eljáró bíróság részéről ugyanúgy bevonható a bizonyítékok körébe, mint a kirendelt szakértő által adott szakértői vélemény, egyik bizonyítási eszköz sem rendelkezik előre meghatározott bizonyító erővel, mindkettőt szabadon értékeli és szabad meggyőződése alapján bírálja el a perbíróság. Megjegyezte még, hogy a támadott szakértői bizonyításra vonatkozó eljárási szabályok „célszerűségi, illetve egyéb nem alkotmányossági szempontú felülvizsgálata nem tartozik az Alkotmánybíróság hatáskörébe."

Bán Tamás és Bárd Károly 1992-ben az Emberi Jogok Európai Egyezményének magyar ratifikációját előkészítő, az Igazságügyi Minisztérium által irányított tárcaközi bizottság mintegy másfél éves elemzése alapján közzétett munkájukban foglalkoztak a védelem állította szakértő kérdésével, és hivatkoztak a BKT 2/1978. számú tanácselnöki értekezleti állásfoglalásra is. A

802 KOVÁCS Gábor i.m. 11-14. o..
803 102/B/2003. AB határozat

szerzők szerint „a fegyverek egyenlősége csak úgy biztosítható, ha a védelem <szakemberét> a bírósági szakértő pozíciójába emelik, az egyezmény-sértés elkerülhető, ha a bíróság eltekint a kirendelt szakértő megjelenésétől és megelégszik a szakvélemény ismertetésével, mert ebben az esetben a védelem által előterjesztett okirat megfelelő ellensúlyt jelenthet; vagy a bíróság az előterjesztett vélemény készítőjét eseti szakértőként kirendeli.” Figyelmeztettek rá, hogy „(a) fegyveregyenlőség akkor sérül, ha a tárgyaláson megjelenő és kiterjedt jogkörrel rendelkező szakértővel szemben a néma és megszólíthatatlan okirat áll szemben (…) Mivel pedig a törvény intenciója és a Legfelsőbb Bíróság szándéka szerint ez az *alapeset* (vagyis a szakértő személyesen jelenjen meg a tárgyaláson, a nem hatósági kirendelés alapján készített vélemény pedig okiratként kerüljön felhasználásra), a mai szabályozás mellett a 6. cikk megsértésének veszélye korántsem irreális.”[804]

A magánszakértés szabályozása jelentős előrelépés, de a védelem állította szakértés okirattá való lefokozhatósága nem tette időszerűtlenné a tudós szerzők aggályát. Itt jegyzem meg, hogy Bán Tamás és Bárd Károly személyén túl van más is, így például Kovács Gábor, aki meghatározó szempontként a fegyverek egyenlőségének elvére hivatkozással érvelt a magánszakértés „egyenjogúsítása” mellett,[805] racionalitása igen meggyőző: „a hivatalból eljárt szakértő is tévedhet, és a védelem által felkért szakértőnek is lehet igaza”.[806]

Amint arra már több ízben utaltam, Bartkó Róbert több munkájában[807] foglalkozott a felkért, de be nem vont személy véleményének okirati bizonyítás eszközzé tételével is. Álláspontja szerint, ha elfogadjuk, hogy ez okirat, s mivel a szakvélemény részét képező „ún. szakmai ténymegállapítás, melyből a véleményi rész következik (akkor) a be nem vont szakértő véleményében lévő ténymegállapítási részt is valóságosnak kell elfogadnunk.”[808] E körben érdemes megjegyezni, hogy az okirat ugyan valóban bizonyítási eszköz, de – miként a szakvélemény – nem feltétlenül bizonyíték, merthogy az okirat is abban az esetben bírhat bizonyító erővel, amennyiben azt a bizonyíték értékelésére jogosult bizonyítéknak tekinti.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a Barta Sophie kontra Magyarország ügyben hozott ítélete[809]

804 BÁN Tamás – BÁRD Károly: Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a magyar jog, Acta Humana Emberi jogi közlemények, MTA Állam- és Jogtudományi Intézete, Emberi Jogok Magyar Központja, Budapest 1992, No. 6-7., 93-94. o..

805 KOVÁCS Gábor i.m. 11-14. o.

806 KOVÁCS Gábor i.m. 11-14. o

807 BARTKÓ Róbert: A védelem által felkért szakértő perjogi helyzete a büntetőeljárásban i.m. 113-121. o..

808 BARTKÓ Róbert: A magánszakértő eljárásjogi pozíciója a büntetőeljárásban, i.m. 5-12. o.

809 EJEB2006. 26137/04., Eur. Court. H. R., Case of Barta v. Hungary, judgment of 10 April 2007 (Bírósági Határozatok 2008. évi 2. szám)

szerint a kérelmező a kirendelt szakértő szakvéleményével szemben véleményt kért egy másik igazságügyi orvos szakértőtől (felkért személytől), aki ellenvéleményt adott (31-32.). A kérelmező azt sérelmezte, hogy a nyomozást megszüntető határozat elleni panaszát, valamint pótmagánvádlóként benyújtott vádindítványát – többek között – az ellenvélemény értékelése nélkül utasították el (56.).

Az EJEB a rendőri vizsgálatot nem találta kellően alaposnak és hatékonynak, mert a nyomozó hatóság által kirendelt orvosszakértő csak a rendőr sérüléseinek lehetséges okairól adott szakvéleményt, a kérelmező által elszenvedett sérülések eredetével azonban a kérelmező ismételt kérelmei ellenére sem foglalkozott. Ez súlyos hiányossága a vizsgálatnak, különösen a kérelmező által felkért orvos szakértő szakvéleményének fényében, amely azt állapította meg, hogy a kérelmező által az eseményekről adott beszámoló valószínű volt, a gyanúsítottként ki nem hallgatott rendőr által előadott történet azonban nem (76-78.). Az ismertetés jól példázza, hogy a magánszakértés nem védelmi passzió, hanem a terhelt jogainak a megóvása érdekében szükséges jogintézmény, amit nem lehet lesöpörni.

A múlt szabályozása után viszont nézzük a biztató jövőt. Ha ugyanis van hangsúlyos[810] újdonság az új. Be. szabályozásában, az nem vitásan a magánszakértés gyökeres átalakításában mutatkozik meg, miszerint a terhelt és a védő szakértő kirendelését indítványozhatja és az indítványban a szakértő személyét is megjelölheti.[811] A védelem általi indítványozhatóság – miként a más szakértő esetében – önmagában nem, de azáltal, hogy megjelölhető a kirendelendő szakértő személye is, már jelentős és értékes nóvum.

Erre épül, hogy a védelem akkor adhat megbízást magánszakértői vélemény készítésére – a Szaktv. szerinti szakértő vagy eseti szakértő,[812] azaz – szakértő részére, ha a bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság az indítványát elutasította, vagy az ügyészség, nyomozó hatóság nem a kért (megjelölt) szakértőt rendelte ki,[813] vagy ugyanazon tényre vonatkozóan a már kirendelt szakértő felvilágosítás adására, e szakvélemény kiegészítésére, illetőleg más szakértő kirendelésére irányuló indítványát elutasította.[814] Ha a korábbi szakvéleményt a védelem által megjelölt személy készítette, akkor nincs helye magánszakértői megbízásnak.[815]

810 T/13972. számú törvényjavaslat indokolása az Be.190. §-hoz
811 Be. 190. § (1) bek.
812 Be. 188. § (2) bek.: a két kategória között nincs különbségtétel.
813 Be. 190. § (2) bek. a)-b) pont
814 Be. 190. § (3) bek. 1. mondat, 197. § (1)-(2) bek.
815 Be. 190. § (3) bek. 2. mondat

A 190. §-hoz fűzött indokolás szerint a további korlátozást a szabályozás tételesen nem rögzíti, ha a szakértőt a büntetőjogi felelősség kérdésében döntő, pártatlannak tekintendő bíróság rendelte ki, akkor e körülmény önmagában még nem teszi lehetővé a magánszakértő megbízását. Ez a korlátozás mégis benne van a törvényben, tekintettel arra, hogy ha a bíróság utasítja el a kirendelésre vonatkozó indítványt, akkor (ugyanabban a kérdésben) helye van magánszakértésnek, ellenben ha a bíróság rendel ki az indítványban megjelölttől eltérő személyt, akkor már valóban nincs helye magánszakértésnek.

A további magánszakértés külön korlátja még, hogy ugyanazon szakkérdésre vonatkozóan a védelem egy magánszakértői véleményt szerezhet be.[816]

A kirendelésre jogosult az indítvány elutasításakor láthatja úgy, hogy az adott kérdésben szakértelemre egyáltalán nincs szükség, illetőleg azt biztosítja egy más eljárásban már adott szakvélemény. A kirendelésre jogosult az előbbi kockázatát – ha az indítvány érvei a különleges szakértelem igénybevételére megfelelőek – várhatóan nem vállalja, s az utóbbi esetben a védelem is beláthatja, hogy van egy általa talán nem is tudottan más eljárásból beemelhető szakvélemény.

Az eddigiekből kiderül, hogy a védelem joga a szakértő személyének megválasztására annyiban viszonylagos, hogy a kirendelésre jogosult „első körben” – akár önkényes döntéssel is – elütheti a védelmet annak a szakértőnek az alkalmazásától, akihez bizalmi kapcsolat fűzi, illetőleg aki iránt bizalmi feltételezése van, ugyanakkor az elutasítás vagy a megjelölttől eltérő személy kirendelése esetében, azaz „második körben” az előbbi sérelmét a védelem magánszakértéssel ellensúlyozhatja.

A törvény által engedett esetben, ha a védelem benyújtja, és azt a kirendelésre jogosult negálja – figyelmen kívül hagyja – a magánszakvélemény nem veszíti el bizonyítási eszköz minőségét. A törvény által nem engedett esetben, ha a védelem benyújtja és azt a kirendelésre jogosult akceptálja – figyelembe veszi – a magánszakértői vélemény nem lesz bizonyítási eszközzé. Akkor sem, ha a feltételezhető védelmi érvelés szerint az okirati bizonyítékként felhasználandó.

Az új szabályozás alapján – amint arról már volt és még lesz szó - ha a vélemény nem minősül szakvéleménynek, a magánszakértői vélemény a terhelt, illetve a védő észrevételének tekintendő és a szakértő a szakkérdésre tanúként nem hallgatható ki.[817] Tehát a bizonyítási eszközök között nincs egyikből a másikba történő átformálhatóság („átjárás”), és az új szabályozás éppen azt oldotta meg, hogy a jelenleg szakértőként be nem vont felkért személy véleménye okiratként szükségszerűen alárendelődik a kirendelt szakértő szakvéleményének.

816 Be. 190. § (4) bek.
817 Be. 198. § (1) bek.

A Be. 190. §-ához adott indokolás szerint a vélemény okiratként való értékelése értelmezhetetlen, hiszen az értékelést folytató bíróság, ügyészség és nyomozó hatóság megfelelő kompetenciával nem rendelkezik a vélemények tárgyát képező, különleges szakértelmet igénylő kérdésekben, a magánszakértői véleményt készítő szakértő tanúként történő kihallgatása pedig a Kúria védői jogokkal foglalkozó joggyakorlat elemző csoportjának véleménye szerint sem tekinthető helyes gyakorlatnak, és azt a törvény tételes szabályozása is tiltja. A szakvélemény értékelésére jogosult kompetencia-hiányára való hivatkozás ugyanakkor felettébb szerencsétlen, tekintve, hogy a különleges szakértelem szükségességének felismerésére és értelmezésére vonatkozó jogalkalmazói, valamint a különleges szakértelmet nyújtó szakértői kompetenciát összekeverni látszik.

A jelenlegi okirat lényegében átminősül észrevétellé, vagyis nem bizonyítási eszközzé, ugyanakkor nem oldja meg annak a dilemmáját, hogy az észrevétel valójában különleges szakértelmet tartalmaz, s ennek megfelelő értékelésére szükség van. A szakvéleményt valóban annak kell értékelnie, aki más által kerül a különleges szakértelem birtokába, a bíróság különleges szakértelme valóban hiányzik, azonban a szakvélemény értékelése kapcsán a kompetencia-hiány állítása már kifejezetten ellentmond annak a törvénynek, amely úgy rendelkezik, hogy mindennemű bizonyítási eszköz értékelésére rendelt döntnök az eljárás folytatója, végső soron a bíró. A felkért, de be nem vont személy tanúkénti kihallgatásával szembeni álláspontot a Kúria védői jogokkal foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportja fogalmazta meg. A Be. 190. §-hoz fűzött indokolása a fentiek okán helytálló a tekintetben, hogy a védelmet csak tájékoztatási kötelezettség terheli a hatóság felé a magánszakértő megbízására nézve,[818] ám nincs kötelezettsége a magánszakvéleményt be is nyújtani, hiszen az lehet számára kedvezőtlen is, a törvényalkotó ekként van figyelemmel az önvádra kötelezés tilalmára is.

818 Be. 190. § (5) bek.

VII. A SZAKÉRTŐ KIZÁRÁSA

A szakértő kizárását érintő vizsgálódásom többek között a szakértő függetlensége, e körben irányadó kötelezettségei, az idevágó bírósági gyakorlat, a kizárás és felmentés elhatárolása, a jogorvoslat kérdései, illetve az új eljárási törvény vonatkozó rendelkezéseinek vizsgálatát kísérli meg.

VII. 1. A szakértő függetlensége

Az Alkotmánybíróság a bírák kizárását először áttekintő határozata[819] indokolásának II.1. pontjában megállapította, hogy a pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog az eljárás alá vont személy iránti előítéletmentesség és elfogulatlanság követelményét támasztja a bírósággal szemben. Ez egyrészt magával a bíróval, a bíró magatartásával, hozzáállásával szembeni elvárás, másrészt az eljárás szabályozásával kapcsolatos objektív követelmény: el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében. Ennek intézményes biztosítékát a bírák kizárására vonatkozó büntetőeljárási szabályok biztosítják.[820]

Az Alkotmánybíróság jelezte továbbá, hogy még nem volt alkalma állást foglalni a pártatlan bírósághoz való alkotmányos jog részletes tartalma és követelményei tekintetében. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának vizsgálati módszerét ismertetve rögzítette, hogy a Bíróság a sérelmezett esetek megítélésében kettős, mégpedig szubjektív és objektív megközelítésű tesztet alkalmaz. Elsősorban vizsgálja az eljárt bíró konkrét magatartását az ügyben, azt, volt-e olyan megnyilvánulása, amelyből a pártatlanságának hiányára lehet következtetni; ezt a folyamodó egyáltalán sérelmezi-e. A bíró személyes pártatlanságát vélelmezni kell az ellenkező bizonyításáig, ezt követi az objektív megközelítés: annak vizsgálata, hogy függetlenül a bíró személyes magatartásától, a folyamodónak volt-e jogos, indokolt, objektíve igazolható oka a pártatlanság hiányának feltételezésére. Ehhez a Bíróság részletesen vizsgálja, hogy az adott jogrendszer szabályai szerint a bíró korábban milyen jellegű eljárásban, milyen feladatokat látott el, és milyen annak a szervezetnek a belső felépítése, amelynek keretében a pártatlanságát kétségessé tevő

819 67/1995. (XII. 7.) AB határozat

820 Az Alkotmánybíróság utóbb hivatkozott rá például: 17/2001. (VI. 1.) AB határozat, Indokolás III.1.; 3242/2012. (IX. 28.) AB határozat, Indokolás [13]; 25/2013. (IX.4.) AB határozat [26].

döntések születtek.[821]

Az Alkotmánybíróság végül arra az álláspontra jutott, hogy a tárgyalás mellőzésével hozott végzést (eleinte: büntetőparancs) meghozó bíró nem kizárt az esetleges jogorvoslatot követő eljárásból (tárgyalás tartása). Az indokolás 2. pontjában megfogalmazta, hogy a pártatlan bírósághoz való alkotmányos alapjog aggálymentes biztosítékát nyilvánvalóan az jelentené, ha az indítványozó által hiányolt kizárási okot a Be. tartalmazná. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint azonban a pártatlanság követelményéből - garanciák mellett - engedményt kell tenni másik alapjog érvényesülése érdekében (…) egyrészről a pártatlan bírósághoz való jog, másrészről (…) az ügyek ésszerű időn belüli eldöntéséhez való jog (…) szempontjait kell mérlegelni.

Az Alkotmánybíróság határozata azért is figyelemre méltó, mert a büntetőeljárási törvényben nem szabályozott (félreérthetetlenül ún. relatív) kizárási ok (ún. egyéb okú elfogultság) esetében a pártatlan bírói eljárás jogát összevethetőnek tekinti egy lehetséges másik alapjoggal is. Ennek megfelelően a relativitáson belül van egy további relativitás. A rendes bíróság eljárásában mégis helyesebbnek tartom, ha a törvényben foglalt eljárási pozíciót maga a rendes bíróság nem kérdőjelezi meg.

Az Alkotmánybíróság egy másik az határozatában[822] – hivatkozva rá – tágította a 67/1995. (XII. 7.) AB határozat alkalmazási területét, hiszen indokolásának II.1. pontjában azt rögzítette, hogy a pártatlanság, az elfogulatlan és tisztességes eljárás alkotmányos követelmény. Ennek eljárásjogi biztosítékai többek között az ún. eljárási kizárási szabályok - példaként jelezve a Pp. 13-21. §-ok és Be. 35-43. § Ezek a szabályok az adott eljárásjogi funkcióval összeférhetetlen esetekre vonatkoznak.

Egy másik, újabb alkotmánybírósági határozat indokolása hasonlóan fogalmazta meg ugyanazt: „A tisztességes eljáráshoz való jog [Alkotmány 57. § (1) bekezdés] érvényesülésének egyik biztosítéka az eljárási garanciák - ezen belül a pártatlan, elfogulatlan eljárást biztosító kizárási szabályok - megléte és ezek érvényesülése [52/1996. (XI. 14.) AB hat. ABH 1996, 162.], amely egyben a jogállamiság alkotmányos elvéből is fakad.”[823]

Az Alkotmánybíróság már érintette a szakértő kizárásának a témáját, határozata[824] 2. pontjában alkotmányellenesnek mondta ki az akkori felülvéleményező testületek egyikének, az Egészségügyi

821 Az Alkotmánybíróság utólag hivatkozott rá például: 17/2001. (VI.1.) AB határozat, Indokolás III.1.; 25/2013. (IX.4.) AB határozat [26]

822 52/1996. (XI.14.) AB határozat

823 3/1998. (X.9.) AB határozat indokolásának III.1. pontja

824 43/1998. (X.9.) AB határozat

Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottságának működésére vonatkozó 13/1994. (IX.13.) NM rendelet 3. § második mondatát abban a részében, hogy a szakreferens személyéről a felülvéleményt kérő szervet „kérésére" kell csak tájékoztatni.

Az Alkotmánybíróság a „kérésére" kitételt kiiktatta, az indokolás III.3. pontjában önmagában azt még nem találta alkotmányellenesnek, hogy a bizottság „megfelelő szakértelemmel rendelkező" személyt vonhat be szakreferensként, mert az akkor hatályos 1973. évi Be. 70. §-a is lehetővé tette eseti szakértő eljárását is. A szakreferens bevonhatósága egyébként jótékony, azt a hiányt pótolja, amelyben a bizottság egyik tagjának sincs elmélyült ismerete, vagy a bizottság sem tud egyértelmű véleményre jutni.

Az Alkotmánybíróság azt nyilvánította alkotmányellenesnek, hogy a felülvéleményt kérő hatóság kérése esetleges, annak hiányában a szakreferens személye ismeretlen marad az eljáró hatóság, és egyben az eljárásban részt vevők előtt. Ily módon a szakreferens bevonásáról a tudomás akár utólagos is lehet. Ez ellentétben áll a büntetőeljárási törvénnyel, mert az a szakértő kirendeléséhez köti az általános és azonnali tájékoztatási kötelezettséget.[825]

Az Alkotmánybíróság az Alkotmány 57. § (1) bekezdésébe foglalt tisztességes eljáráshoz való jog részének tekintette, hogy mind a büntetőügyben eljáró szervek, mind pedig azok, akiket az eljárás érint, értesüljenek a szakreferens személyéről. A vizsgált szabályozás adott esetben ellehetetleníti az eljárási garanciák - így például a kizárási okok – érvényesítését. A kirendeléshez kötött értesítés előfeltétel a szakértő kizárásának indítványozhatósághoz. A vizsgált rendelet pedig előírja, hogy nem jelölhető ki szakreferensnek az, akire a szakértőre vonatkozó kizáró ok áll fenn.

Az Alkotmánybíróság ugyanakkor egyebekben elutasította az indítványt, de az indokolás foglalkozik a szakértő kizárásával[826]. Az indítványozó szerint van olyan kifogásolható helyzet, amikor a nyomozás megtagadása vagy a nyomozás megszüntetése tárgyában olyan személy hoz határozatot, akivel szemben - még el nem bírált - elfogultsági kifogást, illetve egyéb kizáró okot jelentettek be.

Az Alkotmánybíróság érvelése egy visszautaláson alapul[827], miszerint a testület előzőleg rámutatott, hogy <a büntetőeljárásban közreműködő hatóságok határozatai közül egyedül a bíróság ügydöntő határozatához fűződik olyan jogerő-hatás, amelynek feloldása csak kivételesen, rendkívüli jogorvoslattal lehetséges. A nyomozó hatóság, illetve az ügyész ügydöntő (nyomozást megtagadó,

825 1973. évi Be. 69. § (2) bekezdés, 70. § (3) bekezdés
826 43/1998. (X.9.) AB határozat indokolás III.1. pontja
827 715/D/1994. AB határozat

illetve megszüntető) határozata nem akadálya annak, hogy a hatóság ugyanabban az ügyben utóbb az eljárást folytassa [Be. 127. § (5) bekezdés, 141. § (1) bekezdés].> (ABH 1997, 584, 586.).
Ennek nincs közvetlen köze a szakértő kizárásához, de még inkább felhívhatja a figyelmet a szakértő kizárására vonatkozó indítványok megfelelő időben, még az ügydöntő határozat jogerőre emelkedése előtti elbírálásának szükségességére. Ennek miként jét később tárgyalom.

Az alkotmánybíráskodás gyakorlatában a szakértő kizárásának kérdéséről volt némi szó egy különvéleményben is, nevezetesen a 166/2011. (XII. 20.) AB határozat 7. pontja ellenében dr. Lévay Miklós alkotmánybíró (dr. Holló András és dr. Kiss László csatlakozásával) kiemelte, hogy a nyomozás során hozott – többek között – a szakértő kizárásáról (Be. 103. §), illetve a tolmács kizárásáról (Be. 114. §) szóló döntések olyan érdemi határozatok, amelyek a tisztességes eljárás részelemeit képező eljárási jogok alkotmányos védelmét biztosítja, mint „a tárgyilagos és az elfogulatlan eljárás, az elfogultság látszatának elkerülése". (A határozat és a különvélemény érdemi viszonya itt közömbös kérdés.)
Az Alkotmánybíróság utóbb egy másik határozatában[828] foglalta össze az Emberi Jogok Európai Bíróságának a pártatlanságról vallott felfogását, emlékeztetve arra, hogy az alapjogok érvényesülésének minimális mércéjeként fogadja el a nemzetközi jogvédelmi mechanizmusok által biztosított jogvédelmi szintet.[829]
Magyarország alávetette magát a strasbourgi székhellyel működő Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) joghatóságának, így az Alkotmánybíróság felvázolja, hogy az EJEB saját joggyakorlatában milyen értelmet ad a pártatlanság követelményének. A jelen kérdés megítélésében az EJEB kiindulópontját az jelenti, hogy a pártatlanság érvényesülése nélkülözhetetlen eleme annak a közbizalomnak, amelynek képviselete a demokratikus társadalmakban a bírói hatalom egyik fő kötelessége.[830]
Az EJEB olvasatában azért jut kiemelten fontos szerephez a pártatlanság megőrzése, mert az elv érvényesülésének vagy érvényesíthetőségének hiánya az önkényes döntéshozatal veszélyét rejti magában, amely nincs összhangban az Egyezmény 6. Cikk (1) bekezdésében foglalt tisztességes eljáráshoz fűződő jog követelményeivel.[831]

828 25/2013. (X. 4.) AB határozat [27] 2.
829 Lásd: 32/2012. (VII. 4.) AB határozat, Indokolás [41]; legutóbb megerősítve: 22/2013. AB határozat, Indokolás [16]}
830 Elsőként lásd: EJEB, *Piersack kontra Belgium,* (8692/79), 1982. október 1., 30. bekezdését; amelyet legutóbb megerősített: EJEB, *Romenskiy kontra Oroszország,* (22875/02), 2013. június 13., 26. bekezdése
831 EJEB,*H kontra Belgium,* (8950/80), 1987. november 30., 53. bekezdés

Az EJEB a pártatlanság két aspektusát ismeri el: a szubjektív, illetve az objektív értelemben vett pártatlanságot. A pártatlanság szubjektív oldala azt az igényt fogalmazza meg, hogy az adott ügyben a bíróság egyetlen tagja sem rendelkezhet előítéletekkel és nem lehet elfogult, ehhez képest a pártatlanság objektív oldala azt jelenti, hogy a bíró adott ügyben tanúsított magatartásán túlmutatóan felmerülhet-e jogos kétely a pártatlansága tekintetében.

E jogos kétely pedig akkor releváns, ha objektív igazolást nyerhet.[832]

Az EJEB érvelésével áll összhangban a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (a továbbiakban: Egyezségokmány) érvényesülését ellenőrző Emberi Jogi Bizottság álláspontja is. Az Egyezségokmány 14. Cikk (1) bekezdésében foglalt tisztességes eljárás követelményét előíró szabály érvényesülésének ellenőrzésekor az Emberi Jogi Bizottság ugyan nem húz éles határvonalat az objektív és szubjektív aspektus között, de mindig vizsgálja, hogy a pártatlanság követelményének mind a szubjektív, mind az objektív jellegű elemei teljesültek-e az adott ügyben[833] [38] 4.2. Az Alkotmánybíróság a korábban vázoltak felidézése mellett megállapítja, hogy a pártatlanság elve olyan garanciája az alkotmányos büntetőeljárásnak, amely az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdésének és egyúttal az Egyezmény 6. Cikk (1) bekezdésének védelme alatt áll, ennek megfelelően a büntetőügy pártatlan elbírálásának hiánya, illetve a kizárási szabályokban előírtak megszegése az alkotmányos büntetőeljárás egyik garanciájának olyan súlyú megsértését jelentheti, amely nemcsak a konkrét ügy kimenetelére lehet döntő hatással, de ezen túlmenően egyúttal képes megingatni az igazságszolgáltatásba vetett közbizalmat, illetve a bíróság döntéseinek tekintélyét is. Az Alkotmánybíróság ezzel összefüggésben azt is hangsúlyozza, hogy a kizárási szabályok hatékony alkalmazása azért is kiemelten fontos, mert a pártatlanság hiányának feltárása az esetek döntő részében nem feltétlenül érdeke a feleknek. Másként fogalmazva az ügy valamilyen titkolt körülménnyel összefüggő elfogult megítélését követően az ítélkező érdeke, hogy az elfogultság okát jelentő körülmények titokban maradjanak, azokra ne derülhessen fény. Éppen ezért mind a jogszabályi környezettel szemben, mind pedig a konkrét ügyekben szükséges annak a szigorú mércének az érvényesítése, amelynek értelmében az ügyek pártatlan megítélésén túl az ítélkező bíróságnak a pártatlanság látszatát sem szabad elveszítenie.[834]

Erdei Árpád azt írja, hogy a kizárás intézménye az ügyek pártatlan és részrehajlásmentes intézését szolgálja, annak a biztosítéka (…) Valamennyi büntetőeljárási hatósággal szemben

832 Elsőként lásd: EJEB, *Piersack kontra Belgium,* (8692/79), 1982. október 1., 26. és 30. bekezdéseit; EJEB *De Cubber kontra Belgium,* (9186/80), 1984. október 26., 24–26. bekezdéseit

833 lásd: Karttunen kontra Finnország,387/1989.; 1992. október 23.; 7.2. pontját

834 Ezzel összhangban lásd: EJEB, *Piersack kontra Belgium,* (8692/79), 1982. október 1., 30. bekezdését

alapkövetelmény, hogy a feladatait pártatlanul és elfogulatlanul teljesítse (…) Amennyiben a hatóság tagjainak *objektivitása* hiányzik, az eljárás tisztességessége legfeljebb illúzió lehet. A strasbourgi Bíróság rámutatott, hogy a pártatlanság annyira fontos követelmény, hogy nem elegendő a bírónak pártatlannak lennie, hanem a pártatlanságát láttatnia is kell. Ez a tétel az Alkotmánybíróság határozataiban is több ízben megjelent,[835] de e követelmény – úgy implicite, de explicit módon is - rendre megfogalmazódik mind az elmélet, mind a gyakorat művelői részéről.[836], [837]

Erdei Árpád egyik lábjegyzete szerint a tétel angol nyelvű megfogalmazásának frappáns visszaadása magyarul nem sikerült. Gyakran a <pártatlanság látszata> kifejezés olvasható a tételre vonatkozó fejtegetésekben, és ez némileg pejoratív értelmet hordoz. A <nem elég pártatlannak lenni, hanem annak is kell látszani> formulából eredő iménti kifejezésről csak a kontextus árulhatja el, hogy a <látszólagos pártatlanságot> jelenti. Bármennyire szerencsétlen ebben az esetben, de igaz, amit már Arany Jánostól megtanulhattunk: a <fordítás – ferdítés>."[838] Ugyanakkor a „pártatlanság láttatása" tétel nagyon is gondosan és pontosan fejezi ki, miszerint a pártatlanságra kötelezett nem látszólagosan, hanem valóban pártatlan (elfogulatlan), tehát azt kell láttatni (láthatóvá tenni), hogy nem hiányzik a pártatlansága. Ez általában abból vezethető le, hogy a pártatlanságot állító állítása önmagában nem igazolható, és/vagy az állítás az érintett eljárásában sem mutatkozik meg.

A „pártatlanság vélelme" is megilleti az érintettet, ami azt is jelenti, hogy a pártosság állítójának, ha nem is bizonyítania, de legalábbis kellően valószínűsítenie kell állítását – nevezzük ezt valamiféle igazolásnak.

Király Tibor szavaival: „A törvény intenciója – és ez derül ki a kizárás szabályaiból – az, hogy a szakértő a véleményadásában *független* és *elfogulatlan* legyen."[839]

Bárd Károly – összhangban a tartalmával – megállapította, hogy az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény „csak a bírósággal, a bíróval szemben fogalmazza meg a függetlenség és a pártatlanság követelményét. A közigazgatási tisztviselők, az ügyészek, a vizsgálók sem járhatnak el önkényesen, neki is tartaniuk kell magukat a jogszabályokhoz, nem élhetnek vissza

835 ERDEI Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2011, 256. oldal A szerző 326. lábjegyzete: „Csak emlékeztetek: a tisztességes eljárás, és nem csupán a tisztességes tárgyalás elvét tartalmazza az Egyezmény."

836 DARÁK Péter: Ígéret és szertartás, In.: BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György: A BONIS BONA DISCERE, Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából, 273-282., OKRI-PázmányPress, Budapest, 2017.

837 MÁRKI Zoltán: Törvény, jog és bíró (A bíró joga) In: VARGA Zoltán (szerk.)A jogegység szolgálatában KÓNYA István ünnepi kötet 133-140., HVG-ORAC Lap- és Könykiadó, Budapest, 2014.

838 ERDEI Árpád i. m. 327. lábjegyzet

839 KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó (3. kiadás), 2003, 261. oldal, [368] lapszél szám.

hatalmukkal, kötelesek tisztességesen ellátni feladatukat. De az Egyezmény kizárólag a bírák esetében kívánja meg a részes államoktól, hogy gondoskodjanak a függetlenség és pártatlanság intézményi biztosítékairól, és hogy a gyakorlatban ezt tiszteletben tartsák."[840]

Nem lehet kétséges, hogy a szakértő függetlensége is alapvető jelentőséggel bír. Könnyű belátni, hogy egy nem, vagy kétesen független szakértőtől származó szakvéleménynek a priori[841] nincs kellő hitele, azt körüllengi a kétely, és az, aki rá feltétlenül támaszkodni óhajt, eleve a szakértő függőnek tűnő helyzetére összpontosít, s ha ezért rögvest nincs bizalma a szakértőben, nincs bizalma a véleményében sem.

Az eddigiekből már kiderült, és axióma,[842] hogy a szakértő függetlensége és pártatlansága (elfogulatlansága) a tisztességes eljárás részeleme. Nem is osztom az Alkotmánybíróság egy visszautasító végzésével érintett indítványozó állítását, aki szerint „Míg a bírák vonatkozásában az Alkotmány X. fejezete előírja a pártatlanságot és a függetlenséget, addig a szakértők tekintetében ilyen garanciák nincsenek."[843]

Az eljárás tisztessége a közbeszéd része, de még a jog nyelvét beszélő számára sem egyszerű feladat megmondani, hogy mit is jelent. Eleve bonyolítja a helyzetet, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a „méltányos tárgyalás",[844] az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény a „tisztességes tárgyalás",[845] (korábbi fordításban: „méltányos tárgyalás"[846]), a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya az „igazságos tárgyalás",[847] az Európai Unió Alapjogi Chartája (2016/C 202/02) a „tisztességes eljárás (tárgyalás)",[848] a Magyar

840 BÁRD Károly. Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben. - emberjogi-dogmatikai értekezés, Magyar Közlönykiadó, Budapest 2007, 105. oldal

841 A tapasztalás ás a tények ismeretét megelőző tudás

842 Alaptétel, alapigazság, aminek hitelességét senki sem vonja kétségbe

843 265/B/2002. AB határozat Indokolás 1. pont

844 Az Egyesült Nemzetek Közgyűlésének 217 A (III) határozata alapján, 1948. december 10-én elfogadott és kihirdetett Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata „10. cikk Mindenkinek egyenlő joga van ahhoz, hogy jogai és kötelességei, továbbá az ellene emelt bűnvád ügyében független és pártatlan bíróság méltányos és nyilvános tárgyaláson döntsön." In: Kovács István és Szabó Imre összeállításában: Az emberi jogok dokumentumokban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1976, 371-379. oldal

845 Az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény „*6. Cikk - Tisztességes tárgyaláshoz való jog* 1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően (…)."

846 In: KOVÁCS István és SZABÓ Imre összeállításában: Az emberi jogok dokumentumokban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1976, 444. oldal

847 Az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya *14. Cikk* 1. (…) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el."

848 Megjelent az Európai Unió Hivatalos Lapjának 2016. június 7-i, C 202. számában (389. o.). „*47. cikk A hatékony*

Köztársaság Alkotmánya az „igazságos tárgyalás”,[849] míg Magyarország Alaptörvénye a „tisztességes tárgyalás”[850] jogát biztosítja. Megemlíthető még az Emberi Jogok Amerikai Egyezményéből a „kifogástalan tárgyalás”[851] joga.

Ezt az utóbbi egyezményt azért is érdemes említésbe hozni, mert a megjelölt körben direkt módon egyedüliként tulajdonítja a védelemnek a – tanúnak tekintett – szakértőhöz való jogát.[852] Ez persze nem jelenti azt, hogy az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény a bűncselekménnyel gyanúsított személy számára ne ismerné el a tanú kikérdezésének jogát,[853] márpedig az Emberi Jogok Európai Bírósága is tanúnak tekinti a szakértőt.

A tárgyalás, illetőleg maga az eljárás egészére nézve a „méltányos”, az „igazságos”, a „tisztességes” és a „kifogástalan” kitételek vélhetően nem értelmezhetőek eltérő tartalommal.

Bárd Károly azt írja, hogy „A <*fair* eljárás> ugyanakkor az amerikai jogi gondolkodás szülte fogalom – nem véletlen, hogy a kontinentális Európa nyelveire lefordíthatatlan. A németek fel is hagytak a kísérletezéssel, és ma már a <*faires Verfahren*> vagy <*fairer Prozess*> kifejezést használják. (…) A *fair* eljárás kifejezés mindenesetre egy olyan per képét idézi fel, amelynek szabályai mindkét fél számára esélyt adnak arra, hogy álláspontját elfogadja az ítélkezésre jogosult. Az ilyen per eredményét a szabályok esélyegyenlőséget garantáló minősége és azok megtartása – a <processzuális igazságosság> – legitimálja, nem pedig annak érdemi helytállósága.”[854]

Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény[855] szabályozásában

---

jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog (…) Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által megelőzően létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja.”

849 Alkotmány (1949. évi XX. törvény) 57. § (1) „A Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.”

850 Magyarország Alaptörvénye *XXVIII. cikk* (1) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.

851 Az Emberi Jogok 1969. évi Amerikai Egyezménye „Jog a kifogástalan tárgyalásra” alcímű 8. Cikk – azzal, hogy a cikken belül már nem szerepel a „kifogástalan” kitétel. In: Kovács István és Szabó Imre összeállításában: Az emberi jogok dokumentumokban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1976, 413-440. oldal, közelebbről 417-418. oldal

852 Emberi Jogok 1969. évi Amerikai Egyezménye 8. Cikk 2.f) pont: „a védelem joga, hogy a bíróság előtt megjelent tanúkhoz kérdéseket intézzen, és hogy kérje szakértők vagy más olyan személyek tanúkénti megjelenését, akik meg tudják világítani a tényeket”. Közelebbről 418. oldal

853 Az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt egyezmény 6. Cikk „3. Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van - legalább - arra, hogy (…) *d)* kérdéseket intézzen vagy intéztessen a vád tanúihoz és kieszközölhesse, a mentő tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják”.

854 BÁRD Károly: Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás, Fundamentum 2004/1. szám 47. oldal; BÁRD Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 2007, 73-74. oldal Az idézet az utóbbi műből származik, de a két mű szövegegyezése gyakorlatilag teljes.

855 Más megnevezéssel: Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE).

igencsak egyedi, hogy a tisztességesség további tisztességet tételez fel. Ugyanis a 6. cikk a „*Tisztességes tárgyaláshoz való jog"* alcímet viseli, ugyanakkor az 1. ponton belül az is áll, hogy a bíróság „tisztességesen" köteles tárgyalni az ügyet.

Bárd Károly megkülönbözteti a „fair", mint széles értelemben vett, és a „fairness", mint szűkebb értelemben vett tisztességes eljárás fogalmát.[856] Az utóbbiról így ír: „A fairness azonban önálló értékké lesz, függetlenedik <egyoldalú> megismerési potenciáljától."[857] A „fair" és a „fairness" nem azonos értékűek, hiszen „A törvény által felállított, független és pártatlan bírósághoz való jog megsértését nem kompenzálhatja a fairness".[858] Egészében szemlélve: „A tisztességes eljárás elemei a bírósággal, illetve a bíróval szembeni követelmények (törvény által felállított, független és pártatlan) + a nyilvános tárgyalás + ésszerű időn belüli döntés + a szűkebb értelemben vett tisztességes eljárás (a *fairness* fogalmával mostantól ez utóbbit jelölöm). A 6. § 3. bekezdésében nevesített jogosítványokat a *fairness* komponenseinek tekintem."[859]

Amennyiben helytállóan értelmezem a Bárd Károly által használt „fairness" megjelölést, akkor – leegyszerűsítve – azt mondhatom, hogy a „fairness" felöleli mindazt, amit nem nevesít az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény, de azt is átfogja, amit eddig az Emberi Jogok Európai Bíróság tartalmi elemként már értelmezett, mi több azt is, ami ezután válik/válhat értelmezhetővé.

Más megfogalmazással a „fairness" egy nyitott végű értelmezési tartománya a tisztességes eljárásnak, amiben helye lehet az eddigi értelmezés esetleges átértelmezésének is. A „fairness" – ad absurdum[860] – értelmezhető magának a merev definíció alá nem vonható tisztességes eljárásnak is, amit a nevesített jogok csak kiszolgálnak.

Az Alkotmánybíróság álláspontjában „A <tisztességes eljárás> (fair trial) követelménye nem egyszerűen egy a bíróságnak és az eljárásnak itt megkövetelt tulajdonságai közül (ti. mint <igazságos tárgyalás>), hanem az idézett alkotmányi rendelkezésben foglalt követelményeken túl - különösen a büntetőjogra és -eljárásra vonatkozóan - az 57. § többi garanciájának teljesedését is átfogja. Sőt, az Egyezségokmánynak és az Emberi Jogok Európai Egyezményének - az Alkotmány 57. §-a tartalmához és szerkezetéhez mintát adó - eljárási garanciákat tartalmazó cikkei általában elfogadott értelmezése szerint a fair trial olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és

856 BÁRD Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés, i.m.:, 60-61. oldal 80. lábjegyzete.
857 BÁRD Károly i.m. 55. oldal
858 BÁRD Károly i.m. 61. oldal
859 BÁRD Károly i.m. 143-144. oldal
860 A képtelenségig

körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet az eljárás <méltánytalan> vagy <igazságtalan>, avagy <nem tiszteséges>."[861]

Sólyom László szinte szó szerinti egyezéssel írta utóbb a tisztességes eljárásról: „a fair trial olyan minőség, amelyet csakis az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet megítélni, s ezért akár az összes részletszabály betartása ellenére sem áll fenn (avagy az egyes garanciák hiánya ellenére mégis tisztességes az eljárás)."[862] Ez az értelmezési elv valójában az Emberi Jogok Európai Bíróságának – stabilizálódott – gyakorlatát fogadta el, ugyanis a 6. cikk 2. és 3. pontjai a büntető ügyekben alkalmazható minimális követelmények nem kimerítő felsorolását tartalmazzák.[863] „<Annak meghatározásához, vajon egy ügyet tisztességesen tárgyaltak-e, az eljárás egészét kell tehát vizsgálat alá venni, jóllehet az eljárás meghatározott részének döntő hatása lehet>[864] Az eljárás egyes szakaszainak hibáit orvosolni, vagy későbbi szakaszban kompenzálni lehet."

Bárd Károly szavaival: „az eljárásnak egészét tekintve kell a *fairness* fogalmának megfelelnie. Ennek megfelelően az Európai Emberi Jogi Bíróság gyakorlata szerint is az eljárás összességében még akkor is tisztességesnek tekinthető, ha valamely részgaranciát nem teljességgel biztosítottak és minden részletszabály megtartás mellett is minősülhet az eljárás – egészét tekintve – <tisztességtelennek>"; „Egyes részelemek korlátozása – ahogy arról már volt szó – nem teszi az eljárást feltétlenül tisztességtelenné, mert a hiányosságot más elemek kompenzálhatják"; „A büntetőügyekben ugyanis „az egész bizonyítási eljárást a 6. cikk 2. és 3. bekezdése fényében kell értékelni".[865]

---

861 6/1998. (III.11.) AB határozat, Indokolás II.5. pont Megjegyzés: szöveghű idézet, ezért a „nem tiszteséges" nem elírás.

862 SÓLYOM László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon, Osiris Kiadó, Budapest 2001, 554. oldal A zárójelen kívüli esetre, vagyis arra, amikor az összes részletszabály betartása ellenére hiányzik a tisztességesség, az „igazságtételi" törvényt hozta fel példának. A 298. lábjegyzet: 42/1993. (VI.30.) AB határozat, ABH 1993, 303., 304. Az Alkotmánybíróság a határozatban nem említette a fair trial alapelvet, hanem a nem sokkal azelőtt az anyagi büntetőjogra kifejtette [30/1992. (V.26.) AB határozat, ABH 1992, 167.] alkotmányos büntetőjog elveit alkalmazta eljárási alapelvekre is. Megjegyzés: igencsak egyezik a 6/1998. (III.11.) AB határozatbeli szövegezés és a Sólyom Lászlótól idézett szövegrész, aminek nyilvánvaló ok az, hogy ezen határozat előadója is volt az elnöklő Sólyom László.

863 X. Norvégia elleni 7945/77 számú kérelme, a Bizottság 1978. július 4-i döntése, D.R. 14. köt. 228. oldal; Crociani és társai Olaszország elleni 8603/79 és további kérelme, a Bizottság 1980. december 18-i döntése, D.R. 22. köt. 147. oldal. In: Dr. Szabó Győző–Dr. Nagy Gábor szerk.: Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strasbourgi esetjogról, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest 1999, 115. és 140. oldal

864 B. Ausztria elleni ügyében 1987. július 8-án meghozott ítélet, A-sor., 175. köt. 18-19. old., 49-55. pontok. 115. és 140. oldal

865 BÁRD Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, A tisztességes eljárás büntetőügyekben –

Az Alkotmánybíróság a tisztességes eljárást először értelmező határozatában mondta ki, hogy a tisztességes eljárás eleme a fegyverek egyenlőségének az elve és az ügyismeret egyenlő szintje. A fegyverek egyenlősége alapvető feltétele a tény- és jogkérdésben a vád és a védelem összevethető súlyú jogosítványokkal rendelkezése az ügyismeretre és az eljárási cselekményeken való személyes jelenlétre, illetőleg „az egyes eljárási szereplők (például szakértők) megtartása semleges pozícióban".[866]

A szakértő semlegességének követelménye értelmezhető a szakértő függetlensége gyanánt is. A szakértő függetlensége (semlegessége) azt üzeni, hogy a szakértő nem függhet egyetlen eljárási szereplőtől sem, így nincs alárendelve kirendelőjének vagy megbízójának, illetőleg a szakvéleményét – függetlenül attól, hogy azonos-e a szakértő kirendelőjével, avagy a megbízással állított szakértőt bevonó vagy azt megtagadó, de – végső soron felhasználó bírónak.

A szakértő véleménye éppen a szakértő függetlensége (semlegessége) által jelent olyan értékes bizonyítási eszközt, amelyhez egyenlő feltételek mellett hozzá kell férnie mind a vádlónak, mind a védelemnek, illetőleg a bírónak.

A szakértő a tényekhez való hozzáférés egyik fontos, esetenként kizárólagos (tegyük fel: emberölési ügyben a terhelt tagad, tanú nincs, az elkövetés eszközének holléte ismeretlen, okirati bizonyíték is hiányzik, viszont a helyszínen visszamaradt egy „nem magyarázható" DNS-, vagy ujjnyom) „eszköze". Erre az eszközre gyakorta múlhatatlan szüksége van a védelemnek, mert messze nem elegendő tudni azt, hogy mi a vádló állítása, tudni kell azt is, hogy mi az igazság. Az igazság pedig a tények feltárásával állapítható meg, ám az igazságot sokszor – jellemzően az észlelés és/vagy az emlékezés képességének hiányossága, netán hiánya, valamint bármely más ok (mindenekelőtt ártatlansága) folytán – maga a vád alá helyezett sem ismeri.

Arról már volt szó, hogy az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény autentikus értelmezője, az Emberi Jogok Európai Bírósága tanúnak tekinti a szakértőt is, és az

---

emberijog-dogmatikai értekezés, i.m.: 42. oldal; 60. oldal; Barbera, Messegué and Jabardo v. Spain 10590/83 (06/12/1988), A146., 227-228. old. és 202. lábjegyzet.

866 6/1998. (III.11.) AB határozat, Indokolás II.5. pont: „A tisztességes eljárásnak az egyezmény- és alkotmányszövegekben nem nevesített, de általánosan és nem vitatottan elismert eleme a <fegyverek egyenlősége>, amely a büntetőeljárásban azt biztosítja, hogy a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy a tény- és jogkérdésekben véleményt formálhasson és állást foglalhasson. A fegyverek egyenlősége nem minden esetben jelenti a vád és a védelem jogosítványainak teljes azonosságát, de mindenképpen megköveteli, hogy a védelem a váddal összevethető súlyú jogosítványokkal rendelkezzen. A fegyverek egyenlőségének egyik feltétele (és a nemzetközi szervek esetjogában is leginkább kimunkált területe) a felek mindegyikének személyes jelenléte az eljárási cselekmények során, illetve egyes eljárási szereplők (például szakértők) megtartása semleges pozícióban. A másik feltétel, hogy az ügyben releváns adatokat a vád, illetve a terhelt és a védő ugyanolyan teljességben és mélységben ismerhessék meg."

egyezmény 6. cikk 3. bekezdés d) pontja biztosítja a gyanúsított személy jogát a vád tanúinak kikérdezésére (ami nem abszolút jog a tanú tényleges megidézésére[867]).

A Bönisch-ügyben a kérelmező panaszolta, hogy „Nagyrészt a bíróság által kirendelt szakértő által adott szakvéleményből származó bizonyítékokra alapították elítéltetését. A (…) kijelölt szakértőnek ebbéli minőségében joga volt minden tárgyaláson részt venni, lehetősége volt kérdéseket feltenni úgy a vádlottnak, mint a tanúknak, és vallomásaikhoz magyarázatot fűzni. (…) A védelem által megidézett <szakértő-tanú> csak rendes tanúkénti minőségében adhatott tanúvallomást, anélkül, hogy az eljárásban a bíróság által kijelölt szakértőhöz hasonló lehetőségeket élvezett volna. A Bizottság megítélése szerint a 6. cikk 3/d. pontját megsértették. A Bíróság megvizsgálta a kérdést a 6. cikk 1. pontja alapján (anélkül, hogy döntött volna arról a kérdésről, vajon a 6. cikk 3/d. pontja alkalmazható-e a bíróság által kijelölt szakértőre), és arra a következtetésre jutott, hogy a fegyverek egyenlősége elvét megsértették."[868]

A Bönisch-ügy szerkesztők általi összefoglalása egyben állásfoglalás a Bizottság döntése mellett, ami helyesnek tűnik, hiszen a 6. cikk 1. bekezdése, mint fairness, illetőleg az abban nem is nevesített fegyveregyenlőségi elv aligha léphet a 6. cikk 3.d) pontjában nevesített tanúkikérdezési jog elé. Az más kérdés, hogy a meglehetősen absztrakt formában megjelölt fairness – miként a büntetőeljárási törvény ugyancsak elvont formában megjelenített alapelve/alapvető rendelkezése – áthatja a részletszabályt, testet ölt abban. Leegyszerűsítve: lex specialis derogat legi generali.[869]

A semlegesség feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a szakértő szavahihető[870] legyen, bár egymagában elégtelen, mit sem ér, ha a szakértő nem tudja igazolni képességét (tudását és a jártasságát), szóval nem kompetens, még ha van is arról „papírja".

A függetlenségnek különféle aspektusai vannak, ám a témám szempontjából nem tartom szükségesnek az ezzel való elszámolást. A szakértő függetlensége kérdésében viszont – miután az igazságszolgáltatás közreműködője, kézenfekvő módon – irányadónak vehetjük az

867 Az ilyen indítvány elutasítható célszerűtlenségi alapon. Granger ügyben 1990. március 28-i ítélet, A-sor, 174. köt. 18. oldal 47. pont In: Dr. SZABÓ Győző–Dr. NAGY Gábor szerk.: Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strasbourgi esetjogról, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest 1999, 123-124. és 144. oldal

868 Lásd például Bönisch ítéletben a Bizottság véleménye, A-sor., 92. köt. 22. oldal; X Egyesült Királyság elleni 8231/78 számú kérelme, a Bizottság 1982. május 6-i döntése, D.R. 28. köt. 5. oldal; Engel és társai ügyében 1976. január 8-i ítélet, A-sor., 22. köt. 38. oldal 91. pont; 1989. július 7-én meghozott Bricmont ítélet, A-sor., 158. köt. 31. oldal 89. pont In: Dr. Szabó Győző–Dr. Nagy Gábor szerk.: Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strasbourgi esetjogról, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest 1999, 124. és 144. oldal Más ügyben is kifogás alá esett, hogy a védelem által állított szakértőt a nemzeti bíróság csak tanúként hallgatta meg (például Brandstetter v. Austria, no. 13468/87, judgement of 28 August 1991, 45., 9,).

869 A külön törvény lerontja az általános törvényt

870 KUHN Kata: i.m.: 40. és 51. oldal

igazságszolgáltatást gyakorló bíró függetlenségét, mint tartalmi lényeget.

A „birói hatalom gyakorlásáról" szóló törvénycikk Magyarországon először nyilvánította ki, hogy „Az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülöníttetik. Sem a közigazgatási, sem a birói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak."[871]

Ez a rendelkezés megfelelt az államhatalmi ágak elválasztása elvének, már ami a végrehajtó és a bírói hatalom viszonyára vonatkozik. Az állami hatalom bevettnek vehető törvényhozói, végrehajtó és bírói felosztását a korábbi Alkotmány a „népköztársasági szakaszában" nem fogalmazta, és a szocialista egységes államhatalom-felfogás mellett nem is fogalmazhatta meg, de 1989. október 23-tól a „köztársasági szakaszában" nyilvánvalóan elfogadott államszervezési elvnek tekintette. Az Alaptörvény *C) cikkének* (1) bekezdése szerint „A magyar állam működése a hatalom megosztásának elvén alapszik." Ez a megfogalmazás már túl is haladt a tradicionális hármas felosztáson.

Az Alkotmánybíróság egy határozatában azt írta, hogy „Mivel a bírónak mindenkitől - más bíróktól is - függetlennek kell lennie, függetlenségét hasonló garanciákkal kell biztosítani az elvileg hasonló igazgatási befolyás ellen, származzék az akár a bírósági szervezeten belülről, akár azon kívülről. A bírói függetlenség garantálása tehát nem azonosítható a bírói hatalom elválasztásával a másik két hatalmi ágtól, hanem általánosabb, s a bírósági szervezeten belül is megoldandó probléma."[872]

Az Alkotmánybíróság ugyanebben a határozatában leszögezte továbbá, hogy „A bírói függetlenség az ítélkezésre vonatkozik; a további, státuszbeli és szervezeti garanciák is a független ítélkezéshez szükségesek."[873]

Az a megállapítás, hogy a bírói függetlenség az ítélkezésre vonatkozik, nincs előzmény nélkül, Bárd Károly (is) döntéshozatali vagy funkcionális függetlenségről tesz említést azzal, hogy a függetlenség egyéb aspektusai mind-mind ezt hivatottak szolgálni.[874]

Az Alkotmány valóban kimondta, hogy „A bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alávetve."[875] E rendelkezés egyike az Alkotmány azon kétségtelenül igen kevés szabályának, amelyek mindvégig és változatlan szövegezéssel voltak hatályban. (Ehhez képest legfeljebb jól hangzó mondás, miszerint az Alkotmányban egyedül a főváros megnevezése volt állandó.)

871 A birói hatalom gyakorlásáról" szóló 1869. évi IV. törvénycikk 1. §

872 38/1993. (VI.11.) AB határozat indoklásának III.1. pontja

873 E határozatra, mint az Alkotmánybíróság töretlen gyakorlatára utóbb hivatkozott például a 36/2014. (XII. 18.) AB határozat, Indokolás [87].

874 BÁRD Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, i.m.: Második fejezet 106. oldal

875 A Magyar Népköztársaság, majd 1989. október 23. napjától a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény eredetileg 40. §-ának (2) bekezdése, aztán 1972. április 26. napjától 50. §-ának (2) bekezdése, majd 1989. október 23. napjától 50. §-a (3) bekezdésének 1. mondata.

A vonatkozó törvények közül az 1954. évi bírósági törvény[876] és az 1972. évi bírósági törvény[877] gyakorlatilag alkotmány-ismétlő jellegűek.

Az 1972. évi bírósági törvény - ha úgy teszik, az Alkotmányt meghaladva, bár annak ellent nem mondva – kimondta azt is, hogy „A bíró ítélkező tevékenysége során független”[878]. A törvényjavaslathoz fűzött indokolás még inkább figyelemre méltó: „a bíró csak a törvénynek van alárendelve, sem hivatalos szerv, sem magánszemély konkrét ügyben utasítást részére nem adhat”.[879]

Az 1997. évi bírósági törvény[880] mindennek megtartásán túl azért is értékes, mert a függetlenséghez kapcsolja a meggyőződéses alapú döntéshozatalt, valamint az utasíthatatlanságot kibővíti a tágabb értelmű befolyásolhatatlanságra.

A bírói függetlenségre nézve az Alaptörvény – amely szerint bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélkezési tevékenységükben nem utasíthatóak[881] - valamint a 2011. évi bírósági törvény – amely alapján a bírák és az ülnökök függetlenek, a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek, az ítélkezési tevékenységükkel összefüggésben nem befolyásolhatók és nem utasíthatók[882] - konzerválta azt, amire a jogalkotás a bírói függetlenség kapcsán eljutott.

A bírói függetlenségről érzékletesebb képet fest az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Ajánlása szerint az ítélkezés során a bírák függetlenek és biztosítani kell, hogy tevékenységüket akadályoztatástól mentesen és anélkül, hogy bárhonnan érkező, bármely indokból, közvetlen vagy közvetett indíttatásból, illetéktelen befolyásolástól, nyomásgyakorlástól, fenyegetéstől vagy beavatkozástól mentesen végezhessék. Törvényben kell előírni a bírákat bármely módon befolyásolni törekvő személyekkel szembeni szankciókat. A bíráknak az eléjük terjesztett ügyekben teljesen szabadon, belső meggyőződésük és a tényállás saját maguk által történő értékelése szerint

876 A Magyar Népköztársaság bírósági szervezetéről szóló 1954. évi II. törvény 5. § A Magyar Népköztársaságban a bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alávetve [Alkotmány 41. § (2) bekezdés].

877 A bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény 14. § (1) A Magyar Népköztársaságban a bírák függetlenek és csak a törvényeknek, valamint más jogszabályoknak vannak alárendelve.

878 A bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény 52. § (2) bekezdésének 1. mondata

879 A bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvény 52. §-ához fűzött indokolás

880 A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 1997. évi LXVI. törvény 3. § A bírák függetlenek, a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek, az ítélkezési tevékenységükkel összefüggésben nem befolyásolhatók és nem utasíthatók.

881 Magyarország Alaptörvénye 26. cikk (1) bekezdés 1. mondat

882 A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény 3. § A bírák és az ülnökök függetlenek, a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek, az ítélkezési tevékenységükkel összefüggésben nem befolyásolhatók és nem utasíthatók. Megjegyzés: az ülnök mindig is bírónak volt tekintendő. Például 1997. évi LXVI. törvény 15. § (1) bekezdés 3. mondat: Az ülnöknek az ítélkezésben a hivatásos bíróval azonos jogai és kötelezettségei vannak. Ez egyértelműen vonatkozott a bírói függetlenségre is.

részrehajlásmentesen, valamint a hatályos törvényi rendelkezéseknek megfelelően kell dönteniük. A bírák nem kötelezhetők a bírói hatalmon kívülálló személyeknek az eléjük terjesztett ügyek érdemi részéről számot adni.[883]

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága Ajánlásának indokolása kiemel és kiegészít. Eszerint a bíráknak teljes függetlenségben kell ítéleteiket meghozniuk (…). A bírónak abszolút szabadnak kell lennie az ügyben meggyőződésének, a tények értékelésének és a hatályos jogszabályoknak megfelelő pártatlan döntés meghozatalánál. E rendelkezés célja annak elkerülése, hogy bárki részéről, avagy bármilyen indokból a bíróra gyakorolt nyomás ne kötelezze a bírót valamelyik fél, a közigazgatás, a kormány vagy bármely más személy által kívánt ítélet meghozatalára. (…)[884]

A bírák jogállásáról kiadott Európai Charta[885] azzal kezdődik, hogy „A bírák jogállásáról szóló jogszabályok a szakmai hozzáértést, a függetlenséget és a pártatlanságot szándékoznak biztosítani (…) Kizárt minden olyan rendelkezés vagy eljárás, amely ezen szakmai hozzáértésbe, e függetlenségbe és e pártatlanságba vetett bizalom megingatására alkalmas."

Az Alkotmánybíróság 19/1999. (VI.25.) AB határozatának összegzése szerint a bírói függetlenség lényege, hogy „döntését mindenféle befolyásolástól mentesen, a törvények, illetve általában a jogszabályok alapján, belső meggyőződése szerint hozza meg."[886] Maradjuk ennél, illetőleg maradjunk ennyinél.

Az előzőekben kifejtettek értelmében a bíró és bírói funkciót betöltő más személy[887] függetlensége

883 Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (94) 12. számú Ajánlás a bírák függetlenségéről és szerepéről I.2.d). Elfogadva: 1994. október 3. In: Dr. Szabó Győző–Dr. Nagy Gábor szerk.: Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strasbourgi esetjogról, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest 1999, 22-37. oldal, közelebbről 24. oldal

884 Európa Tanács Miniszteri Bizottság R (94) 12. számú Ajánlás a bírák függetlenségéről és szerepéről 31. oldal Indokolás 17. pont

885 Európai Charta A bírák jogállásáról 1.1. pont, 7-21. oldal, közelebbről 7. oldal

886 „A bírói függetlenség egyedi aspektusában tehát a bíró szervezeti és státusbeli szabadságának garanciáját jelenti, annak érdekében, hogy az egyedi ügyekben a jogviták eldöntése és a jogsérelmek orvoslása tárgyában hozott kötelező erejű és végrehajtható döntését mindenféle befolyásolástól mentesen, a törvények, illetve általában a jogszabályok alapján, belső meggyőződése szerint hozza meg." 19/1999. (VI.25.) AB határozat, Indokolás II.1.2. Utóbbi hivatkozás, például 17/2001. (VI.1.) AB határozat, Indokolás III.1.

887 Ülnök (lásd: előző jegyzet). Továbbá a bírói jogkörben eljáró bírósági titkár. A szélesebb értelemben vett büntetőjog területén: 1) 1998. évi XIX. törvény 13. § (4) Az e törvényben meghatározott esetekben az elsőfokú bíróság hatáskörébe tartozó ügyekben az egyesbíró, illetve a tanács elnöke helyett önálló aláírási joggal bírósági titkár is eljárhat. A bíróság eljárására irányadó, e törvényben meghatározott rendelkezéseket ilyen esetben a bírósági titkár eljárására kell alkalmazni. 2) 2013. évi CCXL. törvény (a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról) 50. § (3) Az e fejezetben szabályozott eljárások közül azokban, amelyeknél e törvény az elítélt meghallgatását nem írja elő vagy a bírósági titkár eljárását nem tiltja meg, a büntetés-

azonos tartalmú. A bírósági titkárról korábban az Alkotmánybíróság az 1/2008. (I.11.) AB határozatában gyakorlatilag azt állapította meg, hogy: nem bíró, s ezt megismételte a 21/2010. (II. 25.) AB határozatában.[888]

Az előbbi megsemmisítette azokat a szabálysértési törvényhelyeket, amelyek lehetővé tették, hogy a bírósági titkár ellássa az elsőfokú bíróságok feladatait., az utóbbi alkotmányos követelményként állapította meg, hogy bírósági titkár nem hozhat érdemi döntést az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény X. fejezet 2. „Pszichiátriai betegek intézeti gyógykezelése" cím alatt (196-201. §-okban) szabályozott bírósági eljárásokban.

A helyzet elég gyorsan és gyökeresen változott meg. Magyarország Alaptörvénye „alkotmányos tényezővé" tette a bírósági titkárt, annak kimondásával, hogy törvény által meghatározott ügyekben, egyesbíró hatáskörében eljárhat és akire e tevékenysége során alkalmazni kell a 26. cikk (1) bekezdését."[889] A 26. cikk (1) bekezdése[890] tevékenységhez rendelt alkalmazásának szabálya alapján a bírósági titkár: bíró.

Így volt ez korábban is, amikor az Alkotmánybíróság „betű szerint olvasta" az Alkotmányt, és nem azt nézte, hogy milyen feladatot látott el akkoriban a bírósági titkár. Az ilyen szemlélet érzékeltetésére kiválóan alkalmas a Kúria szabálysértési bíráskodást vizsgáló joggyakorlat-elemző csoportja által is idézett EBH 2001.396. döntés.[891] A Legfelsőbb Bíróság döntése szerint a szabálysértési határozat tartalmára, az ügy érdemi elbírálására parancs nem adható, az elöljáró ilyen természetű utasítása nem minősül szolgálati parancsnak, ezért annak az alárendelt részéről történő

végrehajtási bíró feladatait önálló aláírási joggal a törvényszék elnöke által kijelölt bírósági titkár is elláthatja. A bírósági titkár a döntését iratok alapján hozza meg. 3) 2012. évi II. törvény (a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről) 42. § (5) E törvény alkalmazásában a járásbíróság hatáskörébe tartozó ügyekben - a 216/A. § (1) bekezdésben meghatározott szabálysértés kivételével - a bírósági titkár is eljárhat.

888 A bírósági titkár „eredetileg önálló ügyintézésre feljogosított bírósági fogalmazó volt, ma viszont olyan igazságügyi alkalmazott, akinek önálló hatásköreit törvény állapíthatja meg. A bírósági titkár az Alkotmány alkalmazásában nem tekinthető hivatásos bírónak, hiszen e bírákat a köztársasági elnök nevezi ki, a titkárokat viszont a megyei bírósági elnökök, így a titkárok tekintetében nem érvényesül az Alkotmány 48. § (3) bekezdésében rögzített elmozdíthatatlanság követelménye sem. Ugyanakkor nem tekinthető a titkár az Alkotmány 46. § (2) bekezdésében említett nem hivatásos bírónak sem, hiszen e kifejezés alatt a bíráskodásban részt vevő laikusokat érti az Alkotmány, a bírósági titkárok hivatásszerűen végzik tevékenységüket, a bírósággal igazságügyi szolgálati jogviszonyban állnak. (…) „A bírósági titkárok döntéshozatali jogkörökkel való feljogosítása a bíróságok (pontosabban az ítélkező bírák) tehermentesítése céljából történt. Ez a jogalkotói cél nem vezethet arra az eredményre, hogy az Alkotmány kifejezett rendelkezésével ellentétes módon, az igazságszolgáltató, érdemi ítélkező tevékenység kikerüljön a hivatásos bírák hatásköréből".

889 Magyarország Alaptörvénye 27. cikk (3) bekezdés 2. mondat

890 Magyarország Alaptörvénye 26. cikk (1) (1) A bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélkezési tevékenységükben nem utasíthatóak. A bírákat tisztségükből csak sarkalatos törvényben meghatározott okból és eljárás keretében lehet elmozdítani. A bírák nem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.

891 BH 2001.315. számú döntés

nem teljesítése parancs iránti engedetlenséget nem valósit meg.

A határozat indokolásából a következőket emelte ki az összefoglaló vélemény: „A szabálysértésekről szóló törvény… Tartalmában és fogalom-meghatározásaiban…követi a büntető törvénykönyv általános részének fogalmait…A szabálysértési törvény a büntetőeljárási törvényhez hasonló fogalmakat használ…A szabálysértési eljárásban ügydöntő határozatot hozó előadó, főelőadó…Döntésében objektívnak, pártatlannak és függetlennek kell lennie. Következésképpen a szabálysértési eljárást folytató hivatalos személy, az állampolgárok irányában igazságszolgáltatási jellegű tevékenységet végez… Érdemi <ítélkező> tevékenysége ezért szolgálati paranccsal - amely a katonai tevékenység irányításának eszköze - nem befolyásolható. Ezért a szabálysértési határozat tartalmára, az adott ügy érdemi elbírálására számára szolgálati parancs nem adható.”[892]

Az eddig kifejtetteket summázva megállapítható, hogy a bírói függetlenség (1) az ítélkező tevékenységhez kapcsolódóan, (2) a jognak (törvénynek és egyéb jogszabályoknak) alávetettséget, (3) a meggyőződésének megfelelő döntés szabadságát, s (4) a döntési folyamat befolyásolhatatlanságát, és ezen belül utasíthatatlanságot is magában foglaló háboríthatatlanságát jelenti.

És mindezt bízvást konvertálhatjuk a szakértő függetlenségére is. A szakértő ugyanis „a függetlenség és a pártatlanság követelményeinek megtartásával” köteles a feladatát ellátni.[893] A szakértői függetlenség fogalmát az igazságügyi szakértőkről szóló törvény – bár néhány további helyen használja a „függetlenség” kitételt, vagy annak erre vonatkozó változatát [894] – nem határozza meg.

Miután a szakértő közfeladatot lát el, a köz érdekében cselekszik, de közhatalmat nem gyakorol, valójában abszolúte magántevékenység, ab ovo függetlennek mutatkozik. A szakértő függetlenségének lényege mégis – miként a bíróé a rávonatkozó bírósági törvényben – az igazságügyi szakértőkről szóló törvény következő parancsában koncentrálódik: „A szakértő a szakvélemény megállapításaival összefüggésben nem utasítható”.[895]

892 Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_5.pdf 24. oldal

893 Szaktv. 3. § (1) bekezdés.

894 Szaktv. 2. § 11. pont (külön minősítéssel rendelkező igazságügyi szakértő), 36. § (5) bekezdés (szakértői testület eseti bizottsága), 52. § (5) bekezdés (magánszakértő). Ezt azért is érdemes megjegyezni, mert korábban az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény 29. §-ának (3) bekezdése kizárólag a szakértői testület eseti bizottságának függetlenségét említette meg. Egy szerző pedig kizárólag az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 197. §-ának (7) bekezdésében fedezte fel a független igazságügyi elmeorvos szakértőre utalást a (pszichiátriai) önkéntes gyógykezelésre vonatkozó szabályok között. Ld. Cséffai Attila Csaba: Az igazságügyi szakértő függetlensége a kirendelés során, Magyar Jog 2012/11. szám, 653-669. oldal Ez az utalás azt szolgálja, hogy a bíróság által kijelölt szakértő nem lehet a beteg gyógykezelésében részt vett személy.

895 Szaktv. 47. § (1) bekezdés

A törvény ezt a magánszakértés kapcsán még hangsúlyosabbá téve ismétli meg, és árnyalja is,[896] amikor előírja, hogy a magánszakértő „a tevékenységével érintett személyek - különösen megbízója - érdekeitől függetlenül, pártatlanul köteles eljárni."

Ami a függetlenség kapcsán vonatkozik általában a szakértőre, az irányadó a magánszakértőre is, és fordítva: annak a függetlenségi részelemnek, hogy a magánszakértőnek a tevékenységével érintett személyek érdekeit figyelmen kívül kell hagynia, nyilvánvalóan állnia kell a szakértőre általában is.

A Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleményében Pótorné Nagy Zsuzsanna részben a szakértő utasíthatatlanságával – és részben a szakvéleménynek a személyhez kötöttségével – indokolta, hogy ha a szakértői szerv alkalmazottja által adott szakvélemény kiegészítését rendelik el, akkor az alkalmazásukban már nem lévő és a névjegyzékből is már kikerült szakértő helyébe a szakértői szerv másik szakértője nem léphet, s így „tulajdonképpen" nem lehet szó a szakvélemény kiegészítéséről. A szakértői szerv alkalmazásában már nem lévő, de még a névjegyzékben megmaradt szakértőt pedig a szakvélemény kiegészítésére jogosultnak tekintik.[897] Somogyi Gábortól tudjuk, hogy ezt a megoldást alkalmazzák a toxikológia területén is.[898] Szóval a szakértői szerv alkalmazottja sem köteles igazodni a szakértői szerv másik alkalmazottja által adott szakvéleményben elfoglalt álláspontho z. Ez helyes álláspont, messzemenőkig figyelemmel van a szakértő szakmai függetlenségére.

Bárd Károly igen alaposan tárgyalta a bírói pártatlanságot.[899] Azon belül kitért a kettős teszt ismertetésére azzal, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága a „funkcionális" és a „személyes" megkülönböztetéssel is él.[900] A Kúria is alkalmazta az Emberi Jogok Európai Bíróságának tesztjét, amikor két határozatában[901] bíró kizárása tárgyában döntött, és egy másik határozatában[902] megállapította, hogy „Az alkalmazott teszt egyébként megfelelésben áll a magyar bírói gyakorlattal is. A bírói elfogultságot ugyanis kizárólag az adott ügybeli konkrét és valóságos tények alapján lehet

896 Szaktv.52. § (5)-(6) bekezdés A szakértőt a magánszakértői vélemény szakmai tartalmával összefüggésben megbízója - a Polgári Törvénykönyv megbízási szerződésre vonatkozó szabályaitól eltérően - nem utasíthatja. A szakértő a magánszakértői vélemény elkészítése során a tevékenységére irányadó szakmai szabályok betartásával, a tevékenységével érintett személyek - különösen megbízója - érdekeitől függetlenül, pártatlanul köteles eljárni. A szakértő szakvéleményét a feltárt tények tárgyilagos értékelésével köteles kialakítani.(6) A szakértő a jogszabályba ütköző megbízást köteles megtagadni.

897 PÓTORNÉ NAGY Zuzsanna: A szakértői működés formai kérdései, a szakértői szervek felépítése és működése. i.m.: 2.pdf 108. oldal

898 Prof. Dr. SOMOGYI Gábor közlése a 2014. április 28-án tartott ülésen.
Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 299. oldal

899 Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, i.m.:105-173. oldal

900 BÁRD Károly i.m. 110-113. oldal, közelebbről 112. oldal 23. lábjegyzet.

901 Bfv.II.400/2014/8.; Bfv.II.1168/2015/12.

902 Bfv.II.1168/2015/12.

megállapítani, s csak olyan feltárt adatok alapján, amelyek a bíró pártatlansága iránt ésszerű (megalapozott) kételyt ébreszteni alkalmasak. (EBH 2014.B.4.II.; BH 2012.147.II.; EBH 2011.2302.; BH 2010.323.)."

A Kúria által utalt határozatok értelmében: „Azt a törvényi feltételt, miszerint az ügy elfogulatlan megítélése valamely bírótól nem várható, csak az adott konkrét ügy valóságos tényei alapján lehet megállapítani, s csak olyan feltárt adatok alapján, amelyek a bíró pártatlansága iránt ésszerű (megalapozott) kételyt ébreszteni alkalmasak."[903] „A bíró kizárásának lehetséges okát az ügyhöz kötötten kell vizsgálni. A Be. 21. § (1) bekezdés *e)* pontja szerinti kizárás iránti bejelentés alaposságát a konkrét ügyhöz kötötten, esetileg kell tisztázni, szemben a feltétlen kizárási okok eseteivel (például hozzátartozói viszony), amikor az objektív természetű ok az elfogultság megdönthetetlen vélelmét alapozza meg.[904]; „Az elfogultsági kifogás mindig a konkrét ügyhöz kötötten vizsgálandó. Amennyiben a bíró a vádlott egyik ügyéből - elfogultságot bejelentve - kizárta magát, ez nem jelent egyszersmind a vádlott többi ügyéből való kizártságot is.[905]; „A bíró elfogultságára alapozott kizárás iránti bejelentést alapos és konkrét okokkal kell alátámasztani. Az elfogultság általánosság szintjén történő megfogalmazása, amely még közvetett összefüggésben sincs a bíró személyével, nem alkalmas kizárási ok megállapítására. Nem alapoz meg ezért kizárási okot az sem, hogy a vádlottnak a Magyar Állammal szemben kártérítési pere van folyamatban, továbbá, hogy minisztereket, ügyészeket és magas rangú rendőri vezetőket jelentett fel.[906]"

Egyszerű fogalomfejtéssel kibontható, hogy pártatlan az, aki nem fogja egyik fél pártját sem, aki irántuk előítélettől mentes, aki nem elfogult, aki tehát nem részrehajló.

A szakértő esküje[907] nem ígér pártatlanságot, míg a bíró esküje[908] tartalmazza ennek ígéretét a „részrehajlás nélkül" kitételben. A differencia e kérdésben érthetetlen, hiszen a szakértő – amint a

903 EBH 2014.B.4.II.

904 BH 2012.147.II.

905 EBH 2011.2302.

906 BH 2010.323. számú jogeset.

907 Szaktv. 10. § (2) bekezdés; 2008. évi XXVII. törvény egyes közjogi tisztségviselők esküjéről és fogadalmáról 1. § (1) bekezdés és Melléklet: Én, *(az eskütevő neve)* fogadom, hogy Magyarországhoz és annak Alaptörvényéhez hű leszek, jogszabályait megtartom és másokkal is megtartatom; *(a tisztség megnevezése)* tisztségemet a magyar nemzet javára gyakorolom. Hivatásom gyakorlása során szakmai kötelességeimet lelkiismeretesen és a legjobb tudásom szerint teljesítem. *(Az eskütevő meggyőződése szerint)* Isten engem úgy segéljen!

908 2011. évi CLXIII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról 22. § (1) bekezdés; 2008. évi XXVII. törvény egyes közjogi tisztségviselők esküjéről és fogadalmáról 1. § (1) bekezdés és Melléklet: Én, *(az eskütevő neve)* fogadom, hogy Magyarországhoz és annak Alaptörvényéhez hű leszek, jogszabályait megtartom és másokkal is megtartatom; *(a tisztség megnevezése)* tisztségemet a magyar nemzet javára gyakorolom. Fogadom, hogy a rám bízott ügyeket tisztességes eljárásban, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen, kizárólag a törvényeknek megfelelően bírálom el; hivatásom gyakorlása során az igazságosság és a méltányosság vezérel. *(Az eskütevő meggyőződése szerint)* Isten engem úgy segéljen!

bíró – elfogulatlanságra kötelezett, aminek megsértése mindkettőjük esetében kizárással jár.

A szakértő esküje az 1896. évi Bp. 233. §-ának 1. bekezdésében még olyan szövegezésű volt, mint amilyennek– mutatis mutandis – lennie kellene: „A szakértő a szemle megkezdése előtt esküt tesz arra, hogy észrevételeit hiven és véleményét részrehajlatlanul, legjobb tudása és lelkiismerete szerint fogja előadni." A további részszabályok ismertetését elhagyva, elegendő Kenyeres Balázsra hagyatkoznunk: „Én N.N. esküszöm a mindenható és mindentudó Istenre, hogy észleleteimet híven és véleményemet részrehajlatlanul, legjobb tudásom és lelkiismeretem szerint fogom előadni".[909]
Ismételten hivatkozom rá, hogy a szakértőt „a legteljesebb tárgyilagosság és pártatlanság (l'objectivité et l'impartialité les plus totales)" kötelessége[910] terheli.

VII. 2. A szakértő kizárására vonatkozó szabályozás fejlődése

Az 1896. évi Bp. 229. §-ának normaszövegében „a lelet és a vélemény semmiségének terhe mellett nem alkalmazhatóak" kitétellel, míg a törvényjavaslat indokolásában a „kizáró okok" kitétellel jelölték meg, hogy melyek azok az esetek, amikor nem járhat el a szakértő.[911]
A törvényjavaslat indokolása kiemelte, hogy „E kizáró okok meghatározásánál ama szempont volt irányadó, hogy csakis elfogulatlan egyének legyenek szakértőkül alkalmazhatók".[912] Kenyeres Balázs emellé illesztett más szempontokat is azzal, hogy „Az anyagi igazság elérésére, nemkülönben a felek megnyugtatására irányuló törekvés vezeti a törvényhozót akkor, amikor a bizonyítóeszközök közül lehetőleg kizárni igyekszik azokat, amelyeknél érdekeltség látszik

909 Dr. KENYERES Balázs: A törvényszéki orvostan tankönyve a magyar törvényekre való tekintettel, Universitas Könyvkiadó Társaság, Budapest 1925, 99. oldal És: „Amennyiben az eskü letétele valakinek vallásos meggyőződésével ellenkezik, ehelyett ünnepélyes fogadalmat tehet, amely kezdődik: „Becsületemre és lelkiismeretemre fogadom" szavakkal. A fogadás többi része egyezik a szakértők esküjének mintájával, melyből az „Isten engem úgy segéljen" szavakat ki kell hagyni. (L. Ügyviteli szabályok. 3790. I. m. r. 99. év, 36. §)

910 SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 336-339. oldal

911 1896. évi Bp. 229. § Szakértőkül a lelet és a vélemény semmiségének terhe mellett nem alkalmazhatók azok, a kik mint tanuk ki nem hallgathatók, vagy meg nem eskethetők (204., 221. §), továbbá azok sem, a kik a terhelttel vagy a sértettel a jelen törvény 205. §-ának 1. pontjában meghatározott viszonyban állanak, vagy a kik ellen a büncselekményt elkövették, vagy megkisérlették; továbbá a kikre nézve a 208. §-ban meghatározott eset forog fenn, végre a kik a szakértőileg megitélendő körülményről a 205. § 2. pontjában meghatározott módon szereztek tudomást.

912 1896. évi Bp. javaslatának indokolása: „E kizáró okok meghatározásánál ama szempont volt irányadó, hogy csakis elfogulatlan egyének legyenek szakértőkül alkalmazhatók, mely okból még azok is ki vannak zárva a szakértők közől, a kik a tanuságtétel megtagadására feljogosítva vannak. Az utóbbiakat az osztrák perrendtartás tervezetének bizottsági tárgyalása alkalmával Glaser nem akarata kizárni a szakértők közől. A többség azonban oda nyilatkozott, hogy tanuságtételre is csak abból az okból bocsátották a kérdésben levő egyéneket, mert más az eseményről esetleg felvilágosítást nyujtani nem is tudna, ez az ok azonban itt nem áll, mert szakértőűl más személy is választható."

fennforogni."[913]

A kizárás következményének „a lelet és a vélemény semmiségének terhe mellett" gyanánt történt meghatározására érdemes felfigyelni, mert a további törvényeink ezt már nem mondják ki, pedig más az ésszerűség és a célszerűség. Az ésszerűség alapján állítható, hogy a kizárt szakértő sorsát osztja a kizárt szakértő által adott szakvélemény, ami mint bizonyítási eszköz esik el. A célszerűségnek viszont elsőbbsége kell, hogy legyen egy normaszövegben, mert olyan egyetlen értelmet magában foglaló eligazítást kell adni a jogalkalmazó részére, amely direkt módon megüzeni, hogy a kizárt szakértő szakvéleményének nem lehet önálló sorsa, és ily módon hiába mutatkozik önmagában, tehát pusztán szakmai alapon kifogástalannak. A további törvényekből a kizárás következményeként a „semmiség"[914] helyett a „felhasználhatatlanság" azért kiolvasható, mint következmény. Merthogy ha nincs szakértő, nincs szakvélemény sem.

A 229. § alapján kizáró okok első körébe azok tartoztak, akik „mint tanuk ki nem hallgathatók, vagy meg nem eskethetők (204., 221. §)" A 204. § szerint „Tanuk gyanánt a vallomás semmiségének terhe mellett ki nem hallgathatók: 1. a lelkész arra nézve, a mit vele a gyónásban vagy egyébként a titoktartás egyházi kötelessége alatt közöltek; 2. a védő arra nézve, a mit a terhelt vele mint védőjével tudatott; 3. a közszolgálatban levő vagy abból kilépett egyén, ha a tanuságtétellel megsértené a hivatali vagy szolgálati titoktartás kötelességét és e kötelesség alól őt az illetékes feljebbvaló hatóság fel nem mentette."

A 221. § értelmében „A tanu megesketése mellőzendő: 1. ha ellene gyanu forog fenn az iránt, hogy a bűncselekményt, melyre nézve kihallgatják, maga követte el vagy annak részese, illetőleg bűnpártolója vagy orgazdája; 2. ha hamis tanuzás, vagy hamis eskü miatt el volt itélve, habár büntetését kiállotta; 3. ha kihallgatásakor életkorának tizennegyedik évét még be nem töltötte; 4. ha testi vagy elmebeli fogyatkozásánál fogva a valót meg nem tudhatta, vagy közölni nem tudja; vagy ha értelme fejletlenségénél vagy gyengeségénél fogva az eskü lényegéről és fontosságáról nincs kellő fogalma; 5. ha kitünik, hogy a terhelttel oly ellenségeskedésben áll, mely az ezt terhelő vallomásának valódiságát kétségessé teszi; 6. ha vallomása valamely lényeges körülményre nézve valótlannak bizonyult és nem mutatható ki, hogy csak tévedésből tett valótlan vallomást."

913 Dr. KENYERES Balázs: A törvényszéki orvostan tankönyve a magyar törvényekre való tekintettel, Universitas Könyvkiadó Társaság, Budapest 1925, 86. oldal

914 Az 1896. évi Bp-ben hol „semmiség", hol „semmisség" szerepel. Az előbbire példa még 400. § 7. pont: ha az itélet alaki semmiségi ok miatt megsemmistendő, vagy a felebbezést csakis ilyen semmiségi ok miatt használták. (Ebben további hibák is vannak.) Az utóbbira példa a 349. § Az esküdtszék megalakulása után az elnök az esküdteket és a pótesküdteket a vádlott jelenlétében nyilvános ülésben, semmisség terhe alatt megesketi; vagy: 353. § 2. bekezdés 1. mondat: Az elnök köteles a javaslatba hozott kérdéseket semmisség terhe alatt felolvastatni.

A „hamis tanuzás, vagy hamis eskü miatt el volt itélve, habár büntetését kiállotta” ok azt jelenti, hogy az ilyen személy megesketés nélkül, de tanúként kihallgatható, ellenben szakértő már nem lehet, mégpedig soha, egyetlen ügyben sem. Tehát a szakértővel szemben támasztott követelmény a tanúval szembenit meghaladja, vagy másfelől nézve a tanú vallomástételre foghatóságát a tudomása megszerzése érdekében kímélni kell.

A 229. § alapján a kizáró okok második köre azokból tevődik össze, akik „a terhelttel vagy a sértettel a jelen törvény 205. §-ának 1. pontjában meghatározott viszonyban állanak, vagy a kik ellen a büncselekményt elkövették, vagy megkisérlették”.

A 205. § értelmében „A tanuzás kötelessége alól mentesek és ha vallani hajlandók is, az eskü letevésére nem kötelezhetők: 1. a terhelt fel- vagy lemenő ágbeli rokona vagy sógora, unokatestvére vagy ennél közelebb oldalrokona, házastársa vagy jegyese, házastársának testvére, testvérének házastársa, örökbefogadó vagy nevelőszülője, örökbefogadott vagy nevelt gyermeke, gyámja, gondnoka, gyámoltja vagy gondnokoltja, még pedig a házastársi vagy sógorsági viszonyban levőkre nézve tekintet nélkül arra, hogy fennáll-e még az a házasság, melyen ez a viszony alapszik”.

A 229. § alapján a kizáró okok harmadik körét azok képezik, akikre nézve „a 208. §-ban meghatározott eset forog fenn”, a 208. § szerint „A tanu nem kötelezhető vallomásra vagy valamely kérdés tárgyában feleletre, ha abból reá vagy hozzátartozójára (205. § 1. pontja) jelentékeny kár vagy szégyen hárulna.” Ez a merőben morális alapú szabály utóbb már nem bukkant fel egyetlen törvényben sem. A 229. § alapján a kizáró okok negyedik körére azok tartoztak, akik „a szakértőileg megitélendő körülményről a 205. § 2. pontjában meghatározott módon szereztek tudomást”.

A 205. § értelmében „A tanuzás kötelessége alól mentesek és ha vallani hajlandók is, az eskü letevésére nem kötelezhetők: (…) 2. az ügyvéd, a közjegyző, az orvos, a sebész, a gyógyszerész, a szülésznő és segédjök arra nézve, a mit valaki a hivatásukkal járó bizalomnál fogva titoktartás kötelességével bizott reájok, hacsak a megbizó őket a titoktartás alól fel nem mentette”.

A 241. § 2. bekezdése alapján halottszemlére és boncolásra nem alkalmazható (azaz kizárt) volt még „az az orvos, a ki az elhunytat a halálát megelőzött betegségben kezelte”, bár „a vizsgálóbiró rendeletére azonban köteles megjelenni és a kórlefolyásra nézve, lehetőleg a bonczolás előtt, felvilágositásokat adni”, ergo tanúként kihallgatható volt.

Kenyeres Balázs megjegyezte, hogy a törvény „sokkal szigorúbban alkalmazza a kizárást a szakértővel, mint a tanuval szemben. Így például a tanunál a kizáró ok érvényesítése sokszor (például rokonság esetén) az ő tetszésétől függ; mint tanú, a sértett is kihallgatható. Ugyanezek az

okok a szakértőt feltétlenül kizárják, aminek oka, hogy a vizsgálat tárgyát képező eseményekről sokszor mint tanú, kizárólag az a bizonyos egyén tud nyilatkozni, míg szakértőt lehet mást is találni."[915] Ez egybevág a tanúzás preferálására tett előbbi megjegyzésemmel.
A 230. § előírta, hogy „A szakértők nevei a felekkel, illetőleg képviselőjükkel, a mennyiben a szemlére megidézve vannak, az idéző végzésben, egyébként jelentkezésök alkalmával közlendők" (1. bekezdés); „A felek kifogásaikat a szemle megkezdése előtt előterjeszthetik. Ha ezek nyomatékosak és a más szakértők alkalmazásából származható késedelem veszélylyel nem jár; a kifogásolt szakértő mellőzendő." (2. bekezdés); „A szemle megkezdése után csakis a kizáró okok (229. §) alapján van kifogásnak helye. Ez esetben a megkezdett szemle félbeszakitásával más szakértőt kell alkalmazni." (3. bekezdés)

A hajdani Kúria annak idején a 309. (B.8220.) J.E. számú jogegységi határozatában[916] kimondta, hogy „A szakértői szemle határnapjáról a feleket értesíteni kell, s velük közölni kell a szakértők nevét is." Az indokolásból: „Minthogy pedig a járásbíróság azzal, hogy a szemle foganatosítására kitűzött határnapokról a feleket nem értesítette és a szakértők neveit velük előzetesen nem közölte, őket attól a joguktól fosztotta meg, melynél fogva a szakértők ellen kifogásaikat a szemle megkezdése előtt előterjeszthetik és a szakértői vélemény tárgyát tevő körülményekre nézve kérdések tételét indítványozhatják (Bp. 543., 544. és 235. §-ai), ennélfogva a törvénysértést meg kellett állapítani."[917] A szakértők nevének előzetes közlése tehát nem puszta formaság, rendeletetése a kizárás indítványozhatóságához való jog gyakorlati érvényesíthetősége.

Az 1896. évi Bp. szabályozásában a kizáró ok és a felmentés elkülönült. Az utóbbira a 231. § azt rendelte, hogy „Mindazáltal, ha a szakértő az illető vizsgálat teljesitésére vagy vélemény adására magát kellően képesnek nem érzi, vagy más, nyomós okot hozhat fel; egyes esetekben, ha sürgős eljárás szüksége nem forog fenn, a kirendeléstől kivételesen felmenthető,"[918] illetve „A felmentés tárgyában a szemlét elrendelt biró vagy bíróság végérvényesen határoz."[919]
A kizáró ok tehát nem járt a szakértő formalizált kizárásával, hanem a szakértő egyszerű mellőzésével „a lelet és a vélemény semmiségét", azaz a szakvélemény elejtését hozta magával.

915 Dr. KENYERES Balázs: A törvényszéki orvostan tankönyve a magyar törvényekre való tekintettel, i.m.: 87. oldal
916 A korábbi Kúria 309. (B.8220.) J.E. számú határozata. In: A Kuria büntetőjogi gyakorlata, Hernádi Árpád adó-, illetékügyi- és közigazgatási szakkönyv kiadása, Budapest 1948, 263-264. oldal
917 309. (B.8220.) J.E. számú határozat indokolása
918 1896. évi Bp. 231. § (2) bekezdés
919 1896. évi Bp. 231. § (3) bekezdés

A semmisség következménye a szakvélemény felhasználhatatlanságát jelenti, a törvényjavaslat indokolásának szavaival a semmiség hatása annyiból áll, hogy a teljesített előkészítő eljárás során a szakértői szemléről felvett jegyzőkönyvet a főtárgyaláson felolvasni nem szabad.[920]

A törvényjavaslat indokolásából említendő még: „Egy észrevétel azonban, tekintettel arra, hogy a 229. § szerint kizárandó szakértők alkalmazása a lelet és vélemény semmisségét vonja maga után, szükségesnek látszik. Megtörténhetik, ugyanis, hogy valamely bűnvádi ügyben alkalmazott két szakértő közől csak egyik esik a kizáró okok alá és mindenik egymással tartalmilag össze nem függő mozzanatra adott leletet, illetve véleményt. Ily esetben az aggálytalan szakértő véleménye semmisnek nem tekinthető. Ha azonban mindkét szakértő véleménye egyazon mozzanatra vonatkozik: úgy az aggálytalan szakértő véleménye is semmis, mert nem állapítható meg, mennyire állott ez a másiknak befolyása alatt." [921]

Ennek szóba hozását azért tartom fontosnak, mert ha eleve – és kötelezően – két szakértőt rendeltek ki ugyanazon kérdés megválaszolására (például mi volt a halál közvetlen oka és ezt az okot mi idézte elő[922], az egyik szakértő kizárási ok alá esése a szakvélemény semmisségéhez vezetett.

A mából visszatekintve feltűnő hiánynak vehető, hogy az 1896. évi Bp. nem tartalmazott a szakértő közreműködését kizáró olyan ikerszabályt, amely a bíróra (ügyészre), valamint a tanúra utalt volna. A törvényjavaslat indokolásában kifejtett álláspont pedig határozottan elvetette, hogy a szakértő a tevékenységének sajátossága folytán egyidejűleg akár valamennyire is bíró, vagy tanú volna. Önmagában ebből még nem következik a kizáró okok mikénti rendezése, de a gondolkodásban „benne volt", hiszen a törvény egyoldalúan kimondta: „A bűnvádi ügy elintézéséből ki van zárva és abban sem mint biró, sem mint jegyzőkönyvvezető nem vehet részt: (…) 6. a ki az ügyben, mint tanu, vagy szakértő ki volt hallgatva, a mennyiben vallomása nem egyedül hivatalos uton tudomására jutott tényeknek előadásából áll."[923]; illetve „Kizáró okok a kir. ügyészség tagjaira nézve: a 64. § 1., 2., 3., 4., 6. pontjaiban meghatározott esetek."[924]

Feltehetően ezt elegendőnek találták, s így maradhatott el a kettős szabályozás, vagyis párhuzamosan a fordított negatív szabály beépítése a szakértőre vonatkozó kizáró rendelkezések közé.

Az 1951. évi III. törvény szerint „Szakértőként nem járhat el, akire a 13. § a), b), c) vagy e)

920 1896. évi Bp. 231. § indokolása
921 1896. évi Bp. 231. § indokolása – kizáró okok (229. §) és a felek kifogásai (230.§)
922 1896. évi Bp. 241. § 3. bekezdés
923 1896. évi Bp. 64. §
924 1896. évi Bp. 73. §

pontjában meghatározott kizáró ok áll fenn, úgyszintén az sem, aki az ügyben mint bíró vett részt. Egyebekben a szakértőkre a bírák kizárására vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni. (2) Az 55-57. §-ok rendelkezéseit a szakértőkre is megfelelően alkalmazni kell. (…)"[925]

Ez vegyes megoldás: egyrészt – a tanúkénti és a szakértőkénti kihallgatás kivételével[926] – a bíró kizárására vonatkozó szabályokat, másrészt a tanúzási akadályokat és a tanúvallomás megtagadhatóságának okait határozta meg.[927]

A törvény abban előrelépett, hogy szakértőként nem járhatott el a bíró,[928] az ügyész,[929] és az, aki „az ügyben nyomozó cselekményt teljesített[930]", ugyanakkor a törvény 59. §-ának (1) bekezdése már nem utalt vissza a törvény 13. §-ának d) pontjára, melynek 1. fordulata a tanút jelölte, „egyebekben" pedig a bíró kizárására vonatkozó szabályok alkalmazását rendelte. A tanúkénti pozíció, mint kizáró ok meg nem jelölése és a bíró kizárására vonatkozó szabályok „egyebekben" – ami szerintem valójában a bíró kizárási eljárására utalást foglalta magában – világosan eldöntötte a kérdést: nincs szó kizártságról.

Székely János ezt másként látta, szerinte a törvény 59. §-ának (1) bekezdése nem döntötte el egyértelműen a kérdést, és – mivel ismertnek jelölt olyan felfogást, hogy nem lehet szakértő az, aki az ügyben tanúként szerepelt – a mellett érvelt, hogy elvileg nem megalapozott a tanúkénti kihallgatás feltétlen kizáró hatása, ugyanis a tanú történeti észlelése megkönnyítheti a szakkérdés helyes megoldását, és de lege ferenda a hatóságra lehetne bízni: ha a tanút elfogultnak látja, akkor mellőzné a szakértőkénti kirendelését ha a tanút nem látná elfogultnak, akkor szakértőként kirendelhető, és a kettős szerepet azzal hidalná át, hogy a tanúk közül – az egyidejűleg „kettős szerepű valaki" – elsőként lenne kihallgatandó.[931]

---

925 1951. évi III. törvény 59. § (1) Szakértőként nem járhat el, akire a 13. § a), b), c) vagy e) pontjában meghatározott kizáró ok áll fenn, úgyszintén az sem, aki az ügyben mint bíró vett részt. Egyebekben a szakértőkre a bírák kizárására vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni. (2) Az 55-57. §-ok rendelkezéseit a szakértőkre is megfelelően alkalmazni kell. A szakértőt kötelessége alól egyéb elfoglaltságára tekintettel vagy más fontos okból fel lehet menteni. 13. § Az ügy elintézéséből ki van zárva és abban mint bíró nem vehet részt: *a)* aki az ügyben mint fél (37. §), sértett, illetőleg feljelentő, vagy mint ezek képviselője szerepel vagy szerepelt; *b)* aki az ügyben nyomozó cselekményt teljesített; *c)* aki a félnek, a sértettnek vagy ezek képviselőjének az 1950: II. tv. (a továbbiakban: Btá.) 29. §-ában megjelölt hozzátartozója; *e)* az, akitől az ügynek tárgyilagos vagy részrehajlás nélküli megítélése egyéb okból nem várható (elfogultság). 37. § Az eljárásban a felek: az ügyész, a magánvádló (fő- vagy pótmagánvádló) és a terhelt, továbbá polgárjogi igénye keretében a sértett (magánfél).

926 1951. évi III. törvény 13. § d) akit az ügyben tanúként vagy szakértőként kihallgattak

927 A kimerítő ismertetés elkerülése érdekében csak arra utalok, hogy az 1951. évi III. törvény 57. § (1) bekezdés a) pontja tartalmazta „a terheltnek a Btá. 29. §-ában megjelölt hozzátartozója" esetét

928 1951. évi III. törvény 59. § (1) bekezdés 1. mondat

929 1951. évi III. törvény 59. § (1) bekezdés 13. § a) pont

930 1951. évi III. törvény 59. § (1) bekezdés 13. § b) pont

931 SZÉKELY János: A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1959, 55-56. oldal

Egy ilyen felettébb bizonytalan „ha akarom igen, ha akarom nem” szabály nem lett volna szerencsés, nem is kárhoztatható a törvényalkotó, hogy ezt a javaslatot nem fogadta el. Székely János javaslata olyasmi kettősséggel járt volna, mint az, amikor egyes bíróságok szerint egyazon több-vádlottas ügyben a terhelt egyidejűleg lehetett terhelt és – arra hivatkozással, hogy a terhelt a vele szemben vád tárgyává nem tett cselekményre vonatkozó tudomását csak ekként adhatja elő – tanú. Ezt már letudta az ítélkezési gyakorlat. Például egy közzétett döntés I. pontja szerint a büntetőeljárási törvény nem ad lehetőséget a terhelt ugyanabban az ügyben történt tanúkénti kihallgatására, és az ekként keletkezett tanúvallomás bizonyítékként nem értékelhető.[932]

A kezelőorvos kizártságát egy végrehajtási rendelet akként szabályozta, hogy azt az orvost, aki a meghalt személyt halála előtt kezelte, a halottszemlénél és a boncolásnál szakértőként alkalmazni nem szabad; a meghalt személy betegségéről és a rajta esetleg eszközölt művi beavatkozás körülményeiről azonban a kezelőorvos tanúként kihallgatható és ezekre a körülményekre a kezelőorvostól a szakértők is felvilágosításokat kívánhatnak.”[933], némileg eltérő megfogalmazásban ugyanígy maradt ez a következő végrehajtási rendeletben is.[934] A külön szabályozás ellenére nem kétséges, hogy a kizártság az 1951. évi III. törvény hatálya alatt is tényleges kizárási okot képezett.

A szakértő kirendeléséről – a kirendelt nevének közlésével – a feleket értesíteni kellett[935], az értesítés természetesen továbbra is azt szolgálta, hogy a felek időben tudjanak tájékozódni a kirendelt szakértő esetleges elfogultsága felől.

Az 1951. évi III. törvény rendelkezéseiben jelentős újdonság volt, hogy egyebekben a szakértőkre a bírák kizárására vonatkozó rendelkezéseket kellett megfelelően alkalmazni.[936] A bíró kizárására (helyesebben: kizárási eljárására) vonatkozóan – ha igazgatási úton nem volt elintézhető a kizárására irányuló indítvány – a törvény ekként rendelkezett:„A kizárást kimondó határozat ellen fellebbezésnek nincs helye, a kizárás megtagadása miatt pedig csak abban a fellebbezésben lehet panaszt tenni, amely az ügy érdemében hozott határozat ellen irányul.” Ebből kifolyólag a szakértő kizárásáról – és nem felmentéséről – is határozatot kellett hozni, az előbb megjelölt (utólagos)

932 BH 2007.217.

933 a büntetőügyekben szakértők igénybevételéről és a szakértők eljárására vonatkozó különleges szabályok megállapításáról szóló 3/1952. (I.15.) I.M. rendelet 10. § (2) bekezdés

934 az igazságügyi szakértõkrõl szóló 44/1954. (VII. 29.) MT rendelet végrehajtásáról rendelkező 8/1954. (IX.1.) I.M. rendelet 12. § (3) A bíróság, az ügyészség, valamint a nyomozóhatóság a kezelőorvost, illetőleg a kórházi orvost az elhalt betegségére, az alkalmazott gyógykezelésre vagy beavatkozásra tanúként kihallgathatja és ezekre a körülményekre tőle a szakértők is felvilágosítást kívánhatnak. A kezelőorvos, illetőleg a kórházi orvos köteles a kórtörténetet és a betegségre vonatkozó egyéb adatokat rendelkezésre bocsátani. (4) Azt az orvost, aki a meghalt személyt halála előtt gyógykezelte, sem a halottszemlénél, sem a boncolásnál szakértőként alkalmazni nem szabad.

935 1951. évi III. törvény 58. § (4) bekezdés

936 1951. évi III. törvény 59. § (1) bekezdés (2) mondat

jogorvoslat lehetőségének biztosításával.[937]

Meglepő, hogy a szakértő kizárásának kérdésével a korabeli szakirodalom – leszámítva a kizárás és a felmentés külön kezelését, valamint Székely János 1959-ben megjelent munkáját – lényegében nem foglalkozott. Erről alig mondott valamit például 1952-ben,[938] majd 1957-ben a büntető perrendtartási kommentár – kissé pontatlanul és talán félreérthetően – a szakértő „mentesítését" említi,[939] s 1961-ben az egységes egyetemi tankönyv csak a kizárási okokat vizsgálta, de azon túl már nem ment.[940]

Az 1962. évi Be. a szakértő kizárása tekintetében – az előzőekben ismertetettekhez képest – újdonsággal nem szolgált. A szakértő kizárására maradt a vegyes megoldás alkalmazása:[941] egyrészt – a tanúkénti és a szakértőkénti szereplés kivételével[942] – a bíró kizárására vonatkozó szabályokat,[943] másrészt a tanúzási akadályokat és a tanúvallomás megtagadhatóságának okait határozta meg.[944]

Székely János az 1967-ben kiadott munkájában már azt állította, hogy a törvényerejű rendelet 67. §-ának (1) bekezdése „igenlően dönti el" azt a kérdést, hogy lehet-e szakértő az, akit az ügyben tanúként kihallgattak. Ez azért különös, mert az előbbi törvényhely megegyezik az 1951. évi Bp. 59. §-ának (1) bekezdésével, s akkor Székely Jánosnak még az értelmezés egyértelműsége felől kételyei voltak. Székely János számba vette, hogy a büntetőeljárásban a szakértői szerepet a korábbi tanúzás a szovjet-orosz, a román és az olasz szabályozás kizárja, míg a csehszlovák, lengyel, német, osztrák, svéd és francia szabályokban ilyen korlátozás nincs, a török és a svájci Bern kanton szabályozása

937 1951. évi III. törvény 18. § (4) bekezdés

938 Dr. ALAPY Gyula: A büntető perrendtartás,i.m.: 85. és 146. oldal

939 Dr. MOLNÁR László és munkaközössége: i.m.: 196. oldal: „A bíróság kirendelése és kötelessége alól mentesíti a szakértőt, ha hivatalból vagy a fél és a sértett bejelentése alapján kizáró okról tudomást szerez."

940 Dr. MÓRA Mihály -dr. KOCSIS Mihály (szerk.: dr. Móra Mihály): A magyar büntető eljárási jog, Egyetemi tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest 1961

941 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 67. § (1) Szakértőként nem járhat el, akire a 20. § *a)*, *b)* vagy *d)* pontjában meghatározott kizáró ok áll fenn, úgyszintén az sem, aki az ügyben mint bíró vett részt; 67. § (2) A 63-65. §-ok rendelkezéseit a szakértőkre is megfelelően alkalmazni kell. A szakértőt a 66. § (1) bekezdésében meghatározott kötelességei alól fontos okból fel lehet menteni.20. § Az ügy elintézésében bíróként nem vehet részt: *a)* aki az ügyben mint ügyész, terhelt vagy védő, továbbá mint magánvádló, sértett, feljelentő vagy mint ezek képviselője szerepel vagy szerepelt; valamint a felsorolt személyeknek a Btk. 114. §-ában megjelölt hozzátartozója; *b)* aki az ügyben nyomozási cselekményt végzett; *d)* akitől az ügynek tárgyilagos vagy részrehajlás nélküli megítélése egyéb okból nem várható (elfogultság).

942 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 20. § *c)* aki az ügyben tanúként vagy szakértőként szerepelt.

943 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 20. § Az ügy elintézésében bíróként nem vehet részt: *a)* aki az ügyben mint ügyész, terhelt vagy védő, továbbá mint magánvádló, sértett, feljelentő vagy mint ezek képviselője szerepel vagy szerepelt; valamint a felsorolt személyeknek a Btk. 114. §-ában megjelölt hozzátartozója; *b)* aki az ügyben nyomozási cselekményt végzett; *d)* akitől az ügynek tárgyilagos vagy részrehajlás nélküli megítélése egyéb okból nem várható (elfogultság).

944 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 67. § (2) A 63-65. §-ok rendelkezéseit a szakértőkre is megfelelően alkalmazni kell. A szakértőt a 66. § (1) bekezdésében meghatározott kötelességei alól fontos okból fel lehet menteni.

pedig kifejezetten engedi a kettős szerepet. Egyebekben megismételte az 1959-es de lege ferenda – valamennyire korlátozó – javaslatát.[945]

A kezelőorvos kizártságát – miután a 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet e részében nem helyezte hatályon kívül – átmenetileg továbbra is a 8/1954. (IX.1.) IM rendelet szabályozta, aztán a 9/1965. (VIII.23.) IM rendelet tartalmazta a kizáró szabályokat.[946]

A törvényerejű rendelet e is kötelezővé tette a magánvádló, a terhelt, a védő, a magánfél és a bírósági eljárás során az ügyész értesítését a szakértő kirendeléséről az eljáró szakértő nevének közlésével.[947] A törvényerejű rendelet abban is változatlan, hogy egyebekben a szakértőkre a bírák kizárására vonatkozó rendelkezéseket kellett megfelelően alkalmazni.[948]. Nem változott az sem, hogy kizárási ok esetén a szakértő kizárásáról – mint a felmentéséről – is határozatot kellett hozni, azzal, hogy a kizárást kimondó határozat ellen fellebbezésnek nincs helye, a kizárás megtagadását pedig csak abban a fellebbezésben lehet panaszolni, amely az ügy érdemében hozott határozat ellen irányul.[949] Ezen a véleményen volt Székely János is, mivel a törvény stabilizálódott rendelkezését írta körül.[950]

Székely János az 1967-ben kiadott munkájában a szakértő kizárásának okait tárgyalva azok között szerepelteti a „vádló" kitételt, s ezzel kapcsolatosan azt írja: „nem szorul bővebb indokolásra, hogy vádló alatt […] a köz- (magán-) vádló értendő."[951]

A bökkenőt az jelenti, hogy a munka kiadásának idején – a sohasem módosított – 1962. évi Be. volt hatályban, de abban „vádló" gyűjtőfogalom nem szerepelt, Székely János e részben talán az 1959-ben kiadott előző könyvéből emelte át az anyagot.[952] Akkoriban pedig az 1951. évi III. törvény volt

945 SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, i.m.: 187-188. oldal:

946 9/1965. (VIII.23.) IM rendelet 20. § A halottszemlén jelen lehet, de abban nem vehet részt az az orvos, aki a meghalt személyt a halált megelőző időszakban gyógykezelte. A kezelő orvos az elhalt személy betegségére, az alkalmazott gyógykezelésre vagy orvosi beavatkozásra vonatkozó felvilágosítást az orvosi titoktartásra hivatkozással nem tagadhatja meg. 27. § A boncolásban nem vehet részt, de - ha a nyomozás érdekeit nem veszélyezteti - azon jelen lehet az az orvos, aki a meghalt személyt a halált megelőző időszakban gyógykezelte. A felvilágosítás adására a 20. § irányadó.

947 1962. évi Be. 66. § (4) bekezdés

948 1962. évi Be. 67. § (1) bekezdés 2. mondat

949 1962. évi Be. 26. § (4) bekezdés

950 SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, i.m.: 189. oldal: „A kizárás kérdésében a bíróság nemnyilvános ülésen határoz. Döntés előtt meg kell hallgatni az ügyészt és – ha a bejelentést nem maga a szakértő tette – be kell szereznie ennek nyilatkozatát is. A kizárást kimondó határozat ellen fellebbezésnek helye nincs, a kizárást megtagadó állásfoglalás pedig csak az ügy érdemét eldöntő határozat elleni fellebbezésben támadható."

951 SZÉKELY János i.m. 175-176. oldal

952 SZÉKELY János: A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1959, 54. oldal

hatályos, és volt ugyan ügyész (közvádló), pótmagánvádló és főmagánvádló, de így, hogy vádló – nem.

Azt megelőzően az 1896. évi Bp. tartalmazta, hogy vádló alatt mind a kir. ügyészség, mind a fő- és a pót-magánvádló (41. és 42. §) értendők.[953]

Mindezek csupán azért érdemelnek említést, mert a jelenlegi helyzetben is egyszerűsíthetné a szabályozási technikát az ügyészt, mint közvádlót, a pótmagánvádlót és a magánvádlót egyaránt felölelő fogalomként – amikor az mindhármukra vonatkoztatandó – a „vádló" kitétel szerepeltetése.

Egyébként Székely János hívta fel a figyelmet arra, hogy a törvényben – leszámítva a „nyomozó" helyébe léptetett „nyomozási" megjelölést, továbbra is – kizárási ok, ha valaki „az ügyben nyomozási cselekményt teljesített" [20. § b) pont]. Székely János ezt úgy gondolta, hogy ha a törvényhozói szándék erre irányult volna, akkor a Be. 20. § a) pontjának alanyai között a nyomozó hatóság tagja is szerepelne, és külön b) pontra nem lett volna szükség. Utalt a hazánkban akkor éppen nem működő ún. magánnyomozókra, valamint a nagyon is működő üzemi rendészekre és a lelkes állampolgárok alkotta „önkéntes segédnyomozókra", aki nem tagjai a nyomozó hatóságnak, de feldicsérésük mellett határozottan ellenezte, hogy ezek a személyek szakértőként járhassanak el.[954]

A korabeli büntetőeljárási kommentár nagyvonalúan kezelte a szakértő kizárásának a kérdését, és nem is lehet egyetérteni azzal, hogy „ha a kizáró ok valóban fennáll, a bíróság ilyen esetben is felmenti a szakértőt megbízatása alól."[955]

Az 1973. évi Be. kitartott a vegyes megoldás mellett, vagyis a szakértő kizárására részben – a tanúkénti és szakértőkénti részvétel kivételével[956] – a hatóság tagja (bíró, ügyész, nyomozó) kizárására vonatkozó általános rendelkezéseket,[957] részben a tanúzási akadályokat és a tanúvallomás

953 1896. évi Bp. 13. §

954 SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, i.m.: 176-177. oldal Az állampolgári lelkesedést jó szemmel nézte: „Éppen ez fogja idővel lehetetlenné tenni a bűnözők létezését, hogy gaztetteik kinyomozása egyre inkább az egész társadalom ügye lesz, nem pedig – az illetékes nyomozószervek kizárólagos érdeklődési körébe tartozó – hivatali feladat csupán."

955 Dr. JÁSZAI Dezső szerk.: i.m.: 338. oldal: „ha a kizáró ok valóban fennáll, a bíróság ilyen esetben is felmenti a szakértőt megbízatása alól."

956 1973. évi Be. 35. § b) aki az ügyben mint tanú vagy szakértő vesz vagy vett részt.

957 1973. évi Be. 71. § (1) Szakértőként nem járhat el *a)* a 35. § (1) bekezdésének *a)* és *c)* pontjában megjelölt személy; *b)* aki az ügyben mint a hatóság tagja járt el; *c)* a halottszemlénél vagy a boncolásnál az az orvos, aki a meghalt személyt közvetlenül halála előtt gyógykezelte; *d)* a szakértői intézmény állandó szakértője, ha a 35. § (1) bekezdésének *a)* pontjában meghatározott kizáró ok az intézmény vezetőjére áll fenn; *e)* a szakvélemény felülvizsgálatánál az a szakértő, aki a véleményt adta; 35. § (1) bekezdés *a)* aki az ügyben mint terhelt vagy védő, továbbá mint sértett, feljelentő vagy mint ezek képviselője vesz vagy vett részt, valamint a felsoroltak hozzátartozója; *c)* akitől az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható.

megtagadhatóságának okait írta elő.[958]

Látható, hogy az 1973. évi Be. változtatott a korábbi szabályozáson, amikor elhagyta „az ügyben nyomozási cselekményt teljesített" kizárási okot, és átfogóan a „hatóság tagja" helyzetet szabályozta a kizárás egyik okaként. Álláspontom szerint ez a helyes megoldás, mert a hatóság tagjára – ha nem is végzett nyomozási cselekményt – felállítható a pártatlanságot nélkülözés megdönthetetlen vélelme. A törvényjavaslat indokolása jelezte, hogy gondoskodik arról, hogy csak olyan szakértő járhasson el az ügyben, akinek a tárgyilagosságához nem fér kétség.[959]

A tárgyilagosságot feltehetően az 1896. évi Bp. törvényjavaslatában megfogalmazott elfogulatlansági céllal azonosította a jogalkotó. Miután a tárgyilagosság és az elfogulatlanság egyaránt pártatlanságot jelent, nincs szó érdemi változtatásról.

Szembeötlő, hogy az új szabályozás körültekintőnek mutatkozva bővítette a törvényben szabályozott kizárási okokat. Így nem járhatott el szakértőként a halottszemlénél vagy a boncolásnál az az orvos, aki a meghalt személyt közvetlenül halála előtt gyógykezelte. Ez az azonban nem más, mint a végrehajtási rendeleti szabályozás felszámolása, és visszatérés az 1896. évi Bp. törvényi szintű rendezéséhez. Az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolása érvelt azzal, hogy „A régibb időben sokat vitatott kérdést, hogy az elhunytat a halála előtt megelőzött betegségben gyógykezelő orvos lehet-e szakértő, a javaslat a fenforgó érdekeltségi viszony miatt tagadólag oldotta meg. Mindazáltal intézkedik a javaslat, hogy az ily orvos is mint tanu kihallgatható legyen és ha egyéb törvényes akadály nem forog fenn, az ily orvos is esküre bocsátható. A kezelő orvosnak a bonczolás előtt való kihallgatása azért kívánatos, hogy vallomásában a bonczolás eredményét fel ne használhassa."[960]

Az 1973. évi Be. hatálya alatt kiadott korabeli magyarázat a kezelőorvos kizárását a halottszemléből és boncolásból azzal indokolta, hogy az illető, esetleg műhiba miatt felelősségre vonható, s ezért tőle elfogulatlan vélemény nem várható.[961] Ez a mögöttes ok egyértelmű, és nem ismert, hogy korábban, vagy a későbbiekben ezt bárki vitatta volna. Ellenkezőleg, az utóbbi magyarázatok ugyanígy érvelnek.[962] Nem járhatott el továbbá a szakértői intézmény állandó szakértője, ha a meghatározott kizárási ok (aki az ügyben mint terhelt vagy védő, továbbá mint sértett, feljelentő vagy mint ezek képviselője vesz vagy vett részt, valamint a felsoroltak hozzátartozója) az intézmény

958 1973. évi Be.71. § (3) A 36. § (2)-(3) bekezdése, valamint a 65-66. § a szakértőre értelemszerűen irányadó.
959 1973. évi Be. 71. §-hoz fűzött indokolása
960 1896. évi Bp. 240-246. §-aihoz fűzött indokolása
961 Dr. LÁSZLÓ Jenő szerk.: A büntető eljárás magyarázata, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1982, 230. oldal
962 Dr. TÓTH Mihály szerk.: i.m: 147. oldal

vezetőjére áll fenn, vagy a szakvélemény felülvizsgálatánál az a szakértő, aki a véleményt adta.

Az 1973. évi Be. a kizárási okok között nem vette a nyomozó hatóság tagjának azt, aki a „külön jogszabályban szakvélemény adására feljogosított intézmény szakértője[963] volt, a törvényjavaslat indokolása egyértelműen a Belügyminisztérium alárendeltségébe tartozó szakértők kizárását kívánta ezzel elkerülni.[964]

Az 1973. évi Be. a szakértő kirendeléséről, illetőleg szakértői intézmény kirendeléséről értesítendőnek jelölte meg a terheltet, a védőt és a vádirat benyújtása után az ügyészt,[965] de a magánfelet már nem. A magánfél kihagyása nehezen érthető, mivel a szakértő kizárásánál alkalmazni kellett azt a szabályt is, hogy kizárási okot az ügyészen, a terhelten és a védőn túl a sértett és a sértett képviselője is bejelenthet.[966]

Az 1973. évi Be. – szemben az 1951. évi Bp.-től követett megoldással – nem tartalmazta, hogy „egyebekben a szakértőkre a bírák kizárására vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni é s ez komoly változást jelentett. A törvényjavaslat indokolása nem igazít el és ezt a kérdést megkerülte a korabeli egyik kommentár[967] is.

A korabeli, Király Tibor szerkesztésében kiadott egységes egyetemi jegyzet erről annyit mondott, hogy a szakértői kizárással kapcsolatos eljárásra az általános szabályok értelemszerűen irányadók.[968] Ezen nyilvánvalóan a hatóság tagjainak kizárását rendező általános szabályokat[969] érthették.

A korabeli későbbi, Jakucs Tamás szerkesztette kommentár is ilyen álláspontot volt, mert azt tartalmazta, hogy „Magára a kizárási eljárásra egyébként a Be. 36. §, illetve 37. §-ában írtak irányadók, és azokat értelemszerűen alkalmazni kell”.[970]

Az egyetemi jegyzet és a Jakucs-kommentár megközelítésének egyezése mögött azt sejtem, hogy a jogalkalmazásban mintegy természetessé vált, egyszerűen tovább élt a korábbi szabályozás, még ha az akkor hatályos büntetőeljárási törvény meg is feledkezett a szakértő kizárására vonatkozó eljárás szabályozásáról. A szabályozás hanyagsága – a törvényjavaslat indokolásának hallgatása miatt –

963 1973. évi Be. 71. § (2) bekezdés

964 1973. évi Be.törvény javaslatának indokolásából: „A külön jogszabály alapján szakvélemény adására feljogosított intézmények között vannak olyanok, amelyek szervezetileg a Belügyminisztériumhoz tartoznak (például az ORFK Bűnügyi Technikai Osztálya), szakértőik azonban gyakorlatilag nem a hatóság tagjaként járnak el az ügyben. Ezért a 71. § (2) bekezdése szerint az (1) bekezdés *b)* pontja nem vonatkozik rájuk.

965 1973. évi Be.70. § (3) bekezdés

966 1973. évi Be. 36. § (3) bekezdés

967 Dr. LÁSZLÓ Jenő szerk. i. m. 2, 230-231. oldal

968 KIRÁLY Tibor szerk.: CSÉKA Ervin-KIRÁLY Tibor-KARTOCHWILL Ferenc - SZABÓNÉ NAGY Teréz-VARGHA László: i.m.: 242. oldal

969 1973. évi Be. 35-37. §

970 JAKUCS Tamás szerk.: i.m.: Be. 71. §-ához fűzött magyarázat.

feltételezhetően abból adódhatott, hogy a megelőző szabályozás elhagyásával a szakértő iudex facti jellegét kívánta a törvényhozó mellőzni, ám a fürdővízzel együtt kiöntötte a gyereket is. Amennyiben - a kivétel nélkül bírák által készített – Jakucs-kommentárra, mint az ítélkezési gyakorlatot összefoglaló munkaként tekintünk és nem tévesztjük szem elől, hogy az 1973. évi Be. 36. és 37. §-ai valóban a hatóságok tagjainak általános kizárási szabályai (35-37. §) közé tartoztak, az ítélkezési gyakorlatot tükröző kommentár – bár expressis verbis nem fogalmazta meg – félreérthetetlenül arra az álláspontra helyezkedett, hogy a szakértő kizárásáról ugyanúgy határozatban kellett dönteni, miként a hatóság tagjainak a kizárásáról. Ugyanis az 1973. évi Be. 37. § (2) bekezdésében a „határozatban", a 38. § (3) bekezdésben és a 39. § (3) bekezdésben a „határoz", majd a 42. § (5) bekezdésében a „határozat" kitételek szerepelnek,[971]ennek folytán pedig a Jakucs-kommentár következő szövegrészében[972] a „döntés" kitétel határozathozatalt kellett, hogy jelentsen. Tehát a Jakucs-kommentár a folytatódó szövegrészében[973] az „intézkedést" nyilvánvalóan nem tekinthette egy határozati formában meg nem jelenő döntés függvényének.

Az elrendezés hiányossága következtében a szakértő kizárása kapcsán szükségszerűen kérdéssé vált, hogy az indítványozó által állított kizárási okkal érintett szakértő egyáltalán nem szabályozott eljárási rendben történő kizárásáról, avagy a részben szabályozott felmentéséről lehetett-e dönteni.
Az 1973. évi Be. mindössze annyit mondott, hogy a szakértőt a kirendelés alól a hatóság fontos okból felmentheti[974]. Ilyen körülmények között hajlok rá, hogy a kizárási ok alá eső szakértő „elmozdítását" a felmentés keretében kellett volna megoldani.
Mégsem volt lehetőség egészében visszatérni az 1896. évi Bp. szabta rendhez, hiszen annak alapján a szakértő felmentése tárgyában végérvényes, azaz további jogorvoslatot nem engedő határozat volt hozandó, ellenben az 1973. évi Be. alapelvi rangra emelte a jogorvoslati jogosultságot,[975] és a

971 1973. évi Be. törvény 37. § (2) Ha a terhelt, a védő, a sértett vagy a sértett képviselője nyilvánvalóan alaptalanul jelent be kizárási okot, vagy ugyanabban az ügyben a hatóság ugyanazon tagja ellen ismételten tesz alaptalan bejelentést, a kizárást megtagadó *határozatban* rendbírsággal sújtható. 38. § (3) A nyomozó hatóság tagjának kizárásáról a nyomozó hatóság vezetője, az utóbbi kizárásáról a felettes nyomozó hatóság vezetője *határoz*. 39. § (3) A helyi ügyészségi ügyész kizárásáról a helyi vezető ügyész, az utóbbi és a megyei főügyészségi ügyész kizárásáról a megyei főügyész, a megyei főügyész és a legfőbb ügyészségi ügyész kizárásáról a legfőbb ügyész *határoz*. 42. § (5) A kizárást kimondó *határozat* ellen fellebbezésnek nincs helye; a kizárás megtagadását pedig az ügydöntő határozat elleni fellebbezésben lehet sérelmezni.

972 A kizárási ok bejelentése esetén a kirendelő hatóság dönt abban a kérdésben, hogy a bejelentésben szereplő ok valóban fennáll-e, vagy sem

973 ennek eredményeként hivatalból intézkedik más szakértő kirendeléséről

974 1973. évi Be. 72. § (2) bekezdés

975 1973. évi Be. 7. § A hatóságok határozatai és intézkedései ellen, illetőleg az intézkedés elmulasztása miatt - ha e törvény kivételt nem tesz - jogorvoslatnak van helye.

szakértő felmentése tárgyában azt külön rendelkezéssel pedig nem zárta ki.

A törvényhez szorosan ragaszkodó lehetséges megoldás elvileg tehát az lehetett, hogy a „hatóság" dönt – nem a kizárás, hanem – a felmentés tárgyában, s a határozattal szemben, hiszen nem volt olyan szabály, hogy a felmentés kérdésében ne lehetne vele élni, jogorvoslatnak van helye, mégpedig a döntés tartalmától függetlenül.

Az ítélkezési gyakorlat ugyanakkor legfelsőbb szinten nem a felmentést, hanem a jogorvoslattal támadható kizárást követte, legalábbis ez derül ki egy Legfelsőbb Bíróság által másodfokon hozott végzésből, melyben – a Legfőbb Ügyészség indítványával egyezően – helybenhagyta a megyei bíróság szakértő kizárását megtagadó végzését.[976] Fel sem merült, hogy kérdéses volna a kizárás tárgyában való döntés határozati formája, és az azzal szembeni jogorvoslat.

A másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság másik végzése[977] – szemben a Legfőbb Ügyészség szakértők kizárására irányuló indítványával – nem találta kizárási oknak, hogy az orvosszakértők előbb részt vettek a helyszíni szemlén, majd orvosszakértői és elmeszakértői véleményt adtak, érvelése értelmében a szakértők jogosultak voltak az ország egész területén szakvélemény adására, ezért nem voltak a hatóság tagjának tekintendők. Megjegyzem, hogy az érvelés meglehetősen különös, mert ha a szakértők szakértési jogosultsága lefedte az ország egészét, nem annullálta azt, hogy tagjai az adott hatóságnak. Ebben az ügyben sem volt azonban kérdéses, hogy kizárási ok esetén az érintett szakértő kizárás alá esik.

A Legfelsőbb Bíróság egy közzétett korábbi döntésében[978] már kimondta, hogy az igazságügyi orvosszakértői közreműködésből nem kizárt az a rendőrorvos, aki a nyomozás során tartott helyszíni szemlén nem mint a nyomozó hatóság tagja volt jelen, azáltal sem, miszerint szolgálati munkaviszony köti a rendőrséghez. Ebben a döntésben sem az érvelés helytállósága a fontos, hanem az, hogy ha kizárási ok áll elő, akkor az kizáráshoz vezet. Az ítélkezési gyakorlat alsóbb bírósági szinten mégsem mutatkozott egységesnek, egy eseti döntésből kitűnően a másodfokon eljárt megyei bíróság kimondta, hogy nem járhat el szakértőként, és véleménye bizonyítékként nem vehető figyelembe annak, akinek a hozzátartozója az eljárás során védőként járt el. A megyei bíróság nem zárta ki az eljárt szakértőt, hanem a szakvéleményt felhasználhatatlannak tekintette, és a részbeni megalapozatlanság kiküszöbölésére újabb elmeszakértői véleményt szerzett be.[979]

976 Legfelsőbb Bíróság Bf.IV.50/2003/2. számú végzése
977 Legfelsőbb Bíróság Bf.V.86/2002/5. végzése
978 BH 1985.305.
979 BH 1988. 396.

Az 1998. évi Be. a szakértő eljárását kizáró okokat újraszabályozta és már nem utal a hatóság tagjának (bíró) kizárására, arra azonban igen, hogy a tanúra vonatkozó 83-84. § rendelkezések értelemszerűen irányadók.[980] A vegyes megoldást ezzel felszámolta, ami inkább segíti a könnyebb áttekinthetőséget. A törvényjavaslat indokolása értelmében a szakértő pártatlan és elfogulatlan működésének egyik biztosítékát a szakértő kizárására vonatkozó rendelkezések adják, de a kizárásra vonatkozó előírások határozzák meg a büntetőeljárásban bizonyos eljárási pozíciók <összeférhetetlenségét> is.[981] A tárgyilagosság helyébe tehát ismét az elfogulatlansági (pártatlansági) cél lépett, a Belegi József szerkesztésében kiadott kommentár ugyancsak azt jelöli meg, hogy „elfogulatlan szakértők járjanak el (…) részrehajlás nélkül nyilvánítsanak véleményt."[982]

A 1998. évi Be. 103. §-ában a „szakértőként nem járhat" eseteiből álló kizárási okok pontosítása is megtörtént. Előrebocsátandó, hogy Székely János szerint „A törvény <ügy>-ről beszél, amibe például az ítélet hatályon kívül helyezése folytán <megismételt eljárás>, illetőleg a törvényességi óvás vagy perújítás alapján elrendelt <új eljárás> is beletartozik. Bármelyik <eljárásban> szereplés az egész ügyre vonatkozólag kizáró hatású (…) Ügyek egyesítése vagy elkülönítése esetében – tekintet nélkül arra, hogy egy terhelt vagy különböző terheltek ügyeiről van-e szó – bármelyik ügyben (…) szereplés kizárja az egyesített ügyben, illetőleg az elkülönített ügyek bármelyikében a szakértőkénti fellépést."[983] A Holé Katalin és Kadlót Erzsébet által szerkesztett kommentár is ide sorolható, mert kimondja, hogy ugyanazon ügy alatt értendő a rendkívüli perorvoslati eljárás is,[984] sőt a Belegi József szerkesztette kommentár is ezen a véleményen van, amikor úgy fogalmaz, hogy „A kizárási ok az eljárás egészére vonatkozik (…) ki vannak zárva a szakértői tevékenység ellátásából a megismételt eljárásban és a perújítási eljárásban is."[985]

Az alábbiakban 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdésében rögzített kizáró okokat vizsgálom.
Az 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés a) pontja szakértőként nem járhat el, aki az ügyben mint

980 1998. évi Be. 103. § (5) bekezdés
981 1998. évi Be. indokolása a 103. § 1. pontjához
982 Dr. BELEGI József szerk.: Büntetőeljárás jog I-III. (2. pótlás 2015. július 1.), i.m.: Be. 103. § 1. pont
983 Dr. SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, i.m.: 176. oldal
984 Dr. HOLÉ Katalin és Dr. KADLÓT Erzsébet szerk.: i.m.: II. kötet 391. oldal
985 Dr. BELEGI József szerk.: Büntetőeljárás jog I-III. (2. pótlás 2015. július 1.), i.m.: Be. 103. § 1. pont

terhelt[986], védő[987], továbbá mint sértett[988], feljelentő[989] vagy mint ezek képviselője vesz, vagy vett részt, valamint ezek hozzátartozója[990]. Ebben – nem tekintve a „vagy jár el" kitételt – egyezés van a korábbi törvénnyel, s a normaszöveg is változatlan.

A Be. 601. § (3) bekezdésének 1. fordulata a Btk. 459. § [(1) bekezdés] 14. pontjára, illetve az 1978. évi IV. törvény 137. § 6. pontjára utal a hozzátartozói kör meghatározásaként. A két büntető törvény hozzátartozói fogalma között van ugyan némi, de nem lényegi differencia, mégpedig az, hogy az élettárs mellett az új büntető törvényben már nincs nevesítve a bejegyzett élettárs, nem bír jelentőséggel, hiszen az élettárs a bejegyzettségtől függetlenül is élettárs. Az sem hoz különösebb változást, hogy az új büntető törvény nevelőszülőnek jelöli meg az együtt élő mostohaszülőt, illetőleg nevelt gyermeknek jelöli meg az együtt élő mostohagyermeket, miután a nevelőszülői és a nevelt gyermeki kör szélesebb, s így felöleli a mostohaszülőt és a mostohagyermeket is.

A sértetten természetesen a magánvádló[991] és a pótmagánvádló[992] is értendő. Megismételem, hogy az 1896. évi XXXIII. Bp-ből merítve át lehetett volna emelni a „vádló" kitételt, az egyszerűsítés mellett ez az egyértelművé tétel jótékonyan előzhetné meg az esetleges értelmezési problémákat is. A sértetti gyökeret nézve viszont elégtelennek is bizonyulhatna, hiszen nem ölelné fel a magánfél[993] pozícióját, erre is figyelemmel feltehetően a tételezés jelenthetné a legjobb megoldást: sértett, magánvádló, pótmagánvádló, magánfél.

---

986 1998. évi Be. 43. § (1) bekezdés 1. mondat: A terhelt az, aki ellen büntetőeljárást folytatnak.

987 A védőnek nincs legális fogalma. Az 1998. évi XIX. törvény 5. § (3) bekezdésének 1. mondata alapján szólhatott volna így: az, aki a terhelt védelmét ellátja.

988 1998. évi Be. 51. § (1) Sértett az, akinek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette.

989 A feljelentőnek nincs legális fogalma, az 1998. évi Be. 171. § (1) bekezdés 1. mondata alapján lehetne így: az, aki a bűncselekményről bejelentést tesz.

990 1998. évi Be. 601. § (3) bekezdés 1. fordulat: Ahol e törvény hozzátartozóról rendelkezik, a Btk. 459. § 14. pontja, illetve az 1978. évi IV. törvény 137. § 6. pontja az irányadó. 1978. évi IV. törvény 137. § 6. hozzátartozó: az egyeneságbeli rokon és ennek házastársa vagy bejegyzett élettársa, az örökbefogadó és a nevelőszülő, az örökbe fogadott és a nevelt gyermek, a testvér, a házastárs, a bejegyzett élettárs, az élettárs és a jegyes, a házastárs vagy a bejegyzett élettárs egyeneságbeli rokona és testvére, valamint a testvér házastársa és bejegyzett élettársa. 2012. évi C. törvény 459. § (1) bekezdés 14. hozzátartozó: a) az egyeneságbeli rokon és ennek házastársa vagy élettársa, b) az örökbefogadó és a nevelőszülő (ideértve az együtt élő mostohaszülőt is), az örökbe fogadott és a nevelt gyermek (ideértve az együtt élő mostohagyermeket is), c) a testvér és a testvér házastársa vagy élettársa, d) a házastárs, az élettárs, e) a házastárs vagy az élettárs egyeneságbeli rokona és testvére.

991 1998. évi Be. 52. § (1) Ha e törvény másképp nem rendelkezik, könnyű testi sértés, magántitok megsértése, levéltitok megsértése, rágalmazás, becsületsértés és kegyeletsértés esetén a vádat mint magánvádló a sértett képviseli, feltéve, hogy az elkövető magánindítványra büntethető.

992 1998. évi Be. 53. § (1) A sértett az e törvényben meghatározott esetekben pótmagánvádlóként léphet fel, ha a) az ügyész vagy a nyomozó hatóság a feljelentést elutasította, vagy a nyomozást megszüntette, b) az ügyész a vádemelést részben mellőzte, c) az ügyész a vádat elejtette, d) az ügyész a nyomozás eredményeként közvádra üldözendő bűncselekményt nem állapított meg, ezért nem emelt vádat, illetőleg a vád képviseletét - magánvádas eljárásban elrendelt nyomozás eredményeként - nem vette át, e) az ügyész a tárgyaláson a vádat azért ejtette el, mert megítélése szerint a bűncselekmény nem közvádra üldözendő.

993 1998. évi Be. 54. § (1) Magánfél az a sértett, aki a büntetőeljárásban polgári jogi igényt érvényesít.

Egy eseti döntés szerint a szakértő azért volt kizárt, mert hozzátartozója az eljárás során védőként járt el,[994]míg a Debreceni Ítélőtábla egy ítéletében[995] azt jelölte meg a szakértőkénti közreműködést kizáró oknak, hogy a szakértő korábban védő volt ugyanabban az ügyben.

Az 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés b) pontja értelmében szakértőként nem járhat el, aki az ügyben mint bíró, ügyész vagy nyomozó hatóság tagja járt vagy jár el, ezek hozzátartozója. E törvényhely, ha nem is szó szerint, de egyezik a korábbi törvénnyel, s a normaszöveg sem változott.
Egy korábbi döntés értelmében az igazságügyi orvosszakértői közreműködésből nem volt kizárt az a rendőrorvos, aki a nyomozás során tartott helyszíni szemlén nem mint a nyomozó hatóság tagja volt jelen, mert a rendőrorvos nem volt a hatóság tagjának tekinthető annak folytán, hogy szolgálati munkaviszony kötötte a rendőrséghez.[996]
Később, az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény 2007. január 1. napjával hatályosan beiktatta, hogy szakértő közreműködését kizáró ok, ha a szakértő„az ügyben eljárt vagy eljáró bírósággal, ügyészséggel, nyomozó hatósággal alkalmazotti vagy szolgálati viszonyban lévő személy és ezek hozzátartozója.”[997] Ennek kapcsán a Fővárosi Ítélőtábla két ügyben[998] is más orvosszakértőket rendelt ki, mert a szakvéleményt adó orvosszakértők, mint a nyomozó hatósággal szolgálati viszonyban lévő személyek adtak szakvéleményt, de a meghallgatásuk szükségessé vált, ami már nem volt lehetséges.
Az 1998. évi Be. 605. §-ának (2) bekezdése értelmében a módosítás előtt törvényesen beszerzett szakvélemény továbbra is felhasználható volt, ugyanakkor ez csakis a szakvélemény ismertetését[999] engedte, viszont a szakértők meghallgatását[1000] már nem, miután az, hogy korábban mint a nyomozó hatóság tagja járt el helyzet beállt.
A megjegyzés annak szól, hogy a bíróságok egy része lehetőséget látott az időközben kizárttá vált szakértők meghallgatására is. A Belegi József szerkesztette kommentár szerint erre a joggyakorlat nem adott egyértelmű választ, de álláspontja mégis a meghallgathatóság mellé állt, azzal érvelve, hogy a más szakértő kirendelését meg kell, hogy előzze az első szakvéleményt adó szakértő

994 BH 1988. 396.
995 Debreceni Ítélőtábla Bf.III.54/2008/99. számú ítélete
996 BJD 10390. számú döntés
997 az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény 35. § (3) bekezdése
998 Fővárosi Ítélőtábla 1.Bf.60/2007/9. végzése, 1.Bf.125/2007/13. ítélete
999 1998 é vi Be. 299. §
1000 1998. évi Be. 298. §

felvilágosítása, esetleges szakvélemény-kiegészítése.[1001] A kizárási ok beállta azonban a szakértők meghallgatását sem engedi.

Felismerhetően a bizonyítási eszköz megtartásának igénye volt a mögött, amikor a meghallgatás eredményétől tették függővé, ha nem módosítják a szakvéleményt, akkor az rendjén van; ha mégis módosítják, akkor más szakértőket kell kirendelni. A gyakorlati igény azonban nem tehette legálissá a meghallgatást, a kizárási ok ellenére a szakvélemény megőrizte bizonyítási eszköz minőségét, ámbár csakis abban a formában, amelyben megszületett, s azon már a kizárási ok alá eső szakértő nem alakíthatott.

A Győri Ítélőtábla ítéletében azt állapította meg, hogy a nyomozó hatóság tagjaiként szakvéleményt adó szakértők az időközben módosult szabályozás miatt már nem járhatnak el, de „ez nem jelenti azt, hogy a korábbi vélemény semmis, vagy okirati bizonyítékként nem vehető figyelembe."[1002] Az állítás első fele („nem semmis", azaz felhasználható) helytálló, az állítás másik fele („okirati bizonyítékként felhasználható") téves. A szakvéleménynek, mint szakvéleménynek a felhasználhatósága a Be. 605. §-ának (2) bekezdésében foglalt szabály alapján megmaradt, és azért, mert a szakvélemény tényleges felhasználása az ismertetés útján történhetett, nem vált okirati bizonyítási eszközzé. Ez a megközelítés szerfelett hasonlítani látszik a Fővárosi Ítélőtábla tanácsának a poligráfos vizsgálatra vonatkozó, bizonyítási eszközt nem képező szaktanácsadói véleményből okirati bizonyítási eszközt kihozni igyekvő megoldásával. A felhasználhatóság/felhasználhatatlanság ugyanis tartalmi, és nem formai kérdés, és az egyik bizonyítási eszköz nem válik akkor sem másik bizonyítási eszközzé, hogy azt az oktrojált akarat formálisan átnevezi. A nem, vagy nem megfelelően figyelmeztetett terhelt és tanú vallomása is felhasználhatatlan, mégsem kerülhet szóba, hogy okirati bizonyítási eszközként mégis az maradhat.

A Fővárosi Ítélőtábla egy hatályon kívül helyező, és új eljárásra utasító végzésében[1003] a megismételt eljárásban eljáró bíróságnak írta elő, hogy vizsgálja meg, az orvosszakértői véleményt adó szakértő a rendőr-főkapitánysággal szolgálati viszonyban állva adta-e, s ezért megvalósult-e a Budapesti Fellebbviteli Főügyészség által jelzett kizárási ok.

A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló törvény az 1998. évi Be. 103. §-ának (2) bekezdéseként 2006. december 26. napjával beemelte, hogy „Az (1) bekezdés

1001 Dr. BELEGI József szerk.: Büntetőeljárás jog I-III. – (2. pótlás 2015. július 1.), i.m.:Be. 103. § 1. pont
1002 Győri Ítélőtábla Bf.34/2009/3. szám
1003 Fővárosi Ítélőtábla 5.Bf.160/2008/13. szám

b) pontjának alkalmazásában nem minősül a nyomozó hatósággal hivatásos szolgálati viszonyban álló személynek az, aki a rá vonatkozó jogszabályok alapján nem a nyomozó hatóság állományában teljesít szolgálatot."[1004] A törvény indokolása szerint a rendőrség szervezetében hagyományosan működött és működik a klasszikus kriminalisztikai szakértés a bűnügyi technikai osztályok bázisán (…) ez a szakértelem a büntetőeljárások lefolytatásához nélkülözhetetlen (…) összeférhetetlenség megszüntetése érdekében a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak (…) lehetőséget teremt igazságügyi szakértői intézménybe történő berendelésükre.[1005]

Ezt az okot[1006] az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló törvény[1007] 2011. január 1-től hatályos módosítással elhagyta, az indokolás érvelése szerint több éve húzódik a szakmai vita abban a kérdésben, hogy a nyomozást végző nyomozó hatósággal szolgálati vagy alkalmazotti viszonyban nem álló, azonban a rendőrség állományához tartozó személyek kirendelését, vagyis az úgynevezett „átszakértést" a Be. hivatkozott kizárási szabálya lehetővé teszi-e vagy sem.[1008] Az indokolás a Legfelsőbb Bíróság 72. BKv számú büntető kollégiumi véleményét idézte, melynek lényege szerint az adott nyomozó hatóság által nyomozott ügyben szakértőként járhat el a nyomozó hatóság más szervezeti egységénél alkalmazotti vagy szolgálati viszonyban lévő személy.[1009] Az indokolás értelmében a jogbiztonság követelményére tekintettel a Be. kizárási szabályának a pontosítása szükséges, a módosítás ezt hajtja végre.

Az átmenti helyzetből fakadó kizárási ok számos ügyben felmerült, annak idején viszonylagos gyakorisággal jelentkezett. A Legfelsőbb Bíróság 72. BKv számú büntető kollégiumi véleménye megfelelően kezelte a kérdést, és a bírósági határozatokból megállapíthatóan azt a bíróságok követték.[1010] (Megjegyzés: a Kúria a 2/2013. (VII.8.) BK véleményével nem tartotta fenn a 72. BKv szám alatti büntető kollégiumi véleményt.)

1004 a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény és a a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról szóló 2006. évi CXVIII. törvény 3. §-a

1005 2006. évi CXVIII. törvény általános indokolása

1006 az ügyben eljárt vagy eljáró bírósággal, ügyészséggel, nyomozó hatósággal alkalmazotti vagy szolgálati viszonyban lévő személy és ezek hozzátartozója

1007 az egyes büntető tárgyú törvények módosításáról szóló 2010. évi CLXI. törvény 25. §

1008 A 2010. évi CLXI. törvény indokolása

1009 Legfelsőbb Bíróság 72. BKv „Az 1998. évi Be.103. § (2) bekezdése értelmében a valamely rendőr-főkapitányságnál alkalmazásban vagy szolgálati viszonyban álló személy - egyéb kizáró ok hiányában - a más rendőr-főkapitányság, vagy a helyi nyomozó hatóságként eljáró (városi, kerületi, vízirendészeti) rendőrkapitányságok által nyomozott ügyekbe szakértőként bevonható. Nem kizárt a helyi nyomozó hatóság által nyomozott ügyben annak a személynek a szakértőkénti alkalmazása sem, aki azzal a rendőr-főkapitánysággal áll alkalmazotti vagy szolgálati viszonyban, amelynek az illetékességi területéhez a nyomozást végző rendőrkapitányság tartozik. Ez az értelmezés irányadó a vám- és pénzügyőrség nyomozó hatóságaira is."

1010 például Szegedi Ítélőtábla Bf.I.383/2011/4. végzése

Sajátos esetként említem még a Szegedi Ítélőtábla egy ítéletét,[1011] amelyben az ítélőtábla nem állapította meg annak a szakértőnek a kizártságát, aki a szakértői páros tagjaként a szakvélemény előterjesztésekor még nem, majd a meghallgatása idején már nem esett kizárási ok alá, mert időközben megszűnt a nyomozó hatóság tagjakénti státusa. Ez kifogásolható álláspont, mert a szakértő kizártságának kérdése a kirendeléstől a meghallgatásig terjedő időben vizsgálandó.

Az Alkotmánybíróság előtt tizennégy és kilenc indítványozó egy-egy közös indítványa támadta ezt az okot, de az Alkotmánybíróság – a tetemes időmúlással 2011. október 11-én hozott – végzéseivel[1012] a már végbement módosítás miatt szüntette meg az alkotmányellenesség megállapítására és megsemmisítésére indult eljárást.

A módosítás nem érintette az 1998. évi Be. 103. §-ának (2) bekezdését. Az (1) bekezdés b) pontjának és a (2) bekezdésnek egyberendezése a következő: [szakértőként nem járhat el,] aki az ügyben mint bíró, ügyész vagy nyomozó hatóság tagja – nem minősül a nyomozó hatósággal hivatásos szolgálati viszonyban álló személynek az, aki a rá vonatkozó jogszabályok alapján nem a nyomozó hatóság állományában teljesít szolgálatot – járt vagy jár el, ezek hozzátartozója.

Első olvasatra az derül ki, hogy aki nincs hivatásos szolgálati viszonyban a nyomozó hatóságnál, az nem a nyomozó hatóság tagja. Ennél fontosabb, hogy a kialakult helyzetben 2011. január 1-től szakértőként már nem esnek tételes kizáró ok alá – hiszen a „bíróság"-ból bíró, az „ügyészség"-ből ügyész maradt – az ügyben eljárt vagy eljáró bírósággal nem-bírói és ügyészséggel nem-ügyészi alkalmazotti vagy szolgálati viszonyban lévő személyek, valamint a nyomozó hatóság alkalmazásában álló személyek, s az ő hozzátartozóik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem állhat fenn az ún. egyéb okú elfogultság. Miután az ún. egyéb okú elfogultság 2007. január 1. napja előtt is fennállt, éppen a 2007. január 1. és 2010. december 31. napjai közötti szabályozási intermezzo értelmezése lehet a döntő érv a mellett, hogy ezek a személyek lehetőleg ne járhassanak el szakértőként.

Továbbra is gyakorta merült fel kérdésként, hogy a helyszíni szemlén résztvevő és később szakvéleményt adó szakértő kizárt szakértőnek minősül-e. A Debreceni Ítélőtábla például egy ítéletében[1013] megállapította, hogy törvénysértés nem történt, további két végzésében[1014] megváltoztatta a megyei bíróság szakértőt kizáró végzését és a kizárást mellőzte. Mindhárom

1011 Szegedi Ítélőtábla egy Bf.I.430/2008/18. számú ítélete
1012 1097/B/2005. AB határozat és 1141/B/2005. AB határozat
1013 Debreceni Ítélőtábla Bf.III.458/2007/42. számú ítélete
1014 Debreceni Ítélőtábla Bkf.II.20/2009/2. és Bkf.III.35/2009/2. számú végzései

határozat indokolásának lényege szerint az 1998. évi Be. 100. §-ának (2) bekezdése alapján a szakértő a helyszíni szemlén szóbeli rendelkezésre sürgős részvizsgálatot végezhet, amin nem változtat az sem, ha a jegyzőkönyvben tévesen szaktanácsadóként tüntetik fel. Az ítélőtábla visszatérően hangsúlyozza, hogy a szakértő részvétele a helyszíni szemlén ráadásul célszerű is a megalapozottabb szakvélemény készítése érdekében. Amennyiben a helyszíni szemlén résztvevő szakértő nem szakértői feladatot lát el, akkor mint a nyomozó hatóság tagja, a későbbiekben szakértőként nem járhat el. Azt, hogy ki a nyomozó hatóság tagja, körültekintően kell eldönteni. Vegyük az általános esetet, a büntetőeljárási törvény alapján az általános nyomozó hatóság a rendőrség.[1015] A rendőrség azonban többféle feladatot lát el, ezek egyike az általános bűnügyi nyomozó hatósági jogkört gyakorlás,[1016] és szervezete is összetett, az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szerven belül látják el[1017] főszabályként a rendőrkapitányságok a nyomozó hatósági jogkört.[1018]

Az 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés c) pontja szerint szakértőként nem járhat el, aki az ügyben tanúként vesz, vagy vett részt. Ebben már alapvető eltérés van a korábbi törvényektől, a normaszöveg viszont változatlan.

Már ismertettem, hogy az 1896. évi Bp. szerint, ha valakit az ügyben tanúként kihallgattak, az kizárta, hogy bíró vagy ügyész legyen, de azt nem, hogy szakértő legyen. Ezután, az 1951. évi Bp.-től kezdődően a szakérőre irányadó kizárási okok közül kifejezett kivétel volt a tanú-pozíció, vagyis elvileg lehetőség volt arra, hogy egyazon személy egyazon ügyben tanú és szakértő is lehessen. Több magyarázat is – valóságos magyarázat nélkül – a puszta megállapításra szorítkozott: „Nincs akadálya annak, hogy a tanúként szereplő személy egyszersmind szakértőként is eljárjon";[1019] „A bírói kizárási okok legtöbbje a szakértőre is áll. Kivétel, hogy aki az ügyben tanú vagy szakértő volt, szakértőként később részt vehet";[1020] „nem akadálya a szakértői alkalmaztatásnak az, hogy az ügyben előzően tanúként vagy szakértőként szerepelt (…) Annak sincs akadálya, hogy a tanúként szereplő személy ugyanabban az ügyben egyszersmind szakértőként is eljárjon."[1021]

Ismételten Székely Jánost idézem, aki szerint a hazai jogban a tanúkénti pozícióra való utalás hiánya

1015 1998. évi Be. 36. § (1) bekezdés
1016 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről (Rtv.) (2) bekezdés 1. pont
1017 Rtv. 4. § (2) bekezdés
1018 329/2007. (XII. 13.) Korm. rendelet a Rendőrség szerveiről és a Rendőrség szerveinek feladat- és hatásköréről 12. § (1) bekezdés a) pont
1019 Dr. MOLNÁR László és munkaközössége: i.m.: 196. oldal
1020 Dr. MÓRA Mihály és dr. KOCSIS Mihály (szerk.: Dr. Móra Mihály): i.m.: 280. oldal, 516 lapszéli szám.
1021 Dr. JÁSZAI Dezső szerk.: i.m.: 337. oldal

„igenlően dönti el a kérdést”, és mind a hasonló (csehszlovák, lengyel, német, osztrák, svéd, francia) , mind az ellenkező (orosz, román, olasz) külföldi szabályozásokra utalás után úgy vélte, hogy a jogalkotó részéről de lege ferenda jobb a hatóságokra bízni a „talán igen, talán nem” dilemmájú döntés lehetőségét.”[1022]

Székely János a korábbi elmélet uralkodó felfogása gyanánt hivatkozott Frank „Ignác”-ra, aki úgy látta: „megeshetik, hogy a’ ki mint közönséges tanú a’ perben fellépett, szinte mint műértő is eljárjon”.[1023] Frank Ignácz az álláspontját – az eredeti forrást tanulmányozva megállapíthatóan[1024] – nem indokolta. Ezt azért kell jelezni, mert Székely János éppen az álláspont indokolatlanságát jelölve negálja Katona Géza ellenkező véleményét arra, hogy szakértőként nem járhat el az a személy, aki az ügyben tanúként szerepelt.[1025] Különben Katona Gézának igaza volt, jóllehet álláspontja a törvényből nem vezethető le.

Aztán más felfogás is megjelent egy újabb magyarázatban: „Bár a törvény kifejezetten nem utal a 35. § (1) bekezdés b) pontjára,[1026] nyilvánvaló, hogy azt, aki az ügyben mint tanú vagy szakértő vett részt, ezen a címen zárja ki a törvény a szakértői működésből.”[1027] A valóságos magyarázat ekkor is elmaradt, a „nem utal” kitétel sem lehetett kellő érv. Feltehetően abban keresendő a válasz, hogy az, aki történeti tény ismeretében van, már nem tudja megőrizni az objektivitását, ezért tőle nem várható megfelelő szakértés, tehát a korábbi tanúkénti pozíció az ún. egyéb okú elfogultság folytán tehette már korábban is kizárttá a szakértő közreműködését. Székely János nem véletlenül érintette az elfogultság kérdését, de érthető, hogy a tételes joggal szemben nem kívánt érvelni.

A Fővárosi Ítélőtábla egy ítélete[1028] szerint nem kizárási ok, hogy a nyomozás során szakvéleményt adó, de tanúként ki nem hallgatott szakértőt a bírósági eljárásban tanúként hallgatták ki.

Én ezt nem így gondolom: a szakértő utóbb „a tanúként vesz részt” törvényi tilalma folytán kizárttá vált, és csak a tanúvallomása lehet kifogástalan bizonyítási eszköz. Az ítélőtábla álláspontja azt eredményezte, hogy azonos személy egyfelől szakértő, másfelől tanú volt az ügyben, amit a büntetőeljárási törvény nem enged. Feltételezhető, hogy az elsőfokú bíróság mondhatni

1022 Dr. SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, i.m.: 187-188. oldal
1023 Prof. FRANK Ignácz: i.m.:191. oldal
1024 Minden szerzői hivatkozást ellenőriztem
1025 KATONA Géza szerk.: Szakértők igénybevétele a nyomozás során, BM 1965, 22. oldal
1026 1973. évi Be. 35. § (1) bekezdés b) pont: A büntetőügyben a hatóság tagjaként nem járhat el, aki az ügyben mint tanú vagy szakértő vesz vagy vett részt.
1027 Dr. LÁSZLÓ Jenő szerk.: A büntető eljárás magyarázata, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1982, 229. oldal
1028 Fővárosi Ítélőtábla 3.Bf.73/2012/9. számú ítélete

értékesebbnek vélte a szakértő történeti tudomását, ezért dönthetett a tanúkénti kihallgatása mellett, ennek árán azonban a szakértést újabb szakértő kirendelésével kellett volna biztosítania. Az ítélőtábla ítéletében nincs nyoma, hogy a szakértő tanúvallomását mellőzte a bizonyítási eszközök köréből.

A Szegedi Ítélőtábla egy ítéletében,[1029] illetve egy végzésében[1030] fordított volt az alapállás: az előbbi ügyben az elsőfokú bíróság előbb tanúként hallgatta ki, majd eseti szakértőként rendelte ki ugyanazt a személyt, az utóbbi ügyben a nyomozás során tanúként kihallgatott személyt rendelték ki utóbb szakértőként. E két ítélet a „tanúként vett részt" törvényi tilalma miatt helytálló, a korábbi tanú szakértőként kizárási ok alá esett. Az ítélőtábla az előbbi ítéletében csak megállapította a törvénysértést, mert a vélemény nem került felhasználásra, míg az utóbbi ítéletben a felhasznált véleményt a bizonyítékok köréből kirekesztette.

Egyetértek a Belegi József szerkesztésében kiadott kommentárral abban, hogy az „össze nem férő eljárási helyzetek kollízióját a tanúzás elsődlegessége alapján oldja fel a törvény, tehát az ügyben tanúként részvétel a szakértőként való részvételt kizárja"[1031] A bíróság adott esetben persze érzékelheti, hogy a tanú tudása meghaladja a tudomását, s nagyobb bizonyítási érdek fűződne a tanú szakértőkénti igénybevételéhez: ekkor sem dönthet az addigi tanú szakértőkénti kirendelése mellett, mert a „vett részt" kizáró kitétel fennforog. Amit tehet, az az, hogy a tanút elmélyült kihallgatás alá veti, majd arra alapozottan dönt (más) szakértőkénti kirendeléséről. Annak csekély az esélye, hogy a szakértő tudását meghaladja a tudomása, bár ekkor volna megoldás: a szerepek felcserélésével a szakértőt – a szakvélemény felhasználhatatlanná válásával együtt járva – tanúként lehetne kihallgatni.

Az 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés d) pontja alapján szakértőként nem járhat el a halál oka és körülményei vizsgálatánál, továbbá a kihantolásnál az az orvos, aki a meghalt személyt közvetlenül a halála előtt gyógykezelte, illetve aki megállapította a halál beálltát.

Maga a norma nem ment át változáson, az előző törvénytől viszont eltért. Egyrészt a halottszemlénél és a boncolásnál tágabb fogalom a halál oka és körülményei vizsgálata, másrészt az absztrakció elhagyásával megtoldásra került a kihantolással, harmadrészt a halál beálltát megállapíthatja – sőt büntetőügyben ez az általános – olyan orvos is, aki a meghalt személyt

1029 Szegedi Ítélőtábl Bf.I.415/2010/15. számú ítélete
1030 Szegedi Ítélőtábla Bf.I.302/2007/17. számú végzése
1031 Dr. BELEGI József szerk.: Büntetőeljárás jog I-III. (2. pótlás 2015. július 1.), i.m.: Be. 103. § 1. pont

közvetlenül a halál beállta előtt nem gyógykezelte, illetőleg akad arra is példa, hogy az ilyen megállapítás a mentőtiszttől származik. A 1998. évi Be. előrelépés.

A „közvetlenül a halála előtt" kitételt helyesen értelmezte a Holé Katalin és Kadlót Erzsébet szerkesztette kommentár magyarázata, szerintük a kizárási ok a gyógykezelő orvost nemcsak abban az esetben rekeszti ki az eljárásból, ha közvetlenül a halál beállta előtt volt az elhalt személy kezelőorvosa, vagy ha a kezelése során vagy közben állt be a halál, a halált megelőző betegség miatt esetileg, de tartósan alkalmazott kezelést végző orvos sem lehet szakértő.[1032] Ehhez mindössze annyi pontosítás kívánkozik, hogy az idézett második mondatban is a „halált közvetlenül megelőző" helyzet értendő, ellenkező esetben kizárási okot jelenthetne, ha az orvos például a beteget annak gyermekkorában paralízis miatt tartósan kezelte, és a beteg mondjuk ötvenéves korában halálozott el lőtt sérülésben.

A kommentárok közül – az ítélkezési gyakorlatra leginkább hatással bíró – Belegi József szerkesztette kommentár ugyancsak nem szorította a gyógykezelés halál előttiségét arra, amelynek alkalmazása során a halál ténylegesen bekövetkezett. Akkurátus körülírásában: „a halált megelőző időszakban bármilyen betegség vagy tünet miatt esetileg, alkalmilag, tartósan vagy folyamatosan alkalmazott mindenféle gyógykezelés (gyógyszeres vagy sugár-terápia, műtéti beavatkozás stb.), függetlenül attól, hogy a halál a gyógykezelés alkalmazása közben, vagy annak során, avagy az alkalmazást követően állott be."[1033] A Belegi József által szerkesztett kommentár is – mint korábban mások – úgy vette, hogy ezáltal nincs lehetőség rá, illetőleg annak a látszatát is elveszi, hogy ugyanaz a személy az esetleges műhibát szakértőként „leplezhesse".[1034]

Ebben a megfogalmazásban több van, mintha mindössze azt állítanánk, hogy objektivitás nem várható a közvetlenül a halál beállta előtt gyógykezelő orvostól. A gyógykezelés ugyanakkor tágabb fogalom az orvosi tevékenységnél, az abban más minőségben résztvevő nem orvos (például medikus, szakápoló) – amennyiben utóbb orvossá vált – ugyancsak nem rendelhető ki szakértőként, de más megokolással, az ún. egyéb okú elfogultságra figyelemmel. Ez azonban aligha gyakorlatias példa. A gyógykezelésben részt vett orvos és nem orvos egyaránt tanú lehet az ügyben, és ha a gyógykezelésben játszott szerepük aggályosnak mutatkozik, az önvádra kötelezés tilalmának érvényesülnie kell.

Kenyeres Balázs szerint „Mindenképpen indokolt volna úgy a betegnek, mint sokszor az ügynek

1032 Dr. HOLÉ Katalin és Dr. KADLÓT Erzsébet szerk.: i.m.: II. kötet 393. oldal
1033 Dr. BELEGI József szerk.: i.m.: 2. pótlás 2015. július 1., Be. 103. § 1. pont
1034 Dr.BELEGI József szerk.: i.m.: (2. pótlás 2015. július 1.), Be. 103. § 1. pont

érdekében is azt az orvost, aki gyógykezelés címén érdekelve van, a szakértői működésből kizárni."[1035] Ez általános igény volt részéről, amit kellően megalapozottnak tartok, hiszen az orvos érdekeltsége nem csupán a halál esetében áll fenn. Megjegyzem, szerencsére példát sem tudnék hozni az ítélkezési gyakorlatból arra, hogy bármely orvosi szakkérdésében a kezelőorvos került volna szakértőként kirendelve, különben is nyilvánvaló, hogy önnön tevékenységének szakértője nem lehet egyazon személy. Az ún. egyéb okú elfogultság ennek elejét veszi.

Az 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés e) pontja szerint szakértőként nem járhat el a szakértői intézmény és a szervezet szakértője, valamint a szakértői testület tagja, ha az *a)* pontban meghatározott kizáró ok a szakértői intézmény, a szervezet vagy a szakértői testület vezetőjével szemben áll fenn.

A norma változatlan, és lényeges eltérés nincs a korábbi törvénytől.

Az Alkotmánybíróság határozatával[1036] elutasította a Pp. 178. §-ának (1) és (2) bekezdésével összefüggésben mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítására irányuló indítványokat. Az egyazon indítványozó kifogásolta, hogy a szakértő kizárására vonatkozó rendelkezések nem tartalmaznak külön előírást a szakértői testület kizárására. Szerinte a Pp. 178. § (1) bekezdése visszautal a bíró kizárását szabályozó 13. § (1) bekezdésének a), b), c) és e) pontjaira, de ezek a rendelkezések „csakis természetes személyekre alkalmazhatók". Hivatkozott arra is, hogy az Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottságának kizárására irányuló kérelmét az eljárt bíróságok elutasították. Az Alkotmánybíróság ellen-indokai értelmében a Pp. önmagában kielégítően szabályozta a kizárási eljárást, a szakértő alatt pedig nemcsak természetes személyeket, hanem a szakértői tevékenységet ellátó szerveket is érteni kell, és – az indítványozó álláspontjával ellentétben – ez a megfogalmazás nem jelenti azt, hogy a kizárási okok az intézmények és testületek tekintetében a Pp. kifejezetten erre irányuló rendelkezése nélkül is ne volnának alkalmazandók. Az Alkotmánybíróság egyúttal meg is jelölte azokat a jogszabályokat, amelyek akkoriban a szakértői intézmények, testületek szakértőire vonatkoztak, illetőleg utalt rá, hogy például az Igazságügyi Könyvszakértői Bizottság működéséről szóló 139/1965. (PK.35.) PM-IM együttes utasítás a szakértő kizárásának kérdésével nem foglalkozik.

A kizárási szabályozás technikája a büntetőeljárásban is azonos logikát követ.

Az 1998. évi Be. 103. §-a (1) bekezdésének a)-d) és g)-h) pontjában megjelölt „szakértőn" egyaránt

1035 Dr. KENYERES Balázs: A törvényszéki orvostan tankönyve a magyar törvényekre való tekintettel,i.m.: 98. oldal
1036 Alkotmánybíróság 419/E/2000. AB határozata

érteni kell mindennemű szakértőt, így a szakértői intézmény és szakértői szervezet szakértőjét, a szakértői testület tagját, a gazdasági társaság tagját és az előzőek által alkotott körön kívüli szakértőt. A Be. 103. §-a (1) bekezdésének e) pontja viszont kizárólag a szakértői intézmény és szakértői szervezet szakértőjére, a szakértői testület tagjára, f) pontja kizárólag a gazdasági társaság tagjára vonatkozik.

Az Alkotmánybíróság határozatából nem derül ki, hogy az indítványozó ügyében eljárt bíróságok az indítványban szereplőtől eltérő okra alapozták volna az Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottságának kizárásának megtagadását, de az Alkotmánybíróság elegánsan hallgatott ennek jogszerűségéről.

Az 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés f) pont értelmében szakértőként nem járhat el a gazdasági társaság tagja, ha az *a)* pontban meghatározott kizáró ok a gazdasági társaság vezetőjével, vezető tisztségviselőjével szemben áll fenn, illetve, aki olyan gazdasági társaság tagja vagy alkalmazottja, amelynek tagja vagy alkalmazottja az ügyben már korábban eljárt.

Ezen kizárási okot az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény[1037]2006. január 1-től hatályosan iktatta be, és ezzel összhangban ugyanezen időponttól engedte e szakértői törvény 2. §-a (1) bekezdésének b) pontja az igazságügyi szakértés gazdasági társaság keretében való végzését, illetőleg e szakértői törvény módosítása folytán a büntetőeljárási törvény 102. §-ának (2) bekezdése a gazdasági társaság kirendelését.

A Be. 103. § (1) bekezdés *e) és f)* pontjai egyezően az a) pontra vonatkoznak. A 2016. évi szakértői törvény következő rendelkezései ellenben általános kizárási szabályt adnak a szakértői társaság,[1038] a szakértői intézmény,[1039] a szakértői intézet[1040] és a meghatározott kérdésben szakvélemény adására jogosult szervezet[1041] vonatkozásában: közös lényegük szerint, ha kizáró ok a társaság (stb.) vezetőjével szemben áll fenn, a társaság (stb.) egyetlen igazságügyi szakértői tevékenységre feljogosított tagja, alkalmazottja, illetőleg igazságügyi szakértője sem adhat szakvéleményt. A

1037 az igazságügyi szakértői tevékenységről szóló 2005. évi XLVII. törvény 35. §-ának (3) bekezdés

1038 Szaktv. 28. § (2) bekezdés 2. mondat: Ha a kizáró ok a társasággal vagy annak vezető tisztségviselőjével szemben áll fenn, a társaság egyetlen tagja vagy alkalmazottja sem adhat szakvéleményt.

1039 Szaktv 32. § (3) bekezdés 2. mondat: Ha a kizáró ok az intézmény vezetőjével szemben áll fenn, az intézményben működő egyetlen igazságügyi szakértő sem adhat szakvéleményt.

1040 Szaktv 34. § (3) bekezdés: Az igazságügyi szakértői intézet nevében eljáró igazságügyi szakértő, illetve az igazságügyi szakértői intézet kizárására a 32. § (3) bekezdés rendelkezéseit megfelelően alkalmazni kell.

1041 Szaktv. 38. § (2) bekezdés: A szervezet nevében eljárni jogosult személyek kijelölésére, kizárására és eljárására, valamint a szakvélemény előterjesztésére – jogszabály eltérő rendelkezése hiányában – az igazságügyi szakértői intézetekre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

korábbi 2005. évi szakértői törvény a szakértői társaság[1042] és a szakértői intézmény[1043] kapcsán ugyancsak általános kizárási szabályt írt elő. A szakértői testületre nézve a 2016. évi szakértői törvény és az igazságügyi szakértői testületek szervezetéről és működéséről szóló IRM rendelet[1044]ilyen kiterjesztett kizárási okot nem tartalmaz.

Az, hogy a 2016. évi szakértői törvény értelmében a vezető kizártsága folytán eleve kizártak az általa vezetettek, olyan kérdés, ami nem maradhat figyelmen kívül a büntetőeljárásban sem. Ezért – bár formálisan védhető álláspontnak tűnhet – úgy látom, e kérdésben nem lehet érvelni a büntetőeljárás speciális szabályozottságával, és ekként az sem állítható, hogy ha a vezetőre a Be. 103. § (1) bekezdésének a) pontján túli kizárási ok vonatkozik, akkor az általa vezetett szakértőként elvileg eljárhat, de vizsgálni kell, hogy ilyen esetekben tőle várható-e elfogulatlan szakvélemény adása. A büntetőeljárási törvényt hozzá kellene igazítani a 2016. évi szakértői törvényhez, mert az utóbbi 28. § (3) bekezdés b) pontja (stb.) alapján a szakértői szerv vezetőjének vissza kell utasítania a kirendelést.

A 2016. évi szakértői törvény 28. § (2) bekezdés 2. mondata szó szerint úgy rendelkezik, hogy „Ha a kizáró ok a társasággal vagy annak vezető tisztségviselőjével szemben áll fenn, a társaság egyetlen tagja vagy alkalmazottja sem adhat szakvéleményt”, a szakértői intézmény, a szakértői intézet és a meghatározott szakkérdésben szakvélemény adására jogosult szervezet esetében ugyanezt csak a vezetővel szemben fennálló kizárási ok esetére mondja ki.

A Belegi József szerkesztette kommentár – még a 2005. évi szakértői törvény hatálya alatt, de ebben a szabályozás nem változott – szerzői véleményként felvetette, hogy ha a kijelölt szakértő a vezető helyettesével munkajogi vagy más szolgálati függelmi viszonyban van, ugyancsak osztja a vezető-helyettes kizártságának sorsát.[1045] A vélemény eredményével egyetértek, bár ekkor a vezető-helyettes és a kijelölt szakértő viszonyában már nincs elsőbbsége a 2016. évi szakértői törvénynek és a kijelölt szakértő az ún. egyéb okú elfogultság miatt válhat kizárttá.

A szakértői testületet érintően a 2016. évi szakértői törvénynek nincs semmiféle kizárásra vonatkozó szabálya, a szakértői testületek szervezetéről és működéséről szólórendeletnek[1046] pedig

1042 2005. évi XLVII. törvény 21. § (2) bekezdés 2. mondat: Ha a kizáró ok a társasággal, vagy annak vezető tisztségviselőjével szemben áll fenn, a társaság egyetlen tagja vagy alkalmazottja sem adhat szakvéleményt.

1043 2005. évi XLVII. törvény 28. § (2) bekezdés 2. mondat: Ha a kizáró ok az intézmény vezetőjére áll fenn, az intézményben működő egyetlen igazságügyi szakértő sem adhat szakvéleményt.

1044 az igazságügyi szakértői testületek szervezetéről és működéséről szóló 33/2007. (VI. 22.) IRM rendelet

1045 Dr. BELEGI József szerk.: i.m.: 2. pótlás 2015. július 1., Be. 103. § 1. pont

1046 A szakértői testületek szervezetéről és működéséről szóló 33/2007. (VI.22.) IRM rendelet

nincs rendelkezése arra, hogy mi történjék, ha az elnök és az elnökhelyettes tekintetében áll fenn kizárási ok. Ugyanez a helyzet például az Egészségügyi Tudományos Tanácsról szóló EMMI rendelettel[1047] is. Egyedül az 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés e) pontja nevesíti a szakértői testület vezetőjét, de ez a büntetőeljárást nézve éppen elegendő. Ez a törvényhely kizárttá teszi a szakértői testület tagját, de csak akkor, ha az a) pontbeli – terhelt, védő, sértett, feljelentő, ezek képviselői, s mindezek hozzátartozója – összeférhetetlenség áll fenn. Ebben az esetben viszont már nem állíthatom, hogy ha egyéb kizárási ok áll fenn a szakértői testület vezetőjével szemben, akkor kizárttá válik a szakértői testület tagja is. A szakértői testületnek azonban van elnöke és elnökhelyettese, ezért megkockáztatható, hogy mindkettő vezetőnek tekintendő, azaz az a) ponttal érintettségük egyaránt kizárttá teszi a szakértői testület tagját is.

Az 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés g) pontja szerint szakértőként nem járhat el, akit az ügyben szaktanácsadóként vettek igénybe. Ez a kizárási ok újdonság a korábbi törvény(ek)hez képest, a normaszöveg maga változatlan.

A Debreceni Ítélőtábla a másodfokon hozott ítéletében[1048] észlelte, hogy a sértett halálával összefüggésben adott szakvélemény készítésében közreműködő egyik orvosszakértő a helyszíni szemlén szaktanácsadóként járt el, s ekként kizárási ok alá esett, a Bf.I.91/2011/6. és a Bf.III.617/2011/10. számú ítéletei szerint más ügyekben más szakértők vettek részt szaktanácsadóként helyszíni szemlén.

A nyomozó hatóság tagjakénti kizárási oknál már volt arról szó, hogy a helyszíni szemlén kirendelés nélkül, szóbeli rendelkezésre halaszthatatlan nyomozási cselekmény keretében résztvevő és később szakvéleményt adó szakértőt a Debreceni Ítélőtábla több határozatában[1049] a Be. 100. §-ának (2) bekezdésére hivatkozással jogszerűen eljártnak tekintette, és nem minősítette kizártnak, sőt azon a véleményen volt, hogy ezen nem változtat az sem, ha a jegyzőkönyvben tévesen szaktanácsadóként tüntetik fel.

Én ezt találom a helyes megközelítésnek, ugyanis a szóbeli rendelkezés alapján a helyszíni szemlén megjelenő, ott sürgős részvizsgálatot végző, avagy nem végző, legalább szemlélődő szakértő eleve ebben a minőségében jelenik meg, és azáltal sem vehető szaktanácsadónak, ha a jegyzőkönyvben ekként rögzítik a státusát. Tehát nem arról van szó, mint akkor, amikor nem szakértőként, hanem

1047 Az Egészségügyi Tudományos Tanácsról szóló 28/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet
1048 Debreceni Ítélőtábla Bf.II.479/2007/65. szám
1049 Debreceni Ítélőtábla Bf.III.458/2007/42., Bkf.II.20/2009/2., Bkf.III.35/2009/2.

szaktanácsadóként járt el, majd aztán szakértőként (is) közreműködik.
A szakértő nem szaktanácsadó, és a szaktanácsadó nem szakértő - erről már volt szó és nem tekintem szójátéknak, hiszen a két szerep alapvetően eltér egymástól. A szaktanácsadóként közreműködő személy lehet ugyan formálisan szakértő, de más a feladatuk, ami a kettő szerep közötti vízválasztó, s ha a szaktanácsadó a számára meghatározott feladatot teljesítette, a továbbiakban szakértőként már nem járhat el. A szaktanácsadó járulékos szerepe a nyomozó hatóság és/vagy az ügyész „keze alá" dolgozás a bizonyítás előbbre vitelében. Ellenben a szakértő teljességgel semleges és önálló szereplője a büntetőeljárásnak.
Az 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés g) pontja csak a szaktanácsadókénti múltbeli igénybevételt szabályozza, mint a szakértővel szembeni kizáró okot, a fordított helyzet már szabályozatlan, mert a szaktanácsadóval szemben egyáltalán nincsenek kizáró okok, ekként az sem gátja az eljárásának, ha korábban szakértőként járt volna el. Ez ugyan kifogásolható hiányosság, ám kérdéses, hogy igényel-e szabályozást, hogy ki nem járhat el szaktanácsadóként. A szakértő tekintetében viszont akár tételes szabállyá lehetne tenni, hogy – nevesítés esetén azon túl – nem tölthet be semmiféle más szerepet a büntetőeljárásban, ami magában foglalná azt is, hogy ugyanabban az ügyben utóbb nem lehet szaktanácsadó sem. Jelenleg csupán olyan passzív kizárási szabályok vannak, hogy nem lehet bíró [Be. 21. § (1) bekezdés c) pont], ügyész [Be. 31. § (1) bekezdés c) pont] és védő [Be. 45. § (1) bekezdés d) pont], aki az ügyben szaktanácsadóként vesz vagy vett részt. Ezek közé kívánkozik az, hogy ne lehessen szakértő az ilyen személy a „vesz részt" esetében sem, melynek beiktatásával a szakértő kizárttá válna, ami feltehetően elegendő volna ahhoz, hogy ne kerüljön sor egy esetleges utóbbi szaktanácsadói bevonására. A szaktanácsadói szerep nem zárja ki, hogy betöltője a nyomozó hatósági tagja legyen, amit újfent nehéz megfejteni, ha azt már kizárja, hogy ügyész legyen.

Az 1998- évi Be. 103. § (1) bekezdés h) pontja értelmében szakértőként nem járhat el akitől elfogulatlan szakvélemény egyéb okból nem várható. Maga a normaszöveg változatlan, az 1951. évi Bp.-től kezdve szabályozott ok, és a lényege a részben különféle megfogalmazások ellenére ugyanaz.
Az 1951. évi III. törvény és az 1962. évi Be. egyezően úgy fogalmazott, hogy „akitől az ügynek tárgyilagos vagy részrehajlás nélküli megítélése egyéb okból nem várható (elfogultság)"., az 1973. évi Be. egyszerűsített: „akitől az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható".
Az ún. egyéb okon alapuló kizárási ok is kizárási ok. Ez a törvény alapján világos, hiszen abban

nincs különbség, hogy éppúgy a szakértő kizárásához vezet, mint például az, ha a szakértő a terhelt hozzátartozója. De a kizárási okok egyenértékűségének hangsúlyozása azon alapul, hogy mindennemű kizárási ok alapja és rendeltetése, hogy kiszűrje a szakértő esetleges elfogultságát. A példaként felhozott esetben (ti. akkor, ha a szakértő a terhelt hozzátartozója) és a Be. 103. § (1) bekezdésének a)-g) pontjaiban meghatározott okok esetében nem az a lényeg, hogy a szakértő ténylegesen elfogult lenne, hanem az, hogy a törvény maga él az elfogultság fikciójával. Az ún. egyéb okon alapuló elfogultságnak viszont tényleges elfogultságnak kell lennie.

Látszólagosan felesleges szőrszálhasogatásnak tűnik a kizárási okok azonos eredőjének a hangsúlyozása, de mégsem látom annak, mert ezzel ellenkező olvasata lehet például annak, amint a Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleményében Lente Sándor fogalmaz: „a szakértő vonatkozásában is fennállhatnak objektív kizárási okok, illetve a szakértő ügy elintézéséből való kizárását is megalapozhatja a szakértő elfogultsága”.[1050] Megismételem, hogy mindennemű kizárási ok egyaránt az elfogultságon alapul.

Az elfogulatlanság (pártatlanság) hiánya – a törvényi fikciót leszámítva – általában rejtőzködik. Ennek megállapításához nem elég egy nem vitatható tény (például másik eljárási státus, hozzátartozó kapcsolat) megállapítása. A perrendszerű bizonyíthatóság ebben az esetben kivételesen érhető el: például akkor, ha a szakértő azt elismeri, amire jellemzően nem is számíthatunk. A kimondhatóságához nem az ártatlanság vélelmének megdöntéséhez szükséges bizonyítottsági szint szükséges, illetőleg elégséges. Ezért a kellő valószínűsítettsége már azt kell, hogy jelentse: fennáll. Ha viszont fennáll, akkor az kizárással honorálandó.

Ehelyütt visszautalok a 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet[1051] 11. § (4) bekezdésének – szerencsére – kivételes szabályára, miszerint „Ha feltételezhető, hogy az ügyben valamely testület, intézet, intézmény (műszaki, egészségügyi intézet vagy intézmény stb.) vagy annak dolgozója (mérnök, orvos stb.), illetőleg könyvszakértő, műszaki szakértő, orvosszakértő e feladatkörében érdekelt lehet, két szakértőt kell meghallgatni”. Megismétlem, nem tűnik egyértelműnek a feltételezhető érdekeltség („elfogultság”) esetére rendelt két szakértős szabály. Jelentheti azt, hogy a közvetlenül érintett szakértő mellett kell további szakértőnek eljárnia, de értelmezhető úgy is, hogy a közvetlenül érintett nem járhat el, viszont két közvetetten érintett szakértő párosban már eljárhat. Erre a – nem győzöm hangsúlyozni: szerencsére kivételes – szabályra is egyetlen válasz volt

1050 Dr. LENTE Sándor: A bíróság feladatai a szakértő kirendelésétől a szakvélemény előterjesztéséig. Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 146. oldal

1051 4/1964. (XI. 23.) IM rendelet 11. § (4) bekezdés

adható: amennyiben az elfogultság feltételezhető, az valószínűsített, s nem járhat el sem a közvetlenül, sem a közvetve érintett szakértő. A feltételezhetőség nem alapulhat merő spekuláción.
A direkt elfogultság nem egy az egyben azonos azzal a helyzettel, amikor az elfogulatlanságra kötelezettől nem várható el az elfogulatlan magatartás tanúsítása. A „nem várható el" helyzete lehet akár olyan kényszerítő körülmény is, amikor a direkt elfogultság hiányának is meg kell hátrálnia a pártatlanság láttatandóságának követelménye elől, éspedig a szakértés iránti bizalom megtartása érdekében. Ilyen helyzet alakulhat ki, ha például a kirendelt szakértő fiának volt gimnáziumi osztálytársa a terhelt/sértett; a szakértőt egy korábbi ügyben becsületében sértegette a terhelt/sértett; a szakértői társaság, szakértői intézmény, szakértői szervezet tagjaként közreműködő szakértőnek a szakértői társasági, szakértői intézményi, szakértői szervezeti vezetője ádáz haragos viszonyban áll a terhelttel/sértettel, et cetera.

Amint az eddigiekből már kiderült, a büntetőeljárási törvényben foglalt kizárási okokat két jól elhatárolható csoportra - az ún. abszolút okokra és relatív okra - lehet osztani. Ezt a felosztást az Alkotmánybíróság a bíró kizárása tekintetében először a 43/1998. (X.9.) AB határozat (Indokolás III.1. pont) alkalmazta, ami pontosabb körülírásra került a 17/2001. (VI.1.) AB határozatban (Indokolás III.2. pont).[1052]
Az a)-g) és a h) pontbeli okok megítélendősége kétségtelenül nem azonos. Az a)-g) pontokban meghatározott okok megléte esetén törvényi vélelem vonatkozik arra, hogy a szakértő elfogult, pontosabban tőle elfogulatlan szakvélemény nem várható. Ilyen ok megállapítása esetén további szempont nem értékelhető, azaz további bizonyításnak, helyesebben ellenbizonyításnak („igen, de mégsem elfogult") helye nincs. Az ilyen ok megléte feltétlenül kizáráshoz vezet. Ezért az a)-g) pontbeli körülmények megdönthetetlen vélelem gyanánt ún. abszolút kizárási okokat képeznek. A minden további, előzetesen felmérhetetlen tartományú lehetőséget felölelő h) pont már a nem

1052 17/2001. (VI.1.) AB határozat, Indokolás III.2. pont: Az abszolút kizáró okok olyan tények, amelyeknek fennállása esetén - habár természetükben eltérő okokból, így az ügyben való érintettség vagy az érintettekhez fűződő viszony, az eljárásban már korábban betöltött más pozíció, avagy az ügyről szerzett magántudomás okán - az elfogultságot vélelmezni kell, s a vélelem megdönthetetlen. Bármely, a fentiekben nevesített ok fennállása így az érintett feltétlen kizárását eredményezi. Mindennek eljárásjogi következménye, hogy az abszolút kizáró ok bejelentése a hozzá fűződő vélelem miatt csak magának az okként szolgáló ténynek a fennállását teszi vizsgálandóvá. A relatív kizárási ok megfogalmazása általános, és minden olyan okot átfog, amelyek nevesítése sokféleségük folytán nem lehetséges, s ezért hozzájuk megdönthetetlen vélelem sem fűzhető. Ebből pedig az következik, hogy jellemzően külön vizsgálandó maga az elfogultság alapjául szolgáló tény valósága és az, hogy ez a körülmény alkalmas-e az elfogultság megalapozására. Ilyen esetben a kizárási indítvány alapjául felhozott tény valósága mellett tehát azt is elemezni kell, hogy az milyen hatással van a bíróra: eredményezi-e elfogultságát vagy sem. Következésképp a relatív kizáró ok felől való döntés mérlegelést igényel. A mérlegelést azonban a bejelentő személyétől függően más és más végzi el.

nevesített ún. relatív kizárási okok gyűjtőhelye, mely okok esetében megdönthető a vélelem, így értékelésnek-mérlegelésnek van helye. Vizsgálni magát az elfogultság alapjául állított tény valóságosságát, értékelni az elfogultság megalapozására alkalmasságát kell. Az ún. egyéb okú elfogultságra hivatkozás esetén a döntéshez általában szükségtelen „perrendszerű" bizonyítást lefolytatni, jellemzően elegendő az elfogultság megfelelő szintű valószínűsítése.

Az ún. abszolút és az ún. relatív kizárási okok megkülönböztetése egyébként nem alkotmánybírósági „találmány", ezt a jogirodalom már korábban is alkalmazta, a későbbiekben pedig a rendes bíróságok közzétett döntéseiben már visszatérően megjelenik.[1053]

Az ún. abszolút okok manifesztálnak valamely érdekeltségi helyzetet, státust. Az ún. relatív okok természete viszont rejtett, arra a hivatkozáson túl fel is kell tárni és értékelni is kell ahhoz, hogy eldönthető legyen a szakértő aggály nélkül megtarthatósága az eljárásban. Székely János igyekezett némi körülírást adni. „Általánosan elismert forrása az elfogultságnak az anyagi érdekeltség minden formája, bizonyos érzelmi kapcsolatok (barát, udvarló), illetőleg érzelmi ellentétek (haragos, vetélytárs), politikai vagy hivatásbeli szolidaritás, illetve antagonizmus (…) Elfogultság veszélyével jár a függő viszony minden formája, így a szolgálati alárendeltség is. Aki az ügy érdemére kiható kérdésben korábban már állást foglalt, illetőleg annak kimenetelét tevékenységével előmozdította, ritkán tud a továbbiakban teljesen elfogulatlan maradni."[1054]

A Legfelsőbb Bíróság BJD egy döntése szerint nem tekinthető érdektelennek, így a bíróság előtt nem járhat el az a szakértő, aki a felügyeleti szerv alkalmazottjaként a büntető eljárás megindításának alapjául szolgáló könyvvizsgálatot végezte." Ebben az ügyben a földműves szövetkezetnél a járási szövetség két ellenőre folytatta le a vizsgálatot, az elsőfokú bíróság őket szakértőként hallgatta meg, és jelentésüket szakvéleményként kezelte.[1055]

Másik ügyben a Legfelsőbb Bíróság két sértett állami vállalat műszaki vezetőivel kapcsolatosan megállapította, hogy „e vállalatok dolgozói érdektelen szakértőnek nem tekinthetők"[1056] (Bf.III.700/1956/28. Hasonlóan: Bf.I.3119/1953.).[1057]

A Legfelsőbb Bíróság ugyanakkor egy törvényességi határozatában azt mondta ki, hogy „A kerületi

1053 Például: BH 2014.300. A büntetőeljárási törvényben felsorolt ún. abszolút kizárási okok a törvény erejénél fogva akadályozzák meg a bíró eljárását, míg a törvény 21. §-ának *e)* pontjában megállapított relatív ok (elfogultság) csak az erre irányuló bírói bejelentés, illetve az erről rendelkező kizárást kimondó határozat alapján zárja ki az érintett bírót az ügy elintézéséből.

1054 Dr. SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, i.m.: 180. oldal

1055 Legfelsőbb Bíróság BJD 1808. szám alatti döntése

1056 Bf.III.700/1956/28.

1057 In.:Dr. SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, i.m.: 181. oldal

Bányaműszaki Felügyelőségnek a bányabalesettel kapcsolatos szakvizsgálatot végző alkalmazottja a büntető ügyben szakértőként eljárhat."[1058] Ebben az ügyben a járásbíróság nem találta elfogulatlannak a felügyelőség műszaki szakvizsgálatot végző gépészeti felügyelőjét. A Legfelsőbb Bíróság másként látta, arra hivatkozva, hogy külön jogszabály alapján a főfelügyelőség (bányahatóság) hatáskörébe tartozik a vizsgálat, s így a gépészeti felügyelő nem a főfelügyelőség alkalmazottjaként járt el. Ez a döntés szemben áll az előző, és szerintem helyes döntéssel: nem látok eltérő helyzetet a két eset között.

Katona Gézával értek egyet, aki így írt: „A közlekedési műszaki vizsgálatokba szakértőként nem vonhatóak be azok a szakemberek, akik a baleset által érintett szakterületen közvetlen irányító vagy felügyeleti jogkörrel rendelkeznek (…) továbbá azok a személyek sem, akik (…) a baleset kivizsgálásában hivatali megbízás folytán részt vettek."[1059] Ez az álláspont általános érvénnyel, vagyis nemcsak közlekedési kérdésekben érvényes.

Ezzel megegyező szemléletet mutat jelenleg a Legfőbb Ügyészség is, mivel leszögezi, hogy „csődbűncselekmény miatt folyamatban lévő eljárásban a gazdálkodó szervezetet érintő, fizetésképtelenséggel fenyegető helyzet fennállásának és kezdő időpontjának, a hosszabb időn át folytatott gazdálkodó tevékenység értékelésének és eredményének megállapítása, továbbá a számviteli előírások betartásának a vizsgálata (…) melyekre nézve a revizori jelentés bizonyítékként nem használható fel, így ezen kérdésekben történő érdemi állásfoglalás céljából igazságügyi könyvszakértő kirendelését nem lehet mellőzni."[1060] A revizori jelentés kétségtelenül nem szakvélemény, egyébiránt viszont okirati bizonyítási eszköz, akár a büntetőeljárás megindítása előtt, akár azt követően készítette például egy adóhatósági revizor.

A már utalt Bönisch-ügy szerkesztői összefoglalója a következőket is tartalmazta: „A szakértőként kijelölt személy annak a Szövetségi élelmiszer ellenőrzési Intézetnek volt az alkalmazottja, amelyik első alkalommal megvizsgálta a szóban forgó élelmiszereket és amelynek jelentése alapján az eljárás megindult."[1061] Számomra nem kétséges, hogy a kirendelt szakértőtől nem volt elvárható elfogulatlan szakvélemény adása, mert legalábbis nem állhatott fenn az elfogulatlanság látszata. Egy másik ismertetés („az a személy, akinek jelentésére tekintettel büntetőeljárás indult a kérelmező

1058 Legfelsőbb Bíróság BJD 1810.

1059 KATONA Géza szerk.: Szakértők igénybevétele a nyomozás során, i.m.: 153. oldal

1060 Legfőbb Ügyészség LFNIGA//80/2016. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 111.3.) pont

1061 Dr. SZABÓ Győző– Dr. NAGY Gábor szerk.: Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strasbourgi esetjogról, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest 1999, 124. oldal

ellen, utóbb a bíróság kirendelése alapján szakértőként vett részt az eljárásban")[1062] alapján pedig többről van szó, mint a látszat hiányáról.

Király Tibor a kizáró okokat – az abszolút-relatív felosztásra tekintet nélkül – két csoportba osztotta. „A szakértő kizárásának törvényben meghatározott eseteiben kifejezésre jut a szakértő feladatának, szerepkörének összeférhetetlensége más eljárási funkciókkal. A szakértő a büntetőeljárásban nem tölthet be más szerepkört, és fordítva is igaz: más szereplő sem láthatja el egyben a szakértő feladatát [a), b), c), f) pont]. A törvény az eljárási funkciók összeférhetetlenségén kívül megállapítja azokat az okokat is, amelyek a szakértőt elfogulttá tehetik, és amelyek emiatt kizáró okként jelennek meg. Idetartozik a meghatározott hozzátartozói viszony [a) pont], valamint az elhalt személy gyógykezelése közvetlenül a halála előtt, illetve a halál megállapítása [d) pont], és bármilyen más tevékenység vagy kapcsolat, amely miatt elfogulatlan szakvélemény nem várható el [e), g) pont]."[1063]

Saját álláspontom a kizárási okok felosztásában egybeesik Király Tiboréval, az abszolút-relatív megkülönböztetést bizonyos értelemben formálisnak látom, mert azt jeleníti meg, hogy az okok miként kezelendőek, vagyis a következmény felől indul ki, ami a „van" esetében abszolút, a „lehet" esetében relatív. Álláspontom szerint a szakértő semlegességének követelményében gyökerező elfogulatlanságban (pártatlanságban) kell keresni annak az elsődleges magyarázatát, hogy a szakértő mikor nem járhat el. Ugyanis a semlegességet megtestesítő elfogulatlanság (pártatlanság) a valóságos ok, ez az elsődleges, ennek követelményén nyugszik a különféle eljárási szerepek átjárhatóságát kiiktató összeférhetetlenség, ami által tilalmazott, hogy a szakértő más eljárási szerepet is betölthessen egyazon ügyben[1064]

Ezt csupán kiegészíti a más eljárási szerepben meg nem jelenő ok[1065], amit csupán szabályozási tradíciónak tekintek, hiszen természetében nem más, mint egy mindig is nevesített ok az egyébiránt nem nevesítettek közül kiemelve[1066] Ilyen megfontolással például a légi, vasúti és egyéb kötöttpályás közlekedési balesetek kapcsán ugyancsak általános szabállyal ki lehetne zárni a szakértők köréből a forgalomirányítót is.

A fennmaradó ok pedig szimpla értelmezési segély a jogalkalmazó felé, illetőleg annak átvállalása.

1062 GRÁD András: Büntetőjogi és büntetőeljárási kérdések az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában, Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny, 61., 81. oldal Ld. http://rmjk.adatbank.transindex.ro/pdf/005Grad.pdf

1063 KIRÁLY Tibor: i.m.: [368] lapszél szám.

1064 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés a) pont: terhelt, védő, sértett, feljelentő; b) pont: bíró, ügyész, nyomozó hatóság tagja; c) pont: tanú; g) pont: szaktanácsadó

1065 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés e) és f) pont: a szakértői szerv vezetőjére vonatkozó ok kiterjesztése az általa vezetett szakértőre,

1066 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés h) pont

S éppen így van ez egyes eljárási szereplőkkel fennálló hozzátartozó viszony esetében[1067]

Egyfajta összegzésként megállapítható, hogy valamennyi kizárási ok mögött valamiféle elfogultság áll fenn, ezeket részben a törvényhozó maga nyilvánította abszolúttá, és relatív természete folytán részben hagyta meg a kizárás tárgyában döntésre jogosult értékelési jogkörében. Az ítélkezési gyakorlatra és a jogtudományra támaszkodva idejét látom az ún. egyéb okú elfogultság valamiféle orientáló jellegű definiálásának. Hozzávetőlegesen azt kellene rögzíteni, hogy szakértőként nem járhat el, akitől elfogulatlan szakvélemény egyéb okból – különösen a büntetőeljárás bármiféle előmozdítása, a büntetőjogi vagy azon alapuló más jogi természetű felelősség előzetes kinyilvánítása, az eljárás valamely résztvevőjével fennálló anyagi, érzelmi vagy hasonló más kapcsolat, viszony, érdekeltség, függés miatt – nem várható.

Az ún. egyéb okú elfogultság azonban eredményesen nem állítható arra hivatkozással, hogy a szakértő szakkérdésben elfoglalt álláspontja az elfogultságot állító személyére miként hat ki, azaz előnyére, avagy hátrányára van-e. Ez tartalmi kérdés, s mint ilyen a szakértő kizárásán kívül értékelendő.

Az előzőekben rögzítettek értelmében helytállónak látom annak megfogalmazását, hogy a szakértő a büntetőeljárásban nem tölthet be más szerepkört (Király Tibor). Csakhogy ez maradéktalanul nem így szabályozott. A tételes kizárási okok ugyanis ebből a szempontból nem teljes körűek. Feltehetően dilemma elé állítaná a bírót, amennyiben észlelné, hogy a szakértő – a már említettek szerint – utóbb szaktanácsadóként is eljárt, valamint egyszersmind az ügyben egyéb érdekelt,[1068] segítő[1069] vagy támogató.[1070] Ilyen esetben – tételes kizárási ok hiányában – az ún. egyéb okú elfogultság alapján kell a kizárás tárgyában dönteni. Ennélfogva vizsgálni kell, hogy olyan helyzet állt-e elő, amikor a szakértőtől elfogulatlan szakvélemény adása nem várható el, azaz nem elegendő az eljárási státussal járó praesumptio iuris et de iure (megdönthetetlen vélelem) deklarálása. Ha a szakértőt a bíróság abból az okból zárná ki, hogy egyszersmind egyéb érdekelt is, s ezért elfogulatlannak nem tekinthető, akkor értelemszerűen az egyéb érdekelt képviselője sem lehetne szakértő. Szerencsésebb volna „a szakértő a büntetőeljárásban nem tölthet be más szerepkört” elvárást a legteljesebb következetességgel elrendezni a büntetőeljárási törvényben, amin az előbb

1067 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés a) és b) pont

1068 1998. évi Be. 55. § (1) Az, akinek a jogára vagy a jogos érdekére a büntetőeljárásban hozott határozat közvetlen hatással lehet.

1069 1998. évi Be. 59. § A segítők az e törvényben meghatározott tevékenységet fejthetnek ki a terhelt, a tanú és az e törvényben meghatározott más személyek érdekében.

1070 1998. évi Be. 59/A. § (1) A támogató a sértett, a magánfél és a tanú számára, a Polgári Törvénykönyv alapján a gyámhatóság által kirendelt személy. (2) A támogató a büntetőeljárás során az e törvényben meghatározott tevékenységet fejthet ki.

megjelölt eljárási szerepek abszolút kizárási okok közé sorolását is értem. Ideális szempontból a kizárási okok elrendezhetőek lehetnének oly módon, hogy ugyanazon ügyben szakértő nem lehet az, aki bármiféle más eljárási szerepet tölt vagy töltött be, illetőleg akitől elfogulatlan szakvélemény egyéb okból nem várható. Mégis a tételes szabályozás mellett maradnék, mert az világos és főként egyetlen értelmű, ellenkező esetben ugyanis még azon is vita folyhatna, amin az ítélkezési gyakorlat már túltette magát.

Az 1951. évi Bp.-től kezdődően a törvények utaló szabállyal kölcsönözték a bíróra vonatkozó kizárási okokat, s a 1998. évi Be. – nagyon helyesen felhagyva ezzel a megoldással – a szakértőre igazította a követelményt, hiszen a szakértő nem az ügy megítélője. Ezért tőle csakis elfogulatlan szakvélemény várható el, ami negatív vetületében került megfogalmazásra kizárási okként.
A stabilizálódott „egyéb okból" kitétel félreérthetetlenné teszi, hogy minden kizárási ok az elfogult szakértőnek az ügytől való távoltartását veszi célba, s mivel nem minden ok ismerhető fel a jogalkotó számára, fenntartja annak a lehetőségét, hogy a szakértő a tételesen és előre meghatározottaktól eltérő okból is lehet elfogult.
A Fővárosi Ítélőtábla egy ítéletében[1071] helytállónak találta, hogy az elsőfokú bíróság nem tekintette elfogultnak a szakértőt, aki DNS-vizsgálatra nézve az elfogultságot felvető védőétől eltérő véleményét fejtette ki egy televíziós beszélgetés során. A Fővárosi Ítélőtábla döntése mögött nyilvánvalóan az áll, hogy a szakértő szakmai kérdésben elfoglalt álláspontjának hajthatatlansága nem azonosítható a szakértőtől megkövetelt semlegességben gyökerező elfogulatlansággal. Vagyis az elfogulatlanság nem szakmai gyökerű, bár az elfogultság kétségtelenül megmutatkozhat a szakma szabályaitól való eltérésben. A Győri Ítélőtábla végzésében [1072] – ugyancsak helyesen – érvelt, amikor megállapította, hogy nem lehet következtetést vonni a szakértő ún. egyéb okú elfogultságára. A szakértő előzetes álláspontja volt, hogy a közveszélyt robbanás vagy robbantás okozta, majd ezt a szakvéleményében már elvetette.

A szakértő kizárásának szabályaiban az 1973. évi Be. előtt tűnhetett úgy, hogy abban tükröződött valamiféle bíróhoz közelítés. Ezt azonban utaló jellegű szabályozási technikának tekintem, amiben az dominált, hogy – miként a bírónál – a szakértő függetlensége és pártatlansága feltétlenül biztosítandó értéknek számított. Ettől még a szakértő nem vált bíróvá.

1071 Fővárosi Ítélőtábla 5.Bf.56/2010/133. számú ítélete
1072 Győri Ítélőtábla Bpkf.404/2014/2. számú végzése

Véleményem szerint a lényeg az 1973. évi Be. alatt és után is változatlan: a szakértő semlegessége folytán – miként a bíró – „mindenkié”, nem állhat sem a vád, sem a védelem oldalára, ezért ha függetlensége és pártatlansága (objektivitása) kérdésessé válik, ki kell vonni a büntetőeljárásból. A kivonás eszköze pedig a kizárás.

Végül tekintsük át az 1973. évi, illetve az 1998. évi büntető eljárási törvények szerinti kizárási okokat:

1973. évi Be. kizárási ok	1998. évi Be. kizárási ok
aki az ügyben mint terhelt vagy védő, továbbá mint sértett, feljelentő vagy mint ezek képviselője vesz vagy vett részt, valamint a felsoroltak hozzátartozója [71. § (1) bekezdés a), 35. § (1) bekezdés a)]	aki az ügyben mint terhelt, védő, továbbá mint sértett, feljelentő vagy mint ezek képviselője vesz, vagy vett részt, valamint *ezek* hozzátartozója [103. § (1) bekezdés a)]
aki az ügyben mint a hatóság tagja járt el [71. § (1) bekezdés b)]	aki az ügyben mint bíró, ügyész vagy nyomozó hatóság tagja járt *vagy jár* el, ezek hozzátartozója [103. § (1) bekezdés b)]
-	*az ügyben eljárt vagy eljáró bírósággal, ügyészséggel, nyomozó hatósággal alkalmazotti vagy szolgálati viszonyban lévő személy [[103. § (1) bekezdés b) – 2007. január 1. - 2010. december 31.]*
-	*aki az ügyben tanúként vesz, vagy vett részt* [103. § (1) bekezdés c)]
a halottszemlénél vagy a boncolásnál az az orvos, aki a meghalt személyt közvetlenül halála előtt gyógykezelte [71. § (1) bekezdés c)]	*a halál oka és körülményei vizsgálatánál, továbbá a kihantolásnál* az az orvos, aki a meghalt személyt közvetlenül a halála előtt gyógykezelte, *illetve* *aki megállapította a halál beálltát* [103. § (1) bekezdés d)]
a szakértői intézmény állandó szakértője, ha a 35. § (1) bekezdésének *a)* pontjában meghatározott kizáró ok az intézmény vezetőjére áll fenn [71. § (1) bekezdés d)]	a szakértői intézmény *és a szervezet* szakértője, *valamint a szakértői testület tagja*, ha az *a)* pontban meghatározott kizáró ok a szakértői intézmény, *a szervezet vagy a szakértői testület* vezetőjével szemben áll fenn [103. § (1) bekezdés e)]
a szakvélemény felülvizsgálatánál az a szakértő, aki a véleményt adta [71. § (1) bekezdés e)]	-
-	*a gazdasági társaság tagja, ha az a) pontban meghatározott kizáró ok a gazdasági társaság vezetőjével, vezető tisztségviselőjével szemben áll fenn, illetve, aki olyan gazdasági társaság tagja vagy alkalmazottja, amelynek tagja vagy alkalmazottja az ügyben már korábban eljárt* [103. § (1) bekezdés f) – 2006. január 1-től]
-	*akit az ügyben szaktanácsadóként vettek igénybe* [103. § (1) bekezdés g)]
akitől az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható [71. § (1) bekezdés a); 35. § (1) bekezdés c)]	akitől elfogulatlan *szakvélemény* egyéb okból nem várható [103. § (1) bekezdés h)]

VII. 3. A szakértői testületekre vonatkozó szabályozás

A szakértői testületek tagjaira is vonatkoznak az általános kizárási okok, amelyek nem teszik lehetővé, hogy részt vegyenek az eseti bizottság elé kerülő ügyek intézésében és tárgyalásában. Ezt

az igazságügyi szakértői testületek szervezetéről és működéséről szóló IRM rendelet[1073] úgy mondja ki, hogy ebből az kizárt, akire az adott ügyben az eljárási törvényekben és az igazságügyi szakértőkre vonatkozó jogszabályokban meghatározott kizáró ok áll fenn.

Az előbbi jogszabályhely b) pontja szerint kizárt az is, aki olyan gazdasági társaság, szakértői intézmény vagy egyéb állami szerv, intézmény, szervezet tagja vagy alkalmazottja, amely az adott ügyben félként vagy hatóságként vesz vagy vett részt, a c) pont alapján kizárt, aki az adott ügyben korábban már szakvéleményt adott.

Az utóbbi ok – mivel a testület már nem végez felülvéleményezést – azt jelenti, hogy ha (1) a testület megbízás alapján ad szakvéleményt, és akár kirendelés, akár megbízás alapján már más is adott az ügyben szakvéleményt; (2) más szakértőként kerül kirendelésre[1074] akkor nem járhat el a testület azon tagja, aki az ügyben korábban már szakvéleményt terjesztett elő.

A 33/2007. (VI.22.) IRM rendelet[1075] külön nem mondja ki, de értelemszerű, hogy nem eshet kizárási ok alá a testületet az egyes ügyekben – idézésre, meghallgatáson – képviselő eseti bizottsági elnök vagy az eseti bizottság általa kijelölt tagja

A kizárási ok fennállását az érintett a testület elnökének köteles bejelenteni, aki hivatalból köteles biztosítani, hogy kizárt szakértő ne vehessen részt a szakvélemény megalkotásában[1076]. A bejelentés címzettje tehát nem a hatóság, miként az a büntetőeljárási törvényben, illetőleg a 2016. évi szakértői törvényben a szakértői társaság (intézmény, intézet, szervezet) alkalmazottjára elő van írva. Ez azonban következik a testületi (konkrétan eseti bizottsági) működésből, vagyis abból, hogy kollektíve ad szakvéleményt. Az viszont, hogy az érintettnek a bejelentést a testület elnökéhez kell megtenni, szerintem nem írja felül a büntetőeljárási törvényt, s ezért: mindenki másnak a bírósághoz (ügyészhez, nyomozó hatósághoz) kell fordulnia a kizárási indítványával.

VII. 4. Az indítványozók köre

A 1998. évi Be. büntetőeljárási törvény nem határozza meg, hogy ki indítványozhatja a szakértő kizárását. Előrebocsátom, lehetne akár azzal is érvelni, hogy ha nincs nevesített indítványozási jog a szakértő kizárására, akkor a szakértő kizárása nem is létező jogintézmény, de ezt gyenge, és

1073 az igazságügyi szakértői testületek szervezetéről és működéséről szóló 3/2007. (VI.22.) IRM rendelet 17. § (1) bekezdés a) pont

1074 1998. évi Be. 111. § (1) bekezdés] vagy (3) az addigi szakvélemények eltérése miatt „harmadik", pontosabban további más szakértőként rendelik ki [Be. 111. § (5) bekezdés]

1075 33/2007. (VI.22.) IRM rendelet 14. § (3) bekezdés

1076 33/2007. (VI.22.) IRM rendelet 17. § (2) bekezdés

merőben formális érvnek érzem.

A Holé Katalin és Kadlót Erzsébet szerkesztésében kiadott kommentár óvatos megfogalmazása szerint elfogultságra hivatkozhatnak az eljárás résztvevői, de észlelheti azt a hatóság is[1077] A Belegi József szerkesztette kommentár is meglehetősen óvatos, szerinte a szakértő elfogultságára az eljárás résztvevői - kifogásként – hivatkozhatnak.[1078] Ennek alapján felmerül, hogy ezen állítások értelmében a szakértő kizárását az eljárás bármely résztvevője indítványozhatja-e, az 1998. évi büntetőeljárási törvény tételesen nem jelöli meg a szakértő kizárásának indítványozására jogosultakat. Ebből – máris úgy tűnik – kézenfekvő módon következhet, hogy a kizárásnak helye van mind hivatalból, mind – mivel indítványhoz nem kötött – a kizárásra jogosult eljárásának kezdeményezésére, mégpedig „bárki" által. Ha így van, akkor „senki" kezdeményezése el nem utasítható, azaz „bárki" kezdeményezése érdemben bírálandó el.

Arról már volt szó, hogy a szakértő kirendeléséről a kirendelő tájékoztatni köteles a terheltet, a védőt, a sértettet és - ha a szakértőt a bíróság rendelte ki - az ügyészt [Be. 102. § (3) bekezdés]. Amennyiben elfogadjuk, hogy a tájékoztatás rendeltetése a szakértő kizárása indítványozhatóságának (mielőbbi, hiszen követheti a szakvélemény előterjesztését is) gyakorolhatósága, akkor nem alap nélkül állíthatom: a terhelt, a védő, a sértett és az ügyész bizonyosan jogosult indítványozni a szakértő kizárását.

A 1998. évi Be. büntetőeljárási törvény a bíró [Be. 23. § (2) bekezdés], az ügyész [Be. 32. § (2) bekezdés] és a nyomozó hatóság tagja [Be. 40. § visszautalása a Be. 32. § (2) bekezdésre] ellen kizárási ok bejelentésére feljogosítja az ügyészt, a terheltet, a védőt, a sértettet, a magánvádlót, a pótmagánvádlót, a magánfelet, valamint ezek képviselőit. Ez megfelelésben is áll az ügyész [Be. 28. § (7) bekezdés 3. mondat], a terhelt [Be. 43. § (2) bekezdés d) pont], a védő [Be. 50. § (3) bekezdés], a sértett [Be. 51. § (2) bekezdés b) pont], és sértettként a magánvádló [Be. 52. § (1) bekezdés], a pótmagánvádló [Be. 53. § (1) bekezdés], a magánfél [Be. 54. § (1) bekezdés], illetőleg a sértettet, a magánvádlót, a pótmagánvádlót és a magánfelet képviselő [56. § (1) bekezdés] korlátozás nélkül meghatározott indítványozási jogával. Mindebből arra következtetek, hogy akinek korlátozás nélküli indítványozási joga van, az nemcsak a bíró, az ügyész és a nyomozó hatóság tagjának kizárására, hanem a szakértő kizárására is tehet indítványt. Ezáltal elejthető egy olyan lehetséges ellenérv is, hogy akinek nincs tételesen meghatározott indítványozási joga a szakértő

1077 Dr. HOLÉ Katalin és Dr. KADLÓT Erzsébet szerk.: i.m.: II. kötet 394. oldal
1078 Dr. BELEGI József szerk. i.m.: 2. pótlás 2015. július 1., Be. 103. § 1. pont

kizárására, az csakis kezdeményezheti (kérelmezheti) a szakértő kiiktatását az arra jogosultnál, ami azonban fából vaskarika, azaz nem oldja meg a kérdést.

A tárgyaláson részt vevők indítvány tételére jogosultak, ha e törvény eltérően nem rendelkezik (Be. A 243. §). Eltérő rendelkezésnek mutatkozik, hogy a büntetőeljárási törvény a bírósági eljárásban az ügyészt, a vádlottat, a védőt és a sértettet nevesíti, mint akik a tárgyalás megkezdése előtt indítványozhatják a tanács elnöke, tagja, illetve a jegyzőkönyvvezető kizárását [Be. 283. § (1) bekezdés b) pont], továbbá a vádlottat, a védőt és a sértettet jelöli meg, mint akik a tárgyalás megkezdése előtt az ügyész kizárását indítványozhatják [Be. 283. § (2) bekezdés]. Az arra általános szabállyal jogosultak indítványozási felhatalmazottságának csorbítatlanságára tekintettel sem a tárgyalás megkezdése előtt, sem a tárgyalás megkezdése után nem látom elzárhatónak sértettként a magánvádlót, a pótmagánvádlót, a magánfelet, továbbá a sértett, a magánvádló, a pótmagánvádló és a magánfél képviselőjét a kizárás szorgalmazásából. Az indítványozásra jogosultak széles köre ahhoz szükséges, hogy feltétlenül sor kerülhessen a kizárási ok alá eső, de erről hallgató szakértő kizárására.

A 1998. évi Be. büntetőeljárási törvény külön nem említi az egyéb érdekeltet, aki pedig az őt érintő körben ugyancsak rendelkezik indítványtételi joggal [Be. 55. § (1) bekezdés], és ezért –amennyiben az őt érintő körön belül marad[1079] – nem találom őt és képviselőjét olyan személynek, akinek ne lenne lehetősége (a bíró, az ügyész, a nyomozó hatóság tagja és) a szakértő kizárását indítványozni. Ha pedig az egyéb érdekelt az indítványával kilép az őt érintő körből,[1080] a kizárás tárgyában döntésre jogosultnak ebben az esetben is döntenie kell.

Feltétlenül szükséges utalni Erdei Árpád álláspontjára, aki a kizárás indítványozására jogosultak közé sorolja – sértetti minőségében – a magánvádlót, a pótmagánvádlót és a magánfelet, valamint helyettük a képviselőjüket.[1081] Ezzel maradéktalanul egyetértek. Az előzőekben kizárólagosan a magánvádló, a pótmagánvádló és a magánfél külön-külön nevesített indítványozási joga miatt nem emeltem ki a közös gyökerű sértetti pozíciót.

Az Alkotmánybíróság – az előadó alkotmánybíró Erdei Árpád volt – az 1271/B/1997. AB

1079 Például a kereskedelmi forgalmon kívül, ellenérték fejében szerzett dolog birtokosa, akitől lefoglalták a vád szerint jogtalanul eltulajdonított dolgot, és annak kiadására igényt tart.

1080 Például a kereskedelmi forgalmon kívül, ellenérték fejében szerzett dolog birtokosa, akitől lefoglalták a vád szerint jogtalanul eltulajdonított dolgot, és annak kiadására igényt tart, a terhelt kóros elmeállapotának tisztázására kirendelt szakértő kizárását „indítványozza”.

1081 ERDEI Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában, i.m.: 256. oldal

határozatának 1. pontjában elutasította a Be. 102. § (3) bekezdése alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítványt. Az Alkotmánybíróság az indokolás IV.2.1. pontjában – mivel az indítványozó szerint az egyéb érdekeltet és képviselőjét is értesíteni kell, és ezért támadta az értesítés törvényhelyét – kimondta, nem sérti a jogorvoslathoz való jogot az, hogy a szakértő kirendeléséről, intézmény vagy szakértői intézet vagy szakértői testület kirendelésekor pedig az eljáró szakértő személyéről csak a terheltet, a védőt és a sértettet kell értesíteni [Be. 102. § (3) bekezdés]. Az Alkotmánybíróság is elsődlegesen abból vezetette le az indítványozásra jogosultak körét, hogy kik az értesítés címzettjei, továbbá a sértetti pozíció folytán jelölte meg ezek között a magánvádlót és a magánfelet.

Az Alkotmánybíróság a megjelölt határozatában az egyéb érdekelt indítványozási jogát elismerte. Lényegében olyan megkülönböztetés tett, hogy a Be. 55. § (2) bekezdésének esetében[1082] az egyéb érdekelt jogaira a sértett jogai irányadók, s ezért a szakértő kirendeléséről őt, illetőleg képviselőjét értesíteni kell. „Egyéb esetekben a jogorvoslathoz való jogból nem következik, hogy az egyéb érdekelt értesítését mérlegelés nélküli hatósági kötelezettségként kellene előírni; annak szükségességét esetenként kell megítélni. Amennyiben a szakértő kirendelése olyan kérdésben történik, amely érinti az egyéb érdekelt eljárási jogait, úgy az értesítése a Be. 169. § (1) és (4) bekezdése alapján, illetve képviselőjének értesítése a Be. 70. § (3) bekezdés alapján történik.”

Az egyéb érdekelt indítványozási jogának elismerésével egyetértek, de azzal már nem, hogy – a nem kétséges Be. 55. § (2) bekezdése szerinti helyzeten túl – az értesítés szükségességének esetenkénti megítélésétől függ az egyéb érdekelt indítványozási joga, amit változatlanul az általános indítványozási jogából tartok levezethetőnek és az őt érintő körön belül látom korlátozhatatlannak.[1083]

Erdei Árpád megállapítása szerint: „Némely magánszemélyek eljárási képességét a hatóságok tagjainak kizárására emlékeztető szabályok befolyásolják. Így a *védő* olyan okok miatt, amelyek kétségbe vonhatóvá teszik, hogy a terhelt és az eljárás érdekeivel a működése összeegyeztethető, kizárható az eljárásból. A *szakértő*, illetőleg a *tolmács* kizárására a tárgyilagos működésüket kétségessé tevő okok adnak alapot.”[1084]

1082 1998. évi Be. 55. § (2) Ha az eljárás olyan bűncselekmény miatt folyik, amellyel kapcsolatban elkobzásnak, illetve vagyonelkobzásnak van helye, annak az egyéb érdekeltnek a jogaira, aki az elkobozható, illetőleg az olyan dolog tulajdonosa, amelyre vagyonelkobzás rendelhető el, a sértett jogai [51. § (2) bekezdés] az irányadók.

1083 Például ha az egyéb érdekelt birtokából lefoglalt, vélhetően az elkövető által az elkövetéskor viselt és ezért szakértői vizsgálat alá eső ruhanemű vagy lábbeli kiadását egyaránt sajátjuknak mondva az egyéb érdekelt és a terhelt egyaránt magának kéri.

1084 ERDEI Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában, i.m.:258. oldal

A szakértő (tolmács) kizárását érintően az 1998. évi büntetőeljárási törvény két törvényhelye bírt alakító jelentőséggel: egyrészt az, hogy a szakértő köteles a vele szemben felmerült kizárási okot bejelenteni[1085] (és ugyanígy: 2016. évi szakértői törvény[1086]), másrészt az, hogy a szakértő kizárásáról az eljáró hatóság határoz[1087](és hasonlóan: 2016. évi szakértői törvény[1088]).

Bár a szakértő kizárásának indítványozhatósága és/vagy a kizárásra jogosult döntési jogkörének hivatalból származtathatósága kifogásolható módon külön nem szabályozott; hallgatólagosan, de általánosan elfogadott, miszerint mindössze e két törvényhely, mint alakító tényezők egybevetésével nem állítható, hogy a kizárás tárgyában határozni csak akkor kell, ha a kizárási okot magával szemben a szakértő jelenti be – ilyen álláspontról nincs is tudomásom.

VII. 5. Egyes további részletszabályok

Az előzőekben megjelöltem, hogy a szakértők nevét közölni kell a felekkel (1896. évi Bp.); a szakértő kirendeléséről – a kirendelt nevének közlésével – a feleket értesíteni kell (1951. évi Bp.); a magánvádló, a terhelt, a védő, a magánfél és a bírósági eljárás során az ügyész értesítendő a szakértő kirendeléséről az eljáró szakértő nevének közlésével (1962. évi Be.); a szakértő kirendeléséről, illetőleg szakértői intézmény kirendeléséről értesítendő a terhelt, a védő és a vádirat benyújtása után az ügyész (1973. évi Be.); a szakértő kirendeléséről a kirendelő határozat keltétől számított nyolc napon belül a kirendelő tájékoztatja a terheltet, a védőt, a sértettet, és - ha a szakértőt a bíróság rendelte ki - az ügyészt (1998. évi Be.). A szakértő kirendeléséről a kirendelő határozat keltétől számított nyolc napon belül a kirendelő tájékoztatja a terheltet, a védőt, a sértettet, és - ha a szakértőt a bíróság rendelte ki - az ügyészt. A tájékoztatás mindenkori, a törvényben meg nem fogalmazott, de értelemszerű rendeltetése, hogy annak címzettje a szakértő személyét megismerve a szakértő kizárása indítványozhatóságának a helyzetébe kerülhessen.

Az 1998. évi Be. 102. §-ának (4) bekezdése[1089] a szakértői szerv (nem természetes személy) kirendelése esetén megkettőzi a tájékoztatás menetét, előbb a szakértői szerv vezetője a kirendelőt tájékoztatja az eljáró szakértő személyéről, majd erről a kirendelő ugyanazokat, akiket természetes

1085 1998. évi Be. 103. § (3) bekezdés

1086 Szaktv. 45. § (4) bekezdés

1087 1998. évi Be. 103. § (4) bekezdés

1088 Szaktv. 42. § (4) bekezdés b) pont 2. fordulat

1089 1998. évi Be.102. § (4) bekezdés: A gazdasági társaság, a szakértői intézmény, a szervezet, illetve a szakértői testület vezetője a kirendelő határozat kézbesítésétől számított nyolc napon belül tájékoztatja a kirendelőt az eljáró szakértő személyéről. E közlés kézbesítésétől számított nyolc napon belül a kirendelő tájékoztatja a (3) bekezdésben írt személyeket és szerveket a tájékoztatás tartalmáról.

személy kirendelésekor a (3) bekezdés szerint szükséges.

Ezt a nehézkességet ki lehetne iktatni azzal, ha maga a szakértői szerv vezetője adhatna tájékoztatást az érintettek és egyidejűleg a kirendelő részére. A jogalkalmazói gyakorlat számára ez azért nem jelent gondot, mert van olyan bíró, aki a szakértői szerv szóban forgó tájékoztatásával sohasem találkozott.

A 2016. évi szakértői törvény[1090] értelmében, ha – a szakértői szerv által kijelölt – igazságügyi szakértő a kizáró okot maga jelentette be vagy a kizáráshoz maga is hozzájárult, a szakértői társaság vezető tisztségviselője *a)* más igazságügyi szakértő kijelöléséről saját hatáskörében gondoskodik vagy *b)* kijelölhető igazságügyi szakértő hiányában a kirendelést visszautasítja. és erről a hatóságot haladéktalanul értesíti; a (4) bekezdés szerint pedig, ha a hatóság állapít meg az igazságügyi szakértőre nézve kizáró okot, a társaság vezető tisztségviselője a (3) bekezdésben meghatározottak szerint jár el. A 2016. évi szakértői törvény a szakértői intézményre – leszámítva a kijelölhető igazságügyi szakértő hiányában a kirendelés visszautasítását[1091] – azonos szabályozást ad, míg a szakértői intézetre, a szakértői testületre és a szakértői szervezetre nézve ilyen szabályok nincsenek. Ez kifogásolható ugyan, de mégis elképzelhetetlennek tartom, hogy a szakértői társaságra vonatkozóan megállapított szabályok ne azonos módon legyenek alkalmazandóak valamennyi szakértői szervnél. Mivel az eljáró szakértő kijelölésének joga valamennyi szakértői szerv vezetőjét megilleti, abból – a részben vagy egészében hiányzó rendezés ellenére – értelemszerűen következik, hogy a kizárással kapcsolatos teendőik is azonosak.

A 2016. évi szakértői törvény tehát elkülöníti, hogy mi tartozik a szakértői szerv vezetőjének „saját hatáskörébe", és mi tartozik a hatóság hatáskörébe. A szakértői szerv vezetője nem eldönti a kérdést, mert az nem igényel döntést, hogy a szakértő magával szemben kizárási okot jelent be, illetőleg elismeri a más által bejelentett kizárási ok fennállását. A szakértői szerv vezetője igazgatási szerepében eljárva egyszerűen levonja az előállt helyzet következményét. A hatóság pedig abban dönt, ami nem tartozik a szakértői szerv vezetőjének hatáskörébe. Az egyoldalú szabályozás mégis kifogásolható. A büntetőeljárási törvény értelmében a vádemelés előtt a nyomozó hatóság és az ügyész, majd a vád benyújtását követően a bíró a szakértő kizárásáról dönt. Arra nézve nincs büntetőeljárási külön szabály, hogy a kizárás tekintetében eltérő szabályozást kell követni a nem természetes személy, vagyis szakértői szer kirendelése esetén. Ezért felvethető, hogy a megjelölt törvényhelyek helyesen úgy értendőek, hogy ha a bíró (ügyész, nyomozó hatóság) a szakértő

1090 Szaktv. 28. §-ának (3) bekezdés
1091 Szaktv. 32. § (4)-(5) bekezdés

kizárásáról döntött, (és ha szükséges) akkor jelöl ki más szakértőt a szerv vezetője. Másként fogalmazva: a bírói (ügyészi, nyomozó hatósági) döntés nem „megállapítja a kizárási okot", hanem ennek következményét is levonva minden szakértőre érvényesülően – így a szakértői szervhez tartozó tekintetében is – kizárja a szakértőt az ügyből.

Ez egy lehetséges értelmezés. Ugyanakkor nem kétséges, hogy magából a 2016. évi szakértői törvényből nem lehet ezt levezetni. A későbbiekben erre még visszatérek.

VII. 6. A szakértő bejelentési kötelezettsége

A szakértő a vele szemben felmerült kizárási okot köteles a kirendelőnek[1092], nem természetes személy kirendelése esetén a szerv vezetője útján[1093] haladéktalanul bejelenteni. A 2016. évi szakértői törvény a bejelentést a hatóság felé írja elő, és a (igazságügyi) szakértő részére főszabályként öt napot ad ennek teljesítésére.[1094]A két törvény közül a specialitás miatt a büntetőeljárási törvényé az elsőbbség, így a haladéktalanság követelményének kell érvényesülnie, aminek nem mindig felelhet meg az öt nap, és a szakértő sem hivatkozhat a 2016. évi szakértői törvényre, miután vannak olyan helyzetek, amikor a haladéktalanság a szó legszorosabb értelmében értelmezendő (például a tárgyaláson megjelent szakértő részéről).

Ha a szakértő késedelmesen (vagy értelemszerűen: egyáltalán nem) teljesítette, annak büntetőeljárási következménye nincs, ami kifogásolható. Igazgatási következménye azonban van, mert – bár csak akkor, ha emiatt az eljárás elhúzódott vagy az indokolatlan költséget okozott – ennek tényét az eljárást folytató hatóság (ide értve a bírót is) jelenteni köteles, e tényt a szakértői névjegyzéket vezető hatóság a névjegyzékbe bejegyzi, és két éven belül két további hasonló tartalmú hatósági jelzéssel párosulva, a szakértő munkájának soron kívüli értékeléséhez vezethet.[1095]]

A szakértő a kirendelő, illetőleg az eljárást éppen folytató hatóság felé tartozik bejelenteni a

1092 1998. évi Be. 103. § (3) bekezdés 1. mondat, Be. 191. § (3) bekezdés 1. mondat

1093 1998. évi Be. 103. § (3) bekezdés 2. mondat, Be. 191. § (3) bekezdés 2. mondat

1094 Szaktv. 45. § (4) bekezdés a) pont

1095Szaktv. 55. § (1) A hatóság a névjegyzéket vezető hatóságnak – a bejelentés alapjául szolgáló tények és azok bizonyítékainak megjelölésével – bejelenti, ha (…) *c)* a 45. § (4) bekezdésében foglalt kötelességét határidőben nem teljesítette, emiatt az eljárás elhúzódott vagy az indokolatlan költséget okozott. (2) A hatóság az (1) bekezdés szerinti bejelentést a bejelentésre okot adó tény tudomására jutásától számított tizenöt napon belül köteles megtenni. (…) (3) A névjegyzéket vezető hatóság az (1) bekezdés *a)–c), e)* és *f)* pontja szerinti bejelentést a névjegyzékbe bejegyzi. Amennyiben az igazságügyi szakértő tevékenységével kapcsolatban két éven belül az (1) bekezdés *a)–c), e)* és *f)* pontja szerinti hatósági bejelentés három alkalommal érkezik, a névjegyzéket vezető hatóság az igazságügyi szakértő munkájának értékelését kezdeményezi a 18. § (2) bekezdése szerint a Kamara minőségbiztosítási bizottságánál.

személyére nézve fennálló kizárási okot. A 2016. évi szakértői törvény 28. §-ának (3) bekezdése – és 32. §-ának (4) bekezdése – esetén sincs másképpen, viszont a „Ha az igazságügyi szakértő a kizáró okot maga jelentette be vagy a kizáráshoz maga is hozzájárult, a társaság vezető tisztségviselője *a)* más igazságügyi szakértő kijelöléséről saját hatáskörében gondoskodik" szabályozás magyarázható úgy is, hogy a szerv vezetőjének hatáskörébe kerül a kérdés egyszerűsített elrendezése, vagyis ebben az esetben a hatóság nem hoz döntést a szakértő kizárása tárgyában. Emellett az egyszerűsítés szól, a büntetőeljárási törvény viszont azt rendeli, hogy a szakértő kizárásáról a bíróság (vádemelés előtt: ügyész, nyomozó hatóság) határoz, és nem utal a szakértői szerv vezetőjének részbeni saját hatáskörére.

A 2016. évi szakértői törvény szabályozása[1096] egyébként nem jelent újdonságot, így volt ez már a 2005. évi szakértői törvény 21. §-ának (3) bekezdésében – és 28. §-ának (3) bekezdésében – is.

Nem szabályozott, hogy amennyiben a szakértővel szemben kizárási okot jelentenek be, akkor a kizárás tárgyában való döntés meghozataláig a szakértő eljárhat-e az ügyben. A helyesen mérlegelő belátás,[1097] vagy józan ész[1098] alapján rapid módon nemleges válasz adható. Csakhogy ez az értelmezési parancs akkor alkalmazható, ha van szabály.

Ezért a kérdés közvetve a bíróra vonatkozó kizárási szabályok elemzésével válaszolható meg. A bíróval szemben bejelentett kizárási ok esetének implicite kiolvasható főszabálya a további eljárás tilalma. Ugyanis: ha a bíró maga (vagy őt érintően tanácsának elnöke) jelenti be a kizárási okot, akkor a további eljárása abszolúte tilalmazott[1099], míg ha más arra jogosult él a kizárási ok bejelentésével, a további eljárása relatíve, az ügydöntő határozat meghozatalában való részvételre korlátozottan ütközik tilalomba[1100] – eltekintve a büntetőeljárási törvényben meghatározott kivételektől [1101].

1096 Szaktv. 28. § (3) bekezdés a) pontj és 32. § (4) bekezdés

1097 WERBŐCZI István: Tripartitum, A dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve, latin-magyar kétnyelvű kiadás, Téka Könyvkiadó, Budapest, 1990, 51. oldal (Utánnyomása a Csiky Kálmán fordításában Tripartitum Opus Juris Conseuetudinarii Regni Hungariae, Magyarország szokásos jogának hármaskönyve címmel Budapesten 1894-ben kiadott műnek.) Bevezetés XIV. CZÍM „De hogy a biráskodás az igazságnak cselekvénye legyen, ahhoz (Tamás szerint), három kellék kivántatik. Először, hogy az igazságra való hajlandóságból származzék; másodszor, hogy a törvényszéket ülőnek biró tekintélyéből és joghatóságából; harmadszor, hogy a helyesen mérlegelő belátásból induljon ki és jöjjön létre". (Megjegyzés: más fordításban „az ész józan megfontolásának kifolyása legyen".)

1098 Magyarország Alaptörvénye *28. cikk* A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.

1099 1998. évi Be. 24. § (1) A bíró az ügyben a kizárási ok bejelentésétől kezdve nem járhat el, ha a kizárási okot maga vagy rá vonatkozóan a tanács elnöke jelenti be.

1100 1998. évi Be. 24. § (2) Az (1) bekezdésben foglaltakat kivéve a bíró a bejelentés elintézéséig az ügyben eljárhat, de az ügydöntő határozat meghozatalában nem vehet részt.

1101 1998. évi Be. 24. § (3) A (2) bekezdés szerinti korlátozás nem vonatkozik arra az esetre, ha a kizárási okot a 21. §

A szakértő tekintetében a kizárás szabályai azonban önállóak, hiszen nincs még utalás sem a bíró kizárására vonatkozó szabályok alkalmazhatóságára, s ilyen formán az ítélkezési gyakorlatban elfogadott argumentum a contrario[1102] értelmezési elv alapján nincs lehetőség más következtetésre jutni, mint arra, hogy a szakértőt érintő kizárási ok bárki általi bejelentésétől kezdve, a kizárás tárgyában való döntés meghozataláig a szakértő nem járhat el. Azaz a további eljárás tilalma a szakértőt érintően abszolút követelmény.

A kizárási ok bejelentésének elmulasztása, vagy késedelmes bejelentése büntetőeljárási szankciót nem von maga után, ez következik abból, hogy a büntetőeljárási törvény a szakértői kötelezettség megszegése körébe kizárólag a közreműködés vagy a véleménynyilvánítás – a megtagadás következményeire történt figyelmeztetés után történő – jogosulatlan megtagadását, továbbá a szakvélemény előterjesztésére rendelkezésre álló határidő önhibából elmulasztását sorolja[1103] - ettől még fegyelmi felelősségrevonásnak helye lehet.

Az ezen kívüli következménynélküliség törvényi következetlenség. A kifejezetten szabályozott kötelezettség megszegése nem maradhatna szankcionálatlanul. És nemcsak a szakértővel szembeni szankcionálás hiánya kifogásolható, hanem az is, hogy a büntetőeljárási törvény egyfelől – bár az előzőek szerint levezethetőnek látom – nem rendelkezik a kizárási ok bejelentésétől kezdődően a szakértői tevékenység folytathatóságának tilalmáról, másfelől arról is hallgat, hogy milyen következménnyel jár, ha a szakértő a kizárási ok bejelentése, illetőleg az arról történő tudomásszerzése ellenére mégis folytatja a tevékenységét.

A szabályozatlanság miatt óvatos megfontolást igényel erre megfelelni, merthogy a bíró tekintetében sincs szabályozva, milyen következménnyel jár, ha a bíró továbbra is eljár, amikor pedig nem járhatna el. Ezért úgy gondolom, hogy – miként a bírónál – a kizárás tárgyában való döntés függvénye a szakértő dacolása a kizárási ok bejelentési kötelezettségével szemben. Tehát: ha az arra jogosult a szakértőt utóbb kizárja az ügyből, akkor közömbössé válik a szakértői dacolás, legfeljebb a mulasztás megállapítására lehet szorítkozni; ha pedig utóbb nem kerül sor a szakértő kizárására, emiatt válik indifferenssé a szakértő dacolása, amit ugyancsak meg lehet állapítani, de egyéb következmény nélkül.

---

(1) bekezdés *e)* pontjára alapították. (4) A bíró a (2) bekezdésében meghatározott korlátozás nélkül járhat el, ha a bejelentő a kizárás megtagadása után, a 21. § (1) és (3) bekezdésének ugyanazon pontjára alapított, újabb bejelentést tesz a bíró kizárása iránt.

1102 Ellenkezőből következtetés.

1103 1998. évi Be. 113. § (1) -(2) bekezdés

A kizárási ok többféle forrásból juthat a kizárás tárgyában döntésre jogosult tudomására: bejelentheti a kizárás indítványozására jogosult, bejelentheti a szakértő, jelezheti bárki más, ideértve nem természetes személy kirendelése esetén a szerv vezetőjét is, és észlelheti a bíró (ügyész, nyomozó). Önmagában a forrásnak nincs jelentősége, mert amennyiben a kizárási ok a kizárás tárgyában döntésre jogosult tudomására jut, köteles dönteni.

Az előzőekben mindössze futólagosan jegyeztem meg, hogy a szakértő „mondvacsinált" elfogultsági bejelentéssel élve nem vonhatja ki magát a közreműködés alól – ezt meg kell magyarázni. Főként azért, mert azt is állítottam, hogy ha a szakértő magával szemben bármely okból, így akár elfogultságra hivatkozva, kizárási okot jelent be, akkor a kizárás tárgyában hozandó döntésig nem járhat el. Ennél is tovább menve, kényszerűen meg kell állapítanom még, hogy a szakértő még mondvacsinált elfogultsági bejelentéssel élve is kivonhatja magát a kirendelésben meghatározott feladatának ellátása alól. Egyszerűen azért van ez így, mert aki magát olyannak jelentette ki, akitől elfogulatlan szakvélemény adása nem várható, – ahogy a törvénykezést gyakorlók mondják – magát zárja ki az ügyből, és a kizárás tárgyában hozandó döntés valójában deklaratív jellegű lehet, tekintet nélkül a határozat megfogalmazásra, tudniillik arra, hogy formálisan ekkor is csak kizáró rendelkezés hozható. A büntetőeljárási törvény a kizárás vagy a kizárás megtagadása kétféle döntési variációját teszi lehető, s ezért helytelen a „megállapítja, hogy kizárt" – az ítélkezési gyakorlatban egy ideig alkalmazott – megfogalmazású megoldás.

A szakértő kapcsán a tanúval és a bíróval való örökzöld összevetéssel élve, a tanú kapcsán – kizárhatósága nem lévén – ez fogalmi képtelenség, a bíró kapcsán már nagyonis lehetséges, mi több szükséges.

Az Alkotmánybíróság - már említett . a 17/2001. (VI.1.) AB határozatának 1. pontjában megállapította, hogy az 1973. évi I. törvény 35. § (1) bekezdésének *c)* pontja alkalmazásánál alkotmányos követelmény, hogy az a bíró, aki a vele szemben fennálló kizárási okot maga jelenti be, a bejelentés megtétele után az ügyben nem járhat el. Ebben az ügyben egy bíró kifogásolta, hogy az 1998. évi Be. 37. § (1) bekezdésének olyan értelmezése is lehetséges, miszerint a másodfokú bíróság felülbírálhatja az eljáró bíró elfogultsági bejelentését, és kötelezheti a bírót - nyilvánvaló elfogultsága ellenére - az adott ügy folytatására. Az Alkotmánybíróság elsőbbséget engedett a bíró önmagával szemben bejelentett kizárási ok feltétlen akceptálásának: „ha maga az eljáró személy jelenti be elfogultságát. Ezen bejelentés attól függetlenül nem hagy semmi kétséget az elfogultság

fennállása felől, hogy a külső megítélő az elfogultság szubjektíve fennálló okát objektíve reálisnak tekintené-e. Itt tehát a bíró - előzetesen - maga mérlegeli, hogy a közte és az eljárás bármely résztvevője között fennálló kapcsolat elfogulttá teszi-e, avagy ki tudja zárni annak hatását az ítélkezési tevékenysége során."[1104] Az Alkotmánybíróság szerint az 1973. évi Be. hatálya alatt „A gyakorlatban is következetesen az a felfogás él, hogy a kizárás iránti bejelentés elintézése során a kizáró ok alaposságát minden esetben és attól függetlenül vizsgálni kell, hogy ki volt a bejelentő: maga az érintett vagy a büntetőeljárásban részt vevő más személy. Világosan kiderül mindez a szakirodalomból, a különböző kommentárokból, az egyes büntető-eljárási kódexekhez kapcsolódó gyakorlatból. Az általános felfogás szerint a vizsgálat részben azért szükséges, hogy a bejelentő ne használhassa visszaélésszerűen (az eljárás elhúzása, nyomásgyakorlás a bíróra stb.) a kizárás intézményét, részben pedig azért, hogy a bíró ne háríthassa el azon ügyek elbírálását, amelyekben az intézkedést kényelmetlennek tartja."[1105] Ugyanakkor: „A kizárás intézményének alapvető rendeltetését kérdőjelezhetné meg azonban a Be. idevonatkozó szabályának olyan értelmezése, amelynek következtében a bíróság elfogultságot bejelentő tagja bejelentésének „elintézése" abban is állhat, hogy az elfogultsága hiányának megállapítására kerül sor. Ez a felfogás azt eredményezhetné, hogy a bíró belső meggyőződése ellenére is köteles lenne egy adott ügyben eljárni. Az ilyen értelmezés szembeszökően sértené a pártatlansággal kapcsolatos, már említett követelményt, miszerint el kell kerülni minden olyan helyzetet, amely jogos kétséget kelt a bíró pártatlansága tekintetében. Annak megengedése, hogy az elfogultságát bejelentő bíró bejelentését más (a bíróság elnöke vagy a bíróság másik tanácsa) felülbírálja és a bírót az ügy további intézésére utasítsa, azon elv ellen hatna, hogy a bírónak nem csak pártatlannak kell lennie, hanem pártatlannak is kell látszania."[1106]

Az Alkotmánybíróság észlelte a helyzetben rejlő fonákságot is és úgy ítélte meg, hogy „az esetleges bírói visszaélés elintézési módja egyetlen konkrét ügyben sem lehet a kizárás megtagadása; az egy külön eljárás keretében fegyelmi következményeket vonhat maga után. Az adott ügyben a bejelentés alaposság nem képezheti mérlegelés tárgyát a kizárásról való döntés során: azt a bírót, aki maga kéri a kizárását, az ügy további intézéséből feltétlenül ki kell zárni. A bejelentés puszta ténye ugyanis a pártatlanság látszatát megszünteti, hiszen az eljárás szereplői számára ezután igen kétségessé válik, hogy valóban elfogulatlan, pártatlan-e az eljáró bíró. A bíró személyi hitelének

1104 17/2001. (VI.1.) AB határozat Indokolás III.2.
1105 17/2001. (VI.1.) AB határozat Indokolás III.2.
1106 17/2001. (VI.1.) AB határozat Indokolás III.3.

megkérdőjelezhetősége a bíróság további, formailag és tartalmilag kifogástalan működése esetén is a bíróság végső döntésének értékét, elfogadottságát teheti vitathatóvá." (Indokolás III.3.) „Az Alkotmánybíróság (…) a lelkiismereti szabadság jogát a személyiség integritásához való olyan jogként értelmezte, amelynek tartalma szerint „az állam nem kényszeríthet senkit olyan helyzetbe, amely meghasonlásba vinné önmagával"[1107] Az Alkotmánybíróság végül utalt arra is, hogy – az akkor már kihirdetett, és még nem hatályos – „büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (…) 24. § (1) bekezdése eleve kimondja, hogy: <A bíró az ügyben nem járhat el, ha a kizárási okot maga vagy rá vonatkozóan a tanács elnöke jelenti be.>"

Értelmetlen elhallgatni, hogy a gyakorlatban ismert egy-egy önkényesnek tekinthető bírói ügy-elhárítás, melynek eszköze az elfogultságra hivatkozó kizárási ok kreálása. Állította már például kisvárosban szolgáló bíró, hogy tőle az ügy elfogulatlan elbírálása nem várható, mert vele egy utcában lakik a terhelt; vagy vele egy városban szolgál rendőrként a terhelt, akihez „munkakapcsolat" fűzi, vagy fűzheti, mert bármikor végezhet hozzá történő elővezetést; elfogult, mert korábban vele szemben jelentett be elfogultságot a terhelt, és így tovább.

Amit a bírót érintően leírtam, az minden további nélkül vonatkozik a szakértőre is. Sőt lehetséges, hogy már a 2005. évi szakértői törvény megalkotóját is a 17/2001. (VI.1.) AB határozat orientálta, bár ez a törvényjavaslat indokolásából nem derül ki, és az e részében azonosan szabályozó 2016. évi szakértői törvény javaslata sem rá indokot.

Egyébként szakértő részéről az elfogulatlan szakvélemény adásának elvárhatatlanságát állító, egyáltalán bármiféle önmagával szemben fennálló kizárási ok bejelentéssel magam sohasem találkoztam. A szakértő esetleges mondvacsinált ügy-elhárításának – miként a bírónál – ugyancsak a fegyelmi felelősségre vonhatóság lehet az ellenszere, mert az a tevékenységére vonatkozó – ide nem értve az igazságügyi szakértők etikai kódexét – rendelkezések megszegéseként értékelhető[1108]

Sokkal érdekesebbé válik ez a kizárási ok a bíró oldaláról megközelítve. Perrendszerű ismeretem híján mindössze jelzem, nem zárható ki az a helyzet, amikor a bíró állítja, hogy a szakértő elfogult, vagy annak látszik. Ez a helyzet mintegy ellentettje, megfordítottja annak, mint amivel az Alkotmánybíróság foglalkozott egy határozatában[1109]. Nyilvánvalóan számolni kell egy olyan lehetőséggel, hogy a bíró tévesen ítéli meg a szakértőnek a bíró számára elfogultságnak imponáló

1107 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, ABH 1991, 258, 271.; 4/1993. (II. 12.) AB határozat, ABH 1993, 48, 51.; 14/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 83, 87.

1108 Szaktv. 93. § (1) bekezdés

1109 17/2001. (VI.1.) AB határozat

ténykedését, megnyilvánulásait, egyoldalúnak, pártosnak tűnő beállítását, s amellett kifejtett érvelését, és erre alapozva az elfogultságát el nem ismerő szakértő kizárásáról dönt. Mivel pedig a bírói megítélés lehet téves, újfent úgy látom, hogy a bírói döntés – az ügydöntő határozattól elkülönülő – közbenső felülbírálatot igényel.

VII. 7. A bíróság gyakorlata a kizárás tárgyában

A szakértő meghallgatása során, a szakvélemény szóbeli előadása előtt tisztázni kell, hogy nincs-e vele szemben kizáró ok[1110]A Szegedi Ítélőtábla egy végzésében[1111] megállapította, hogy eljárási szabályt sértett az elsőfokú bíróság, amikor ezt a kötelezettségét elmulasztotta. Az ítélőtábla mindössze megállapította a mulasztás tényét, ugyanis a kirendelését követően ilyen körülményre vonatkozó bejelentést a szakértő nem tett, illetve kizáró ok fennállására más adat sem merült fel. Az ítélőtábla helyesen foglalkozott a kizárási okra irányuló tisztázási kötelezettséggel. Ez elsődlegesen abból a helyzetből adódóan szükséges, hogy előfordulhat, miszerint a szakértő meghallgatásáig a szakértő kizárásának indítványozására jogosultak valamelyike vagy akár egyike sem találkozott a szakértővel, a találkozás pedig megteremti a kölcsönös beazonosíthatóság lehetőségét, amihez a név ismerete önmagában gyakorta elégtelen.

Az 1998. évi Be. alapján a 83-84. § rendelkezései a szakértőre értelemszerűen irányadók.[1112] Ezek a rendelkezések a tanúra vonatkoznak, ezek között szerepel az, hogy a tanú vallomástételének akadályát figyelembe kell venni, ha az akár a bűncselekmény elkövetésekor állt fenn, akár a kihallgatáskor áll fenn.[1113]

Ez a szakértőre nézve azt jelenti, hogy az eljárását kizáró okot figyelembe kell venni, ha az akár a bűncselekmény elkövetésekor állt fenn, akár a közreműködésekor – értve alatta a kirendeléstől a szakvélemény előterjesztéséig, illetőleg a szakértő esetleges meghallgatásáig tartó időszakot – áll fenn. Ennélfogva egyetértek Székely Jánossal, hogy aki szerint a később keletkező elfogultság már nem érinti a teljesített szakértői tevékenységet, ugyanakkor az általa felhozott példa mégsem szerencsés. Székely János szerint ugyanis „Így például ismeretlen tettes ellen folytatott eljárás szakértőjének a munkáját nem lehet utólag azon a címen kifogásolni, hogy a tettes a szakértő egyik hozzátartozójának személyében vált ismertté, ha erről a szakértőnek a tevékenysége során tudomása

1110 1998. évi Be. 110. § (1) bekezdés 1. mondat 2. fordulat, 298. § (1) bekezdés, Be. 196. § (2) bekezdés 1. mondat
1111 Szegedi Ítélőtábla Bf.II.570/2014/4. számú végzése
1112 1998. évi Be. 103. § (5) bekezdés
1113 1998. évi Be. 83. § (1) bekezdés 1. mondat

nem volt."[1114] Az ismeretlen elkövető ugyan nem terhelt, de a hozzátartozói viszony objektíve nem láttatja a szakértő helyzetét olyannak, amelyben tőle elfogulatlan szakvélemény adására lehetne számítani, ezért én nem a szakértő tudomásából indulnék ki - a szakértő kizárását látnám a megnyugtató megoldásnak.

A Pécsi Ítélőtábla egy ítéletében[1115] – az IH 2008.91. szám alatt közzétett döntésre utalással – kifejtette, hogy a szakértői páros kizárási ok alá nem esett tagja meghallgatható, és ha nem módosít a közös szakvéleményükön, az felhasználható. (Az IH 2008.91. számú és az azonos tartalmú IH 2009.2. számú döntéssel már foglalkoztam, ezek a döntések azonban arra az esetre vonatkoznak, amikor két-szakértős szakvélemény kapcsán a bíróság csak az egyik szakértőt hallgatja meg.)

Az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának már ismertetett indokolása különbséget tett oszthatóság („mindenik egymással tartalmilag össze nem függő mozzanatra adott leletet, illetve véleményt") és oszthatatlanság („mindkét szakértő véleménye egyazon mozzanatra vonatkozik") között, és oszthatóság esetében úgy látta, hogy a kizárási ok alá nem eső szakértő vélemény semmisnek nem tekinthető, míg oszthatatlanág esetében a kizárási ok alá nem eső szakértő véleménye is semmis.

A törvényjavaslat álláspontjából nem lett törvény, aminek az oka közömbös, álláspontja azonban sántít, s talán éppen ezért maradt törvényi akceptálás nélkül.

Az 1896. évi Bp-től kezdve minden büntető perrendtartási/büntetőeljárási törvény ugyanazon kérdésre rendeli el a két szakértő alkalmazását, és a két szakértőnek a kirendelése nyilvánvalóan egyetlen vélemény adására szól. Hangsúlyosan ebből, nem pedig abból kell megítélni a felmerült kérdést, hogy a két szakértő az esetlegesen elkülöníthető vizsgálatot együttesen végezte-e, hiszen maga a vélemény szükségképpen egy és oszthatatlan, mit sem számít, hogy azt „fizikailag" melyikük fogalmazta szakvéleménnyé. Mindezekre figyelemmel határozott álláspontom szerint, ha eleve két szakértőt rendeltek ki ugyanazon kérdés megválaszolására, akkor az egyik szakértő kizárása folytán a szakvélemény egészében felhasználhatatlanná válik. Amennyiben a kirendelt szakértők még nem kezdték meg a vizsgálatukat, elegendő az érintett szakértő kizárása, tehát a nem érintett másik szakértő további szakértővel ismételten kirendelhető, ha azonban a kirendelt szakértők már megkezdték a vizsgálatukat, a nem érintett másik szakértő sem rendelhető ki újra. Abban ugyanis egyetértek az 1896. évi Bp. törvényjavaslatának indokolásával, hogy ilyen esetben „nem állapítható meg, mennyire állott ez a másiknak befolyása alatt."

1114 Székely János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, i.m.:187. oldal
1115 Pécsi Ítélőtábla Bf.II.175/2008/10.

A Szegedi Ítélőtábla egy ítéletében[1116] olvasható olyan álláspont, hogy másik szakértőt kellett volna kirendelni a kizárási okkal nem érintett szakértő mellé. Ezzel csak az előbb írtakkal egyező helyzetre nézve értek egyet, az nem járható út, ha a bíróság – erre az ítélőtábla is rámutatott – a szakértői páros kizárási ok alá esett tagját „szakértő-tanú" megnevezéssel, valamint mind a szakértőre, mind a tanúra vonatkozó törvényes figyelmeztetéssel meghallgatja. Ezen az sem változtat, ha a szakvélemény előterjesztését követően a kizárási ok, nevezetesen a szakértők nyomozó hatóságnál fennállott szolgálati viszonya időközben megszűnt.

VII. 8. A kizárás elhatárolása a felmentéstől

A büntetőeljárási törvény szabályozásában a szakértőt a kirendelés alól az a bíróság, ügyész, illetőleg nyomozó hatóság, amely előtt az eljárás folyik, fontos okból határozattal felmentheti.[1117]

A határozattal szembeni jogorvoslati jogot a büntetőeljárási törvény nem zárja ki. Formálisan nem, mégis vitatható, hogy ésszerű alapú-e ennek hiánya. Főként akkor, amikor a szakértő még nem állt elő a szakvéleménnyel, vagy a vizsgálatba sem kezdett bele. Ez inkább mutatkozik intézkedést igénylő, mintsem jogorvoslattal támadható határozattal való döntést szükségessé tevő kérdésnek.

Itt jegyzem meg: a gyakorlat számára üdvös lenne, ha a büntetőeljárási törvény tárgyról tárgyra jelölné meg, hogy mely kérdésben kell intézkedni, és mikor van szükség határozathozatalra. Ez nem is járna különösebb teherrel – a „dönt" helyett az „intézkedik" vagy „határoz", illetőleg „határozatot hoz" kitételekkel megoldható. A bíróság intézkedésével szemben például nincs helye jogorvoslatnak [Be. 3. § (3) bekezdés], ennek meg is felel a Be. 73-73/A. §-ának alcíme (Intézkedés ismeretlen személy, ismeretlen helyen tartózkodó személy és ismeretlen helyen lévő tárgy felkutatására), úgyhogy gyakorlatilag felesleges a Be. 73. §-nak (9) bekezdése (A lakóhely, illetőleg tartózkodási hely megállapításának elrendelésére tett intézkedés, illetőleg a körözés elrendeléséről, valamint az elfogatóparancs kibocsátásáról szóló határozat ellen nincs helye jogorvoslatnak), melyen belül a „határozat" kitétel már zavarónak is tűnik. Egyebekben a jogalkalmazói gyakorlatban már számos kérdésben vita tárgya lehet, hogy intézkedésről van-e szó. Így például még nem jutott nyugvópontra, hogy például a lakhelyelhagyási tilalom és a házi őrizet eseti és jellegénél fogva azonnali reagálást igénylő részleges feloldása jogorvoslatot nem engedő intézkedéssel, avagy jogorvoslattal támadható határozattal oldható-e meg.

1116 Szegedi Ítélőtábla Bf.II.75/2008/12.
1117 1998. évi Be. 104. § (2) bekezdés 1. mondat

A „fontos ok” természetét maga a büntetőeljárási törvény határozza meg[1118] éspedig oly módon, hogy a szakértő értesíti közvetlenül, vagy nem természetes személy kirendelése esetén a szakértői szerv vezetője útján a kirendelőt, ha a szakkérdés nem tartozik a szakértő szakismereteinek körébe (kompetenciahiány), vagy a szakkérdésben külön jogszabály alapján meghatározott intézmény vagy testület jogosult szakvéleményt adni (kompetenciamonopólium).

Az 1998. évi Be. 104. § (2) bekezdés 2. mondatának b) pontjában utalt külön jogszabály[1119]jelöli meg az adott szakkérdésre a 2. számú mellékletben felsorolt szakvélemény adására kizárólagosan feljogosított szerveket, a 3. számú mellékletében felsorolt szakvélemény adására elsősorban feljogosított szerveket és a 4. számú mellékletében felsorolt szakvélemény adására feljogosított szerveket. A 2. számú melléklet tekintetében figyelemmel kell lenni rá, hogy vannak alternatívák (például igazságügyi, hatósági és ismeretlen személyazonosságú halottak boncolása[1120]) és vannak valóságos kizárólagosságok [például lőfegyverrel elkövetett bűncselekmény esetén az ismeretlen lőfegyverek, töltényhüvelyek és lövedékek azonosítási vizsgálata, ujjnyomat-tenyérnyomat vizsgálata (daktiloszkópia), kábítószer szubsztancia alapú vizsgálata[1121]].

A lényeg az, hogy egy adott kérdésben nincs máshol a kompetencia, amit következmény nélkül nem lehet áthágni. A 282/2007. (X.26.) Korm. rendelet 3. számú mellékletében megjelölt szervek esetében az „elsősorban” és a 4. számú mellékletben megnevezett szervek esetében a „feljogosított” kitétel már inkább terelő jelleggel bír, de kiolvashatóan azt jelenti, hogy e szerveknek van kellő felkészültségük, ezért lehetőleg ezek kerüljenek alkalmazásra. Jelentőséggel bír továbbá az is, hogy a 2. számú melléklet 1. pontjában szereplő szerveknek csakis a névjegyzékbe az adott szakterületre bejegyzett igazságügyi szakértői adhatnak szakvéleményt.[1122]

A 2016.évi szakértői törvény alapján a szakértői intézmény,[1123] a szakértői intézet[1124] és

1118 1998. évi Be. 104. § (2) bekezdés 2. mondat a)-c) pont

1119 A szakterületek ágazati követelményeiért felelős szervek kijelöléséről, valamint a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervekről szóló 282/2007. (X.26.) Korm. rendelet (továbbiakban: 282/2007. (X.26.) Korm. rendelet)

1120 282/2007. (X.26.) Korm. rendelet 2. számú melléklet 1. pont: e szervek területenkénti illetékességgel rendelkeznek, és csak részben egymagukban.

1121 282/2007. (X.26.) Korm. rendelet 2. számú melléklet 6., 11. és 12. pont: egyaránt a Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet az egyedül illetékes szerv. Erre ld. a Legfőbb Ügyészség LFNIGA//80/2016. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 112.1.) pontja is. Az ítélkezési gyakorlat ismeretében nem ok nélküli a figyelemfelhívás.

1122 282/2007. (X.26.) Korm. rendelet 2. § (3) bekezdés és 2. számú melléklet 1. pont a) alpont: igazságügyi boncolást két, éspedig egy igazságügyi orvostanra és egy igazságügyi orvostanra vagy patológiára bejegyzett szakértő végezhet; rendelet 2. § (2) bekezdés és 2. számú melléklet 1. pont b) és c) pont: hatósági és ismeretlen személyazonosságú halott boncolását igazságügyi orvostanra vagy patológiára bejegyzett szakértő végezhet.

1123 Szaktv. 32. § (1)-(2) bekezdés

1124 Szaktv. 34. § (1)-(2) bekezdés

meghatározott szakkérdésekben a szakvélemény adására jogosult szervezet[1125] esetében elsősorban névjegyzékbe bejegyzett, egyebekben névjegyzékben nem szereplő, de az adott szakterületen szakmai jártassággal rendelkező alkalmazott is adhat szakvéleményt. A szakértői testületnek is lehet nem igazságügyi szakértő tagja.[1126]Tehát közel sem kivételes, hogy büntetőügyekben (és más ügyekben) nem igazságügyi szakértők adhatnak szakvéleményt. Ezen alkalmazottak kompetenciájáért az őket foglalkoztató szerv tartozik felelősséggel, ami azzal is jár, hogy az eljáró hatóságok a hozzáértésüket nehézkesebben képesek átlátni.

A kompetencia hiánya maga a különleges szakértelem hiánya, s így a nem kompetens szakértő véleménye – nem szakvélemény. Székely János megfogalmazásában „Ha az illető a megkívánt különleges szakértelemmel nem rendelkezik, akkor álszakértő csupán, kinek véleményére támaszkodni nem szabad."[1127] A büntetőeljárási törvény igyekszik elkerülni ezt a helyzetet, s ezért írja elő, hogy a kirendelt szakértőnek jeleznie kell, ha a szakkérdés nem tartozik a szakismereteinek körébe, azaz nincs kompetenciája,[1128] illetve köteles közölni, ha „a feltett kérdések megválaszolása egészben vagy részben nem tartozik azon szakismeretei körébe, amelyekben a szakértő a rá irányadó szabályok szerint jogosult eljárni.[1129]

Dr. Jelte Hielkema[1130] ismerteti a Holland Legfelsőbb Bíróság egyik döntését, amelynek lényege szerint, ha a terhelt magának a szakértőnek a megbízhatóságát vitatja, akkor a bíróságnak vizsgálnia kell: 1. a vitatott szakértő szakértelme (hivatása, képzettsége és tapasztalata) kiterjedt-e az elvégzett vizsgálat és elemzés területére, illetve ha ez az eset fennáll, 2. a vizsgálat mely módszerét alkalmazta a szakértő és 3. a szakértő miért vélte ezt a módszert megbízhatónak, és 4. a szakértő az eljárást milyen fokig képes megfelelően alkalmazni („vakkunding"). Ez kiváló körülírása a szakértői kompetencia mibenlétének.

Érdekesség, hogy a fontos okok között akad egy további fontos ok, ami valójában a kompetens szakértői közreműködést akadályozó gyűjtő-ok. A szakértőt nemcsak a büntetőeljárási törvényben a „különösen" kitétellel direkt módon jelzett feltételhiány akadályozhatja, ilyen például a szakértő

1125 Szaktv. 38. §

1126 Szaktv. 36. § (2) bekezdés 2. mondat; továbbá: az igazságügyi szakértői testületek szervezetéről és működéséről szóló 33/2007. (VI.22.) IRM rendelet 5. §

1127 SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967, 191. oldal

1128 1998. évi Be. 104. § (2) bekezdés a) pont

1129 Szaktv. 45. § (4) bekezdés b) pont

1130 Dr. Jelte HIELKEMA: Szakértők a büntető ügyekben: A holland jog és az európai emberi jogok, Magyar Jog 2009/9. 564-570. oldal, közelebbről 569. oldal (Fordították: dr. Németh Imre, dr. Gellér Balázs)

betegsége, távolléte, elfoglaltsága (szakértői munkával való lefoglaltsága).

A büntetőeljárási törvény az eljárást folytató hatóság felmentési jogkörét nem köti a szakértőnek a közreműködését – leszámítva a „bejelentendő" kizárási okot – akadályozó „értesítéséhez", arra tehát hivatalból is sort keríthet. Erre kézenfekvő ok lehet, ha észleli, hogy a szakértő kimentés, és annak akceptálása nélkül elmulasztja a szakvélemény előterjesztésének határidejét. Ezt a mulasztást „jelentős késedelem" esetén jelezni kell a szakértői névjegyzéket vezető hatóságnak, s a kiszabandó rendbírságon [Be. 113. § (2) bekezdés] felül – további feltételek mellett – ez is a szakértő soron kívüli vizsgálatához vezethet.[1131]A „vezethet" kitétel szó szerint értendő, ugyanis jelentési (értesítési) kötelezettség a 2005. évi szakértői törvény alapján is terhelte a hatóságot, így a bíróságot is, de ilyen tartalmú bírói jelzéssel nem találkozott a Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportja.[1132]

A felmentés ugyan ténylegesen a kirendelés visszavonását jelenti, mégis követni kell az előírt szóhasználatot, ezért az ok alapossága esetén a szakértő felmentéséről kell határozni. A szakértő felmentése nem vehető egy kalap alá a kirendelt védő felmentésével, melynek kapcsán a Kúria védői jogokkal foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportja az összefoglaló véleményében megállapította a kirendelt védő hivatalból történő felmentésének tilalmát. Ez azonban inkább kiemelése annak a büntetőeljárási szabályozottságnak, hogy ez a kirendelt védő vagy a terhelt kérelméhez kötött[1133]s a büntetőeljárási törvény a hivatalból történő felmentést nem teszi lehetővé.[1134]

A kirendelt védő és az általa védett terhelt közötti sajátos belső bizalmi viszonyba ugyanis egyoldalú „hatalmi szóval" nem lehet beavatkozni. A büntetőeljárásban kirendelt szakértő tekintetében viszont messzemenőkig biztosítani kell, hogy tevékenységét akkor is elláthassa másik szakértő, amennyiben a felmerült időleges akadályok az addig kirendelt szakértő szakszerű és időszerű közreműködését nem engedik. Ennek jól hasznosítható útja-módja, ha a hatóság hivatalból is dönthet a felmentésről. Az 1998. évi Be. 104. § (2) bekezdés 1. mondatában meghatározott „felmentheti" kitétel ettől függetlenül utalhatna a kérelemre vagy a hivatalból eljárás lehetőségre. Értelmezési probléma ugyanakkor ennek hiányában sincs. Talán nem is baj, mert például a kérelemre utalás maga után vonná azt a kérdést is, hogy arra – a szakértőn túl – ki legyen feljogosított. Az egyszerűbb

1131 Szaktv. 55. § (1) bekezdés b) pont

1132 Dr. MOLNÁR Ambrus: Adatlapok tapasztalatai.
Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf 331. oldal

1133 1998. évi Be. 48. § (5) bekezdés 1. mondat 2. fordulat, Be. 48. § (6) bekezdés 1. mondat

1134 Védői jogok a bírósági eljárásban, Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye 41. oldal Ld. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/elfogadott_osszegzo_velemeny.pdf

szabályozásnak előnye is lehet. Mindezekre figyelemmel a szakértő felmentésének lényege az, hogy a kirendelt szakértő tevékenységét valamely olyan körülmény (helyzet, állapot) akadályozza, amely ésszerű időn belül nem hárítható el. Ezzel szemben a szakértő közreműködését teljes mértékben és felmerülésüktől kezdve azonnal akadályozzák meg az el nem hárítható kizárási okok, melyek megléte esetén a szakértő már ki sem lenne rendelhető. Ebben a megfogalmazásban külön is hangsúlyos, hogy a kizárási ok felmerülésével mintegy beáll a kizártság helyzete, és annak következménye, azaz a szakértő kizárása gyakorlatilag ex tunc[1135] hatállyal bír.

VII. 9. A jogorvoslat dilemmái

A szakértő kizárása kapcsán fennmaradt izgalmasnak ígérkező kérdés, hogy mi a döntés alakisága (formája), és azzal szemben van-e helye valamiféle jogorvoslatnak.

A Kúria szakértői bizonyítással foglalkozó joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleményében dr. Csere Katalin írásában olvashatjuk, hogy az utóbbi idők egyik legnagyobb közérdeklődésre számot tartó közlekedési ügyben (…) A szakértők egymás jelenlétében történő meghallgatása azzal is járt, hogy az addig egységes szakértői álláspont megtört, végül a szakértők (legalább is egy részük) különleges szakértelmükkel nem a bíróság ténymegállapító tevékenységéhez elengedhetetlenül szükséges segítség nyújtással, hanem egymás közötti szakmai rivalizálással volt elfoglalva. Mindez oda vezetett, hogy a bírói gyakorlatban szinte páratlan módon két igazságügyi szakértőt is kizárt a bíróság a Be. 103. § (1) bekezdés h) pontjára, vagyis arra hivatkozással, hogy tőlük elfogulatlan szakvélemény egyéb okból nem várható.

Az egyik esetben a sértetti felkérést a szakértői testületben elfoglalt pozícióval, illetve arra hivatkozással, hogy a szakvélemények közötti ellentmondás feloldásához valószínűleg a testület felülvéleményezésére fog sor kerülni a bíróság kirendelése alapján. Végül a vádlott védőjének felkérésére a szakértő mégis elvállalta a szakvélemény elkészítését, holott nem lehetett biztos abban, hogy a bíróság nem kívánja-e szakértőként az eljárásba a testületet, illetve annak elnökét bevonni.

A másik esetben pedig a szakértő – a bíróság által feltett kérdések nélkül reflektált magától, a személyeskedő hangot sem nélkülözve egy kirendelt szakértői véleményre."[1136]

Arról sajnos nem szól az írás, hogy mi volt a kizáró döntés alakisága (formája), és azzal szemben a bíróság biztosított-e jogorvoslatot. Úgy vélem, hogy másodfokú érdemi felülbírálati helyzetről lévén

1135 Visszaható

1136 Dr. CSERE Katalin: i.m.: 2.pdf 107. oldal 257-258. oldal

szó, érvényesült az a korábban már egy közreadott döntéssel utalt és később ismertetendő bírói gyakorlat, hogy a szakértők kizárása legfeljebb „pervezető” végzéssel történik, külön fellebbezési jog biztosítása nélkül, s ezáltal a kizárás kimerül a kizárt szakértők szakvéleményének mellőzésében.

A Holé Katalin és Kadlót Erzsébet szerkesztette kommentár szerint „Amennyiben a szakértő maga jelenti be a kizárási okot, a kirendelő más szakértő kirendeléséről intézkedik. Gazdasági társaság, intézmény vagy testület kirendelése esetén a társaság, intézmény, illetve testület vezetője jelöl ki helyette eljáró szakértőt. Amennyiben a szakértővel szembeni kizárási okot az eljárás résztvevői jelentik be – és ezt a szakértő nem ismeri el – a kizárásáról annak a hatóságnak kell határozatot hoznia, amely előtt az eljárás folyik.”[1137]

Tóth Mihály szerkesztésében megjelent másik kommentár szerint „Amennyiben a kirendelő a hatóság, úgy az ügyben a bíróság, ügyész, illetve a nyomozó hatóság fog dönteni abban a kérdésben, hogy a szakértő kizárását indokoltnak tartja-e vagy sem. Ha igen, úgy más szakértő vagy intézet kirendelése iránt fog intézkedni. Abban az esetben, ha intézményi szakértő jelentett be kizárást magával szemben, úgy a kirendelő hatóság az intézmény vezetőjét hívja fel más szakértő kijelölése végett.”[1138] A Belegi József által szerkesztett további kommentár értelmében „A kizárási ok bejelentése esetén a kirendelő (a bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság, amely előtt az eljárás éppen folyik) dönt abban a kérdésben, hogy a bejelentésben szereplő ok valóban fennáll-e vagy sem, és ennek eredményeként hivatalból intézkedik más szakértő kirendeléséről, vagy az intézmény vezetőjének más szakértő kijelölésére történő felhívásáról.”[1139]

A három hivatkozott kommentár nem foglal állást a kizárás tárgyában hozandó döntés alakiságáról (formájáról) és arról, hogy azzal szemben van-e helye jogorvoslatnak. A Holé Katalin és Kadlót Erzsébet szerkesztette kommentár álláspontjából azzal kifejezetten egyetértek, hogy a kizárás tárgyában határozatot kell hozni, s ez jó kiindulópontnak mutatkozik.

A három kommentár ebben egyező álláspontjára figyelemmel kénytelen vagyok elfogadni, hogy amit a nem természetes személy kirendelése kapcsán eddig a felvetés szintjén másként láttam, az szemben áll az uralkodó álláspontnak tekinthető értelmezéssel, amit tiszteletben kell tartani. Ennek következtében a továbbiakban arra hívom fel a figyelmet, hogy – a 2005. évi szakértői törvény szabályozásával megegyező – 2016. évi szakértői törvény a szakértői szerv vezetőjének hatáskörébe

1137 Dr. HOLÉ Katalin és Dr. KADLÓT Erzsébet szerk.: i.m.: II. kötet 395. oldal
1138 Dr. TÓTH Mihály szerk.: i.m. 149. oldal
1139 Dr. BELEGI József szerk.: i.m.: 2. pótlás 2015. július 1., Be. 103. § 3. pont

a kizárás részleges végelrendezését utalta.

Elsődlegesen az a kérdés, hogy a kizárás tárgyában döntésre jogosult hatóság miről is dönt. A hatóság vitán felül a szakértői szerv, és nem a szakértői szerv vezetője által majdan kijelölendő szakértő kirendeléséről döntött. Ha viszont a szakértői szerv vezetője által már kijelölt szakértő esik kizárási ok alá, szerintem ekkor is a szakértő kizárásáról kell a hatóságnak döntenie, mert a büntetőeljárási törvény ezt rendeli [Be. 103. § (4) bekezdés], mivel nem tesz különbséget szakértő és szakértői szervhez tartozó szakértő között. Az is lehetséges, hogy magát a szakértői szervet (annak valamennyi szakértőjét) kell kizárni, mert például utóbb derül ki, hogy a szakértői szerv vezetője, vagy a szakértői szerv többi szakértőjével együtt ő is kizárási okkal érintett.

A szakértői szerv vezetője a 2016. évi szakértői törvény alapján[1140] különben is csak arra jogosult hogy ha a hatóság állapít meg a (kijelölt) szakértőre nézve kizárási okot, akkor más szakértő kirendeléséről gondoskodjon. Olyan határozatot pedig nehéz elképzelni, hogy a hatóság a kizárási okot megállapító tartalmú határozatot hozzon, merthogy a Be.[1141] a szakértő kizárásáról hozandó döntésre hatalmazza fel a hatóságot. Ezért – elismerve a különböző értelmezhetőségek lehetőségét – a két törvény közötti összhang megteremtése hozhat megnyugtató megoldást, a 2016. évi szakértői törvény 28. § (4) bekezdését – és azonos tartalmú 32. § (5) bekezdését – indokolt kiiktatni, egyúttal mindkét törvényben külön szabállyal azt kellene előírni, hogy a szakértői szerv szakértőjének a kizárási okot nem a jelenlegi differenciálás nélkül a kirendelőnek nem a hatóságnak, hanem a szakértői szerv vezetőjének kell bejelentenie. Ekként már maradhat, de a büntetőeljárási törvénybe foglaltan is, hogy a szakértői szerv vezetője más szakértőt jelöl ki, ha a kijelölt szakértő a kizáró okot maga jelentette be vagy a kizáráshoz maga is hozzájárult, illetőleg kijelölhető szakértő hiányában a kirendelést visszautasítja és erről a hatóságot haladéktalanul értesíti. Ez ugyanis hasonló ahhoz az igazgatási alapú megoldáshoz, mint amikor például a bíró kizárását intézi el a bíróság elnöke[1142]. A büntetőeljárási törvényben kell kimondani, hogy a hatóság akkor határoz a szakértői szervhez tartozó szakértő kizárásáról (pontosabban, az elérő tartalmú döntés lehetősége miatt: a kizárás tárgyában), ha az a szakértői szerv vezetőjének hatáskörében igazgatási úton nem intézhető el [ld. bíró esetében: Be. 24. § (7) bekezdés].

A 1998. évi Be. 103. §-ának alcíme (A szakértő kizárása) számomra beszédesnek imponál, máris azt mutatja, hogy a kizárási ok ténylegesen is kizárással jár, az eljárási törvény[1143] akként rendelkezik,

1140 Szaktv. 28. § (4) bekezdés
1141 1998. évi Be. 103. § (4) bekezdés
1142 1998. évi Be. 24. § (6) bekezdés
1143 1998. évi Be. 103. § (4) bekezdés

hogy a szakértő kizárásáról az a bíróság, ügyész, illetőleg nyomozó hatóság határoz, amely előtt az eljárás folyik, egyéb kizárási, pontosabban a kizárási okot meghatározón túlmenő eljárási szabály nincs. Nem vehetjük át a bíró kizárására vonatkozó szabályokat sem, melyek alkalmazhatóságára már az 1973. évi Be. sem adott lehetőséget, de felmentésről sem lehet szó, mert az más természetű okokon alapuló intézmény, és maga a büntetőeljárási törvény rendelkezik – nevén nevezve – a kizárásról. A „határoz" kitétel viszont a szó legszorosabb értelmében azt jelenti, hogy a döntésre jogosult határozatot hoz. Ugyanúgy, ahogy a „kizárásról határoz" formula szerepel a bíró [Be. 24/A. § (1) bekezdés], az ügyész [Be. 32. § (5) bekezdés], a nyomozó hatóság tagja [Be. 39. § (2) bekezdés] és a védő [Be. 45. § (3) bekezdés] esetében, mely esetekben nincs, aki vitatná, hogy ennek jelentése az, hogy határozati formát igényel a kizárásuk tárgyában való döntés. Egyébként a szakértő felmentéséről is határozattal kell dönteni[1144]

A 2016. évi szakértői törvényben[1145] sem szerepelhet véletlenül, hogy „befejezettnek minősül a kirendelés (…) ha (…) a szakértőt a hatóság a kirendelés alól felmenti vagy a kirendelés alapját képező ügyből kizárja". Mindebből azt látom kiolvashatónak, hogy – miként az előbb jelzett eljárási státust betöltők esetében – ugyanígy kell eljárni a szakértő kizárása tárgyában is. Formálisan felvethető persze, hogy felmentéssel szükséges a szakértőt „kizárni" az ügyből, ám erről a felmentésnek a kizárástól elkülönült alcímben szabályozottsága miatt sem lehet szó.

A kizárás tárgyában való döntés tehát nem felmentés, és nem is egyfajta intézkedés. Ha pedig határozatot kell hozni a szakértő kizárása tárgyában, akkor az ellen jogorvoslatnak van helye, mivel a szakértőt kizáró határozat elleni jogorvoslatot kiiktató rendelkezést a büntetőeljárási törvény nem tartalmaz [Be. 3. § (3) bekezdés[1146]].

Álláspontomat erősíti még az is, hogy a büntetőeljárási törvény szerint az ügyész és a nyomozó hatóság a szakértő kizárásáról határozatot hoz [Be. 169. § (1) bekezdés 1. mondat: Az ügyész, illetve a nyomozó hatóság (…) a szakértő kirendeléséről (100. §, 111. §), kizárásáról (103. §), felmentéséről (104. §), díjának megállapításáról [105. § (6) bekezdés], a tolmács kirendeléséről, kizárásáról, felmentéséről, díjának megállapításáról (114. §) (…) határozatot hoz], s azzal szemben panasznak van helye [Be. 195. § (1) bekezdés], valamint a Legfőbb Ügyészség sem jelöli meg ezt olyan határozatnak, amellyel szemben nincs helye jogorvoslatnak.[1147]

1144 1998. évi Be. 104. § (2) bekezdés 1. mondat

1145 Szaktv. 42. § (4) bekezdés b)

1146 1998. évi Be. 3. § (3) A bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság határozatai (…) ellen (…) – e törvényben meghatározottak szerint – jogorvoslatnak van helye.

1147 Legfőbb Ügyészség LFNIGA//80/2016. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről 328.1.) pont

Az Alkotmánybíróság egy határozatában elutasította az 1998. évi Be. 195. § (1) és (2) bekezdése alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítványt. E kérdésben a Legfelsőbb Bíróság elnöke nyújtott be indítványt, melyben állította, hogy az Alkotmány 57. § (5) bekezdésében deklarált jogorvoslati jog alkotmányellenes korlátozását eredményezi a Be. – 2011. évi LXXXIX. törvény 6. §-ával módosított – 195. § (1) és (2) bekezdése, mivel szűkítette a nyomozás során hozott határozatok elleni panaszjogot.

Az Alkotmánybíróság az indokolás III.3. pontjában röviden arra jutott, hogy az 1998. évi Be. szabályozás – bár egyértelműen szűkíti a nyomozás során hozott határozatokkal szemben benyújtható panaszok körét – változatlanul biztosítja, hogy akinek jogát, vagy jogos érdekét érdemben érinti a nyomozó hatóság határozata, intézkedése, vagy ennek elmulasztása, panasszal élhessen. Ugyanis korábban bárki élhetett panasszal, aztán csak az, akit a határozat közvetlenül érint; a feljelentő korábban akkor is élhetett panasszal a feljelentést elutasító határozat ellen, ha egyúttal nem volt sértett, aztán már kellett ehhez a sértetti minőség is.

Témám szempontjából ez azt jelenti, hogy az 1998. évi Be. 195. § (1) és (2) bekezdése azokra korlátozza a szakértő (tolmács) kizárása tárgyában a nyomozás során hozott határozat elleni panasztétel jogát, akiknek jogát vagy jogos érdekét közvetlenül (érdemben) érinti. Vagyis a panasz alanyaként a „bárki" helyébe az „érintett" lépett. A kizáró határozattal szemben tehát az érintettek jogorvoslat, közelebbről panasz iránti joga változatlanul adott.

Nagyon fontos szempontnak tartom, hogy kétséges eredménnyel állítható, miszerint a szakértő kizárása eltérően intézendő a büntetőeljárás vádemelést megelőző, és azt követő szakaszában. Egy ilyen álláspont aligha volna védhető. (A szakértő kizárására vonatkozó rendelkezések irányadók a tolmácsra, s így a szakfordítóra is,[1148] ekként kizárásuk oka és mikéntje tekintetében osztják a szakértő sorsát.)

A különböző adatbázisokból fellelhető[1149] határozatok alapján, a felsőbíróságok szintjén megkíséreltem áttekinteni az 1998. évi Be. hatálya alatti ítélkezési gyakorlatot.

A bíróságok az ügydöntő határozatok felülbírálata során jórészben olyan gyakorlatot követnek, hogy kizárási okot észlelve nem döntenek a szakértő kizárásáról, hanem a kizártság és a szakvélemény bizonyítási eszközkénti felhasználhatatlansága megállapítása mellett másik szakértőt (szakértőket)

1148 1998. évi Be. 114. § (3) bekezdés

1149 Forrás: Kúriai Döntések, Bírósági Határozatok (korábban: Bírósági Határozatok), a Kúria (és az ítélőtáblák) adatbázisa, különféle jogtárak, Anonim Határozatok Gyűjteménye

rendelnek ki, és így újabb szakvéleményt szereznek be,[1150] de az is előfordul, hogy – nyilvánvalóan amennyiben nélkülözhető – mellőzik a szakvélemény bizonyítási eszköznek vételét[1151]

Talán úgy fogalmazható meg, hogy a kizárási okot felhasználhatatlansági okként kezelik. Már rögzítettem, hogy ilyen – részbeni – gyakorlat az 1973. évi Be. hatálya alatt is észlelhető volt, ugyanakkor véleményem szerint kizárási ok esetén nem elegendő a kizárási okkal érintett szakértő szakvéleménye felhasználhatatlanságának a megállapítása, nem mellőzhető a szakértő kizárása, hiszen ekkor a felhasználhatatlanság a szakértő kizárásának függvénye, másként fogalmazva a kizártságból következő felhasználhatatlanság előkérdése a kizárás. Ebből a szempontból olyasmi helyzetről van szó, mint amikor a tanú például hozzátartozói minőségére hivatkozással[1152] megtagadja a vallomástételt: a bírónak előbb alakszerű és fellebbezéssel támadható végzéssel döntenie kell a megtagadás jogosságáról[1153] majd a „jogerős" döntést bevárva, attól függően lehet jogosulatlan megtagadás esetén rendbírságot kiszabni[1154] és ismertetni a tanú esetleges korábbi vallomását.[1155] Az már nem vitás, hogy a szakértő kizárása esetén elesik a szakvélemény felhasználhatósága, s ha a szakértés továbbra sem nélkülözhető, új szakvéleményt kell beszerezni.

A bíróságok ügydöntő határozatok felülbírálása keretében követett, és uralkodónak tűnő gyakorlata látszólagosan mindössze egyszerűsíti a szakértő kizárása körüli eljárást. Ugyanakkor a bíróságok – különösen az ún. egyéb okú elfogultságra hivatkozással – tévesen vagy akár önkényesen el is tüntethetik az általuk kizártnak vélt szakértő – netán nagyon is helytálló – szakvéleményét, s azt elfedhetik egy újabb szakvéleménnyel, ami persze lehet önmagában kifogástalan is.

A kizárás tárgyában való alakszerű és fellebbezési joggal támadható határozattal való döntés hiányában kiesik a jogerő előtti felülbírálati korrekció lehetősége, amennyiben pedig a másodfokú bíróság tudja le a kizárás kérdését újabb szakvélemény beszerzésével, a jogerőt követően eredményes felülvizsgálatra ezen okból nem kerülhet sor.[1156]

Úgy vélem, a bírósági gyakorlat e körben kiegyensúlyozott: a Győri Ítélőtábla egy ítéletéből kitűnően[1157] – a megismételtet megelőzően eljárt – elsőfokú bíróság kizárta a sértett megbízásából

1150 például: Debreceni Ítélőtábla Bf.III.46/2005/17. számú végzés, Bf.I.250/2006/28. számú ítélet, Bf.I.658/2006/26. számú ítélet, Bf.II.479/2007/65. számú ítélet, Bf.III.54/2008/99. számú ítélet, Bf.I.91/2011/6. számú ítélet; Fővárosi Ítélőtábla 1.Bf.60/2007/9. számú végzés, 1.Bf.125/2007/13. számú ítélet

1151 például: Debreceni Ítélőtábla Bfv.III.617/2011/10. számú ítélet, Szegedi Ítélőtábla Bf.I.415/2010/15. számú ítélet

1152 1998. évi Be. 82. § (1) bekezdés a) pont

1153 1998. évi Be. 82. § (3) bekezdés

1154 1998. évi Be. 93. §

1155 1998. évi Be. 296. § (1) bekezdés b) pont

1156 Ld: a felülvizsgálatot érintően később kifejtetteket.

1157 Győri Ítélőtábla Bf.105/2014/7.

korábban már szakértőként közreműködött szakértőt, és új szakértőt rendelt ki - ez így kifogástalan, de a Debreceni Ítélőtábla további, éspedig a nem általa folytatott eljárásba ékelődő felülbírálati döntései[1158] is ennek megfelelőek: végzéseivel megváltoztatta a megyei bíróság szakértőt kizáró végzését, és a kizárást mellőzte. További végzéseivel[1159] helybenhagyta a megyei bíróság szakértő kizárását megtagadó végzését, helybenhagyta a törvényszék szakértőt kizáró végzését, illetve helybenhagyta a törvényszék szakértő kizárását elutasító végzését.

A Fővárosi Ítélőtábla végzésével[1160] helybenhagyta a törvényszék szakértőt kizárását elutasító végzését, a Győri Ítélőtábla a végzéseivel[1161] a törvényszék szakértőt kizáró végzéseit megváltoztatva mellőzte a kizárást, illetve helybenhagyta a törvényszék szakértő kizárását megtagadó végzéseit. A szakértőt kizáró törvényszéki végzések[1162] azonos sajátossága volt, hogy a szakértő kizárása mellett a szakértő által adott szakvéleményt kizárta a bizonyítékok köréből.

Úgy vélem, a szakértő kizárása tárgyában hozható csak határozat (tartalmilag: kizárás, a kizárás megtagadása), míg annak felhasználhatatlanságban álló következményrét az ügydöntő határozat indokolásában kell megállapítani.

Az Alkotmánybíróság – olasz példa alapján – kialakított gyakorlata szerint „az Alkotmánybíróságnak nem a normaszöveget önmagában, hanem az érvényesülő, a hatályosuló és megvalósuló normát, azaz az <élő jogot> kell az Alkotmány rendelkezéseinek tartalmával és rendelkezéseivel összevetnie. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint <élő jog> alatt a jogszabályt értelmezett és alkalmazott tartalmával együttesen kell érteni Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint <élő jog> alatt a jogszabályt értelmezett és alkalmazott tartalmával együttesen kell érteni.”[1163]

1158 Debreceni Ítélőtábla Bkf.II.20/2009/2., Bkf.III.35/2009/2.

1159 Debreceni Ítélőtábla Bkf.III.590/2009/3., Bkf.I.401/2013/2., Bkf.I.327/2010/2., Bpkf.I.88/2015/2.

1160 Fővárosi Ítélőtábla Bkf.III.10003/2015/3.

1161 Győri Ítélőtábla Bpkf. 35/2014/3., Bpkf.279/2014/2., Bpkf.404/2014/2., Bpkf.36/2014/4. és Bpkf.327/2014/5.

1162 Győri Ítélőtábla Bpkf. 35/2014/3., Bpkf.279/2014/2., Bpkf.404/2014/2.,

1163 57/1991. (XI.8.) AB határozat, Indokolás IV.1.2. pont; 38/1993. (VI.11.) AB határozat, Indokolás IV.1. pont; 25/2013.(X.4.)AB határozat, Indokolás [21]–[24].Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon, Osiris Kiadó, Budapest 2001, 51. oldal: „A joggyakorlat alkotmányosságának problémáját nem lehet megkerülni. A normakontroll elvileg elvégezhetetlen a jogszabály tartalmának értelmezése nélkül; az Alkotmánybíróság határozata eleve feltételezi, hogy értelmeztük a normát. A legtöbb esetben persze fel sem merül, hogy a jogszabály értelme vitás lenne, s az Alkotmánybíróság is <általában elfogadott értelmével> vizsgálja felül a jogszabályt. (Elvileg mindig lehetne kreálni valamilyen sajátos értelmezést.) Az 57/1991. (XI. 8.) AB határozat nem ment túl ezen: a Csjt. szabályát azzal a tartalmával tette vizsgálat tárgyává, amely a bíróságok, gyámhatóságok és az elmélet szamara több mint 30 éve evidencia volt. Ezért hangsúlyozta a határozat, hogy a normának ezt a tartalmat *tényként* kezeli.” Mihalicz Csilla, Interjú Sólyom Lászlóval, az alkotmánybíróság volt elnökével, Budapesti Könyvszemle (BUKSZ) 10. évfolyam 4. szám (1998): „Mihalicz Csilla * Mit jelent az alkotmánybírósági gyakorlatban az <élő jog> kifejezés? Sólyom László * Azt, hogy az alkotmánybíró nem a törvény betűjét, hanem az alkalmazását ítéli meg alkotmányossági szempontból. A bírói gyakorlat nemegyszer jelentősen eltér attól, amit a holt

A bírói gyakorlat a bemutatott ún. élő jog fényében nem egyértelmű abban, hogy a szakértő kizárása tárgyában alakszerű végzést kell-e hozni, és azzal szemben külön jogorvoslatnak van-e helye. Erősen kétséges azonban az a felsőbírósági gyakorlat, amely eltérő eljárási helyzetben eltérően dönt a kizárás tárgyában: amennyiben nem az általa folytatott eljárásba ékelődően dönt, akkor elfogadja, hogy a döntés önálló, ellenben az ügydöntő határozat felülbírálata során már nem tekinti annak.

A Debreceni Ítélőtábla előbbiekben már hivatkozott egyik végzése[1164] azért érdemel figyelmet, mert a Debreceni Fellebbviteli Főügyészség a törvényt úgy értelmezte, hogy a szakértő kizárása tárgyában külön kizárási rendelkezés hozatalára nincs szükség, mivel a szakvélemény alaki határozat hiányában is értékelésre kerül az érdemi döntés indokolásában, és attól a bíróság aggály esetében eltekinthet. Az ítélőtábla abszolút helytállóan fejtette ki, hogy az eljárási szabályok e kérdésben „nem zárják ki", hogy a bíróság e kérdésben alakszerű határozatot hozzon, a Be.[1165] pedig tartalmazza, miszerint a szakértő kizárásáról határozni kell. Az ítélőtábla – mivel a fellebbezést nem utasította el – egyértelműen az alakszerűséghez értelmezte a jogorvoslattal támadhatóságot is.

A Debreceni Ítélőtábla egy hatályon kívül helyező és új eljárásra utasító végzésében[1166] – miután az elsőfokú bíróság megkérdőjelezte a szakértő elfogulatlanságát – egyértelműen jelezte, hogy „a Be. 103. § (4) bekezdés szerint hozott határozattal kellett volna döntenie a kizárás felől". Ezzel szemben a Győri Ítélőtábla előbbiekben már utalt végzése viszont – bár az érdemi felülbírálatot elvégezte – azt mondta ki az indokolás végén, hogy „a sérelmezett határozat felülbírálatára azért került sor, mert a törvényszék fellebbezési lehetőséget biztosított a feleknek. A Be. 103. § (4) bekezdése nem tartalmaz külön szabályt a szakértő kizárása elleni jogorvoslatra, melyből az következik – az ítélőtábla álláspontja szerint –, hogy a szakértő kizárásól, vagy a kizárás megtagadásáról rendelkező határozat pervezető végzésnek tekintendő."[1167] Ezzel, a már lefektetett érveimre figyelemmel, s érvelésemet fenntartva: nem tudok egyetérteni. A két felsőbíróság merőben ellentétes álláspontja azonban nyugtalanító.

A Kúria felülvizsgálati eljárásban nem ritkán találkozik olyan indítványokkal, amelyek a szakvélemény helytállóságát, a tényállásnak a szakértésre alapozottságát, a szakértőkre vonatkozó eljárási szabályok megsértését, vagy éppen azt kifogásolják, hogy kizárt szakértő adott szakvéleményt.

---

betű jelent. Az <élő jog> doktrína olasz találmány, de Németországban és Amerikában is használják."

1164 Debreceni Ítélőtábla Bkf.III.35/2009/3. számú végzése.

1165 1998. évi 103. § (4) bekezdés

1166 Debreceni Ítélőtábla Bf.I.263/2015/8.

1167 Győri Ítélőtábla Bpkf.404/2014/2.

A Kúria egy végzésében leszögezte, hogy a szakértők kirendelésével, illetve eljárásba történő bevonásával, sőt még a kizárt szakértő véleményének elfogadásával sem valósul meg felülvizsgálat alapjául szolgáló feltétlen hatályon kívül helyezést eredményező eljárási szabálysértés. Töretlen ugyanis a bírói gyakorlat annak megítélésében, hogy nem feltétlen, hanem ún. relatív eljárási szabálysértés, ha a bíróság a tényállás megállapításánál törvényben kizárt bizonyítékot is elfogadott (BH 2008.264.).[1168]

A Kúria ítélkezési gyakorlata a formálisan ún. relatív eljárási szabálysértésként megjelenő indokokra hivatkozó indítványokat a felülvizsgálati eljárásban irányadó, és nem támadható tényállás tilalmazott támadásának,[1169], illetőleg a feltétlen hatályon kívül helyezéshez vezető[1170] és hivatalból vizsgálandó ún. abszolút (vagy ún. feltétlen) eljárási szabálysértéseken[1171] kívül eső sérelmezésként, s ekként a törvényben kizárt[1172] indítványoknak értékeli, ami elutasítással jár.

A Kúria találó megfogalmazása szerint a felülvizsgálatban nemcsak maga a tényállás, hanem mindaz, ami a tényállás megállapításához vezetett, támadhatatlan,[1173] és így van ez a szakértéssel, a szakértővel kapcsolatosan állított eljárási szabálysértésekre hivatkozó indítványokat elutasító további kúriai döntésekben[1174] is.

A kizárás részbeni, de jelentős súlyú rendezetlensége nehezen tartható, egyértelmű szabályozásra volna szükség. Lehetséges megoldásként elvileg visszaállítható a szakértő kizárása körében nem szabályozott kérdésekben a bíró kizárására vonatkozó rendelkezések megfelelő alkalmazásának szabálya. Ennek előnye a már járt út tapasztalatai átvételének lehetősége, míg hátránya a megfelelőség nem feltétlenül pontos értelmezése. Az utóbbi akár fontosabb szemponttá is válhat, ezért – véleményem szerint – nem azt kellene előírni, hogy a szakértő kizárása körében nem szabályozott kérdésekben a bíró kizárására vonatkozó rendelkezéseket kell megfelelően alkalmazni.

A szakértő kizárásának fontosságára tekintettel – a védő kizárásának mintájára[1175]– kellene kimondani, hogy a szakértő kizárásáról a bíróság határoz, ebből következően vádemelés előtt a kizárás tárgyában nem az ügyész és a nyomozó hatóság, hanem a nyomozási bíró döntene[1176].

1168 Kúria Bfv.I.976/2015/2.

1169 1998. évi Be. 423. § (1) bekezdés

1170 1998. évi Be. 416. § (1) bekezdés c) pont, 373. § (1) bekezdés I.b)-I.c) pont, II-IV. pont

1171 1998. évi Be. 423. § (5) bekezdés

1172 1998. évi Be. 421. § (1) (2) bekezdés 1. mondat 1. fordulat

1173 Kúria EBH 2013.B.18., Indokolás (Kúria Bfv.III.1499/2012.), EBH 2014.B.17., Indokolás [59] (Kúria Bfv.II.1208/2013.), BH 2014.323.. Indokolás [43] (Kúria Bfv.II.1144/2013.), BH 2015.216., Indokolás [24] (Kúria Bfv.II.1439/2014.), BH 2016.54., Indokolás [15] (Kúria Bfv.II.69/2015.), stb.}

1174 Kúria Bfv.I.931/2013/2., Bfv.I.310/2010/3., etc.

1175 1998. évi Be. 45. § (3) bekezdés

1176 1998. évi Be. 12. § (4) bekezdés

Indokolt lenne előírni, hogy vádemelés előtt az ügyész és a nyomozó hatóság, majd vádemelést követően a bíróság – a polgári perrendtartás mintájára – hivatalból köteles a szakértő pártatlanságán őrködni,[1177] és a bíróság a vádemelést megelőzően indítványra, míg a vádemelést követően nemcsak indítványra, hanem hivatalból is dönthet a szakértő kizárásáról. Szükséges tételesen elrendezni, hogy ki jogosult a szakértő kizárásának indítványozására. Rögzítendő, hogy a szakértő kizárásának tárgyában hozott döntés tartalmilag a szakértő kizárása az ügyből, vagy a szakértő kizárásának a megtagadása. E végzés ellen megfogalmazottan is külön fellebbezés lehetőségét látom biztosítandónak, bármilyen tartalmú is a döntés. Tehát a szakértő kizárása esetén se eshessen el a jogorvoslás. Egyébként a kizárás tárgyában való döntés ezáltal a másodfokú eljárásban hozott, olyan nem ügydöntő végzés, amely ellen az első fokú eljárásban fellebbezésnek lenne helye, tehát támadható fellebbezéssel.[1178]

A szakértő kizárásának következményeként tételes szabályként kellene meghatározni azt is, hogy a kizárt szakértő szakvéleménye nem használható fel.

Amint arról már volt szó, annak idején, az 1896. évi Bp. 229. §-a „a lelet és a vélemény semmiségének terhe mellett”[1179] jelölte meg a szakértővel szembeni „kizáró okokat”, aztán a kizárás következményének jelölése elmaradt. Azt, hogy a kizárt szakértő „szakvéleménye bizonyítékként figyelembe nem vehető”, egy kijelentő mondat erejéig megjelent például egy 1965-ben kiadott műben.[1180] Székely János is megfogalmazta, hogy a kizárt szakértő „nyilatkozata bizonyítékként” nem vehető figyelembe,[1181] de ezt a helyes állítást indokokkal ő sem látta el. Az indokolás elmaradása nyilvánvalón abból eredeztethető, hogy a szerzők számára a kizárás ezen jogkövetkezménye evidens, persze nem elengedhetetlen, inkább célszerűen hasznos lehetne a következmény legális megvonása.

A kizárás tárgyában igen körültekintően kell eljárnia a döntésre jogosultnak, de lege ferenda egyedül a bíróságnak, mivel a kizárt szakértő által adott szakvélemény osztja a szakértő kizárásának sorsát, a továbbiakban elveszíti bizonyítási eszköz minőségét. A döntést szubjektíve nehezíti, ha a kizárás tárgyában de lege lata a döntésre jogosult volt a szakértő kirendelője, azaz még előtte van folyamatban a büntetőeljárás, hiszen a kirendelő a kirendeléssel bizalmat előlegez a szakértőnek. A döntés ilyenkor még inkább igényli a felülbírálat, mint korrekciós lehetőség biztosítottságát. A

1177 A bíróság hivatalból ügyel arra, hogy kizárt szakértő az eljárásban ne vegyen részt.

1178 1998. évi Be. 383. § (1) bekezdés

1179 Megjegyzés. Az 1896. évi Bp. nem is egy helyen alkalmazott szabályozási technikáját a szabály és megszegése feltétlen eljárásjogi következményének együttes megfogalmazásában követhetőnek látom.

1180 Dr. BOLGÁR György-Dr. KÁRPÁTi László-Dr. TRAYTLER Endre: i.m.: 65. oldal

1181 Dr. SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban, i.m.: 190. oldal

vádemelés előtt – az általam elképzelt jövőben – a nyomozási bírói döntés már önmagában is „megemelné” a külső korrekció objektivitási esélyét, miután nincs semmiféle érdekeltsége az eljárás kimenetelében.

VII.10. A kizárás, mint garanciális szabály

A bíró, a tanú és a szakértő feladatának összecsúszását az 1998. évi Be. egyértelműen, kizárási szabályokkal választotta el egymástól, a szabályozás ugyanis az, hogy bíróként nem járhat el, aki az ügyben mint tanú vagy szakértő, illetőleg szaktanácsadó vesz, vagy vett részt,[1182] szakértőként nem járhat el, aki az ügyben mint bíró (…) járt vagy jár el, valamint ezek hozzátartozója[1183] és az sem, aki az ügyben tanúként vesz, vagy vett részt[1184] (E törvényben még a tanúra nincs kizárási szabály, ami viszont akár értelemszerűnek is mondható, akkor ugyanis a személyi egybeesés következménye a bíró vagy a szakértő kizárása az ügyből. A tanú tudomása ezáltal kétségtelenül becsesebb a büntetőeljárási törvény számára, kifejezésre juttatva, hogy a tanú tudomása nem pótolható, míg a bíró és a szakértő személye pótolható, azaz más bíró vagy más szakértő is elláthatja a ráeső feladatot.)

A szakértői eljárásjogi pozíciója nem fér össze az ügyész és a nyomozó hatóság tagjának pozíciójával sem: ügyészként nem járhat el, aki az ügyben mint (…) szakértő, valamint szaktanácsadó vesz, vagy vett részt,[1185] továbbá a nyomozó hatóság tagjaként nem járhat el, aki az ügyben mint (…) szakértő vesz, vagy vett részt,[1186] illetőleg szakértőként nem járhat el, aki az ügyben mint (…) ügyész vagy nyomozó hatóság tagja járt vagy jár el, valamint ezek hozzátartozója.[1187]

A 98. évi Be. szerint a védelem által felkért személy szakértőkénti bevonásának megtagadása azzal a következménnyel jár, hogy véleménye okirati bizonyítékot képez, a védők ez esetben ugyanakkor rendre indítványozzák tanúkénti kihallgatásukat. A szakértőként be nem vont személy tanúként történő kihallgatását határozottan ellenzem, a negációból hiányzik egy további lehetséges érv. Arra gondolok, hogy a tanúkénti kihallgatás elé néző be nem vont személy tekintetében miként birkózna meg a bíró a szakértőre vonatkozó kizárási okokkal, ugyanis ez a tanú mégiscsak „kényszer-szülte ál-tanú”, más megjelöléssel „kriptoszakértő” vagy „bujtatott szakértő”. Annyi bizonyosnak tűnik,

1182 1998. évi Be. 21. § (1) bekezdés c) pont
1183 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés b) pont
1184 1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés c) pont
1185 1998. évi Be. 31. § (1) bekezdés c) pont
1186 1998. évi Be. 38. § (1) bekezdés c) pont
1187 1998. évi Be.103. § (1) bekezdés b) pont

hogy a bíró kikerülné a buktatót, és azt mondaná: ez az ember tanú, tehát a tanúra vonatkozó szabályokat alkalmazom, amiből következően szóba sem kerülhet semmiféle szakértőre megszabott szabály követése. Mégis tegyük fel, hogy a felkért személy a terhelt hozzátartozója. Ezért szakértőként eleve kizárt volna, az ügyben meg sem szólalhatott volna, míg tanúként a felkért személy – horribile dictu – maga dönthetné el, hogy megtagadja-e a vallomástételt, amit aligha tenne meg. A bírónak tehát abban kellene döntenie, hogy nem történeti tény tekintetében vajon várhat-e szavahihető szaktudást, ezzel szemben pedig nem lenne ellenérv, hogy a hozzátartozó tanú esetében is próbálkozik a bíró a kihallgatással, de az a történeti tények – adott esetben – pótolhatatlan reprodukálása érdekében szükséges. A szakértő pótolhatatlansága csak nagyon-nagyon kivételes helyzetben adódhat.

A védelem által felkért személy által adott magánszakvélemény kapcsán a szakértőkénti bevonásról döntésre jogosult bíró (és vádemelés előtt ügyész) is szembetalálkozik a kizárás kérdésével. Már önmagában az is kérdéses, hogy – amennyiben a felkért személy nem szerepel (bármiféle: igazságügyi, nem igazságügyi) szakértői névjegyzékben, illetőleg a védelem vagy maga a felkért személy a véleményében nem közöl erre vonatkozó adatokat – milyen alapon állapítható meg, a felkért személy rendelkezik-e különleges szakértelemmel. A különleges szakértelmet igénylőség és a különleges szakértelem megléte ugyanis nem egyazon dolog. Tehát nyilvánvalóan nem állítható, hogy ha valaki különleges szakértelmet igénylő kérdésében véleményt ad, az szükségképpen rendelkezik különleges szakértelemmel. Amennyiben a bíró (és vádemelés előtt az ügyész) úgy látja, hogy a felkért személynek nincs különleges szakértelme, akkor a bevonást megtagadja – tehát ez nem kizárási ok. A bevonás megtagadása esetére az 1998. évi Be. azt rendeli, hogy az elkészített vélemény az okiratra vonatkozó szabályok szerint használható fel. Ez valójában a felhasználandóságot, precízebben fogalmazva azt jelenti, hogy bizonyítási eszközként el kell számolni a véleménnyel, és az elszámolás (értékelés) eredményétől függően egyedül az akceptálás vezet tényleges felhasználáshoz. Ez sem kizárási kérdés. Felmerülhet, hogy bevonás hiányában az okirati bizonyítékként felhasználható vélemény ugyan nem perrendszerű szakvélemény, de mégis – maradjunk ennél a megnevezésnél – „magánszakvélemény”, és így a készítője, mint szakértő kizárási ok alá eshet (például a terhelt hozzátartozójaként). Szerintem a bíró – és vádemelés előtt az ügyész – ebben az esetben sem dönthet a felkért személy kizárásáról, mert kizárni csak a szakértőt lehet, ám amíg nincs bevonás, a felkért személy nem szakértő. Ezért az egyedül szabályozott módon a bevonás megtagadása a járható út, ha pedig a felkért személyt szakértőként nem vonják be, mivel

a vélemény nem szakvélemény, illetőleg készítője nem szakértő, a vélemény készítője ekkor sem zárható ki. A megoldás az, hogy végső soron a bíró a véleményt ezen az alapon veti el, ám azt el kell ismerni, hogy ez egy quasi kizárási megoldás.

VII. 11. Az új Be. szakértők kizárására vonatkozó szabályozása

A Be. a kizárási okokon részben nem,[1188] illetőleg részben, de nem különösebb mértékben változtatott. Az utóbbiakról: a jövőben nem lehet szakértő a terhelt, védő és sértett segítője,[1189] a nyomozó hatóság nyomozati tevékenységet ellátó állományának a tagja,[1190] a tanú segítője,[1191] kihantolásnál a halál beállta előtti kezelőorvos.[1192]

Jelenleg a terhelt, védő és sértett képviselőjéből nem lehet szakértő. A képviselőhöz képest a segítő[1193] szélesebb kategória, ezért nem lehet szakértő a terhelt nagykorú hozzátartozója, a külföldi állampolgár terhelt és sértett esetén a konzuli tisztviselő, a meghatalmazott képviselő, a támogató, a sértett és a feljelentő által megjelölt nagykorú személy, a Védelmi Programban részt vevő személy védelmét ellátó személy sem.

Jelenleg a tanú segítője nem nevesített, a jövőben nem lehet szakértő a tanú segítőjéből, így ha a tanú külföldi állampolgár, a konzuli tisztviselőből, a tanú érdekében eljáró ügyvédből és a Védelmi Programban részt vevő személy védelmét ellátó személyből. Vagyis a terhelt, védő, sértett, tanú segítője és a szakértői pozíció ütközése esetén a segítő „marad benn az eljárásban".

A 1998. évi Be. szerint a támogatónál is az ún. egyéb okú elfogultság alapján kell a szakértő kizárása tárgyában dönteni, míg a Be. ennek fordítottjaként akként rendelkezik, hogy a sértetti, a vagyoni érdekelti és az egyéb érdekelti támogató[1194] kizárását írja elő, amennyiben az ügyben szakértőként vesz, vagy vett részt.[1195] Vagyis a támogatói és a szakértői pozíció ütközése esetén a szakértő „marad benn az eljárásban". Éppen úgy, ahogy az ügyben bíróként,[1196] ügyészként,[1197] a nyomozó hatóság tagjaként[1198] nem járhat el, valamint nem lehet védő,[1199] aki az ügyben

1188 Be. 103. § (1) bekezdés e)-g) pont; Be. 191. § (1) bekezdés e)-g) pont
1189 Be. 191. § (1) bekezdés a) pont
1190 Be. 191. § (1) bekezdés b) pont
1191 Be. 191. § (1) bekezdés c) pont
1192 Be. 191. § (1) bekezdés d) pont
1193 Be. 59. § (1) bekezdés
1194 Be. 65. §
1195 Be. 67. § (1) bekezdés c) pont 3. fordulat
1196 1998. évi Be. 21. § (1) bekezdés c) pont 2. fordulat; Be. 14. § (1) bekezdés c) pont 2. fordulat
1197 1998. évi Be. 31. § (1) bekezdés c) pont 2. fordulat; Be. 27. § (1) bekezdés c) pont 2. fordulat
1198 1998. évi Be. 38. § (1) bekezdés c) pont 2. fordulat; Be. 32. § (1) bekezdés c) pont 2. fordulat
1199 1998. évi Be. 45. § (10) bekezdés d) pont 1. fordulat; Be. 43. § (1) bekezdés d) pont 1. fordulat

szakértőként vesz vagy vett részt.

A változtatások teljességgel elfogadhatóak, mert a megjelöltek részéről hiányzik/hiányozhat a szakértéshez szükséges teljes körű semlegesség látszata, valamint nem kívánatos ütközés (összeférhetetlenség) esetében így vagy úgy, de kizárttá válik az eljárás egyik vagy másik szereplője. Az, hogy a nyomozó hatóság nem minden tagjából, csak a nyomozási tevékenységet ellátó állományának a tagjából nem lehet szakértő, igazán nem újdonság, mert mindkét törvényben azonos kiegészítő (értelmező) rendelkezés van elhelyezve arra, hogy nem minősül a nyomozó hatósággal hivatásos szolgálati viszonyban álló személynek az, aki a rá vonatkozó jogszabályok alapján nem a nyomozó hatóság állományában teljesít szolgálatot.[1200] Megismétlem, hogy e személyek kivonása az adott státushoz kötött kizárási ok alól nem jelenti azt, hogy nem állhat fenn az ún. egyéb okú elfogultság. Jelenleg a kizárás egyik szabálya, hogy a 83-84. § rendelkezései a szakértőkre értelemszerűen irányadók,[1201] ezek között szerepel, hogy a tanú vallomástételének akadályát figyelembe kell venni, ha az akár a bűncselekmény elkövetésekor állt fenn, akár a kihallgatáskor áll fenn.[1202] Ez – bár átkerült máshová - de nem veszett el, mert „A tanú vallomástételének akadályát figyelembe kell venni akkor is, ha az a bűncselekmény elkövetésekor, illetve akkor is, ha a kihallgatásakor áll fenn."[1203]

A szakértő kizárásának a felmentéstől való elhatárolása kapcsán mindössze jelzem, hogy a felmentést érintően a Be. a „fontos ok" mint felmentési ok[1204] tekintetében elhagyja a jelenleg meghatározott szempontokat – minthogy a) a szakkérdés nem tartozik a szakértő szakismeretének körébe; b) a szakkérdésben külön jogszabály alapján meghatározott intézmény vagy testület jogosult szakvéleményt adni; c) a szakértői tevékenység ellátásában fontos ok akadályozza, így különösen, ha a tevékenység zavartalan ellátásának vagy a részvizsgálat elvégzésének a feltételei nincsenek meg.[1205] Ez mégsem okozhat problémát, hiszen itt is a 2016. évi szakértői törvényre kell majd hagyatkozni.[1206]

A szakértő kizárásán belül maga a kizárási eljárás továbbra is alulszabályozott. Különösen

1200 1998. évi Be. 103. § (2) bekezdés; Be. 191. § (2) bekezdés
1201 1998. évi Be. 103. § (5) bekezdés
1202 1998. évi Be. 83. § (1) bekezdés 1. mondat
1203 Be. 169. § (2) bekezdés
1204 Be. 189. § (5) bekezdés
1205 1998. évi Be. 104. § (2) bekezdés a) pont:.
1206 Szaktv. 45. § (4) bekezdés b) pont: a feltett kérdések megválaszolása egészben vagy részben nem tartozik azon szakismeretei körébe, amelyekben a szakértő a rá irányadó szabályok szerint jogosult eljárni; c) pont: a szakértői tevékenységének ellátásában fontos ok akadályozza, így különösen, ha tevékenysége ellátásának vagy részvizsgálatok elvégzésének feltételei nincsenek meg, vagy más hatóság felkérésének kell eleget tennie, f) pont: a feltett kérdésben kizárólag jogszabályban meghatározott szervezet jogosult szakvéleményt adni.

szembeötlő ez akkor, amikor a Be. a szakértő díjának megállapítása körében gondosan megjelöli: kivel kell közölni a határozatot, s a címzetteknek jogorvoslati joga is van. Szóval a jelenlegi „külön jogorvoslatnak van helye”[1207] megoldás kivirágzott., érthetetlen abból a megközelítésből is, hogy még a támogató kizárása kérdésében is ki lett mondva, hogy „e határozat ellen a támogató és a támogatott személy jogorvoslattal élhet”.[1208] Ezzel szemben áll az árván kezelt kizárás kérdése:„A szakértő kizárásáról az eljáró bíróság, ügyészség, illetve nyomozó hatóság határoz”[1209] - e nnyi.

A Be. előkészülete során több változat vált ismertté.[1210] Ezek közül egyedül a 2016. szeptember 21-i ún. visszamutatásban jelent meg, hogy „A szakértő kizárásáról szóló végzéssel szemben nyolc napon belül fellebbezésnek van helye” [191. § (6) bekezdés], ez aztán eltűnt.

A bekerülés – mivel nem volt semmiféle indokolása – magyarázatát az ún. visszamutatás nem tartalmazta. Ez valójában nem is változás, hiszen sem az 1998. évi Be., sem a törvényjavaslat nem mondja ki. Mégis lényegesnek tartom, hogy a korábbi megokolásom szerint a szakértő kizárása tárgyában döntő határozattal szemben – szerintem egyértelműen – külön fellebbezésnek van helye.

A változatlanság folytán sajnálatosan előrevetíthető, hogy az ítélkezési gyakorlatban továbbra is kérdéses maradhat a külön fellebbezhetőség kérdése. Amit a szakértő kizárási eljárásáról az 1998. évi Be. vonatkozásában kifejtettem (alakszerű határozati forma, külön jogorvoslattal támadhatóan), azt a jövőre nézve a Be. vonatkozásában is fenntartom, a korábbi érvelésemet egészében nem kívánom megismételni. Rövidre fogva:

a) Az 1998. évi Be. 103. §-ának és a Be. 191. §-ának alcíme egyezően: a szakértő kizárása, ami azt mutatja, hogy a kizárási ok ténylegesen is kizárással jár.

Az 1998. évi Be. 103. § (4) bekezdése és a Be. 191. § (4) bekezdése – ha nem is szó szerinti egyezéssel – egyaránt akként rendelkezik, hogy a szakértő kizárásáról az eljáró bíróság, ügyész(ség), illetőleg nyomozó hatóság határoz, és a „határoz” kitétel a szó legszorosabb értelmében azt jelenti, hogy a döntésre jogosult határozatot hoz.

b) Ha pedig határozatot kell hozni a szakértő kizárása tárgyában, akkor az ellen jogorvoslatnak van helye, mivel a szakértőt kizáró határozat elleni jogorvoslatot kiiktató rendelkezést a büntetőeljárási törvény nem tartalmaz, holott a jogorvoslati jog általános szabály. Ezt az 1998. évi Be. 3. § (3) bekezdése alapvető rendelkezésként kimondja, és a A T/13972. számú törvényjavaslat

1207 1998. évi Be. 105. § (7) bekezdés

1208 Be. 67. § (2) bekezdés

1209 Be. 191. § (4) bekezdés

1210 Én öt variánst ismertem meg: a 2016. áprilisi első munkaanyagot, a 2016. május 31-i közigazgatási egyeztetésre bocsátott változatot, a 2016. szeptember 21-i ún. visszamutatást, a 2017. január 5-i ötpárti egyeztetésre szánt formációt és a 2017. februári törvényjavaslatot.

általános indokolásának az alapvető rendelkezésekről (is) szóló IV. pontja szerint az általános jelleg meg is marad, de nem büntetőeljárási szabályként, hanem az Alaptörvény alapján.

c) Az 1998. évi Be. 169. § (1) bekezdés 1. mondata és a Be. 362. § (1) bekezdés 18. pontja szerint azonosan az ügyész(ség) és a nyomozó hatóság határozatot hoz a szakértő kizárásáról, s azzal szemben az 1998. évi Be. 195. § (1) bekezdése és a Be. 369. § (1) bekezdése alapján ugyancsak egyezően panasznak van helye, és a szakértő kizárása ez alól külön rendelkezéssel nincs kivéve.

d) Az aligha indokolható, hogy a szakértő kizárása tárgyában hozott határozat elleni jogorvoslat a vádemelés előtti eljárási szakaszban biztosított, míg a bíróság előtti eljárásban már nem, illetőleg a nem ügydöntő határozat meghozatala előtt igen, de az ügydöntő határozat felülbírálati eljárásában nem.

e) a Be. 67. § (2) bekezdése alapján már a támogató kizárásáról is határozatot kell hozni, s azzal szemben (külön) jogorvoslat terjeszthető elő. Márpedig a támogatót kizárási szabályok egyike, hogy szakértőként vett, vagy részt az eljárásban. Továbbá: az 1998. évi Be. 105. § (7) bekezdése és a Be. 199. § (3) bekezdés 2. mondata alapján egyező szabály, hogy a szakértői díjat megállapító határozat ellen (külön) jogorvoslattal lehet élni. Éspedig azért, mert korábban e kérdésben (is) ingadozott a gyakorlat.

Összegezve: a Be. szabályozásában a szakértő kizárása tárgyában hozott határozat ellenében – mivel a jogorvoslati jog alaptörvényi szinten általános jelleggel biztosított, és nincs a korrigálást célzó vitathatóságot kizáró rendelkezés – van (külön) jogorvoslati jog, mégis prognosztizálható, hogy a gyakorlat nem számolja fel a jogorvoslattal támadhatóság elvetésében álló gyakorlatát, merthogy az érveit jellemzően rejti, s ha itt-ott felemlíti, azok tévesnek mutatkoznak. A T/13972. számú törvényjavaslat 191. §-hoz illesztett szűkszavú indokolásából egyetértek azzal, hogy a kizárás szabályai irányadók a magánszakértőre is. Ez szerintem sem vitatható, akkor pedig, ha a megbízott véleményéből nem lesz szakvélemény, nincs sem szükség, sem törvényes lehetőség a megbízottat kizárással távoltartására az eljárástól.

VII. 12. Kizárási okok összehasonlítása: 1998. évi Be. és a 2017. évi Be.

1998. évi Be. 103. § (1) bekezdés	Be. 191. § (1) bekezdés
aki az ügyben mint terhelt, védő, továbbá mint sértett, feljelentő vagy mint ezek képviselője vesz, vagy vett részt, valamint *ezek* hozzátartozója [a)]	aki az ügyben terheltként, védőként, továbbá sértettként, feljelentőként vagy ezek *segítőjeként* vesz vagy vett részt, valamint ezek hozzátartozója [a)]
aki az ügyben mint bíró, ügyész vagy nyomozó hatóság tagja járt vagy jár el, ezek hozzátartozója [b)]	aki az ügyben bíróként, ügyészként vagy a nyomozó hatóság *nyomozási tevékenységet ellátó állományának* tagjaként járt vagy jár el, valamint ezek hozzátartozója [b)]
aki az ügyben tanúként vesz, vagy vett részt [c)]	aki az ügyben tanúként, vagy *tanú segítőjeként* vesz vagy vett részt [c)]
a halál oka és körülményei vizsgálatánál, továbbá a kihantolásnál az az orvos, aki a meghalt személyt közvetlenül a halála előtt gyógykezelte, illetve aki megállapította a halál beálltát [d)]	a halál oka és körülményei vizsgálatánál, továbbá a *kihantolásnál* az az orvos, aki a meghalt személyt közvetlenül a halála előtt gyógykezelte, illetve a halál beálltát megállapította [d)]
a szakértői intézmény és a szervezet szakértője, valamint a szakértői testület tagja, ha az a) pontban meghatározott kizáró ok a szakértői intézmény, a szervezet vagy a szakértői testület vezetőjével szemben áll fenn [e)]	a szakértői intézmény és a szervezet szakértője, valamint a szakértői testület tagja, ha az *a)* pontban meghatározott kizáró ok a szakértői intézmény, a szervezet vagy a szakértői testület vezetőjével szemben áll fenn [e)]
a gazdasági társaság tagja, ha az a) pontban meghatározott kizáró ok a gazdasági társaság vezetőjével, vezető tisztségviselőjével szemben áll fenn, illetve, aki olyan gazdasági társaság tagja vagy alkalmazottja, amelynek tagja vagy alkalmazottja az ügyben már korábban eljárt [f) – 2006. január 1-től]	a gazdasági társaság tagja, ha az *a)* pontban meghatározott kizáró ok a gazdasági társaság vezetőjével, vezető tisztségviselőjével szemben áll fenn, illetve, aki olyan gazdasági társaság tagja vagy alkalmazottja, amelynek tagja vagy alkalmazottja az ügyben már korábban eljárt [f)]
akit az ügyben szaktanácsadóként vettek igénybe [g)]	akit az ügyben szaktanácsadóként vettek igénybe [g)]
akitől elfogulatlan szakvélemény egyéb okból nem várható [h)]	akitől elfogulatlan szakvélemény egyéb okból nem várható [h)]

VIII. ÖSSZEFOGLALT GONDOLATOK

Értekezésemben a szakértő hazai büntetőeljárási jogban betöltött szerepét vizsgáltam, és e vizsgálat alapján aligha juthatok, juthatnék más konklúzióhoz, minthogy e tekintetben a szakértő függetlensége, pártatlansága, abszolút semlegessége a legfontosabb sarokpont.

Az alábbiakban kutatásom e szempontbéli lényegét igyekszem összefoglalóan bemutatni és e helyütt fogalmazom meg azon, de lege ferenda jellegű javaslataimat is, amely e kérdéskörhöz szervesen kapcsolódnak.

1. A bírói függetlenség az ítélkező tevékenységhez kapcsolódóan, a jognak - a törvénynek és egyéb jogszabályoknak - alávetettséget, a meggyőződésének megfelelő döntés szabadságát, s a döntési folyamat befolyásolhatatlanságát, és ezen belül utasíthatatlanságot is magában foglaló háboríthatatlanságát jelenti.

Ez – mutatis mutandi – igaz kell, hogy legyen a szakértő függetlenségére is. A szakértőt „a legteljesebb tárgyilagosság és pártatlanság (l'objectivité et l'impartialité les plus totales – R. Garraud[1211]) kötelessége terheli.

A szakértő a köz érdekében cselekszik, tehát közfeladatot lát el, ugyanakkor közhatalmat nem gyakorol, függetlenségének lényege – összhangban van a bírákra irányadó törvény bírákra vonatkozó rendelkezésével – az igazságügyi szakértőkről szóló törvény azon kogens előírásában manifesztálódik, amely szerint a szakértő a szakvélemény megállapításaival összefüggésben nem utasítható,[1212] sőt a magánszakértő esetében egyenesen előírja, hogy a magánszakértő a tevékenységével érintett személyek érdekeitől függetlenül, pártatlanul köteles eljárni.[1213]

A függetlenség kapcsán a szakértőkre általában vonatkozó előírás értelemszerűen igaz és irányadó a magánszakértőre – és persze fordítva is.

1211 R. GARRAUD: Traité théorique et partique s'instruction criminelle et de procédure pénale, Recueil Sirey Paris 1907, Tome I. chap. III. de l'expertise 590-666. oldal In: Dr. SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.

1212 Szaktv. 47. § (1) bek.

1213 Szaktv. 52. § (5) A szakértőt a magánszakértői vélemény szakmai tartalmával összefüggésben megbízója - a Polgári Törvénykönyv megbízási szerződésre vonatkozó szabályaitól eltérően - nem utasíthatja. A szakértő a magánszakértői vélemény elkészítése során a tevékenységére irányadó szakmai szabályok betartásával, a tevékenységével érintett személyek - különösen megbízója - érdekeitől függetlenül, pártatlanul köteles eljárni. A szakértő szakvéleményét a feltárt tények tárgyilagos értékelésével köteles kialakítani. (6) A szakértő a jogszabályba ütköző megbízást köteles megtagadni.

2. A „<pártatlanság látszata> kifejezés (…) némileg pejoratív értelmet hordoz (…) csak a kontextus árulhatja el, hogy a <látszólagos pártatlanságot> jelenti.”[1214]
Erdei Árpád gondolatát továbbfűzve: a „pártatlanság látszata” akár a pártatlanság imitálhatóságaként is értelmezhető, ellenben a „pártatlanság láttatása” tétel nagyon is gondosan és pontosan fejezi ki, miszerint a pártatlanságra kötelezett nem látszólagosan, hanem valóban pártatlan (elfogulatlan), tehát azt kell láttatni (láthatóvá tenni), hogy nem hiányzik a pártatlansága.

3. A szakértő semlegességének követelménye a szakértő függetlensége gyanánt is értelmezhető, azt közvetíti, hogy a szakértő az eljárás egyetlen érintettjétől sem függhet, nincs alárendelve a kirendelőnek/megbízónak.
A szakértő véleménye éppen a szakértő semlegessége okán válik értékes bizonyítási eszközzé, a függetlenség a szakértő szavahihetőségének záloga.

4. A „fair”, mint széles értelemben vett és a „fairness”, mint szűkebb értelemben tisztességes eljárás fogalmán[1215] belül a szakértő függetlensége és pártatlansága a tisztességes eljárás részeleme.

5. Továbbra is irányadó Erdei Árpád álláspontja, amely szerint „a kizárás intézménye az ügyek pártatlan és részrehajlásmentes intézését szolgálja, annak a biztosítéka (…) Amennyiben a hatóság tagjainak *objektivitása* hiányzik, az eljárás tisztességessége legfeljebb illúzió lehet”.[1216] És mitsem változott Király Tibor iránymutatása, amely arra hívja fel a figyelmet, hogy a törvény intenciója – és ez derül ki a kizárás szabályaiból – az, hogy a szakértő a véleményadásában *független* és *elfogulatlan* legyen. [1217]

6. Az 1896. évi Bp. szerint[1218] a lelet és a vélemény semmiségének terhe mellett nem alkalmazhatóak, ugyanakkor a javaslat indokolása „kizáró okok” körében jelölte meg, hogy mikor nem járhat el a szakértő. Az utóbbi szerint „E kizáró okok meghatározásánál ama szempont volt irányadó, hogy csakis elfogulatlan egyének legyenek szakértőkül alkalmazhatók….”.[1219]

1214 Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában, i.m.: 327. lábjegyzet.
1215 Bárd Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában i.m.:, 60-61. oldal 80. lábjegyzete.
1216 Erdei Árpád i. m., a szerző 326. lábjegyzete: „Csak emlékeztetek: a tisztességes eljárás, és nem csupán a tisztességes tárgyalás elvét tartalmazza az Egyezmény.”
1217 Király Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó (3. kiadás), 2003, 261. oldal, [368] lapszél szám.
1218 1896. évi Bp. 229. §
1219 1896. évi Bp. indokolása, Corpus Juris Hugarici, törvénycikkek indokolása

A kizárás következményének „a lelet és a vélemény semmiségének terhe mellett” gyanánt történt meghatározása releváns, mert nyilvánvalóan más az ésszerűség és a célszerűség. Az előbbi értelmében a kizárt szakértő sorsát osztja a kizárt szakértő által adott, bizonyítási eszközként eleső szakvélemény, míg a célszerűség a normaszövegben kell megjelenjen – utalva arra, hogy a kizárt szakértő szakvéleménye „önálló sorssal” nem bír.

7. Az 1998. évi eljárási törvény[1220] indokolása - a továbbiakban is érvényesen - rögzíti, hogy a szakértő pártatlan és elfogulatlan működésének egyik biztosítékát a szakértő kizárására vonatkozó rendelkezések adják, de a kizárásra vonatkozó előírások határozzák meg a büntetőeljárásban bizonyos eljárási pozíciók <összeférhetetlenségét> is.”[1221]
A tárgyilagosság helyébe tehát ismét az elfogulatlansági (pártatlansági) cél lép. Amint azt a bírói gyakorlatot leginkább orientálni hivatott kommentár is megerősíti, a cél, hogy elfogulatlan szakértők járjanak el (…) részrehajlás nélkül nyilvánítsanak véleményt.

8. A Be.[1222] vonatkozó rendelkezéseinek[1223] a)-g) pontjaiban meghatározott kizárási okok az ún. abszolút, míg a h) pont szerinti az ún. relatív kategóriát jelentik. Az előbbi okok megdönthetetlen vélelemként manifesztálnak valamely érdekeltségi helyzetet, státust, míg az ún. relatív ok esetén az arra történő hivatkozáson túl azt fel kell tárni, és a valószínűsítésre alkalmasság szintjén értékelni kell. Változatlanul helytálló Király Tibor álláspontja, aki a kizáró okokat – azok előbb hivatkozott abszolút-relatív felosztása nélkül – rendezi két csoportba, hangsúlyozva azt is, hogy a szakértő a büntetőeljárásban nem tölthet be más szerepkört.[1224]
Ami persze fordítva is igaz: az eljárás egyetlen más szereplője sem láthat el szakértői feladatokat.

9. A „nem várható el elfogulatlan szakvélemény” helyzete leginkább olyan körülmény, amikor – éppen a szakértő és szakvéleménye iránti bizalom megtartása érdekében – a pártatlanság láttatandóságának követelménye előtt a direkt elfogultság hiányának kell meghátrálnia.
Az „egyéb okú” elfogultság kapcsán indokoltnak vélem rögzíteni, hogy szakértőként nem járhat el, akitől elfogulatlan szakvélemény egyéb okból – különösen a büntetőeljárás bármiféle előmozdítása,

1220 1998. évi Be.
1221 1998. évi Be. indokolása
1222 2017. évi XC. törvény
1223 Be. 191. § (1) bek.
1224 KIRÁLY Tibor i. m.: 261. oldal, [368] lapszél szám.

a büntetőjogi vagy azon alapuló más jogi természetű felelősség előzetes kinyilvánítása, az eljárás valamely résztvevőjével fennálló anyagi, érzelmi vagy hasonló más kapcsolat, viszony, érdekeltség, függés miatt – nem várható.

10. Megfontolásra érdemes, hogy „*A szakértő a büntetőeljárásban nem tölthet be más szerepkört*" kitételt a büntetőeljárási törvényben rögzíteni indokolt.

11. Értelemszerű garanciális szabály, hogy az együttes véleményt készítő szakértők egyikének kizárása folytán a szakvélemény egészében válik felhasználhatatlanná, tekintve, hogy a két szakértő által adott közös szakvélemény egy és oszthatatlan, ami mesterségesen nem bontható szét.

12. A büntetőeljárási törvényben tételesen szükséges meghatározni, hogy szakértő kizárását az eljárás mely szereplője indítványozhatja. Amennyiben akceptálható, hogy a szakértő kirendelésére vonatkozó tájékoztatás összefüggésbe hozható a szakértő kizárása indítványozhatóságának kérdésével, a terhelt, a védő, a sértett – és ekként a magánfél, a magánvádló, a pótmagánvádló –, valamint az ügyész bizonyosan jogosult indítványozni a szakértő kizárását. A fentieken túl az – őt érintő körön belül – az egyéb érdekelt e körbe vonhatóságát is megfontolásra érdemesnek vélem.

13. A szakértő kizárásáról az 1998. évi Be. szerint az a hatóság határoz, amely előtt az eljárás folyik[1225], míg a Be. akként rendelkezik, hogy arról az eljáró hatóság határoz.[1226] A „határoz" kitétel szükségszerűen a döntésre jogosult határozat hozatalát jelenti – hasonlóképpen ahhoz, ahogy a „kizárásról határoz" formula szerepel a bíró,[1227] az ügyész,[1228] a nyomozó hatóság tagja[1229] és a védő[1230] esetében is. Az utóbb hivatkozott esetekben nem képezi vita tárgyát, hogy a kizárás tárgyában való döntés határozati formát igényel, ha pedig ezen logika okán a szakértő kizárása tárgyában határozatot kell hozni, akkor az ellen – mivel a szakértőt kizáró határozat elleni jogorvoslatot kiiktató rendelkezést a büntetőeljárási törvény nem tartalmaz, figyelemmel a Be. 3. § (3) bekezdésére is – jogorvoslatnak van helye.[1231]

1225 1998. évi Be. 103. § (4) bek.
1226 Be. 191. § (4) bek.
1227 1998. évi Be. 24/A. § (2) bek. 1. mondat, Be. 17. § (2) bek.
1228 1998. évi Be. 32. § (5) bek., Be. 28. § (6) bek.
1229 1998. évi Be. 39. § (2) bek., Be. 33. § (2) bek.
1230 1998. évi Be. 45. § (3) bek., Be. 43. § (3) bek.
1231 A Be. törvényjavaslata az általános indokolás IV. pontjában a legfontosabb újítások között említi meg, hogy „azon működési alapelvek nevesítése sem szükségszerű, amelyeket szintén az Alaptörvény fektet le, ugyanakkor nem

14. Az ítélkezési gyakorlatban a felsőbíróságok az ügydöntő határozat felülbírálata keretében kizárási okot észlelve jellemzően nem döntenek a szakértő kizárásáról, hanem a kizártság, és a szakvélemény bizonyítási eszközkénti felhasználhatatlansága megállapítása mellett másik szakértő/szakértők kirendeléséről határoznak, és – amennyiben nélkülözhetőnek látják – mellőzik a szakvélemény bizonyítási eszköznek vételét.

A kizárási ok felhasználhatatlansági okként történő kezelése aggályos, tekintve, hogy kizárási ok fennállása esetén a kizárási okkal érintett szakértő szakvéleménye felhasználhatatlanságának a megállapítása nem elegendő. Ilyenkor a felhasználhatatlanság a szakértő kizárásának függvénye, nem mellőzhető tehát a szakértő kizárása. Kétségtelen, hogy ez esetben nyilvánvalóan elesik a szakvélemény felhasználhatósága, tehát amennyiben a szakértés nem nélkülözhető, új szakvélemény beszerezéséről szükséges határozni.

A kizárás tárgyában alakszerű, fellebbezési joggal támadható határozattal való döntés hiányában kiesik a jogerő előtti felülbírálati korrekció lehetősége, amennyiben pedig a felülbíráló (általában másodfokú) bíróság tudja le a kizárás kérdését újabb szakvélemény beszerzésével, a jogerőt követően eredményes felülvizsgálatra ezen okból nem kerülhet sor.

vonatkoznak általánosságban az egész büntetőeljárásra, vagy számos kivételt szükséges biztosítani. Ennek megfelelően a törvényben nem szerepel a hatalmi ágak elválasztásából eredő bírói függetlenség és a bírák kizárólag törvény alá vetettsége, a társas bíráskodás, az ítélkezésben való társadalmi részvétel, a törvény előtti egyenlőség, a büntetőeljárás törvényességének elve, a bíróság eljárásához való jog, a tárgyalás közvetlenségének, nyilvánosságának és szóbeliségének elve, a jogorvoslathoz való jog és a tájékoztatáshoz való jog." Ennek megfelelően irányadó Magyarország Alaptörvényének XXVIII. cikk (7) bek.e: Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti. Tehát: a jogorvoslati jog ezután is főszabályként érvényesül.

IX. DE LEGE FERENDA JAVASLATOK

A büntetőeljárásról szóló új törvény elfogadása mérsékli a jogalkotó igényét a korrigálásra, ugyanakkor jogalkalmazói tapasztalat, hogy egy törvény akár az elfogadása és a hatálybalépése között is módosítható,[1232] ezért nem érzem úgy, hogy feltétlenül felesleges javaslatok megfogalmazása a törvény javítására.

A szakértő kizárása, illetve egyéb kérdések vonatkozásában - részben szövegszerű – javaslataim az alábbiak:

IX. 1. Javaslatok a szakértő kizárása tárgyában

A kizárás részbeni, de jelentős súlyú rendezetlensége kapcsán egyértelmű szabályozás szükségét látom, az alábbiak szerint:

1. A korábbi Pp.[1233] rendelkezése szerint a bíróság hivatalból ügyel arra, hogy kizárt szakértő az eljárásban ne vegyen részt, míg a hatályos Pp.[1234] alapján a szakértőre vonatkozó kizárási okot a bíróság – főszabályként – ugyancsak hivatalból veszi figyelembe. Ez a büntetőeljárásban szoros összefüggésben áll azzal, hogy a bíróság az előtte zajló eljárásban már – akár indítványhoz sem kötötten – hivatalból határozhat a szakértő kizárásáról, ugyanakkor a vádemelést megelőzően az eljárást folytató ügyészség, illetőleg a nyomozó hatóság az ügy ura, vagyis az ő feladatuk a kizárási ok hivatalból történő figyelembe vétele.
Nem pusztán az egyértelműség kedvéért javasolom a Be. 188. §-át (4) bekezdésként kiegészíteni azon rendelkezéssel, hogy: ***A vádemelés előtt a nyomozó hatóság és az ügyészség, a vádirat benyújtását követően a bíróság hivatalból köteles a kizárási okot figyelembe venni.***

2. A Be. 191. § (1) bek. h) pontját a pontosítás érdekében javasolom kiegészíteni akként, hogy ***Szakértőként nem járhat el, akitől elfogulatlan szakvélemény egyéb okból – különösen a büntetőeljárás bármiféle előmozdítása, a büntetőjogi vagy azon alapuló más jogi természetű***

1232 Az 1998. évi Be.-re és annak két novelláris szintű módosítására utalok.
1233 1952. évi III. törvény 178. § (3) bek. első mondat
1234 Szaktv. 301. § (3) bek.

felelősség előzetes kinyilvánítása, az eljárás valamely résztvevőjével fennálló anyagi, érzelmi vagy hasonló más kapcsolat, viszony, érdekeltség, függés miatt – nem várható.[1235]

3. Nincs szabályozva, ezért tételesen meg kell határozni, hogy ki jogosult a szakértő kizárásának indítványozására.
Javasolom a Be. 191. §-ának (4) bekezdéseként beilleszteni azon rendelkezést, amely szerint: ***A szakértő kizárását a terhelt, a védő, a sértett, a vagyoni érdekelt és egyéb érdekelt, valamint a vádemelés előtt a nyomozóhatóság és az ügyészség, a vádemelés után az ügyészség indítványozhatja.***
(A 191. § átszámozása indokolt, a jelenlegi (4) bekezdés számozása értelemszerűen módosul.)

4. A kizárás tárgyában igen körültekintően kell eljárnia a döntésre jogosultnak – de lege ferenda egyedül a bíróságnak – mivel a kizárt szakértő által adott szakvélemény osztja a szakértő kizárásának sorsát, a továbbiakban elveszíti bizonyítási eszköz minőségét.
A döntést szubjektíve nehezíti, ha a kizárás tárgyában de lege lata a döntésre jogosult volt a szakértő kirendelője, azaz még előtte van folyamatban a büntetőeljárás, hiszen a kirendelő a kirendeléssel bizalmat előlegez a szakértőnek. A döntés ilyenkor még inkább igényli a felülbírálat, mint korrekciós lehetőség biztosítottságát.
A „szakértő kizárásáról" megfogalmazás nem szerencsés, mert egyféle döntést sugall, holott az lehet a szakértőt kizáró vagy a szakértő kizárását megtagadó. Ez helyesen megfogalmazott, ám kizárólag a bíró kizárása esetében, és az is helyeselhető, hogy a döntésnek soron kívülinek kell lennie.[1236]
A Be. 191. § jelenlegi (4) bekezdése helyett javasolom ***A szakértő kizárása tárgyában a bíróság hivatalból, vagy indítvány alapján – soron kívül – határoz*** rendelkezés beiktatását.
(A 191. § átszámozása indokolt, a jelenlegi (4) bekezdés számozása értelemszerűen módosul.)

5. A vádelőkészítés során az eljárás kimenetelében semmiféle érdekeltséggel nem érintett nyomozási bíró hatásköre pusztán „beékelődik" a nyomozás menetébe, szakértő kizárása ugyanakkor olyan fontos kérdés, hogy az annak tárgyában történő döntést - a védő kizárásának mintáját[1237] követve - szükséges a nyomozási bíró hatáskörébe tartozó döntések körében tételesen

1235 Ez léphetne az ún. egyéb okú elfogultság normaszövegének helyébe.
1236 Be. 17. § (1) bek.
1237 Be. 43. § (3) bek., 464. § (2) bek. a) pont

nevesíteni. Ez azért is fontos, mert döntése már önmagában is „megemeli" a külső korrekció objektivitási esélyét.
A vádemelés előtt a kizárásos ügyben a bíróság egyrészt az ügyészség indítványára, másrészt soron kívül kell, hogy döntsön, ám akként, hogy a „kizárásáról" helyett indokolt áttérni a „kizárása tárgyában" megfogalmazásra.
A Be. 464. §-ának (2) bekezdését tehát javasolom akként módosítani, hogy: *A bíróság a vádemelés előtt az **ügyész indítványára soron kívül dönt** a védő, **illetve a szakértő kizárása tárgyában**.*

6. Rögzíteni szükséges, hogy a szakértő kizárása tárgyában hozott határozat ellen külön jogorvoslattal lehet élni. Fellebbezésre a kizárást indítványozó, a szakértő, a terhelt, a védő, s – ha a kizárárást nem ő indítványozta – az ügyészség jogosult.
Javasolom a Be. 191. § (7) bekezdéseként beilleszteni azon rendelkezést, amely szerint: ***A szakértő kizárása tárgyában hozott határozat ellen fellebbezésnek van helye.***
(A 191. § átszámozása indokolt, a jelenlegi számozás a 2. és 3. pontban írtaknak megfelelően értelemszerűen módosul.)

7. Habár a „ha nincs szakértő, nincs szakvélemény" tézise értelemszerűnek tűnik, célszerűnek vélem ennek tételes megfogalmazását.
Javasolom a Be. 191. (8) bekezdéseként beilleszteni, hogy: ***Ha a bíróság a szakértőt az ügyből jogerős határozattal kizárta, szakvéleménye bizonyítékként nem használható fel***.

*Nem kifejezetten normatív, inkább értelmezési javaslatként szükségesnek tűnhet rögzíteni, hogy **„A szakértő az adott ügyben más szerepet nem tölthet be"**.* E rendelkezés a szakértőre vonatkozó kizárási okokat – az ún. egyéb okú elfogultság kivételével – lefedné, s a szabályozás esetleges hiányosságát megoldhatóvá tenné.

IX. 2. Egyéb javaslatok

1. A szakértő alkalmazására vonatkozó szabályok[12381239] alapján szakértőként igazságügyi

1238 Szaktv. 4. §
1239 Be. 188. § (2) bek.

szakértőt, hiányában ágazati szakértőt, illetőleg más eseti szakértőt kell kirendelni.[1240] Ez normatív megfogalmazást nem igényel, az ágazati szakértő ugyanis – figyelemmel a Szaktv. és az arra utaló Be. 188. § (2) bekezdésére – értelemszerűen az eseti szakértő, amellett a Szaktv. világosan meghatározza az eseti szakértő kirendelésének a főszabálytól eltérő kivételes eseteit[1241] is.

Fontos lenne azonban rögzíteni, hogy a fenti kirendelési sorrendtől való eltérés esetében a szakvélemény bizonyítási eszközként nem használható fel. Mindez valójában a joggyakorlat számára felhívás: ha az adott kérdés megválaszolására van ágazati szakértő, ám mégis más eseti szakértő kerül kirendelésre, akkor annak legalábbis indokát kell adni. Amennyiben oly módon kerül kirendelésre – ágazati vagy más – eseti szakértő, hogy az adott kérdés megválaszolására van igazságügyi szakértő, annak szankciója kell, hogy legyen, mivel teljességgel megengedhetetlen az igazságügyi szakértő igénybevételének önkényes mellőzése.

Javasolom tehát a Be. 188. § (3) bekezdéseként beilleszteni ***Ha eseti szakértő kirendelésére az igazságügyi szakértőkről szóló törvényben foglaltak ellenére került sor, szakvéleménye nem használható fel.*** (A Be. 188. § jelenlegi (3) bekezdésének számozása (4) bekezdésre módosul.)

2. A Be. rendelkezése szerint egyértelmű, hogy ha valamely kérdésben különleges szakértelemre van szükség, akkor – továbbra is – szakértőt kell alkalmazni[1242], szakértő pedig nem lehet az eljárás folytatója, a joggyakorlat ismeretében mégis előfordulnak olyan esetek, amikor negatív szabály hiányában mellőzik a szakértő alkalmazását.

Mivel pusztán látszólagosan merő óvatosság, a Be. 188. § (1) bekezdését javasolom kiegészíteni azzal, hogy ***Szakértőt kell alkalmazni akkor is, ha a bíró, az ügyész, vagy a nyomozó hatóság tagja esetleges maga is rendelkezik különleges szakértelemmel.***[1243]

3. A szakvélemény tartalmára vonatkozó rendelkezéseket kizárólag a Szaktv. 47. § (4) bek. a)-g) pontjának előírásai tartalmaznak, a Be. – miként a jelenlegi Pp. – ilyen kötelezettséget nem ír elő.

Volt idő, amikor a jogalkotó ezt másképpen látta, hiszen az 1896. évi Bp. egyértelműen akként rendelkezett, hogy a szakértő köteles a szakvéleményét indokolással ellátni.[1244]

A Bp. rendelkezése helytálló, célszerűnek vélem kiegészíteni a Szaktv. 47. § (4) bekezdésének d)

1240 Kirendelési sorrend
1241 Szaktv. 4. § (4) bek. a)-c) pontjai
1242 Be. 188. § (1) bek.
1243 Ez vonatkozna a tolmácsra és a fordítóra is
1244 1896. évi Bp. 236. § 6. bek.

pontját akként, hogy a ***szakvéleménynek tartalmaznia kell a szakértő véleményét, <u>és annak indokolását.</u>*** Ezáltal a Be. vonatkozó rendelkezésén – amely szerint ha a szakvélemény valamely fogyatékossága miatt aggálytalanul nem fogadható el, így különösen, ha a) nem tartalmazza a szakvélemény jogszabályban előírt kötelező tartalmi elemeit[1245] – nem szükséges változtatni.

4. És mintegy ráadásként: „*Az ügydöntő határozat indokolásában nem kell ismertetni a tanúk vallomásait, a szakértők leleteit és véleményeit, sem a bizonyítékul használt okiratok tartalmát. Azt, hogy a tényállást mely bizonyítékok alapján állapította meg a bíróság, rendszerint elegendő a tanúk vagy szakértők nevére, avagy az okiratokra való utalással jelezni.*
Ha azonban a ténykérdés bonyolult, részletesen ki kell fejteni, hogy a bíróság mily okokból tartja bebizonyítottnak a tényállást.”[1246]

A fenti, javaslatként is helytálló idézet nem új keletű, olyannyira nem, hogy az egészen pontosan 88 éves, a törvénykezés, ezen belül a büntető igazságszolgáltatás, még közelebbről az ítélet egyszerűsítését szolgáló korábbi magyar törvényben foglaltak szó szerinti ismétlése.
Mivel a hatályba lépő Be. az ügydöntő határozat indokolásának „kellékeit” tartalmazó pontjában[1247] a „rövid” indokolásra utalás ezt önmagában nem válthatja ki és félő, hogy egyes felsőbíróságok továbbra is igényt tartanak leíró jellegű ítélet-szerkesztésre, mindenképpen megfontolásra érdemesnek vélem a Be. 561. § (3) bek. d) pontját a fenti rendelkezés lényegi részével kiegészíteni.

1245 Be. 197. § (1) bek. a) pont
1246 1930. évi XXXIV. törvénycikk 112. §
1247 Be.561. § (3) bek. d) pontja: Az ügydöntő határozat indokolása tartalmazza azoknak a bizonyítékoknak a megjelölését, amelyekre a bíróság a döntését alapozta, valamint annak rövid indokolását, hogy a bíróság a tényállás megállapításánál milyen bizonyítékokat és miért vagy miért nem fogadott el.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK:

A Kuria büntetőjogi gyakorlata

Hernádi Árpád adó-, illetékügyi- és közigazgatási szakkönyv kiadása, Budapest, 1948

A törvényességi óvások gyakorlata

Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961

ALAPY Gyula dr.: A büntető perrendtartás

Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratkiadó, Budapest, 1952

ANGYAL Pál: A magyar büntető eljárásjog tankönyve

Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest I. kötet 1915; II. kötet 1917

APRÓ Ferenc: Az igazságügyi szakértő és a „magánszakértő”

In: Bírák Lapja, 1993/2., 115-117.

BAJORY Pál: Bizonyítás a római jogban

Jogtudományi Közlöny 1987/12.

BALLA Péter: Ügyfélegyenlőség, szabad bizonyítás. Anomáliák a szakértői bizonyításban

In: Magyar Jog, 1992/2., 98-99. o.

BALOGH Jenő: Magyar bűnvádi eljárási jog

Grill Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedése, Budapest, 1901.

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/JogiKonyvtar_093/?pg=26&layout=s

BALOGH Jenő-EDVI Illés Károly-VARGHA Ferencz: A bűnvádi perrendtartás magyarázata

Grill Nyomda, Budapest 1909 2. kiadás, 1. kötet

BÁN Tamás-BÁRD Károly: Az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a magyar jog

Acta Humana Emberi jogi közlemények, MTA Állam- és Jogtudományi Intézete,

Emberi Jogok Magyar Központja, Budapest 1992, No. 6-7

BÁNYAI István: Mitől „rossz” egy szakvélemény?

Mérnök Újság 2008/12.

BÁRD Károly: A törvény és az ő alkalmazói

Fundamentum 1997/2. 91-100.

BÁRD Károly: Jogalkalmazkodás. Az új büntetőeljárási törvényről

Magyar Narancs 1997. XI. 46-47

BÁRD Károly: Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás
Fundamentum 2004/1.
BÁRD Károly: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában, A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés
Hivatalos Magyar Közlönykiadó Budapest 2007
BARTKÓ Róbert: A védelem által felkért szakértő perjogi helyzete a büntetőeljárásban
Jog-Állam-Politika 2012/4.
BARTKÓ Róbert: A magánszakértő eljárásjogi pozíciója a büntetőeljárásban
Ügyészek Lapja 2016/5.
BELEGI József (szerk.): Büntetőeljárás jog I-III. – Kommentár a gyakorlat számára
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 2014
BELOVICS Ervin - TÓTH Mihály: Büntető eljárásjog
HVG ORAC Lap - és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013
BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály: Büntető eljárásjog
HVG ORAC Lap - és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015.
BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály: Büntető eljárásjog
Az új, 2017. évi büntetőeljárási törvény tankönyve -3. aktualizált kiadás
HVG ORAC Lap - és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2017.
BÉRCES Viktor: Vuchetich Mátyás hatása a magyar büntetőjogi gondolkodásra: „INSTITUTIONES IURIS CRIMINALIS HUNGARICI”,
Iustum Aequum Salutare, Budapest, 2016/1. 143153.,
http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20161sz/16.pdf
BÓCZ Endre: Elgondolások a büntetőeljárás újrakodifikálásához
Belügyi Szemle, 1990/1.
BÓCZ Endre: Elvek és előírások
In.: DOBROCSI Szilvia (szerk) De iuris peritorummeritis 4.Studia in honorem Árpád Erdei, 7-24., Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Újpest 2009.
BODONY István - HACK Péter – HERKE Csongor – IGNÁCZ György – KADLÓT Erzsébet – MOHÁCSI Barbara: Kommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez, 2015. Wolters Kluwer Jogtár

BODOR Tibor - CSÁK Zsolt - SOMOGYI Gábor - SZEPESI Erzsébet - SZOKOLAI Gábor - VARGA Zoltán: Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez
CompLex Jogtár

BOLGÁR György-dr., KÁRPÁTI László dr.-TRAYTLER Endre dr.: A bűnügyi védő munkája.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1965

BOTOS Gábor: A büntetőeljárási jog története
Szent István Társulat, Budapest 2001

BRÓSZ Róbert -PÓLAY Elemér: Római jog
Tankönyvkiadó, Budapest 1989

BUCKLAND, W.W.: Elementary Principles of the Roman Private Law
Cambrigde, at the Univercity Press 1912

COOPER, J., & NEUHAUS, I. M. The „hired gun" effect: assessing the effect of pay, frequency of testifying, and credentials on the perception of expert testimony
Law and Human Behavior, 24(2) (2000)., 149-171

CSÉFFAI Attila Csaba: Az igazságügyi szakértő függetlensége a kirendelés során
Magyar Jog 2012/11.

CSÉKA Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968.

DARÁK Péter: Ígéret és szertartás
In.: BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György: A BONIS BONA DISCERE, Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából, 273-282.
OKRI - PázmányPress, Budapest, 2017.

DECAIGNY, Tom: Inquisitorial and adverrsial expert Examination in the case law of European Court of Human rights
New Journal of European Criminal Law, Vol. 5, Issue 2, 2014. 149-166.

DÖME Attila: A szakértõi bizonyítás
In: A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve, szerk. Kengyel Miklós,
KJK–Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest 2005

EDVI Illés Károly-VARGHA Ferencz: A bűnvádi perrendtartás zsebkönyve
172-194., 233-239., 313-316., 430-431.
Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1911. 5. kiadás

ELEK Balázs: Az igazság és a jogerő összefüggései
http://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium_Doctorum_Publikaciok/ElekBalazs.pdf
ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban, PhD értekezés 2007
http://docplayer.hu/10092720-Ph-d-ertekezes-elek-balazs.html
ELEK Balázs: A „mérgezett fa gyümölcsének elve" a hazai és a strasbourgi joggyakorlat tükrében
Magyar Jog, 2018/2.
ERDEI Árpád - PUSZTAI László: Jogi szakértő a büntetőeljárásban?
Jogtudományi Közlöny 1982/10.
ERDEI Árpád: Az inkvizíciós és a kontradiktórius vonások a büntetőeljárási rendszerekben
Jogtudományi Közlöny 1998/4.
ERDEI Árpád: Mi az igazság?
In: A büntető ítélet igazságtartalma. ERDEI Árpád (szerk.),
Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2010
ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1987
ERDEI Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában
ELTE Eötvös Kiadó, Budapest 2011
ERDEI Árpád: Az igazságon alapuló büntető ítélet ideálja és a valóság
Igazság, Ideál és Valóság Tanulmányok Kardos Sándor 65. születésnapja tiszteletére, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudomány Kar Büntető Eljárásjogi Tanszék, Debrecen 2014
FAYER László szerk.: 1843-iki Büntetőjogi javaslatok
Magyar Tudományos Akadémia, Athenaeum r. társ. Könyvnyomdája, Budapest 1898
FINKEY Ferenc: A magyar büntetőperjogi tudomány háromszázados fejlődéstörténete 1619-1914.
Sárospatak 1948, A Jogászok a Kultúráért Alapítvány kiadványa 2000
FINSZTER Géza: Bizonyításelméletek a jog világában,
In.: TÓTH Éva – BELOVICS Ervin (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai I. kötet,
PázmányPress, Budapest, 2015.
FRANK Ignácz prof.: A' közigazság törvénye Magyarhonban. Budán
A' Magyar Királyi Egyetem betűivel 1846, Második Rész I. darab

FARKAS Ákos–RÓTH Erika: A büntetőeljárás
CompLex Kiadó Kft., Budapest 2012 (harmadik kiadás)
FINKEL, N., SHAW, R., BERCAW, S., & KOCH, J.: Insanity defenses: From the jurors‟ perspective, Law and Psychology Review, 9, 1985. 77-92.
FINKEY Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve
Grill Károly Kiadó, Budapest 1916
GARY Edmond- Kristy MARTIRE- Richard KEMP -David HAMER -Brynn HIBBERT- Andrew LIGERTWOOD - Glenn PORTER- Mehera SAN ROQUE - Rachel SEARSTO - Jason TANGEN-Matthew THOMPSON- David WHITE: How to cross-examine forensic scientists: A guide for lawyers. Australian Bar Review, 39. pp. 174-197.
GÁCSI Anett Erzsébet: A Pécsi Ítélőtábla döntése a szakvélemény bizonyítási eszközként történő felhasználásáról, Értékelhető-e okirati bizonyítási eszközként az eljárási szabálysértéssel kirendelt eseti szakértő véleménye a Be. 78. § (4) bekezdése alapján?
Jogesetek Magyarázata 2014/1.
GÓZONY György: Egyházi törvénykezés Magyar-országban,
Papok, ügyvédkedők és perlekedők használatára. Pesten, 1841
GÖDÖNY József dr.: Bizonyítás a nyomozásban
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1968
GÖDÖNY József: Igazságügyi szakértők a nyomozásban
In: Kriminalisztikai tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1964.
GRÁD András: Büntetőjogi és büntetőeljárási kérdések az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny 2006/3.
http://rmjk.adatbank.transindex.ro/pdf/005Grad.pdf
GROSS, Samuel E: Expert Evidence.
Wisconsin Law Review. 1991, 1113-232. o
GRÓSZ Tamás: A szakvélemény analitikus értékelése a büntetőeljárásban
In: Magyar Jog 2011/12. 731-741.
GRÓSZ Tamás: A bírói mérlegelés miként je ellentétes szakvélemények esetén
In: Jogi Tanulmányok 2014. 155-166.
http://epa.oszk.hu/02600/02687/00006/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2014_156-166.pdf

GYARMATHY István - JACSÓ István - SARKADI István - SOMLAI Miklós - Ruszka István:
A nyomozók kézikönyve, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1955.

HACK Péter: A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége
Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.

HAGER Tamás: Gondolatok a büntetőeljárás fogalmáról és a bizonyítás elméleti hátteréről
Iustum Aequum Salutare 2014/3. 51-64.

HAJDU Lajos: Bűntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában
Magvető Könyvkiadó, Budapest 1985

HANTI Péter: Kommentár az egészségügyi és a hozzájuk kapcsolódó személyes adatok kezeléséről és védelméről szóló 1997. évi XLVII. törvényhez,
CompLex Jogtár

HOUCK, M.,Max SIEGEL, A., JAY: Fundamentals of Forensic Science
Elsevier Academic Press, Second Edition, 2010.

HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: A logika tudománya
Akadémiai Kiadó,1957.

HOLÉ Katalin dr.-KADLÓT Erzsébet dr. (szerk.): A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény magyarázata, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2007.

IGAZSÁGÜGYI Minisztérium 8004/1987. (IK 1988.1.) számú Tájékoztató

IMWINKELRIED, Edward J.: The Epistemological Trend in the Evolution of the Law of Expert Testimony: A Scrutiny at Once Broader, Narrower, and Deeper,
Georgia Law Review, Forthcoming UC Davis Legal Studies Research Paper No. 299. 2012 863-887.

JAKUCS Tamás (szerk).: Kommentár a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvényhez,
CompLex Jogtár

JÁSZAI Dezső dr. (szerk).: A büntető eljárás kommentárja,
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1967

KADLÓT Erzsébet: Elvek – illúziók – joghézagok – délibábok
In.: HOLÉ Katalin-KABÓDI Csaba-MOHÁCSI Barbara: (szerk) Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak , 186-199., Bibliotheca Iuridica, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2009.

KARNYEJEVA,L.M. és KERTÉSZ Imre: A bizonyítékok forrásai a szovjet és a magyar büntetőeljárási jogban,
Juridicseszkaja Literatura, Moszkva és Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó,
Budapest 1985. közös kiadás

KASSAY Adolf: A magyar büntető törvények s bűnvádi eljárás az országbírói értekezlet szabályai szerint, Sieber Henrik Könyvnyomdája, Pozsony 1862

KATONA Géza: A kriminalisztikai szakértői vélemények értékeléséről
Jogtudományi Közlöny 1963/7.

KATONA Géza (szerk.): Szakértők igénybevétele a nyomozás során
BM Tanulmányi és Kiképzési Csoportfőnökség 1965.

KATONA Géza: Bizonyítási eszközök a XVIII-XIX. században
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1977.

KATONA Géza: Valós vagy valótlan, Értékelés a büntetőperbeli bizonyításban
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1990

KÁRMÁN Gabriella: A krimináltechnika és az igazságügyi szakértői diszciplínák fejlődéstörténetének legújabbkori cselekményei,
In.: VÓKÓ György: (szerk.) Kriminológiai tanulmányok, OKRI, Budapest, 2012.

KÁRMÁN Gabriella: A tudományos megalapozottság, mint a szakértői vélemény hitelt érdemlőségének feltétele
Belügyi Szemle, 2013/11.

KENGYEL Miklós: Magyar polgári eljárásjog
Osiris Kiadó, Budapest, 2008

KENYERES Balázs dr.: A törvényszéki orvostan tankönyve a magyar törvényekre való tekintettel
Universitas Könyvkiadó Társaság, Budapest, 1925

KIRÁLY Eszter: A jogerőhatások heterogén természete, Jogi tanulmányok 1. kötet, EPA
http://epa.oszk.hu/02600/02687/00004/pdf/EPA02687_jogi_tanulmanyok_2012_01_227-236.pdf

KIRÁLY Tibor: Büntetőítélet a jog határán
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1972

KIRÁLY Tibor (szerk.): Magyar büntető eljárási jog.
Állam- és Jogtudományi Karok, egységes jegyzet, Tankönyvkiadó, Budapest 1978

KIRÁLY Tibor: A büntetőeljárási jog reformja elé
Magyar Jog 1993/5.
KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog
Osiris Kiadó 2003 (3. kiadás)
KISS Daisy-NÉMETH János (szerk.): Nagykommentár a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényhez, CompLex Jogtár
KISS Lajos: Az igazságügyi kézírásvizsgálat alapjai
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1977
KISS Lajos: Ellentmondások a szakértői közreműködésben
Belügyi Szemle, 1990/3.
KOVÁCS Gábor: Az igazságügyi szakértő jogi felelőssége
In: TREMMEL Flórián-FENYVESI Csaba-MÉSZÁROS Bence (szerk.) Orvosok és jogászok a büntető igazságszolgáltatásban: Dezső László emlékkönyv.
JPTE Állam- és Jogtudományi Kar, 2005. pp. 81-83. (Studia Iuridica Auctoritate Univesitatis Pécs Publicata; 137.)
KOVÁCS Gábor: Igazságügyi szakértők büntető eljárásjogi helyzete.
In: Huszonhetedik Jogász Vándorgyűlés, Pécs, 2008. október 9-11.,
szerk. Benisné Győrffy Ilona, Magyar Jogász Egylet, Budapest 2009
KOVÁCS Gábor: Az igazságügyi szakértők átértékelődő szerepe a büntetőeljárásban.
In: Dr. Szalay Gyula Tiszteletére, 65. születésnapjára,
BIHARI Mihály-PATYI András (szerk.) Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr 2010
KOVÁCS Gábor: A szakvélemény
In: BARTKÓ R., KOVÁCS G., DÁVID L., HORVÁTH P., JANCSÁK R., JUNGI E., NAGY K., NÉMETH I: .Büntetőeljárási jog I.
Universitas-Győr, 2012. 255.o.
KOVÁCS Gábor - NOGEL Mónika: The Accreditation of Forensic Laboratories as a Component of Realizing the European Forensic Science 2020 Concept, EUROPEAN POLICE SCIENCE AND RESEARCH BULLETIN, Summer:(10), 2014, 24-27.o
KOVÁCS Gábor: A szakvélemény.
In: BARTKÓ R, KOVÁCS G. (szerk.) Büntetőeljárási jog: I. kötet.
Universitas-Győr, 2015, 250. o

KOVÁCS Gábor: Szakértő vagy tanú? Felkért szakértő – kavics a cipőben!
Med. Et Jur., 2015/4.

KOVÁCS Gábor: Gondolatok az Európai Forenzikus Tudomány 2020 elképzelésről
In: PATYI András-LAPSÁNSZKY András (szerk.) Rendszerváltás, demokrácia és államreform az elmúlt 25 évben: Ünnepi kötet Verebélyi Imre 70. születésnapja tiszteletére. Budapest, Wolters Kluwer, 2014, 335-345.o

KOVÁCS Gábor -NAGY Klára -NOGEL Mónika: Accreditation of forensic laboratories as a part of the "European Forensic Science 2020" concept,
In: KELLER Éva (szerk.) AAP 2015 Programme and Abstract Book: 24th International Meeting on Forensic Medicine Alpe-Adria-Pannonia. 2015.
https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/science-research-bulletin-10.pdf 24-26.

KOVÁCS Gábor: European forensic science area (EFSA 2020) – new challenges bases in forensic science, In: Secretariat of the EAFS 2015 Conference (szerk.) 7th European Academy of Forensic Science Conference, Abstract Book. Prague, European Academy of Forensic Science, 2015, 768.o.

KOVÁCS Gábor: Szakkonzultáns és társszakértő szerepe az orvosszakértői bizonyításban
Magyar Jog 2016/11.

KOVÁCS Gábor - NOGEL Mónika: Comparative Analisys of the Legal Regulation of Forensic Experts in Europe, FORENSIC SCIENCE INTERNATIONAL 277: pp. 81-82. (2017)

KOVÁCS Gábor - NOGEL Mónika: Activity of Forensic Experts and Quality Assurance in Hungary FORENSIC SCIENCE INTERNATIONAL 277: pp. 257-258. (2017)

KOVÁCS Gábor – NOGEL Mónika: Forensic experts and expert testimony in criminal procedure
In: IALM Intersocietal Symposium, P5 Medicine & Justice: Abstract Book. 2016. 598 p.

KOVÁCS István és SZABÓ Imre összeállításában: Az emberi jogok dokumentumokban
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1976

KÓNYA István (szerk.): Magyar Büntetőjog I-III. - Kommentár a gyakorlat számára
HVG-ORAC Lap- Könyvkiaddó, Budapest,2014

KÓNYA István: Az állam büntetőhatalma
In.: BARABÁS A. Tünde – VÓKÓ György: A BONIS BONA DISCERE,
Ünnepi kötet Belovics Ervin 60. születésnapja alkalmából, 317-332.
OKRI - PázmányPress, Budapest, 2017.

KÖNIG Vilmos: Szakértők - Jogtudományi Közlöny 1892/2.

KÖVY Sándor: A magyar polgári törvény, Nádaskay András betűivel Sárospatak, 1824.

KUHN Kata: A szakértői tevékenység törvényi szabályozása az osztrák jogban
Belügyi Szemle 2005/10.

KÚRIA joggyakorlat-elemző csoport: A szakértői bizonyítás a bírósági eljárásban, Tanulmányok a szakértői bizonyítás témakörében, 2014
http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2.pdf

KÚRIA joggyakorlat-elemző csoport: Védői jogok érvényesülése a bírósági eljárásban, 2015
http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_5.pdf

KÚRIA joggyakorlat-elemző csoport: Szabálysértési ügyek bírói gyakorlata, 2016
http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_5.pdf

LÁSZLÓ Jenő dr. (szerk): A büntető eljárás magyarázata
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1982.

LEGFŐBB Ügyészség LFNIGA//80/2016. Emlékeztető a Be. alkalmazásának egyes kérdéseiről,

LOUDEN, J. E., & SKEEM, J. L. . Constructing insanity; jurors‟ prototypes, attitudes, and legal decision-making, Behavioral Sciences and the Law, 25, 449-470 .(2007)

MARSCHALKÓ János: Bírósági szakértők
Magyar Jogi Lexikon II. kötet, Pallas, Budapest, 1899

MÁRKI Zoltán: Egy büntetőbíró gondolatai a perről és a szakértő szerepéről
Magyar Jog 1996/5.

MÁRKI Zoltán: Törvény, jog és bíró (A bíró joga)
In: VARGA Zoltán (szerk.)A jogegység szolgálatában KÓNYA István ünnepi kötet 133-140
HVG-ORAC Lap- és Könykiadó, Budapest, 2014.

METZINGER Péter: Summum ius summa iniuria, avagy a jog joga
JURA 2006/2.

MEZEY Barna szerk.: Magyar Jogtörténet
Osiris Kiadó, Budapest 2004, 4. fejezet – IV. rész A perjogok története (Horváth Attila, Kabódi Csaba, Mezey Barna, Pomogyi László)

MOLNÁR László dr. és munkaközössége: A büntető perrendtartás kommentárja
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1957

MÓRA Mihály: A bizonyítás fogalma, tárgya és a bizonyítékok mérlegelése a büntetőeljárásban, Jogtudományi Közlöny, 1960/12.

MÓRA Mihály dr. (szerk.) MÓRA Mihály dr. - KOCSIS Mihály dr.: A magyar büntető eljárási jog. Egyetemi tankönyv, Tankönyvkiadó, Budapest 1961

NOGEL Mónika: A szakértői minőségbiztosítási rendszer kialakításának előkérdései és alapfogalmai, Jog-Állam-Politika 2017/1. 115-133. o

NOGEL Mónika: A hazai szakértői minőségbiztosítás rendszerének vázlata és annak jelentősége a büntetőeljárásban, Magyar Jog 2018/3.

NOVÁK István: A bíró és a szakértõ. Gondolatok egy témáról – több változatban Magyar Jog 1991/6.

PATAKY Csaba dr.: Ellenőrző szakértő intézményének visszaállítása, Ügyvédi Közlöny 1985/6.

PRAXIS CRIMINALIS, http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/praxiscriminalis.htm

PÁDÁR Zsolt-NOGEL Mónika-KOVÁCS Gábor: Accreditation of forensic laboratories as a part of the “European Forensic Science 2020” concept in countries of the Visegrad Group. FORENSIC SCIENCE INTERNATIONAL GENETICS SUPPLEMENT SERIES 6:(1) (2015) 412-413.o

PUSZTAI László: történeti rész II-III. Fejezet In.: Király Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó 2003. (3. kiadás)

PYREK, Kelly M.: Forensic Science Under Siege, Elsevier Academic Press. 2007

RENEMAN, Marcelle: EU asylum procedures and the right to an effective remedy Oxford: Hart publishing, 2014, 413. o

REDMAYNE, Mike - Paul ROBERTS - Colin AITKEN - Graham JACKSON: Forensic Science Evidence in Question, Criminal Law Review Issue 5, 347-356.o. 2011. http://www.maths.ed.ac.uk/cgga/clr-2011.pdf

REX-KISS Béla dr.: A törvényszéki vércsoportvizsgálatok állása Magyarországon Magyar Jogi Szemle, Budapest 1943/13.

SÓLYOM László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon Osiris Kiadó, Budapest 2001

SZABÓ Győző - NAGY Gábor (szerk.): Tanulmányok az Emberi Jogok Európai Egyezménye legfontosabb rendelkezéseihez kapcsolódó strasbourgi esetjogról.
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 1999

SZÉKELY János: A szakértő szerepe és felelőssége a büntető eljárásban
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1959

SZÉKELY János: Szakértők az igazságszolgáltatásban.
Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1967

SZÉKELY János: Jogi kérdések a szakvéleményben
Jogtudományi Közlöny 1981/4.

SZENDRŐI Anna: Az igazság felfogásai a büntető eljárásjogi rendszerekben
Büntetőjogi Szemle 2014/1.

SZINNYEI József: Magyar írók és munkái
http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/k/k10424.htm

TÓTH Áron László - VASKUTI András: A két szakértő alkalmazásának problematikája a halál okának és körülményeinek a büntetőeljárásban történő vizsgálata során.
Iustum Aequum Salutare 2010/2., http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20102sz/06.pdf

TÓTH J. Zoltán-ÉZSIÁS Béla Gábor: A szakértő rendszerek a jogalkalmazásban
Jogelméleti Szemle 2002/3., http://jesz.ajk.elte.hu/toth11.html

TÓTH Mihály: Új büntetőeljárási törvény vagy további novellák sora?
Belügyi Szemle 2000/2.

TÓTH Mihály: A magyar büntető eljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében
KJK-KERSZÖV, Budapest, 2001

TÓTH Mihály (szerk.): Büntető eljárásjog
HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest 2006.(második kiadás)

Törvényjavaslat a Pest kir. tábla területén létező törvényszékek illetőségéhez tartozó bűnvádi eljárás ideiglenes szabályozásáról.
Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Hoffman és Molnár, Pest 1872.

TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban
Dialóg Campus, Budapest-Pécs 2006

VARGA Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete
Akadémia Kiadó, Budapest 2001. (második, javított és bővített kiadás)
VÁMBÉRY Rusztem: A bűnvádi perrendtartás tankönyve
Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest 1916 (3. kiadás)
VASKUTI András: Az életkor és a fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések a új Btk-ban. Jogtudományi Közlöny 2015/4.
VÍGH András dr.: Az igazságügyi kézírásvizsgálatok aktuális kérdései. Doktori értekezés 2007 http://www.ajk.elte.hu/file/DI_Vigh_Andras_dis.pdf)
WERBŐCZI István: Tripartitum, A dicsőséges magyar királyság szokásjogának hármaskönyve, a királyhoz intézett ajánlat, Latin-magyar kétnyelvű kiadás, Téka Könyvkiadó, Budapest 1990, utánnyomása a Csiky Kálmán fordításában Tripartitum Opus Juris Conseuetudinarii Regi Hungariae, Magyarország szokásos jogának hármaskönyve címmel Budapesten 1894-ben kiadott műnek
ZLINSZKY János: Család és házasság az 1848 előtti magyar jogban.
In: Magyar jogtörténet, Mezey Barna (szerk.), Osiris Kiadó, Budapest 2004